



## D3.1 Educational curriculum and training materials for youth

**BOND**

*Building tOlerance, uNderstanding and Dialogue across communities*



*Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Commission's Citizens, Equality, Rights and Values Programme. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.*

**BOND**



## Project factsheet

Acronym: **BOND**

Title: **Building tolerance, understanding and dialogue across communities**

Coordinator: Polylogos Association

Reference: 101084724

Type: CERV-2022-EQUAL

Program: Citizens, Equality, Rights and Values (CERV)

Start: 2 January 2023

Duration: 24 months

Website: <https://www.bond-project.eu/>

Consortium: **Polylogos Association**, Romania (Polylogos), Coordinator  
**SYNYO GmbH**, Austria (SYNYO)  
**POLITICAL CAPITAL SZOLGALTATO KORLATOLT FELELOSSEGU TARSASAG**, Hungary (POLCAP)  
**Associazione di Promozione Sociale Le Rose di Atacama**, Italy (LRA)  
**Fundacja American Jewish Committee Central Europe**, Poland (AJC CE)  
**ZACHOR ALAPITVANY A TARSADALMI EMLEKEZETERT**, Hungary (ZACHOR)

## Deliverable factsheet

Number:	D3.1
Title:	Educational curriculum and training materials for youth
Lead beneficiary:	ZACHOR ALAPITVANY A TARSADALMI EMLEKEZETERT (Zachor)
Work package:	3
Task:	3.1
Dissemination level:	PU-Public
Submission date:	05.02.2024
Contributors:	Polylogos Association (Polylogos) SYNYO GmbH, Austria (SYNYO) POLITICAL CAPITAL SZOLGALTATO KORLATOLT FELELOSSEGU TARSASAG (POLCAP) Associazione di Promozione Sociale Le Rose di Atacama (LRA) Fundacja American Jewish Committee Central Europe (AJC CE)

## Disclaimer of warranties

*This project has received funding from the European Union's CERV Project Grants under Grant Agreement No. 101084724.*

This document has been prepared by BOND project partners as an account of work carried out within the framework of the EC-GA contract no 101084724.

Any dissemination of results must indicate that it reflects only the author's view and that the Commission Agency is not responsible for any use that may be made of the information it contains.

Neither Project Coordinator, nor any signatory party of BOND Project Consortium Agreement, nor any person acting on behalf of any of them:

- (a) makes any warranty or representation whatsoever, express or implied,
  - (i). with respect to the use of any information, apparatus, method, process, or similar item disclosed in this document, including merchantability and fitness for a particular purpose, or
  - (ii). that such use does not infringe on or interfere with privately owned rights, including any party's intellectual property, or
  - (iii). that this document is suitable to any particular user's circumstance; or
- (b) assumes responsibility for any damages or other liability whatsoever (including any consequential damages, even if Project Coordinator or any representative of a signatory party of the BOND Project Consortium Agreement, has been advised of the possibility of such damages) resulting from your selection or use of this document or any information, apparatus, method, process, or similar item disclosed in this document.

## Table of Contents

1. Introduction.....	10
1.1. Objectives and Summary .....	10
2. Antisemitism - definitions, categories, history.....	11
2.1. Definition .....	11
2.2. Categories .....	12
2.3. History.....	13
2.3.1. From Antiquity to the Enlightenment; Anti-Judaism .....	13
2.3.2. The emergence of antisemitism.....	16
2.3.3. Nazi antisemitism .....	18
2.3.4. The emergence of the “new antisemitism” after the Holocaust .....	20
2.3.5. Antisemitism today .....	22
3. Research Findings from the BOND project.....	25
3.1. General description of the research and its results .....	25
4. Education - guidelines, methodology, pedagogy .....	26
4.1. Educational guidelines and recommendations .....	26
4.2. Addressing antisemitism through education: Recommended materials.....	27
4.3. Additional recommended materials.....	30
4.4. Methodology and pedagogy - teaching with testimony .....	31
4.4.1. Methodology and pedagogy .....	32
5. Testimony-based educational materials addressing antisemitism .....	34
5.1. About the Witness platform .....	34
5.2. Resources: Typically curated clips (Watch Page).....	35
5.3. Resources: Activities on the platform .....	35
5.4. Resources: Educational materials developed on the topic of antisemitism .....	36
5.4.1. Educational activities in Hungarian .....	36
5.4.2. Educational activities in Italian.....	36
5.4.3. Educational activities in Polish .....	37
5.4.4. Educational activities in Romanian .....	37
5.5. About antisemitism (InfoQuest) .....	38
5.6. Antisemitism and the Bystander Effect (MiniQuest).....	39

5.7. Why didn't Antisemitism Disappear after the Holocaust (MiniQuest) .....	42
5.8. What is anti-Semitism? (Video-Activity).....	42
5.9. Antisemitism in Europe today (MiniQuest) .....	44
7. Bibliography.....	46
8. ANNEX 1: HUNGARIAN .....	48
1. A DOKUMENTUM CÉLJA ÉS RÖVID LEÍRÁSA.....	49
2. AZ ANTISZEMITIZMUS DEFINÍCIÓJA, KATEGÓRIÁI ÉS RÖVID TÖRTÉNETE .....	49
2.1. DEFINÍCIÓ.....	49
2.2. KATEGÓRIÁK, TÍPUSOK .....	51
2.3. AZANTISZEMITIZMUSRÖVIDTÖRTÉNETE .....	52
2.3.1. AZ ÓKORTÓL A FELVILÁGOSODÁSIG; AZ ANTIJUDAIZMUS .....	52
2.3.2. AZ ANTISZEMITIZMUS KIALAKULÁSA .....	55
2.3.3. A MAGYARORSZÁGI ZSIDÓSÁG HELYZETE A 19. SZÁZADIG.....	58
2.3.4. A NÁCIK ANTISZEMITIZMUSA.....	60
2.3.5. MAGYARORSZÁG A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT .....	62
2.3.6. AZ ÚJ ANTISZEMITIZMUS KIALAKULÁSA A HOLOKAUSZT UTÁN .....	65
2.3.7. ANTISZEMITIZMUS NAPJAINKBAN .....	69
3. A BOND PROJEKT KERETÉBEN VÉGZETT KUTATÁS ÖSSZEFOGLALÓJA .....	71
3.1. A KUTATÁS ÉS EREDMÉNYEINEK ÁLTALÁNOS LEÍRÁSA .....	72
3.2. A KUTATÁS MAGYAR ADATAINAK ÖSSZEGZÉSE .....	72
4. OKTATÁS - AJÁNLÁSOK, MÓDSZERTAN, PEDAGÓGIA .....	73
4.1. OKTATÁSI ÚTMUTATÓK, AJÁNLÁSOK.....	73
4.2. MÓDSZERTAN ÉS PEDAGÓGIA - VIDEÓINTERJÚK AZ OKTATÁSBAN.....	79
5. VIDEÓINTERJÚS OKTATÁSI ANYAGOK AZ ANTISZEMITIZMUS TÉMÁJÁBAN .....	82
5.1. AZ IWITNESS FELÜLET RÖVID LEÍRÁSA .....	82
5.2. TEMATIKUS INTERJÚRÉSZLETEK AZ IWITNESS FELÜLETEN .....	82
5.3. FELADATTÍPUSOK AZ IWITNESS FELÜLETEN .....	83
5.4. A FELADATOK BEMUTATÁSA .....	83
5.4.1. AZ ANTISZEMITIZMUSRÓL (INFOQUEST) .....	84
5.4.2. ANTISZEMITIZMUS ÉS SZEMLÉLŐ-HATÁS.....	85
5.4.3. MI AZ ANTISZEMITIZMUS? (VIDEOACTIVITY).....	86
5.4.4. ANTISZEMITIZMUS A MAI EURÓPÁBAN (MINIQUEST).....	87

5.5. TOVÁBBI FELADATOK AZ IWITNESS PLATFORMON .....	87
9. IRODALOMJEGYZÉK .....	88
10.ANNEX 2: ITALIAN.....	90
1. Obiettivi e breve descrizione del curriculum .....	91
2. Antisemitismo - definizione, categorie, storia .....	91
2.1. Definizione.....	91
2.2. Categorie.....	93
2.3. Storia.....	93
2.3.1. Dall'antichità all'Immunismo; l'antiguaidaismo.....	94
2.3.2. L'emergere dell'antisemitismo.....	97
2.3.3. L'anitsemismo nazista .....	100
2.3.4. L'emergere del nuovo antisemitismo dopo l'Olocausto .....	103
2.3.5. L'antisemitismo oggi.....	107
3. Sintesi della ricerca nell'ambito del progetto BOND.....	110
3.1. Descrizione generale della ricerca e dei suoi risultati .....	110
3.2. Sintesi dei risultati della ricerca nazionale – ITALIA .....	111
4. Educazione – linee guida, metodologia, pedagagogia .....	116
4.1. Linee guida educative, raccomandazioni.....	116
4.2. Metodologia e pedagogia – Insegnare con la Testimonianza .....	121
5. Materiali didattici basati su testimonianze per affrontare l'Antisemitismo .....	125
5.1. Informazioni sulla piattaforma IWitness .....	125
5.2. Risorse: Clips curate in base all'argomento (Pagina d'osservazione).....	125
5.3. Risorse: Attività tipo sulla piattaforma.....	125
5.4. Risorse: materiali educative sviluppati relative al tema dell'antisemitismo.....	126
5.4.1. Cos'è l'antisemitismo? (InfoQuest) .....	127
5.4.2. Antisemitismo e Effeto Spettatore (MiniQuest) .....	128
5.4.3. Perché l'antisemitismo non é scomparso dopo l'Olocausto? .....	129
5.4.4. Antisemitismo in Europa Oggi (MiniQuest).....	130
12.Bibliografia.....	132
13.ANNEX 3: POLISH.....	133
1. Cele i krótki opis publikacji .....	134
2. Antysemityzm: definicja, geneza, typologia.....	134

2.1. Definicja .....	134
2.2. Typologia antysemityzmu .....	136
2.3. Historia.....	136
2.3.1. Od Starożytności do Oświecenia: antyjudajizm .....	137
2.3.2. Żydzi na ziemiach Polskich.....	139
2.3.3. Pojawienie się antysemityzmu .....	140
2.3.4. Antysemityzm na ziemiach Polskich.....	142
2.3.5. Antysemityzm nazistowski .....	144
2.3.6. Powstanie nowego antysemityzmu po Zagładzie .....	146
2.3.7. Antysemityzm dzisiaj.....	149
3. Streszczenie badań przeprowadzonych w ramach projektu BOND .....	152
3.1. Ogólny opis badań ich wyników .....	152
3.2. Wyniki badań przeprowadzonych w Polsce: .....	153
4. Edukacja – wytyczne, metodologia, dydaktyka.....	153
4.1. Wskazówki i zalecenia dydaktyczne .....	153
4.2. Nauczanie z użyciem relacji świadków metodologia i pedagogika. ....	158
5. Materiały edukacyjne wykorzystujące relacje świadków .....	161
5.1. O Platformie IWitness.....	161
5.2. Źródła: klipy tematyczne (strona Watch) .....	162
5.3. Źródła: typy ćwiczeń na platformie .....	162
5.4. Źródła: materiały edukacyjne dotyczące tematu antysemityzmu w języku Polskim. ....	163
5.4.1. O antysemityzmie (InfoQuest) .....	163
5.4.2. Antysemityzm i efekt biernego świadka (MiniQuest). ....	164
5.4.3. Czym jest antysemityzm? (VideoActivity) .....	165
5.4.4. Antysemityzm w dzisiejszej europie (MiniQuest) .....	166
15. Bibliografia.....	168
16. ANNEX 4: ROMANIAN.....	169
1. Introducere.....	170
1.1. Obiective și rezumat .....	170
2. Antisemitismul - definiție, categorii, istorie .....	171
2.1. Definiție .....	171
2.2. Categorii.....	172



2.3. Istorie.....	173
2.3.1. Din Antichitate până la Iluminism; Anti-iudaismul.....	173
2.3.2. Antisemitismul timpuriu.....	176
2.3.3. Antisemitismul nazist .....	179
2.3.4. Apariția „noului antisemitism” după Holocaust.....	180
2.3.5. Antisemitismul în zilele noastre .....	183
3. Rezultate ale cercetării realizate în cadrul proiectului BOND.....	187
3.1. Descrierea generală a cercetării și a rezultatelor acesteia .....	187
3.2. Rezumatul raportului național din România .....	188
4. Educație – linii directoare, metodologie, pedagogie .....	188
4.1. Liniile directoare și recomandări educaționale .....	188
4.2. Abordarea antisemitismului prin educație: materiale recomandate .....	190
4.3. Alte materiale recomandate.....	192
4.4. Metodologie și pedagogie – învățarea cu ajutorul mărturiilor .....	194
4.4.1. Metodologie și pedagogie .....	194
5. Materiale educaționale bazate pe mărturii care abordează antisemitismul.....	197
5.1. Despre platforma IWitness.....	197
5.2. Resurse: Materiale video scurte (Meniul <i>Watch</i> ).....	197
5.3. Resurse: Activități pe platformă .....	198
5.4. Resurse: Materiale educaționale pe tema antisemitismului.....	198
5.4.1. Activități educaționale în limba română .....	198
5.4.2. Ce este antisemitismul? (InfoQuest) .....	199
5.4.3. Antisemitismul și efectul martorului indiferent (MiniQuest).....	200
5.4.4. Antisemitismul (VideoActivity).....	201
5.4.5. Antisemitismul contemporan (MiniQuest) .....	202
Bibliografie.....	203

## 1. Introduction

The curriculum has been developed within the framework of the BOND (Building tOLerance, uNderstanding and Dialogue across communities) Project. It includes interactive educational materials and activities for youth, as well as historical background, recent research findings, methodological guidelines and recommendations for addressing the topic of antisemitism in education. Relevant findings from the research conducted by the partners within the BOND project, which are presented in national and a compiled report on anti-Semitism in Romania, Hungary, Italy and Poland (D2.3), have been included in this document.

The primary target groups for this curriculum are teachers, educators and youth workers (direct), and students of High School age (indirect). The testimonial-based educational material (iWitness) included in this curriculum has been tested by the target groups, and their feedback has been integral to their development.

There are several existing materials that provide guidance and recommendations about how to educate youth on this important topic. The current curriculum has been developed to complement existing guides rather than duplicate them. Authors attempted to collate existing materials and add some supplemental information as well as practical teaching materials that develop young people's foundational and transversal skills, contributing to students' understanding, critical thinking, empathy and other skills - all indispensable for recognising and countering antisemitism.

The document is intended for educators, trainers and educational multipliers working with educators (for example: teachers, trainers, youth workers, museum educators, librarians, etc.) who are interested to learn more about addressing antisemitism and testimony-based education that, besides content knowledge, builds on the development of skills and competences, and encourages their target audience to apply the knowledge, methodology and materials in interactions with their students. The curriculum will be used as a foundation for designing and implementing teacher training (T3.2) in Hungary, Poland, Italy and Romania, throughout the spring of 2024. It can also be used as a stand-alone document to assist teachers in their efforts to train and educate youth on the history of anti-Semitism, its current-day trends and expressions, and ways to develop their critical thinking, empathy and understanding of the complex topic.

### 1.1. Objectives and Summary

Antisemitism is a global phenomenon which has been on the rise in recent years in all segments of the society. However, in the aftermath of the terror attack in Israel on October 7, antisemitism has skyrocketed all over Europe and around the world. With the experience and memory of the Holocaust, the world has seen what happens when antisemitic sentiments and intentions go unchecked. It is for this reason that we need materials and tools that support educators and students in teaching and learning about antisemitism and ways they can counter it. The focus on the topic of antisemitism in education gained increased relevance in the aftermath of the events on October 7th in Israel when the world experiences an extreme rise in antisemitism globally.

The curriculum fulfills one of the major objectives of the project: *Objective 2 – to provide a high-quality testimonial-based curriculum for High School students, to be widely distributed to and adopted by teachers and educators in the implementing countries.* More specifically, it is intended to equip in-service educators with pedagogical tools and methods to approach the subject of Jewish past, tradition, the Shoah and antisemitism past and present, and build a community of educators able and willing to address these topics professionally and effectively within the educational system of the partner countries.

## 2. Antisemitism - definitions, categories, history

### 2.1. Definition

In order to address a phenomenon, it needs to be defined, so we know what is meant by the term. In defining antisemitism, this document is using the non-legally binding working definition developed by the International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA), which has been adopted by all 35 IHRA member states in 2016 and has been adopted by hundreds of institutions since, including governmental institutions, civil society organizations, sports clubs, universities and others. All the developed educational activities developed as part of the BOND project rely on this definition.

IHRA's non-legally binding working definition of antisemitism:

“Antisemitism is a certain perception of Jews, which may be expressed as hatred toward Jews. Rhetorical and physical manifestations of antisemitism are directed toward Jewish or non-Jewish individuals and/or their property, toward Jewish community institutions and religious facilities.”<sup>1</sup> The IHRA provides examples about the potential manifestations of antisemitism: classic and current forms, including the so-called new antisemitism when criticism of the state of Israel becomes antisemitic rather than a real critique of policies. This can be an important resource for guiding the work of professionals, helping them understand what antisemitism is and how many different forms it can take.

Manifestations might include the targeting of the state of Israel, conceived as a Jewish collectivity. However, criticism of Israel similar to that leveled against any other country cannot be regarded as antisemitic. Antisemitism frequently charges Jews with conspiring to harm humanity, and it is often used to blame Jews for “why things go wrong.” It is expressed in speech, writing, visual forms and action, and employs sinister stereotypes and negative character traits.

Contemporary examples of antisemitism in public life, the media, schools, the workplace, and in the religious sphere could, taking into account the overall context, include, but are not limited to:

- Calling for, aiding, or justifying the killing or harming of Jews in the name of a radical ideology or an extremist view of religion.
- Making mendacious, dehumanizing, demonizing, or stereotypical allegations about Jews as such or the power of Jews as collective — such as, especially but not exclusively, the myth about a world Jewish conspiracy or of Jews controlling the media, economy, government or other societal institutions.
- Accusing Jews as a people of being responsible for real or imagined wrongdoing committed by a single Jewish person or group, or even for acts committed by non-Jews.
- Denying the fact, scope, mechanisms (e.g. gas chambers) or intentionality of the genocide of the Jewish people at the hands of National Socialist Germany and its supporters and accomplices during World War II (the Holocaust).
- Accusing the Jews as a people, or Israel as a state, of inventing or exaggerating the Holocaust.

---

<sup>1</sup> <https://www.holocaustremembrance.com/resources/working-definitions-charters/working-definition-antisemitism>

- Accusing Jewish citizens of being more loyal to Israel, or to the alleged priorities of Jews worldwide, than to the interests of their own nations.
- Denying the Jewish people their right to self-determination, e.g., by claiming that the existence of a State of Israel is a racist endeavor.
- Applying double standards by requiring of it a behavior not expected or demanded of any other democratic nation.
- Using the symbols and images associated with classic antisemitism (e.g., claims of Jews killing Jesus or blood libel) to characterize Israel or Israelis.
- Drawing comparisons of contemporary Israeli policy to that of the Nazis.
- Holding Jews collectively responsible for actions of the state of Israel.

Antisemitic acts are criminal when they are so defined by law (for example, denial of the Holocaust or distribution of antisemitic materials in some countries).

Criminal acts are antisemitic when the targets of attacks, whether they are people or property – such as buildings, schools, places of worship and cemeteries – are selected because they are, or are perceived to be, Jewish or linked to Jews.

Antisemitic discrimination is the denial to Jews of opportunities or services available to others and is illegal in many countries<sup>2</sup>.

The European Commission has published, in cooperation with the German Presidency of the IHRA, a [Handbook for the Practical Use of the IHRA Working Definition of Antisemitism](#)<sup>3</sup> in order to present examples as well as good practices about how the working definition has been applied within the EU in different areas including education, government, civil society and others.

## 2.2. Categories

The typology of antisemitism defines various types that educators should be aware of and share with their students or use this knowledge in their teaching about antisemitism.

- Antijudaism or religion-based hatred towards the Jews
- Political antisemitism, which can be racist and even genocidal
- Conspiratorial antisemitism that builds on the belief that some covert but influential Jewish organization is ruling the world or is responsible for a circumstance or event. These conspiracy theories of control and manipulation are still present today, much of contemporary antisemitism remains conspiratorial.
- New antisemitism is a form that manifests in anti-Zionism: the antisemitic hostility against Israel. It does not criticize Israel as a state but questions the legitimacy of its existence and right to defend itself. It also makes all Jews wherever in the world responsible for the acts of Israel as a state.

<sup>2</sup> <https://holocaustremembrance.com/resources/working-definition-antisemitism>

<sup>3</sup> <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3006107-519b-11eb-b59f-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-185592396>

- Secondary antisemitism is formed along the process of confronting the past and the part individual countries played during the Holocaust. Along this process, Jews “remind” the majority society of the Holocaust, which builds up guilt and concludes in blaming the Jews.
- Holocaust distortion “reinforces antisemitism (...) as it recirculates age-old antisemitic lies, myths and tropes (...). By promoting such stereotypes and prejudices it incites hatred and opens the door to outright Holocaust denial or other forms of pernicious, dangerous, and violent antisemitism”<sup>4</sup>. It does not deny the fact that the Holocaust happened, but minimizes, trivializes, misrepresents or glorifies it and its impact.

## 2.3. History

The term antisemitism is of Greek origin and literally it means hostile feelings about Jews. However, the concept is not that simple as it has taken on different guises in different cultures and eras, for different reasons, while several features have been passed on from one period to the next. Another striking feature of antisemitism through history is that it is much more descriptive about antisemites and the processes in mainstream society than about the Jews themselves. This chapter aims to provide a short summary of the appearance of antisemitism in the various historic periods and show how it was handed down in a new shape each time and still retaining one or another specific feature.

### 2.3.1. From Antiquity to the Enlightenment; Anti-Judaism

The hatred of the Jews of the 18th century or the pre-modern era, is more properly called anti-Judaism, referring to its mainly religious character. After all, race theory, however pseudo-scientific it was, had not yet developed in the anthropological and biological sense, and the discrimination of the Jews, which often meant their persecution as well, concerned a group that was religiously separated from the majority society. The term judeophobia is apt when describing the prejudice of the ancient Greeks towards the Jews, because it is more a cultural, philosophical, and tradition-related antagonism, where religion only plays a small part.

The monotheistic Jewish religion, with its strict rules regulating the tiniest details of everyday life, was very different from the polytheistic faiths of antiquity. Regardless of religious differences, the persecution of the Jews was often due to the fact that their kingdom was located in the buffer zone of great empires, in areas that Assyria or the New Babylonian Empire wanted to conquer. It is consequently all the more understandable that monotheism, the several hundred years of traditions and the uncompromising religious, dietary and dress codes were mighty identity-forming forces for the Jews, even after antiquity. Over the centuries, the Jewish people have had to suffer the agonies of expulsion, dispersion, and captivity, yet they have always been able to return to their roots.

In the empire of Alexander the Great and his successors, in the Hellenistic world, and in the otherwise religiously tolerant Roman Empire, a great number of conflicts arose between the rulers and the conquered Jewish people, based on both religion and politics. IV. Antiochus Epiphanes expected his subjects to worship him in a way that was forbidden to the Jews, and the Romans also repeatedly insulted the Jewish religion,

---

<sup>4</sup> <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3006107-519b-11eb-b59f-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-185592396>

either on purpose or out of ignorance. This led to a series of riots, which finally resulted in a total expulsion: the Jews were not allowed to remain in Judea and Jerusalem after the end of the 1st century AD and were forced to complete diaspora.

In addition, some considered the Jews a competition or were bothered by their proselytism; starting from the 6th century B.C. several Jewish communities arose in the larger cities of the Old Persian Empire, then in the Hellenistic successor states and later in the area of the Roman Empire (e.g. in Alexandria, Egypt). It meant that the Jews often voluntarily abandoned their former geographical boundaries. It was the time when the rumors of the unfounded stereotypes of secret cults and human sacrifices began to appear, which, of course, were strongly forbidden in the Jewish religion.

Christianity appeared in the 1st century A.D. and started to spread quickly. Although both religions were monotheistic and therefore refused to recognize the emperor's divinity, Christianity faced severe persecution until the early 4th century, while Judaism, although forced into diaspora, was free to practice its religion. The difference in treatment is probably due to the fact that the Christian religion spread throughout the empire, among all social and ethnic groups, while Judaism remained within the Jewish community – conversion and mixed marriages being quite rare – and therefore did not pose as much of a threat to the established social and power order in the eyes of the empire. It was the Christians who were accused of secret, and therefore suspicious rituals, where children were sacrificed, and their blood was drunk. However, Jews were restricted and punished by a good number of laws, so they were not accepted at all.

It is paradoxical that when Christianity became an accepted religion in the 4th century after Constantine's conversion, and a state religion by the end of the century, the same accusations, especially the blood libels were directed at the Jews. Despite having the same roots, the two faiths are irreconcilable on the most important issue: according to Christianity, Jesus Christ is divine as the Son of God, while the Jews still await their Messiah. (The young Catholic Church was also intolerant towards other Christian tendencies, i.e. the heresies.) In addition to the Judeophobic tropes from the ancient Greece, the Church Fathers, from Tertullian, active in the 2nd and 3rd centuries AD, to St Augustine, also gave grounds to the accusations against the Jews in their writings. They focus, for example, on the argument that the Jews lost their right to being the 'chosen people' when they killed Jesus, thus collectively condemning the contemporary Jews and their generations to come as guilty. What makes this really interesting is that these anti-Jewish tropes have persisted and continued to live on even in the 21st century, when hatred against Jews is no longer based on religion.

Christianity was the dominant religion in medieval Europe, and this determined the position of the Jews. Ecclesiastical and secular legislation had not yet become distinct, but the synodal decrees give an almost accurate picture of the position of Jews in society. Christian and Jewish communities were visibly separated geographically on the one hand; dating back to antiquity, medieval cities were characterized by different occupational, religious, and ethnic groups living in their own neighborhoods. Several cities had separate Greek, Syrian, Jewish etc. quarters. A neighborhood of their own was also a religious requirement to some extent for the Jews since one is not allowed to go more than a few steps away from the synagogue on Shabbat. Their quarters were not necessarily forced settlements, but in 16th-century Venice, for example, where the word 'ghetto' was said to be coined, a law designated a guarded and enclosed area for Jews to live in; whether for isolation or protection is difficult to say. In any case, the segregated Jewish quarter provided an opportunity for the majority society to view a group of people of a different religion with suspicion, having no insight into their lives. The synagogue and the surrounding houses provided an easy target, when an angry mob, their fury whipped up as if hypnotized, attacked Jews on Easter, blaming them for killing Jesus. At certain points in

history Jews were required to wear distinctive signs, which made them even more of a target. For example, the 1215 Fourth Council of the Lateran required them to wear yellow or blue ribbons.

On the other hand, segregation was also exercised socially, and this was ensured by legislation. A whole range of prohibitions applied to the Jews. They were banned from several occupations (public office, certain crafts, guild membership), as well as from intermarriage. The one with the most serious consequences was clearly the ban on Jews becoming landowners or land users. This greatly reduced opportunities for the Jews, as they could neither become members of the nobility nor of the serfs, and only certain crafts and trades, commercial and possibly 'medical' careers were open to them, i.e. the jobs of the townspeople. These occupations were, of course, not foreign from the Jewish culture, since starting with the antiquity, diaspora meant urban settlement, and unlike in the Christian Europe, education of the (male) children and the study of the Torah and Talmud were prominent parts of Jewish family values.

The European economy in the late Middle Ages had already relied on well-developed financial services, especially in northern Italy and in the Low Countries; the lively trade and the occasional Verlag system activities required bank loans and credits. However, the Roman Catholic Church forbade levying interests and the practice of usury, which was therefore practiced by groups not subject to the punishment of excommunication: Ishmaelites, i.e. Muslims, Orthodox Greeks, and Jews. Their activities were therefore necessary, but when a debtor (especially when it was a ruler) could not pay, the hate card could always be played. In Spain, countless pogroms and persecutions were generated by such conflicts. Such persecutions mostly afflicted Jewish bankers and the Jewish community, even those who had nothing to do with finance, probably because they had the prejudices ready: blood libels, the accusation for the murder of Christ, and for well poisoning, especially in times of epidemics, were always at hand. However, because, as mentioned above, a range of other occupations were closed to them, Jewish people were caught in a vicious circle: they were forced into occupations that were necessary to society, but which created new prejudices against them.

In the context of the Middle Ages, the Crusades must also be mentioned contributing to and strengthening existing prejudices and anti-Jewish sentiments. Most Crusaders did not sign up for the campaign out of religious motivation, and atrocities were known to have been committed before they reached the Holy Land, and not only against Muslim inhabitants. The crusaders' journey was marked by pogroms, synagogue and Torah burnings and massacres, and not just in the Holy Land. The Jewish inhabitants had to suffer brutal persecution in Western Europe in particular, especially on the Iberian Peninsula. Starting with 1391, they were subjected to forced baptisms, in the kingdoms of the Iberian Peninsula (in parallel with the Reconquista), Jewish people were subjected to forced baptism, and those who resisted were exiled to Portugal, having to flee further afield in the following centuries, for example to Amsterdam. Part of the so-called Sephardic Jewry living in the Mediterranean basin fled to Eastern Europe, where the Ashkenazi Jews had been living. Many of the converted Jews kept their old traditions, their religion in their hearts (the so-called Marranos or Conversos), which of course gave rise to new suspicions. While baptism was supposed to have made man an equal member of the Christian society, here the theory has emerged that the (unfounded) characteristics considered to be descriptive of the Jews were inherited through blood, thus anticipating the racial theories of later ages.

The Reformation in the 16th century brought no real improvement in the acceptance of Jews. Although the Protestants were keen to go back to the Old Testament roots of Christianity, for example in forbidding the depiction of man in churches, as in Judaism, or in recognising only the Holy Scriptures as divine revelation (*sola Scriptura*), the Christological controversy of whether Christ is the Son of God or not continued, of course. They considered the only solution for Jews to convert to Christianity, otherwise Jews would face the same



persecution in Protestant areas as in the German principalities. Anti-Jewish tropes lived on in popular beliefs as well as in theological writings: towards the end of his life, Martin Luther's hatred of the Jews became even more extreme. Initially, he was ready to accept that the much-condemned usury had ultimately been imposed on the Jews by Christian society, squeezing them out of all other areas, but eventually his angry impulses got the better of him, so much so that in his 1534 work he practically recommended the killing of the Jews. Given Luther's great influence on German thought, especially in the northern regions, we must consider his role in the development of German antisemitism.

### **2.3.2. The emergence of antisemitism**

The 17th and 18th centuries can be seen as the epochal boundary in the history of human ideas: the writings of the great Enlightenment thinkers appeared and fundamentally changed the religiously centered medieval thinking of the time. Authoritarianism gives way to skepticism, putting tolerance and the importance of human rights in focus. We see an emergence of the notion of the secular state and it comes together with nationalism, which set the ultimate goal of establishing homogeneous nation states.

One would think that the denunciation of religious superstitions (although not religions per se) and the proclamation of equality for all people would bring a positive turn of events for the Jewish minorities. But they do not, and it shows that prejudice against Jews, anti-Judaism or judeophobia, cannot be attributed simply to religious or medieval thinking. Obviously, one should also consider to what extent the ideas of the Enlightenment could influence human thinking. Contrary to expectations, the Age of Enlightenment had just laid the foundations for a new kind of political antisemitism. Great thinkers such as Diderot and Voltaire had a strong aversion to Jews, seeing the obsolete thinking of a period gone by in the Jewish religious traditions. Others, denied Jews the right to emancipation in the spirit of nationalism, saying the Jews had 'foreign hearts', who did not want to be part of a nation, be it French, German or any other nation.

We are no longer dealing with a question of discrimination between Christians and Jews, and the cause of the aversion is no longer a difference in faith or the rejection of Judaism. This is also manifested in the fact that if someone happened to leave the Jewish religion and converted, the prejudices against them would not disappear. They would not become accepted members of the majority society in the eyes of antisemites.

There are several contradictions in the phenomenon of antisemitism of the time. Firstly, while proclaiming universal human rights, freedom, equality and tolerance, its representatives would deny the same to the Jews. Additionally, they collectively lump the Jews together as one group, ignoring the individual. In fact, by the 18th century, the Jews were not united into one group in any respect. In Western Europe the modern or reformist tendency of Judaism was more prevalent, which would not only relax the strict religious regulations, but saw assimilation as the way forward for Judaism. In the territory of Germany this was represented by Moses Mendelssohn, a pioneer of Haskalah, the Jewish Enlightenment, who believed that the several hundred years of persecution of the Jews would end if they assimilated into the majority society. This idea was particularly popular with the Jews of the middle class and in higher social strata, who could in no way be accused of not wanting the good of their state. On the contrary, they made a significant contribution to the economic, social, and cultural development of their nation. In the eastern territories, the Orthodox Jewish communities were more prevalent, which shut themselves off from assimilation. However, the smaller numbers of bourgeois Jews wishing to assimilate in these geographies, made even greater efforts to promote the civil modernisation of their less developed nations. Nevertheless, antisemitic accusations and prejudice affected everyone equally.



In fact, the roots of racism can be observed at this point, as Jews, who were seen as a moral obstacle to integration because of their origin, were not allowed into the body of the ethnically homogeneous nation-states. So, according to some, belonging to a nation was not determined by religion, not by one's habitus, beliefs, mother tongue or identity, but by one's blood only.

Can we assume a direct continuity between ancient and medieval anti-Judaism and more recent antisemitism? The answer is no in the sense that according to more recent antisemitism, it no longer matters whether one is of Jewish faith and belongs to the Jewish community. From that point on, one's origin and blood line will define if they are considered Jewish or not. This judgment will be exacerbated by ideas which will anticipate racism, and which say that one's ethnicity determines one's ethical and other characteristics. However, antisemitism remains connected to anti-Judaism in the sense that centuries-old tropes are deeply ingrained in people's minds, many of whom are unaware that their stereotypes and prejudices are based on misconceptions going back hundreds of years. Hatred of the Jews could already rely on the tools, the well-oiled tropes, the superstitious fears, and it was easy to invoke them or simply to hint at them.

The other reason is found in social change. As European societies increasingly shifted towards capitalism, the value of the economic and intellectual, i.e. bourgeois activities increased, where people belonging to the Jewish communities were represented in greater numbers, as a result of them having been excluded from other activities during the Middle Ages. Social transformation always leaves losers, who look at the more successful, up-and-coming classes with envy. It was easy to accuse the Jews of greed and profiteering. Profiteering was the basis of the capitalist economy and can describe all of its participants, but it was easier to direct hatred at a well-defined group than at a whole society, which is of course quite diverse. Some members of the Jewish community had risen to prominence, becoming court advisers or creditors, and thus easily the objects of hatred and jealousy. We have found quite a strong history of Judeophobia in German territories, exacerbated by the fact that the ideals of the French Revolution, the principles of human freedom and equality, including Jewish emancipation, arrived with the conquering Napoleon's troops, and these quickly led to disillusionment and scapegoating.

During the 19th century, nation-states were formed in Western and Central Europe, and Jewish emancipation completed in most countries. Yet the failure of the liberal assimilation policy was already becoming apparent at the end of the century, as political antisemitism was becoming increasingly prevalent: meetings and congresses were arranged and political parties were formed, which claimed that the Jews were alien, unable to assimilate. The crisis of 1873 also revealed the crisis of civilisation and capitalism, while many identified political and economic modernisation with the Jews. Left-wing antisemitism had emerged, which blamed the Jews for the sins of capitalism; Proudhon and Marx, for example, expressed stark anti-Jewish opinions.

In German-speaking countries, certain authors, such as Wilhelm Marr, allegedly credited with coining the word antisemitism, identified the struggle between Germans and Jews as one between good and evil. In France, the famous Dreyfus trial (1895) was a matter of public concern: the French army officer of Jewish origin was falsely accused of treason, exposed to a show trial, and exiled for years. The case caused a stir in the French press, with many, such as Émile Zola, defending the captain, but the Catholic press and many army officers made harsh antisemitic remarks against Dreyfus.

All this had reinforced the view in several Jews that assimilation is ultimately a dead end, that they would always be seen as foreigners in their homeland. The Dreyfus trial inspired the Hungarian-born Theodore Herzl to write his piece *Der Judenstaat*, in which he argued for the establishment of a Jewish state in Palestine (a previously Roman province then belonging to the Turkish Empire). His thoughts gave birth to Zionism, the

movement of Jewish nationalism. However, this did not dampen antisemitic passions: some thought it was a good idea for Jews to emigrate to their own country, but the majority saw this plan as a means of strengthening Jewish international influence and their ambition for world domination.

In addition, political antisemitism was increasingly permeated with the ideology of racism, then on the rise. The contempt for peoples belonging to other civilisations had already supported the interests of colonialists at the time of the great discoveries of the 16th century, who could then act as civilisers and thus explain why they committed mass atrocities and murder or exploited other peoples they considered barbaric. But in the 19th century these views were given a pseudo-scientific basis. The theory of racism says that human behavior is determined by intrinsic, inherited traits, and that an individual's value is determined by a racially based, collective nationhood, and that the national and ethnic identity is determined by origin.

Politicians, especially those, who knew nothing about biology and anthropology and thus confused the concepts of race and breed, people and nation, wished to establish a scientific basis for the ideology of racism. One pioneer of racism was the French count Arthur de Gobineau, who published his book *An Essay on the Inequality of the Human Races* in 1853. He attributed social and economic differences between peoples to the fact that the disparity between 'races' appeared not only in external features but also inequalities in internal qualities and mental abilities. He considered 'whites' to be the superior race followed by the 'yellows' and then the 'blacks' at the bottom. Within 'whites', he also distinguished the 'Aryans' from the other groups, declaring them to be of the highest order. Gobineau argued that humanity declines because races mix, which must be prevented.

The theory of racism was associated with the movement of social Darwinism, which applied Charles Darwin's theories of nature, such as natural selection or the survival of the fittest, to human societies. One may ask whether antisemitism can be considered a manifestation of racism. Considering the view prevalent from the 19th century onwards claiming that Jewish origin determines the inner and outer qualities, and for this reason antisemites considered assimilation unacceptable, since by their belief it does not change the individual in any essential way, then the answer is yes.

Consequently, antisemitism in this form can definitely be considered a racist theory, since it views Jews as a separate race, and an inferior one at that. This does not exclude the possibility of the existence of not racist but anti-Jewish misconceptions and prejudices, or that one might attack the social position of Jews, claiming for example that the over-representation of Jews in the bourgeoisie would stand in the way of a strengthened national citizenship. It still remains a question why someone would want to distinguish between Jews and non-Jews among the citizens of a country who have the same rights and obligations, but the explanation may not always be a racist idea.

### **2.3.3. Nazi antisemitism**

As it is clear from the above, the antisemitic ideology of the Nazis relied on a long historical tradition. Hitler and his Nazi comrades did not create something completely new with their ideas, the novelty they brought was turning the ideology of antisemitism into political action. First, they raised the antisemitic propaganda in the streets, in the media, and in school education to a national level, then legal discrimination was created to pave the way to the physical implementation of the 'final solution'. Although they failed to accomplish their plans to murder more than 11 million European Jews, the 6 million Jewish victims of the Holocaust show the horrors that an ideology based on hatred can lead to when it becomes a tool of politics.

However, these views were not only held by the National Socialists in Germany; Prejudice and hatred against Jews had existed in German society for hundreds of years, and were intensified when Germany lost the First World War. The post-war economic crisis (and later the Great Depression), the shame of defeat of the war, the Versailles peace treaty imposing heavy conditions on Germany plunged the Weimar democracy into an existential, political, and economic crisis, where a great number of people lost their jobs and income. Extremist views, blaming others for the situation, scapegoating was inevitable in such a situation. The so-called 'stab-in-the-back' myth was popular, which explained that Germany didn't lose the war primarily because of a poor army at the front, but because of the betrayal of the hinterland. These ideas very soon focused on the Jews in Germany, building on the notion of the previous century about the 'foreign-hearted' Jewish inhabitants. Nobody was bothered by the fact that German citizens of Jewish descent had fought at the front in the same way and may have even sacrificed their lives for their country.

The Nazis, or the National Socialist German Workers' Party (NSDAP), built on these existing prejudices and hatred, and used antisemitism as a central element of their ideology, making the Jews the main culprits for all the ills of the German people. Of course, Adolf Hitler's personality, his perceived or real oratory skills made a substantial contribution to the success the party had in spreading antisemitism. Hitler was able to soberly assess the situation and realize, that a significant part of German society was receptive to antisemitic messages. Never mind his oratory skills, or Goebbels' propaganda, they could not have had such an impact had the people not been receptive to these views. In fact, antisemitism was not only rife in the German society, but a large part of the European states as well as the politicians and societies of the USA were infected with antisemitic ideas. This explains why they did not reject the Nazi antisemitism and did not speak out in defense of the Jews in the 1930s or later. Hitler's ideological theories can quite easily be gleaned from his main work, *Mein Kampf* (My Struggle), from his speeches, memoirs, and other sources. These are usually incoherent, often contradictory, and illogical ideas. However, propaganda does not require logical views: Nazi slogans built on people's fundamental, visceral fears.

In addition to the 'stab-in-the-back' theory, Hitler also claimed that Jews aspired for world domination to achieve destruction of Germany and even the Aryan race. The economic crises, he claimed, were caused by none other than Jewish capitalists. However, he also saw Jewish international conspiracy behind the Bolsheviks. The contradiction of the Jews being capitalists and Bolsheviks at the same time did not spring from Hitler's mind; it was a view often expressed in the late 19th century.

The Nazis' antisemitism was definitely a racist theory: in addition to the above, its central element was that it regarded Jews as an inferior race that destroyed German culture and must therefore be annihilated. Initially, the aim was to plunder the wealth and expel the Jews (not only from Germany), which is why Madagascar came up as a destination for the expulsion of Jews. But as the war started, the plan for the final annihilation of the Jews was created. A lot of people have wondered how such an ideology could spread in enlightened Europe. How could they deny basic human rights to their fellow citizens? The answer probably lies in human nature and the well-timed propaganda, and in the fact that the state itself, whose main task is supposed to be to protect its citizens, was the institution that had gradually made life impossible for its citizens, and which plundered them.

In their antisemitic propaganda, the Nazis built on pre-existing Judeophobic tropes and basic human fears. They started to dehumanize Jews by portraying them as parasites and worms, claiming that they were not human beings, and therefore not subject to human rights and they not deserving human treatment. Jews were accused of an international conspiracy to destroy and exploit the German people as capitalists, in alliance with other large powers. The Protocols of the Elders of Zion, a forged document compiled by the secret police of

Tsarist Russia at the end of the 19th century was used as ‘evidence’ of Jewish international conspiracy for world domination. A large part of German society was particularly susceptible to such statements after the war, and in the midst of economic crises and high unemployment. At the same time, Jews were also described as subversive elements wishing to abolish the existing social order as Bolshevik revolutionaries. The posters in the streets accused the Jews of miscegenation, wanting to corrupt the ‘pure Aryan’ blood; this itself was a peculiar interpretation of the blood libel.

One reason for the success of Nazi propaganda lay in the fact that they were able to appeal to almost every social group, striking chords that resonated with most of them. All this was complemented by very simple messages, powerful imagery, and the fact that they infused every aspect of life with their ideology. At the same time, the Jews were completely excluded from German society: their businesses were boycotted, and they were banned from higher education, intellectual or business careers. The Nuremberg Race Laws of 1935 stripped them of their German citizenship, along with their basic political rights. The laws also declared a distinction between ‘Aryans’ and ‘non-Aryans’. The discriminatory laws banned them from public spaces, such as parks, cafes, sports clubs, etc., creating a vacuum around them, making them seen as pariahs, and eliminating interaction between Jews and non-Jews. By the night of the pogrom on 9 November 1938, known also as “Kristallnacht”, antisemitism had become so deeply ingrained in mainstream society that its members viewed the events with complete indifference, many of them going so far as to join the atrocities themselves.

The antisemitic propaganda had built on thousands of years of prejudice, and its impact culminated in the events of the Holocaust. It is particularly frightening to understand that all this happened in the 20th century, in the post-Enlightenment, democratic Europe.

#### **2.3.4. The emergence of the “new antisemitism” after the Holocaust**

The Holocaust was a trauma not only for the survivors, but also for the whole of human civilization and yet it failed to eradicate antisemitism. In the wake of the emerging Cold War and the bipolarization of the world, Holocaust survivors were often met with disbelief or indifference when they spoke – if at all - of their suffering.

In the countries of Western Europe and in the United States, antisemitic ideas were generally condemned, and only extreme right-wing groups voiced them. The importance of defending human rights was once again in the spotlight. The Holocaust showed how easy it was to deprive people of their basic rights and human dignity through discriminatory laws. The right to equality and freedom of stigmatized groups, most notably the Jews, who had already been emancipated in the previous century, was clearly violated. In 1948, the newly formed United Nations (UN) issued the Universal Declaration of Human Rights, which set out the fundamental rights of all human beings. The State of Israel was established in the same year. It had become clear very soon that the Western world supported the creation of a Jewish state, while the surrounding Arab countries did not. Because of the Cold War situation, this also meant that the Soviet Union and the other countries of the Eastern Bloc did not accept Israel's right to exist.

It would seem logical that left-wing Bolshevik ideology opposing far-right antisemitic Nazi ideology would denounce antisemitism. However, the situation is not that simple. On the one hand, as we have seen, left-wing antisemitism existed in the 19th century too. The essence of it was the rejection of capitalism identified with the Jews. Antisemitism was therefore a part of the communist and Bolshevik ideas from the very beginning. This ideology was taken over by the Leninist trend: in Soviet Russia, a large part of the ‘revolutionary masses’ were susceptible to hatred against the exploiting capitalists, which was most often mixed with antisemitic propaganda. Moreover, antisemitism had a long history in Tsarist Russia. Jews had been subjected

to severe discrimination from the Middle Ages onwards. They were designated a settlement zone from the end of the 18th century and had to endure numerous pogroms. In the 19th century they were seen as communist subversive elements, but this was now reversed, and now the communist revolutionaries saw them as the main enemy.

Stalin had built up total power for himself by the 1930s. His antisemitism was well known, despite openly condemning racial and religious discrimination, including antisemitism. Ethnic and religious groups were persecuted by default in the Soviet Union, and the Jews fell into both categories. Stalin, fuelled by his own, antisemitic hatred, often side-lined his political opponents or even their family members. Upon the conclusion of the Molotov-Ribbentrop Pact (1939), the ideological opposition between the two systems did not prevent him from reaching an agreement with Nazi Germany.

The extent of the deeply rooted antisemitism in Soviet society is shown by the fact that when Germany betrayed its ally and attacked the Soviet Union (1941), the local population often willingly assisted the German execution squads in rounding up and killing the Jewish population. Meanwhile, the official Soviet propaganda sought to distance itself from its former ally in all areas, with Stalin setting up the Jewish Anti-Fascist Committee in 1942. The aim of the organization was to mobilize Jewry in the fight against the Nazis and to make the Soviet Union look good. The Commission quickly became unwanted when it began to document the events of the Holocaust in the Soviet Union and to represent the Jewish people against the totalitarian regime. Stalin's antisemitism resurfaced immediately after the end of World War II. The Holocaust was not allowed to be discussed because it was considered an act of nationalism. The "Great Patriotic War" had to be seen as the united struggle of the Soviet people against National Socialism, and the catastrophe of the Jews was not to be mentioned separately.

The creation of Israel was a convenient opportunity for Stalin, as he could disguise his hatred of the Jews as anti-Zionism. The Jewish Anti-Fascist Committee was dissolved in 1952, its members were condemned in show trials as servants of foreign powers (America and Israel) and were executed. Preparations began for the 'trial of the Jewish doctors' in 1953, who were accused of terrorist conspiracy and American and British espionage. The victims of these trumped-up charges were finally saved by Stalin's death on 5 March.

The countries of the Eastern bloc almost all followed the political course of the Soviet Union. After the war, none of these countries talked much about the Jewish victims of the Holocaust but emphasized instead that the fascist Germany persecuted communists. Anti-Zionism was used to disguise prevailing antisemitism, claiming that Jews were despicable not because they were Jews, but because they were agents of America and Israel. Stalin's death finally put an end to serious persecution, but it did not help antisemitism disappear from these countries.

It is thus clear that antisemitism manifested itself in two main ways in the decades after World War II. One was the relationship to the Holocaust. This was done in the form of either outright denial of the Holocaust or its relativisation. The intention behind this was usually to trivialize the suffering of the Jews, to question sufferings, and to deny the survivors' and the majority society's right to remember.

This was particularly the case in Germany and its wartime allies, or in the countries it had occupied, where many members of the majority society had become perpetrators or collaborators. It is often termed as 'secondary' antisemitism: originating from the shame. It is actually a refusal of the former perpetrators and their accomplices to face up to their past actions. In the context of the accomplices, bystanders should be mentioned, as well. These are people, who did not actively participate (for example, in the looting or deportation of Jews), but failed to speak out and stand up against the atrocities. Most of these people were

never held accountable. They could not atone for their sins if they regretted what they had done, did not face their former deeds and repressed guilt. Several survivors reported that when they returned home from the deportations, they were not at all welcomed by their neighbors. Many of these neighbors had previously moved into the houses of the Jews where they had been taken from even though they claimed they had done so with the state's permission. Many had been unable to account for valuables and furniture they had received from Jews for safekeeping – they spent the money or refused to give back the valuables. The returning survivors reminded them of what they had done or not done: that they had been involved in some way in the suffering of these people and sometimes even in the plundering and murder of their families. It was easier for them to blame the victims than to face their actions or inactions and the consequences. Some even agreed with the antisemitic ideology anyway; they still believed that the Jews had deserved their fate. All of this led to tensions, physical atrocities, and more pogroms against Jews in some places. For many survivors who returned to their homeland, this was the last drop: they thought they could not stay in their original homeland but emigrated instead.

The situation in the Eastern Bloc countries was further exacerbated by the emergence of left-wing dictatorships within a few years, where talking about the Jewish victims of the Holocaust was almost taboo, despite the fact that many Jewish survivors joined the leading communist parties, as they agreed with the anti-fascist ideology. In addition, several former perpetrators, usually at lower levels, had also joined the party or its armed organizations.

Facing up to the sins of the past, or addressing the issue of responsibility, is not only important for individuals, but also for the society as a whole. National identity is important for most people, and it is preferred to see the nation in a positive light. It is not easy to look at the national past and acknowledge participation in crimes against humanity, or aid to the perpetrators, benefits from the plundering of the victims, or simply allowing these things to happen. Cognitive dissonance can affect the wider community, it can affect how the national past is viewed. It took West Germany decades until they started to confront the Nazi past, in remembrance and through education. In Eastern European countries, this only happened after the fall of communism. For some people, it encourages confrontation and reparation, and for others it encourages rejection and denial, which can lead to antisemitic views.

Anti-Israelism is the other phenomenon in which antisemitism is evident. Stalin's attitude towards Israel has been discussed above; his death did not bring it to an end, and his successors such as Khrushchev considered it a tactical issue. The Soviet Union considered the Arab states of the region as brethren, and provided them with military support against Israel, then seen as a US-satellite. Similar support was extended by the Soviet Union to the far-left anti-Zionist organizations in Western countries. The idea of anti-Zionism also appeared in the left-wing movements of the Western states as well as on the right, where the old antisemitic codes were very quickly revived. The (far-)left and (far-)right positions converged at a certain point.

### **2.3.5. Antisemitism today**

Antisemitism is a persistent problem in our time, which is rearing its head more and more. It doesn't bring many novelties: it contains the same anti-Jewish stereotypes, political and racist prejudices, anti-Zionism, and Holocaust denial as before. In far-right movements, all of these elements can be found. They continue to portray Jews as aliens in modern societies. No matter which country they live in, what national identity they have, whether they are observant or not, whether they are patriots or not. These views claim that Jews are



inherently incapable of cooperation and morally prioritize only the interests of their own group. This is undoubtedly a racist approach that revives the views of racial theories from between the two world wars.

Today, there are many conspiracy theories circulating, many of which are based on antisemitic tropes and date back to earlier periods. Conspiracy theories are generally popular because they allow us to portray ourselves or our communities in a more positive light: we are the good ones, and others are the villains who conspire against us. They provide a comfortable response to our fears from the unknown: we feel in control by „finding simple explanations” for phenomena that are too complex and seem inexplicable. Conspiracy theories, however, lack any basis in reality.

One of the most significant recent events was the Covid-19 pandemic, which almost immediately became associated with antisemitic views claiming that the pandemic was a Jewish conspiracy. As vaccine production began, anti-vaccine groups spread the notion that there was a Jewish conspiracy behind the vaccines. While Covid is a new pandemic, the phenomenon of blaming Jews for the outbreak of diseases is not new. In the Middle Ages, for example, during the Great Plague, Jews were accused of poisoning wells. In 1874, when mandatory vaccination against smallpox was introduced in the German Empire, anti-vaccine groups of the time demanded the removal of Jewish doctors, seeing only global domination efforts behind the compulsory vaccinations.

The COVID pandemic brought about the emergence of another phenomenon as well. The lockdowns, quarantines, and attempts for compulsory vaccinations or at least to restrict the movement of the unvaccinated to some extent, sparked outrage among many people. Protests and demonstrations took place in numerous cities, with demonstrators often wearing a yellow star, or similar symbols, to show that they are being discriminated against and persecuted in the same way as the Jews were during the Holocaust. This phenomenon falls into the category of distorting the Holocaust. Those persecuted during the Holocaust had no other choice, as they could not change their origins. Unlike the unvaccinated, they experienced systematic persecution, from confiscation of property and deprivation of rights to deportation and murder.

Similarly, we encounter antisemitic conspiracy theories related to the topic of migration. According to these theories, migration, specifically the arrival of ethnic groups mainly fleeing from Africa, the Middle and the Far East, is part of a secret plan aiming to repopulate Europe with the alleged goal to ”replace the whites”. Jewish businessmen are often claimed to be masterminds behind this migration. Behind many conspiracy theories, the publication of The Protocols of the Elders of Zion resurfaces repeatedly. This document is a fraudulent text fabricated in Czarist Russia, claiming that Jews conspired to control the media, banks, and ultimately the entire world. The Nazis revived this pseudo-protocol, so those who reference it today are perpetuating Nazi propaganda. Surveys indicate a significant proportion of the population in both the United States and European countries hold antisemitic attitudes and many among them believe in the Jewish world domination conspiracy.

The spread of conspiracy theories and antisemitic ideas in general is facilitated and amplified by the existence of social media, where misconceptions can spread almost uncontrollably. Extreme groups form, and their cohesion is reinforced by the use of secret antisemitic codes and signals. Anyone from anywhere in the world can anonymously share anything, including pseudo-scientific views, hate speech, or even calls to violence. This largely contributes to the dissemination of harmful ideologies.

One manifestation of antisemitism is Holocaust denial or distortion, which while not new, seems to be gaining even more strength in contemporary times. Amplified by the widespread use of social media, it reaches much larger audiences. Holocaust denial, or at least concealment and distortion began during the Nazi era: they

often employed secret codes and euphemisms (e.g. "final solution") to describe the committed crimes. As the end of the war drew closer, evidence was attempted to be destroyed.

Today Holocaust denial is criminalized in several countries, so we more often see Holocaust distortion, attempting to downplay the events and crimes of the Holocaust. Holocaust denial and distortion are unequivocally motivated by antisemitic reasons. Views that distort the Holocaust typically minimize the number of victims or the extent of their suffering, seek excuses for the perpetrators and collaborators, shift responsibility, and falsify historical facts.

In the context of the above, the anti-Israel sentiment that has emerged over the past decades is often found on the far right and far left, but also on the center-right and the left. It is crucial to distinguish antisemitically motivated anti-Zionism or the rejection of the State of Israel, from legitimate criticism of the policies of the state of Israel. The latter does not necessarily involve antisemitism, as the policies of any state can be subject to criticism, and if specific domestic and foreign policy measures are under scrutiny, it is legitimate. Similarly, anti-Zionism theoretically does not necessarily have antisemitic motives if it is about the general rejection of nationalism in general and if its proponent generally rejects the legitimacy of nation-states. However, if the accusations, most commonly formulated from the political left, are exclusively related to Israel, while similar policies of other states are not criticized, then it is antisemitism disguised as anti-Zionism. The anti-Zionism that appears in the far-right is almost certainly antisemitic, as nationalism is typically part of right-wing ideology.

Many who criticize the policies of the state of Israel go beyond mere criticism. They apply double standards, not condemning similar actions by other states in the same way. Likewise, if the criticism of the Jewish state is based on prejudices, claiming that certain actions result from the "characteristics of Jews," and if they generalize these actions to every Jewish person in the world, blaming every Jew and holding them responsible for Israel's policies, or if they assume a global Jewish conspiracy behind the actions, then this is antisemitism.

In the Middle East, the hostility against Israel and the Jews represented by Islamism, most importantly radical Islam, is religiously based or nationalistically based or a combination of the two. It is essentially a mixture of pagan (pre-Christianity) Judeophobia and modern antisemitism and it is often manifested in Holocaust denial. Israel is often accused of imperialism and colonialism, and its existence is often considered an occupation. It is essential to note that Israel is the only democracy in the Middle East, and the Arab population living in its territory hold Israeli citizenship with the accompanying civic rights.

The State of Israel was legitimately established in May 1948, following a UN resolution (Resolution 181) of 29 November 1947, which allowed for the establishment of the Jewish state on the land of Israel. While Israel took this resolution and accepted its offered two-state solution as the foundation for the formation of the State of Israel, Arab states immediately rejected it. While the situation between Israel and many of the Arab states has pacified, the emergence of militant organizations and terror groups claiming to represent the Palestinian Arabs resulted in continued hostility and terror.

Israel is often accused of oppressing the Palestinian Arabs, and Israel's mere existence is seen as occupation. While the situation between Israel and the Palestinian minority is complex, given all the information above, it is clear that any attitude or behavior that questions the legitimacy of the State of Israel, or that supports or encourages terrorist acts, whether in Israel or elsewhere in the world, is a clear manifestation of antisemitism. In addition, conduct or actions that threaten the security and free practice of religion of Jewish communities or individuals, or restrict the free expression of their identity anywhere in the world are also considered antisemitic.



Recent years have seen an increase in antisemitic atrocities in Europe and around the world. These phenomena take various forms, ranging from verbal aggression and vandalism (e.g. graveyard vandalism) to acts of terrorism that claim lives. Often this form of contemporary antisemitism emerges in Arab migrant communities. In multi-ethnic and multi-cultural European societies, physical atrocities against Jewish communities have increased, even if antisemitic attitudes themselves have not significantly risen in society.

The most recent manifestation of antisemitism resulted in the terror attack and mass killing, rape and brutality on October 7, 2023 when thousands of terrorists of Hamas (a Palestinian terror group in charge in Gaza) attacked Jewish civilians near the Gaza strip murdering and torturing babies, women, elderly and families. They violently killed about 1400 people and kidnapped over 200, of whom more than 100 are still in captivity 3 months after the event.

The attack and the war in Gaza the Israeli Army started in response resulted in an unprecedented increase in antisemitism globally. Antisemitic incidents rose by 350 to 800 percent in Western European countries or Great Britain, the USA and Canada all over the society but significantly at university campuses. Experts and educators seem to agree about the need to better understand the underpinnings that have fostered so much of the antisemitism on campuses and generally. However, it is crystal clear that targeted programs and training addressing antisemitism are necessary.

### **3. Research Findings from the BOND project**

The research conducted in Hungary, Italy, Romania and Poland provides a comprehensive picture of the current situation of antisemitism in the region. Four national reports and one compiled report were published 15 January 2024. All phases of the data collection were completed before 7 October 2023, thus the events after this day and their effects are not part of the research report.

#### **3.1. General description of the research and its results**

The research includes findings based on a comprehensive literature review and extensive qualitative field research conducted from March through September 2023. Firstly, the consortium collected, processed, and summarized the available literature and data on antisemitism in their respective countries over the last ten years. Secondly, in-depth interviews and focus group interviews were conducted with representatives of the following groups in all countries: key experts, first-line-practitioners (FLPs), Jewish community leaders and members, non-Jewish religious and minority community leaders, Jewish and non-Jewish youth.

The research addressed the following topics in each country:

- Situation of the Jewish population
- Forms, level and trends of antisemitism
- Antisemitic stereotypes, prejudices, conspiracy theories
- Antisemitic hate speech and hate crime
- Antisemitism in politics
- Antisemitism in the sporting sphere
- Antisemitism and education

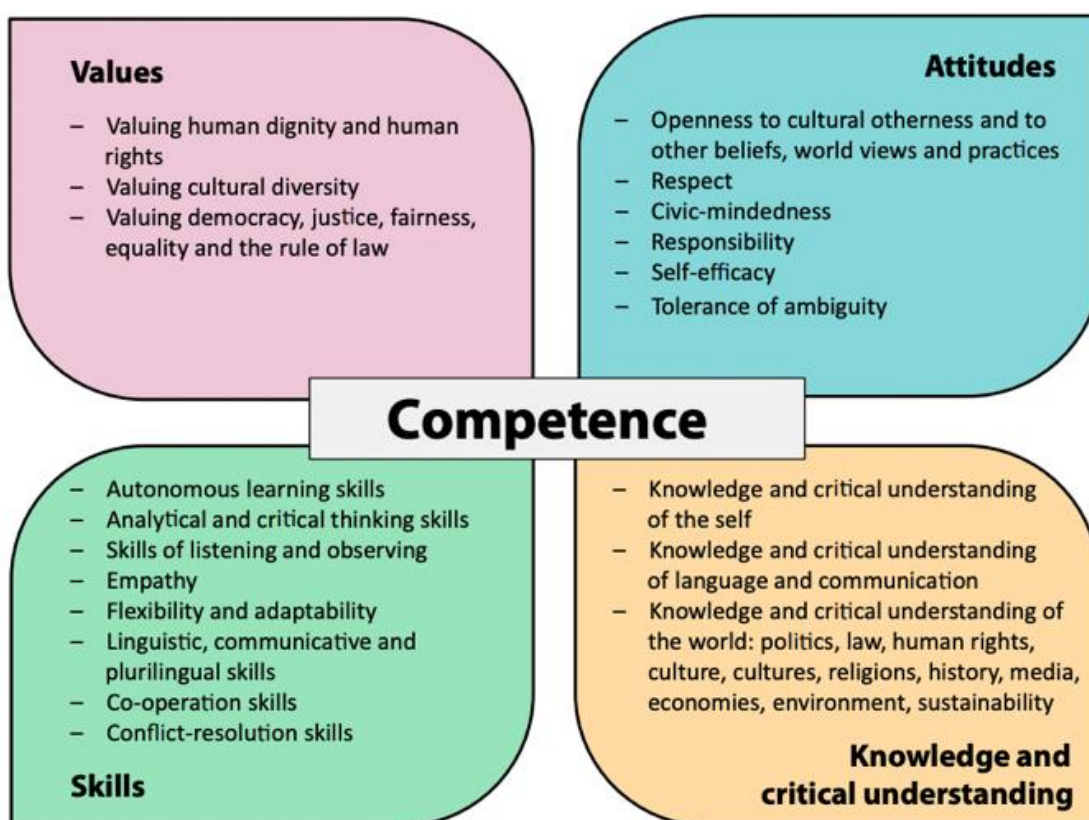
The compiled and national research reports is available on <https://bond-project.eu>

## 4. Education - guidelines, methodology, pedagogy

### 4.1. Educational guidelines and recommendations

The alarming rise in antisemitism globally calls for a response to counter it. It is a challenge everybody needs to face in different segments of society. It is also a special responsibility in education. How do we educate students to become immune to prejudices in general including antisemitic prejudices? How do we help them be able to counter these phenomena in their contexts? What is the knowledge students need to receive, what are the competences they need to develop and what are the methods educators can use to support that? While there is not one single answer to these questions, a number of recommendations and initiatives exist for educators to use if they want to be prepared to teach about antisemitism.

This document, as stated above, does not mean to duplicate these efforts. Rather, complementing existing efforts, it offers specific tools and materials that might help answer the questions above. However, before getting into practical tools, some reference to the most important existing materials is made below. To effectively counter antisemitism in education, the European Council’s butterfly model of competence including values, attitudes, knowledge and skills can be applied<sup>5</sup>.



This model is applied for competence-based learning in general, but if applied for our subject (antisemitism), the general guidelines become clear.

<sup>5</sup> [https://www.researchgate.net/figure/The-butterfly-model-of-the-RFCDC-Barrett-et-al-2018a\\_fig1\\_353346541](https://www.researchgate.net/figure/The-butterfly-model-of-the-RFCDC-Barrett-et-al-2018a_fig1_353346541)

1. Development of Knowledge and Critical Understanding of the subject matter.
2. Development of Attitudes, e.g. openness to cultural otherness and to other beliefs, world views and practices; respect; civic-mindedness; responsibility and others;
3. Development of Values including valuing human rights and human dignity, cultural diversity, democracy, etc.
4. Development of Skills, like analytical and critical thinking skills, empathy, and others.

The methodology and pedagogy follows the above model and it is represented in the developed teaching materials (see below) and recommended in this curriculum.

Besides the created teaching materials, there exist best practices and guidelines recommended by trusted institutions. In the following, we will provide a summary and accessibility of these existing materials.

In 2019, OSCE/ODIHR and UNESCO authored teaching aids consisting of 10 booklets, each of which discusses one particular topic and approach in teaching and learning about and countering antisemitism. The individual materials are available from [here](#)<sup>6</sup>. As the booklet titles suggest, addressing antisemitism through education is possible via several topics but each one has particular guidelines. For example, it is possible to approach the topic of antisemitism through Holocaust education (see below), but it does not mean that simply by teaching about the Holocaust in itself will be a fix for the issue of antisemitism. Programs need to be targeted with a focus on antisemitism, approached through different directions and from various perspectives. The ten booklets are organized accordingly, arranged in a targeted way, around the following topics.

## 4.2. Addressing antisemitism through education: Recommended materials

- **Teaching Aid 1: Increasing knowledge about Jews and Judaism**<sup>7</sup>

Available in [Hungarian](#), [Italian](#), [Polish](#), [Romanian](#)

The first booklet contains relevant information about the Jewish people, considering religion and culture. It also provides learning strategies for classroom use in order to increase knowledge about Jews and Judaism as well as resources and materials for further reading.

- **Teaching Aid 2: Overcoming Unconscious Biases**<sup>8</sup>

Available in [Hungarian](#), [Italian](#), [Polish](#), [Romanian](#)

The second booklet addresses antisemitism from the aspect of unconscious biases and provides strategies for recognizing and reducing unconscious biases. It also contains activities that help in uncovering, mitigating and countering biases as well as resources and materials for further reading.

---

<sup>6</sup> <https://www.osce.org/odihr/441146>

<sup>7</sup> <https://www.osce.org/odihr/441077>

<sup>8</sup> <https://www.osce.org/odihr/441083>

- **Teaching Aid 3: Antisemitic Stereotypes and Prejudices<sup>9</sup>**

Available in [Hungarian](#), [Italian](#), [Polish](#), [Romanian](#)

The third booklet focuses on antisemitic stereotypes and prejudices. It gives an overview of the most common antisemitic stereotypes and provides strategies for identifying and debunking antisemitic stereotypes in the classroom. It supports educators by giving examples of exercises that they can use to challenge and prevent these stereotypes and it contains resources and materials for further reading.

- **Teaching Aid 4: Challenging Conspiracy Theories<sup>10</sup>**

Available in [Hungarian](#), [Italian](#), [Polish](#), [Romanian](#)

The fourth booklet discusses the phenomenon of conspiracy theories and how to challenge them. After providing a definition and background, the publication offers strategies for addressing these conspiracy theories in a school setting. It also contains resources and materials for further reading.

- **Teaching Aid 5: Teaching about Antisemitism through Holocaust Education<sup>11</sup>**

Available in [Hungarian](#), [Italian](#), [Polish](#), [Romanian](#)

The fifth volume addresses antisemitism approaching it from teaching and learning about the Holocaust. While it cannot be overemphasized that Holocaust education is not a solution for antisemitism, a statement backed by countless research globally, there is definitely a space for discussing the Holocaust as the most extreme form of genocidal antisemitism. The publication contains background information about the history of antisemitism before the Holocaust and it offers strategies for educators to conduct conversations in the classroom about antisemitism and the Holocaust. It draws attention to the dangers of using stereotypical images and references some good examples. The booklet also contains resources and materials for further reading.

- **Teaching Aid 6: Addressing Holocaust Denial, Distortion and Trivialization<sup>12</sup>**

Available in [Hungarian](#), [Italian](#), [Polish](#), [Romanian](#)

The sixth volume discusses another form of antisemitism: Holocaust denial and distortion. After providing definitions, it continues to discuss strategies educators can use to discuss Holocaust denial. It also offers resources and materials for further reading. More information about how to address this form of antisemitism, most importantly the rising phenomenon of Holocaust distortion in more detail is discussed below.

---

<sup>9</sup> <https://www.osce.org/odihr/441098>

<sup>10</sup> <https://www.osce.org/odihr/441101>

<sup>11</sup> <https://www.osce.org/odihr/441104>

<sup>12</sup> <https://www.osce.org/odihr/441122>

- **Teaching Aid 7: Antisemitism and National Memory Discourse<sup>13</sup>**

Available in [Hungarian](#), [Italian](#), [Polish](#), [Romanian](#)

The seventh publication in the series focuses on national memory discourse and its relationship to antisemitism and its role in its rise. Providing background and a brief analysis of how national discourse is formed, the booklet offers various national examples and classroom strategies for educators to address heroization of national past and conflicting discourse within national memory. The booklet offers resources and materials for further reading.

- **Teaching Aid 8: Dealing with Antisemitic Incidents<sup>14</sup>**

Available in [Hungarian](#), [Italian](#), [Polish](#), [Romanian](#)

The focus of the eighth volume is on antisemitic incidents and how to deal with them. The publication provides a description of what incidents can be - from verbal expression through vandalism to physical actions. After listing some examples, the booklet draws attention to some important facts educators need to remember when dealing with antisemitic incidents in school and offers strategies for dealing with such incidents in the classroom. The booklet concludes with a list of resources and materials for further reading.

- **Teaching Aid 9: Dealing with Online Antisemitism<sup>15</sup>**

Available in [Hungarian](#), [Italian](#), [Polish](#), [Romanian](#)

The ninth volume offers guidance about how to deal with antisemitism appearing online. The online space is the least controllable area where antisemitism, as well as other forms of hate can spread unchecked. The publication discusses this phenomenon and mentions others, like cyber-bullying and hate speech and offers strategies to address online hate speech in the classroom as well as a list of resources and materials for further reading.

- **Teaching Aid 10: Antisemitism and the Situation in Middle East<sup>16</sup>**

Available in [Hungarian](#), [Italian](#), [Polish](#), [Romanian](#)

The tenth and final publication in the series brings forward the difficult question of addressing antisemitism through discussing the situation in the Middle-East. The booklet gives brief background information about the phenomenon of new antisemitism. It also provides an explanation of what Zionism is and helps educators with classroom strategies for discussions that relate to the situation in the Middle East. The booklet concludes with a list of resources and materials for further reading.

---

<sup>13</sup> <https://www.osce.org/odihr/441128>

<sup>14</sup> <https://www.osce.org/odihr/441131>

<sup>15</sup> <https://www.osce.org/odihr/441134>

<sup>16</sup> <https://www.osce.org/odihr/441137>

**Note:** this series was developed in 2019. The situation in the Middle-East resulted in an unprecedented rise in antisemitism globally after the terror attack in Israel on October 7, 2023.

### 4.3. Additional recommended materials

A collection of materials created or recommended by UNESCO, including other important content developed also in partnership with OSCE/ODIHR, are available [here](#). The UNESCO dedicated page offers access to the following materials:

#### **Addressing anti-Semitism through education: guidelines for policymakers**<sup>17</sup>

This booklet published in 2018, has been developed for policymakers and not directly for practitioners. Policymakers are an important audience as they are the ones deciding on curricula, textbooks and professional development. Their informed decisions are great support for practicing and pre-service educators as they can help set up frameworks in which countering antisemitism and other forms of prejudice and discrimination is in the focus. The guidelines in the publication suggest concrete ways to address antisemitism, counter prejudice and promote tolerance through education. The recommended programs provide policymakers, government officials, educational leaders and administrators with tools to build education systems that strengthen young people's knowledge, skills, competences and attitudes to counter antisemitic ideologies as well as all forms of racism and discrimination.

#### **Addressing anti-Semitism in schools: training curricula**<sup>18</sup>

The training curricula for various audiences include:

- Primary education teachers: [Addressing anti-semitism in schools: training curriculum for primary education teachers](#)<sup>19</sup>
- Secondary education teachers: [Addressing anti-semitism in schools: training curriculum for secondary education teachers](#)<sup>20</sup>
- Vocational education teachers: [Addressing anti-semitism in schools: training curriculum for vocational education teachers](#)<sup>21</sup>
- School directors: [Addressing anti-semitism in schools: training curriculum for school directors](#)<sup>22</sup>

#### **Online anti-Semitism: a toolkit for civil society**<sup>23</sup>

The booklet was published in 2022 as a response for the growing antisemitism online. Although a publication not targeting educators directly, it is important to include it in this document. The topic of antisemitism online and efforts to counter it must be on the radar of educators, policy-makers and civil society organizations. It

<sup>17</sup> <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000263702>

<sup>18</sup> <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374864?posInSet=6&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

<sup>19</sup> <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374865?posInSet=5&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

<sup>20</sup> <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374866?posInSet=4&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

<sup>21</sup> <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374868?posInSet=3&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

<sup>22</sup> <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374869?posInSet=2&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

<sup>23</sup> <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381856>

cannot be dealt with separately from the spread of online hate and disinformation as all these phenomena undermine European values and are a threat to our democracies. The authors and experts developing the publication intended to build literacy to tackle antisemitism online by providing a landscape analysis, an overview of existing policy responses on an international and national level, and recommendations for engagement with governments, platforms and within communities to address these issues.

### **Other relevant materials**

Further materials include a [dedicated page](#)<sup>24</sup> on the USC Shoah Foundation’s IWitness platform developed in partnership with UNESCO and containing:

- UNESCO’s teacher training curricula combined with testimony-based digital or downloadable educational activities;
- a handbook specifically focusing on [Holocaust denial and distortion on social media](#)<sup>25</sup>;
- materials as a result of the [cooperation of Shine a Light on Antisemitism and the USC Shoah Foundation](#)<sup>26</sup> for educators.

Another related site is UNESCO’s [page on Countering Hate Speech](#)<sup>27</sup> through education.

Among the relevant resources It is important to list the homepage of [Shine a Light on Antisemitism](#)<sup>28</sup>; the relevant page of [Facing History and Ourselves](#)<sup>29</sup>.

Another targeted program that addresses antisemitism appearing in the form of Holocaust distortion [was developed](#) by the International Holocaust Remembrance Alliance<sup>30</sup>. This material contains full training programs for trainers, accessible online with the aim to train various target groups: [policy makers and government officials, educators](#) and [civil society organizations](#).

To understand the overarching methodology, it is recommended that educators read the International Holocaust Remembrance Alliance’s Recommendations on [Teaching and Learning about the Holocaust](#), which provides an educational framework for educators and policy makers, and explains how targeted educational materials, methods and learning aims are important when teaching about countering antisemitism.

## **4.4. Methodology and pedagogy - teaching with testimony**

The development of this curriculum (and the consequent training programs) has been triggered by the phenomenon of rising antisemitism globally. To respond to that need, a series of digital multimedia educational materials have been developed through the BOND project, and made available for educators on

<sup>24</sup> <https://iwitness.usc.edu/sites/unesco>

<sup>25</sup> <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000382159>

<sup>26</sup> <https://iwitness.usc.edu/sites/shinealight>

<sup>27</sup> <https://www.unesco.org/en/countering-hate-speech>

<sup>28</sup> <https://shinealighton.com/>

<sup>29</sup> <https://www.facinghistory.org/resource-library/responding-rising-antisemitism>

<sup>30</sup> <https://training.againstholocaustdistortion.org/>



the international IWitness platform and the project website. Before the educational materials are presented in detail, a short summary of the underlying pedagogy and methodology is provided.

#### **4.4.1. Methodology and pedagogy**

The developed educational modules offer a firm methodology rooted in democratic values that can be adapted to the various local contexts. The modules have been built around multimedia sources – video testimonies - in multiple languages. Each one of these modules are outcomes-based and while addressing the topic of antisemitism from various perspectives and provide content knowledge, they contribute to the development of key competences and civic engagement as well. The methodology of testimony-based education offers a pathway to developing students' content knowledge, empathy and critical thinking skills. It can support educators in developing their methodological versatility and pedagogical culture.

Survivor and witness testimonies hold immense significance in various fields, including and beyond history, human rights, and education. These personal narratives provide invaluable insights into historical events and human experiences, fostering empathy and understanding. If chosen carefully, these primary sources offer an opportunity to address the topic of antisemitism as well. Integrating survivor and witness testimonies into educational methodologies offers a unique opportunity to engage students on a deep and personal level, enhancing their learning experiences and promoting critical thinking skills and other key competences. By engaging with survivor testimony in a pedagogical context educators create an authentic connection to history – past and present, making the connections between historical events and contemporary issues. Survivor and witness testimonies serve as primary sources that connect students and the contemporary situations they experience directly to historical events.

These personal accounts provide real-life perspectives, offering an authentic understanding of the emotions, struggles, decisions and triumphs of individuals who experienced the events firsthand. The testimonies help students build empathy and resilience, and thus are important tools in social-emotional learning. Engaging with personal stories cultivates empathy in students as they connect emotionally with the lived experiences of survivors and witnesses. This emotional connection humanizes historical narratives and promotes a deeper appreciation of the complexities of history, which contribute to the development of critical thinking and analytical skills.

Analyzing and interpreting survivor and witness testimonies encourage students to critically evaluate these sources, and consider biases. This process nurtures critical thinking skills and prompts students to interpret, and evaluate historical information and assess the relation of historical information to present issues. The medium of video testimonies itself and the surrounding other sources enhance multidisciplinary learning and develop media literacy, besides focusing on the subject matter of antisemitism.

The integration of survivor and witness testimonies in education can span various subjects, such as history, literature, psychology, literature, arts and language arts, civics, ethics, citizenship, religion, etc. This interdisciplinary approach enriches students' understanding of the historical context and how that is related to the present. Antisemitism is a phenomenon that spans across time periods. It is important to study its manifestations – historical and/or current. Teaching about antisemitism with survivor and/or witness testimony is innovative, engaging and can broaden knowledge across multiple disciplines as well as transversal skills and critical thinking, an ultimate goal in addressing and countering antisemitism and other forms of discrimination.



When working with survivor and witness testimonies in education for whatever purpose and with whatever learning aim, there are a few points educators should always consider. One important thing to consider is the fact that survivor and witness testimonies are sensitive materials – often told on that one and only occasion by the interviewee. Another point to consider is that survivor testimonies involve the recollection of traumatic experiences, which requires educators to approach the topic with sensitivity. Proper guidance and support is crucial in creating a safe and respectful learning environment for students. The traumatic events experienced and explained from a personal perspective can have a traumatizing effect on the students as well. Testimonies are built on constructing personal memories at the time of the interview – mostly about an antisemitic or discriminative experience in the past – far or near.

The nature of personal memory and the phenomenon of constructing personal narratives about past events in the present can be discussed and clarified in the classroom as they are defined by many factors including:

- the experiences between the time of the event and the time of the narration,
- the given moment,
- the current socio-political and/or personal context of the interviewee
- the relation with the interviewer, just to list a few.

With the use of testimonies educators can provide multiple and diverse perspectives, which offers an important teaching and learning opportunity. The nature of memory has to be discussed and understood by the students in order to achieve these learning opportunities. Witness and survivor testimonies might present different perspectives on the same events, and educators should be prepared to present a balanced array of narratives, promoting critical thinking and encouraging students to explore the complexities of historical interpretation.

Testimony-based teaching comes with important ethical responsibilities. Educators must navigate ethical concerns surrounding the use of personal narratives about discriminative experiences including antisemitic incidents and attitudes, ensuring that survivors' and witnesses' rights and dignity are respected. Considering the impact of sharing sensitive stories are essential aspects of ethical teaching.

A few further methodological guidelines, recommendations and implementation strategies are also to be considered by educators who want to implement the method of testimony-based education effectively. Educators should always be well prepared and contextualize the discriminative episode in the use of personal narratives. Before introducing testimonies, teachers should provide some historical context to help students better understand the events being discussed. This background information enhances comprehension and ensures that the narratives are placed within a broader historical or current framework. They should allow students to interpret a diverse range of voices by incorporating testimonies in the materials from different interviewees, perspectives, backgrounds, and experiences. This diversity enriches discussions and challenges students to consider varying viewpoints. All the above should be subject to the pre-defined learning aims and learning outcomes – as these will have to define the lesson module or material.

It is also important to engage students in guided discussion, creative expression and allow them to reflect on their learning and on each other's thoughts and opinions. Testimonies (including ones on the topic of antisemitism) should be interpreted through guided discussions that encourage students to reflect on the emotional and cognitive impact of the phenomenon appearing in the narratives. The reason for these discussions, besides the fact that learning occurs in a more sustainable way when done in a dialogue, is that they foster empathy and help students connect the personal experiences to broader themes like antisemitism that occur around them day by day. Students should be encouraged to express their understanding through

various forms of creative expression, such as constructing an essay or other pieces of writing, or a discussion, or else. This will allow them to process their thoughts and emotions while engaging deeply with the material.

The above strategies are all addressed by the methodology used in the developed and recommended educational materials below. They are all embedded in the Constructivist Theory of Learning and are structured around the 4 C's: Consider, Collect, Construct and Communicate. At the beginning of the materials students prepare by considering the subject and they mobilize their pre-existing knowledge. They collect information and knowledge from a variety of sources, then they construct knowledge and reflect on their and their peers' learning. Depending on the learning aims of the materials, they can develop a variety of skills and competences.

The methodology of teaching and addressing antisemitism and other forms of discrimination with survivor and witness testimonies offers a powerful means to connect history to the present, to foster empathy, and develop critical thinking and other skills and key competences. Through careful consideration of ethical concerns, diverse perspectives, and effective implementation strategies, educators can create meaningful and transformative learning experiences around a difficult and hardly approachable topic. By incorporating personal narratives, educators empower students to become compassionate and informed global citizens who actively engage in addressing a critical topic in our past and present.

## 5. Testimony-based educational materials addressing antisemitism

### 5.1. About the Witness platform

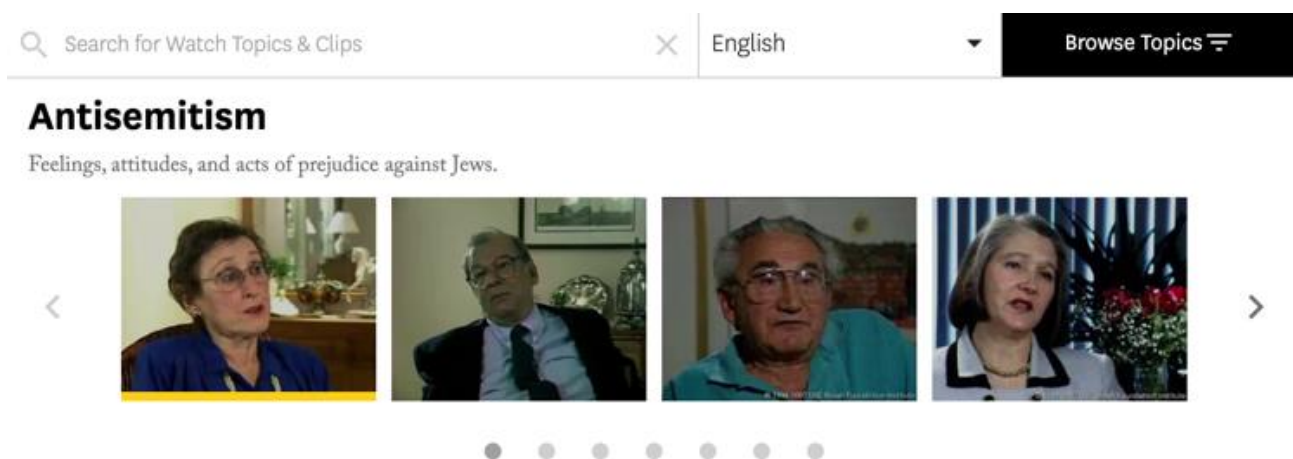
IWitness is the international educational platform of the University of Southern California's (USC) Shoah Foundation. Currently it contains almost 4500 full-length testimonies of survivors and witnesses of the Holocaust and other genocides and survivors and witnesses of antisemitism in 31 languages. It also contains topically curated clips of testimonies in 12 languages and multimedia, digital learning modules - activities in 19 languages and the number is growing. The number of testimonies added to IWitness increases every year.

The educational materials are testimony-based and develop students' critical thinking and multi-literacies (including media literacy, digital literacy, and other 21st century skills). The platform is free of charge and educators and students can use it after a simple registration. The multimedia materials can be used in various subjects (e.g. History, Literature, Language Arts, Foreign language, Media, Ethics, Civics, Social Studies, etc.) and about various topics (Holocaust, antisemitism, discrimination, gender, racism, equality, values, local history, resilience and many many others). In every multimedia activity accessible on the IWitness platform, students work by the Constructivist Theory of Learning according to the 4C model (Consider - Collect - Construct - Communicate - see above). Activities develop cognitive skills and competencies like: analytical skills, skills to synthesize, argumentative skills, media and digital literacies, comprehension and creative and reflective writing skills.

IWitness global pages: <https://iwitness.usc.edu/global>

## 5.2. Resources: Typically curated clips ([Watch Page](#)<sup>31</sup>)

The Watch Page on IWitness gives educators and students the access to clips selected topically. Visitors can filter for language and topic, and find clips that are available to watch without registration. In order to download the clips, visitors need to register. 57 testimony clips about the topic of antisemitism are available on the IWitness Watch Page (25 clips are available in English, 4 in Croatian, 4 in Czech, 10 in Hungarian, 8 in Polish, 3 in Portuguese, 3 in Ukrainian).



## 5.3. Resources: Activities on the platform

**MiniQuest:** This type of activity allows a variety of end products (e.g. written accounts, art pieces, creative presentations). It is a downloadable activity type that - if downloaded - can be completed without internet connection.

**InfoQuest:** This type of activity concludes in the development of a word cloud created by students after having interpreted and reflected on the testimony clips.

**VideoActivity:** In this activity students do research in the IWitness full-length testimony archive and then create a video essay using the method of digital storytelling. To edit their film they use the video editor built in on the IWitness platform.

**Lesson:** Shorter, downloadable materials, containing video clips PDFs with the lesson plan and the student activity handouts. Most of the Lessons contain one clip with tasks around this clip that can be done as part of a 45-minute class. Some other Lessons are longer, containing multiple clips.

<sup>31</sup> [https://iwitness.usc.edu/watch?searching=false&theme=34&clip=957&entry=0\\_94z2xf7p](https://iwitness.usc.edu/watch?searching=false&theme=34&clip=957&entry=0_94z2xf7p)

## 5.4. Resources: Educational materials developed on the topic of antisemitism

**Note:** Activities have been developed in Hungarian, Italian, Polish and Romanian. The activities and detailed descriptions of them are available in the national language versions of the curriculum.

### 5.4.1. Educational activities in Hungarian




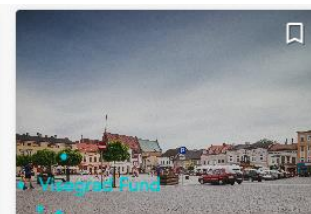
<p><b>Antiszemizmus a mai Európában</b></p> <p>Miben különbözik a mai antiszemizmus a történeti antiszemizmus különböző megjelenési formáitól? Hogyan alakították a történelmi események a ma társadalmait?...</p> <p>Activity: <b>Mini Quest</b></p> <table border="1"> <tr> <td>Grades</td> <td>Time</td> </tr> <tr> <td>9 - 12</td> <td>1.5 Hours</td> </tr> </table>	Grades	Time	9 - 12	1.5 Hours	<p><b>Az antiszemizmusról</b></p> <p>Ebben a feladatban a diákok az antiszemizmus fogalmáról, megjelenési formáiról gondolkoznak. A feladat segítségével megértik, hogy az...</p> <p>Activity: <b>Info Quest</b></p> <table border="1"> <tr> <td>Grades</td> <td>Time</td> </tr> <tr> <td>10 - 12</td> <td>1.5 Hours</td> </tr> </table>	Grades	Time	10 - 12	1.5 Hours	<p><b>Mi az antiszemizmus?</b></p> <p>A diákok a tevékenység során megismerkednek az antiszemizmus szó jelentésével, különböző megnyilvánulási formáival. A jelenkorban tapasztalható...</p> <p>Activity: <b>Video Activity</b></p> <table border="1"> <tr> <td>Grades</td> <td>Time</td> </tr> <tr> <td>9 - 12</td> <td>2 Hours</td> </tr> </table>	Grades	Time	9 - 12	2 Hours	<p><b>Antiszemizmus és a szemlélo-hatás</b></p> <p>Ebben a feladatban a tanulók azt értelmezik, mit jelent szemlélonek lenni és milyen lehetséges következményei vannak ennek a magatartásnak. A tanulók az...</p> <p>Activity: <b>Mini Quest</b></p> <table border="1"> <tr> <td>Grades</td> <td>Time</td> </tr> <tr> <td>8 - 12</td> <td>0.75 Hours</td> </tr> </table>	Grades	Time	8 - 12	0.75 Hours
Grades	Time																		
9 - 12	1.5 Hours																		
Grades	Time																		
10 - 12	1.5 Hours																		
Grades	Time																		
9 - 12	2 Hours																		
Grades	Time																		
8 - 12	0.75 Hours																		

### 5.4.2. Educational activities in Italian





<p><b>L'Antisemitismo e l'effetto spettatore</b></p> <p>In questa attività, gli studenti svilupperanno una comprensione di cosa significhi essere uno spettatore e dell'impatto degli astanti. Gli studenti guarderanno le testimonianze...</p> <p>Activity: <b>Mini Quest</b></p> <table border="1"> <tr> <td>Grades</td> <td>Time</td> </tr> <tr> <td>7 - 10</td> <td>1 Hours</td> </tr> </table>	Grades	Time	7 - 10	1 Hours	<p><b>L'Antisemitismo contemporaneo</b></p> <p>Che cos'è l'antisemitismo e come si differenzia dall'antisemitismo contemporaneo? In che modo gli eventi storici plasmano le società contemporanee...</p> <p>Activity: <b>Mini Quest</b></p> <table border="1"> <tr> <td>Grades</td> <td>Time</td> </tr> <tr> <td>9 - 12</td> <td>1.5 Hours</td> </tr> </table>	Grades	Time	9 - 12	1.5 Hours	<p><b>Perché l'antisemitismo non è finito dopo l'Olocausto?</b></p> <p>Questa attività si concentra sulla definizione dell'antisemitismo dal punto di vista storico e sull'esplorazione delle caratteristiche contemporanee di quest'odio. Gli studenti...</p> <p>Activity: <b>Mini Quest</b></p> <table border="1"> <tr> <td>Grades</td> <td>Time</td> </tr> <tr> <td>7 - 12</td> <td>1.5 Hours</td> </tr> </table>	Grades	Time	7 - 12	1.5 Hours	<p><b>Cos'è l'antisemitismo?</b></p> <p>Concepita per costruire una comprensione di base sull'argomento, questa attività consente agli studenti di analizzare le basi dell'ebraismo e di intendere l'antisemitismo...</p> <p>Activity: <b>Info Quest</b></p> <table border="1"> <tr> <td>Grades</td> <td>Time</td> </tr> <tr> <td>7 - 12</td> <td>1.5 Hours</td> </tr> </table>	Grades	Time	7 - 12	1.5 Hours
Grades	Time																		
7 - 10	1 Hours																		
Grades	Time																		
9 - 12	1.5 Hours																		
Grades	Time																		
7 - 12	1.5 Hours																		
Grades	Time																		
7 - 12	1.5 Hours																		



### 5.4.3. Educational activities in Polish

 <p><b>Współczesny antysemityzm w Europie</b></p> <p>Czym dzisiejszy antysemityzm różni się od różnych form antysemityzmu historycznego? Jak wydarzenia historyczne ukształtowały dzisiejsze społeczeństwa?...</p> <p>Activity: <b>Mini Quest</b></p> <table border="1"> <tr> <th>Grades</th> <th>Time</th> </tr> <tr> <td>9 - 12</td> <td>1.5 Hours</td> </tr> </table>	Grades	Time	9 - 12	1.5 Hours	 <p><b>Czym jest antysemityzm?</b></p> <p>Osoby uczące się zapoznają się ze znaczeniem słowa antysemityzm i różnymi formami jego wyrażania na przestrzeni czasu. Zaczną od wysłuchania fragmentó...</p> <p>Activity: <b>Video Activity</b></p> <table border="1"> <tr> <th>Grades</th> <th>Time</th> </tr> <tr> <td>8 - 12</td> <td>2.5 Hours</td> </tr> </table>	Grades	Time	8 - 12	2.5 Hours	 <p><b>O antysemityzmie</b></p> <p>Podczas tych zajęć osoby uczestniczące zastanawiają się nad pojęciem antysemityzmu i jego przejawami. Pomoże im to zrozumieć, w jaki sposób zjawisko...</p> <p>Activity: <b>Info Quest</b></p> <table border="1"> <tr> <th>Grades</th> <th>Time</th> </tr> <tr> <td>10 - 12</td> <td>1.5 Hours</td> </tr> </table>	Grades	Time	10 - 12	1.5 Hours	 <p><b>iWalk Oświęcim - Historia w sześciu słowach</b></p> <p>Celem aktywności jest pogłębienie refleksji nad spacerem iWalk po miejscach dziedzictwa żydowskiego w Oświęcimiu przygotowanym przez USC Shoah...</p> <p>Activity: <b>Info Quest</b></p> <table border="1"> <tr> <th>Grades</th> <th>Time</th> </tr> <tr> <td>5 - 8</td> <td>1 Hours</td> </tr> </table>	Grades	Time	5 - 8	1 Hours
Grades	Time																		
9 - 12	1.5 Hours																		
Grades	Time																		
8 - 12	2.5 Hours																		
Grades	Time																		
10 - 12	1.5 Hours																		
Grades	Time																		
5 - 8	1 Hours																		

### 5.4.4. Educational activities in Romanian

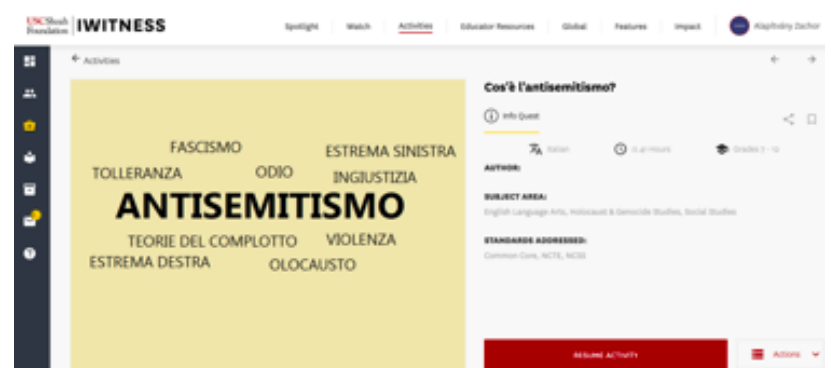
 <p><b>Antisemitismul contemporan</b></p> <p>Cum diferă antisemitismul contemporan de antisemitismul istoric? Cum au modelat evenimentele istorice societățile de astăzi? În această activitate este analizat sentimentul...</p> <p>Activity: <b>Mini Quest</b></p> <table border="1"> <tr> <th>Grades</th> <th>Time</th> </tr> <tr> <td>9 - 10</td> <td>1.5 Hours</td> </tr> </table>	Grades	Time	9 - 10	1.5 Hours	 <p><b>Antisemitismul</b></p> <p>Elevii se vor familiariza cu înțelesul termenului de antisemitism și cu diferitele sale forme de manifestare de-a lungul timpului. Vor urmări mărturii despre...</p> <p>Activity: <b>Video Activity</b></p> <table border="1"> <tr> <th>Grades</th> <th>Time</th> </tr> <tr> <td>9 - 11</td> <td>2.5 Hours</td> </tr> </table>	Grades	Time	9 - 11	2.5 Hours	 <p><b>Antisemitismul și efectul martorului indiferent</b></p> <p>În această activitate, elevii vor înțelege ce înseamnă să fii un martor indiferent și ce consecințe are neimplicarea în situații în care cineva are nevoie de ajutor. Elevii vor urm...</p> <p>Activity: <b>Mini Quest</b></p> <table border="1"> <tr> <th>Grades</th> <th>Time</th> </tr> <tr> <td>7 - 12</td> <td>1.5 Hours</td> </tr> </table>	Grades	Time	7 - 12	1.5 Hours	 <p><b>Ce este Antisemitismul?</b></p> <p>În această activitate, elevii sunt sprijiniți să înțeleagă conceptul de antisemitism și manifestările sale. Elevii vor înțelege că antisemitismul este un fenomen istoric și ...</p> <p>Activity: <b>Info Quest</b></p> <table border="1"> <tr> <th>Grades</th> <th>Time</th> </tr> <tr> <td>9 - 12</td> <td>1.5 Hours</td> </tr> </table>	Grades	Time	9 - 12	1.5 Hours
Grades	Time																		
9 - 10	1.5 Hours																		
Grades	Time																		
9 - 11	2.5 Hours																		
Grades	Time																		
7 - 12	1.5 Hours																		
Grades	Time																		
9 - 12	1.5 Hours																		

## 5.5. About antisemitism (InfoQuest)

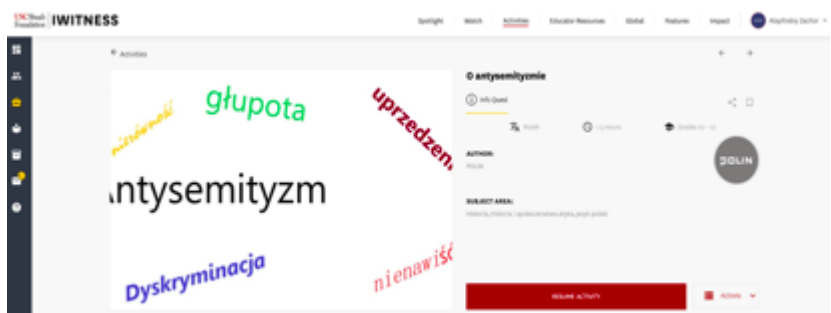
Hungarian: [Az antiszemitizmusról](#)



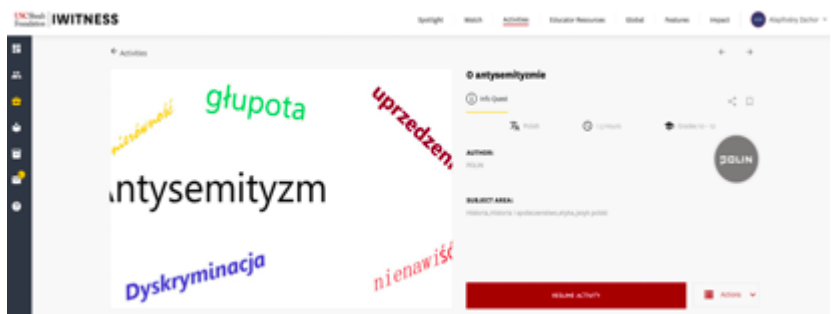
Italian: [Cos'è l'antisemitismo?](#)



Polish: [O antysemityzmie](#)



Romanian: [Ce este antisemitismul?](#)



### ACTIVITY DESCRIPTION

In this activity students consider and learn about the notion of antisemitism and its manifestations. The activity helps them understand the fact that antisemitism is rooted in history, as well as the stereotypes and prejudices it mobilized to make its way to the present. Students watch testimony clips from survivors of the Holocaust and from experts on antisemitism to learn about the manifestations, types and consequences of antisemitism. Utilizing the learning, they then create a word cloud and think about potential ways to counter antisemitism. Then they share their work with their peers.

### LEARNING AIMS

As a result of completing the activity students will:

- develop a better understanding of the notion of antisemitism
- develop knowledge about the manifestations and various layers of antisemitism and their consequences
- consider the possible ways to counter anti-Semitism

### STRUCTURE OF THE ACTIVITY

- Consider: students watch testimony clips of Holocaust survivors and consider the presence of antisemitism in the 20th century. They also familiarize themselves with the definition of antisemitism.
- Collect: students watch clips of testimony that help them deepen their understanding about the topic of antisemitism. These clips feature three Hungarian experts (a researcher of social sciences, a researcher of minority studies and a historian) who discuss the types, layers and manifestations of antisemitism.
- Construct: students create a word cloud and reflect on their learning. With the help of another clip they think about ways to counter antisemitism.
- Communicate: students look at each other's works and reflect on them.

The activities are available online on the [IWitness](https://iwitness.usc.edu/home) platform<sup>32</sup>.

## 5.6. Antisemitism and the Bystander Effect (MiniQuest)

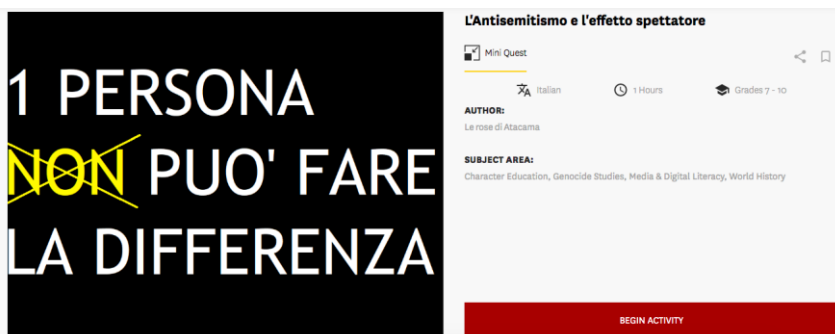
---

<sup>32</sup> <https://iwitness.usc.edu/home>

Hungarian: [Antisemitizmus és a szemlélő-hatás](#)



Italian: [Antisemitismo e Effeto Spettatore](#)



Polish: [Konsekwencje bierności świadków](#)



Romanian: [Antisemitismul și efectul martorului indiferent](#)



ACTIVITY DESCRIPTION



In this activity students interpret what it means to be a bystander and what are the possible consequences of this behavior. Students watch and interpret testimony clips of survivors and witnesses of antisemitic violence in the past and present. They explore the impact of bystander behavior on their lives. As part of the activity, students formulate a message about what bystander effect means for them and what they do to avoid bystander behavior. Students can publish their messages on social media.

### LEARNING AIMS

As a result of completing the activity students will:

- interpret the phenomena of historical and contemporary antisemitism via examples,
- learn and understand what the bystander effect and its impact is,
- develop their digital literacy,
- develop their civic competency,
- understand the need for actively countering the bystander effect

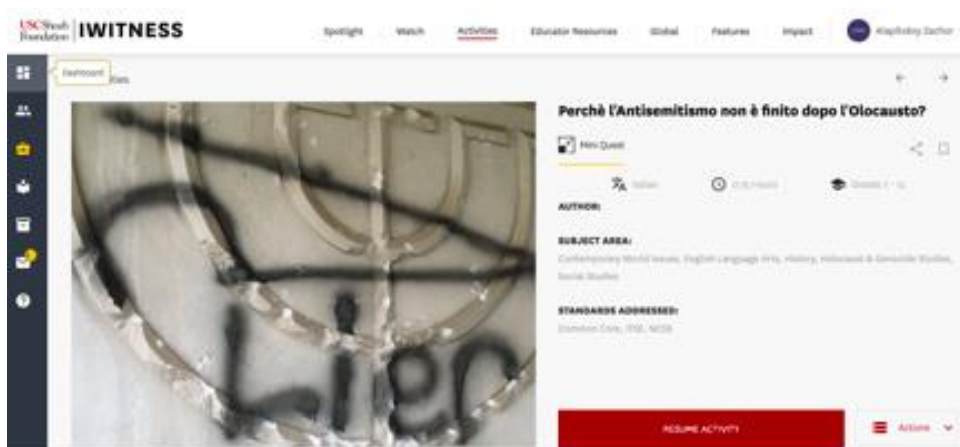
### STRUCTURE OF THE ACTIVITY

- Consider: students with the help of primary sources interpret the notion of antisemitism through various periods in time and they learn to recognize manifestations of antisemitism. They learn what the concept of bystander effect means.
- Collect: students collect examples for the potential responses to avoid the bystander effect.
- Construct: students construct a message (and can publish it on social media).
- Communicate: students reflect on each other's messages and discuss their strategies about how the bystander effect can be avoided.

The activity is available online on the [iWitness](#) platform.

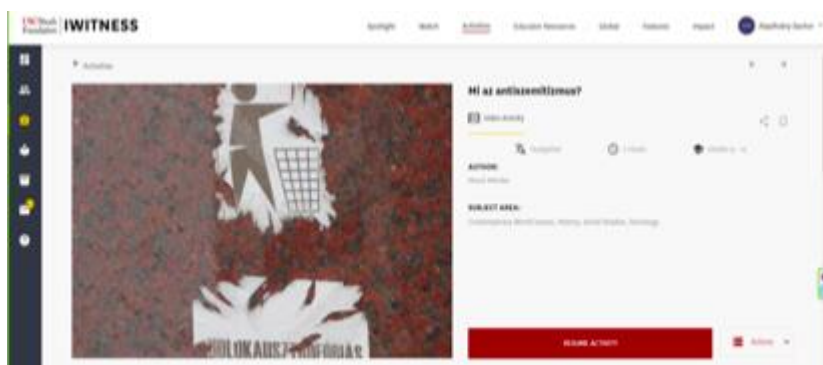
### 5.7. Why didn't Antisemitism Disappear after the Holocaust (MiniQuest)

Italian: [Perchè l'Antisemitismo non è finito dopo l'Olocausto?](#)

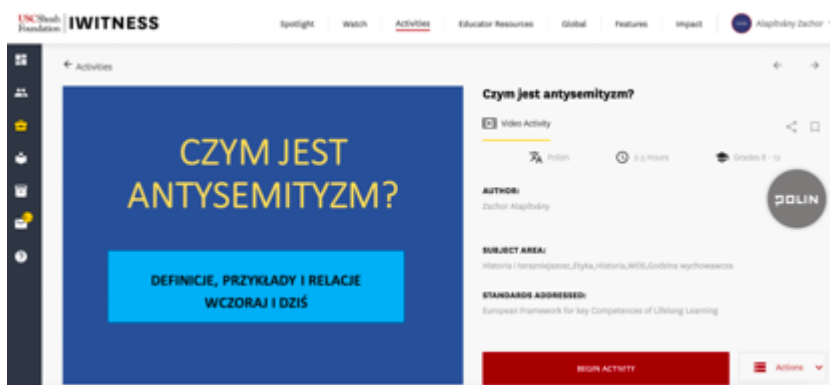


### 5.8. What is anti-Semitism? (Video-Activity)

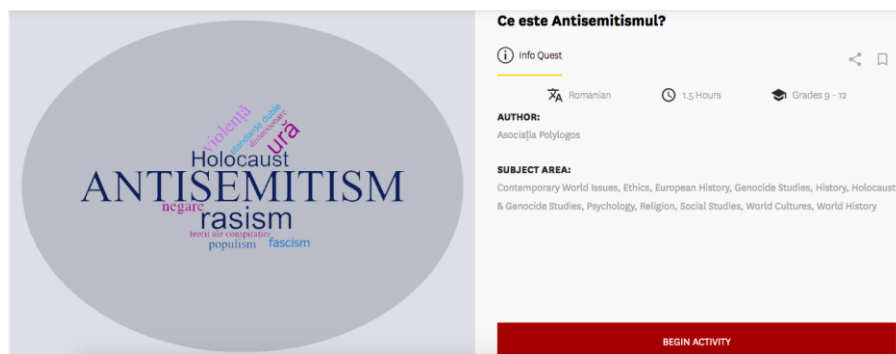
Hungarian: [Mi az antiszemitizmus?](#)



Polish: [Czym jest antysemityzm?](#)



Romanian: [Ce este antisemitismul?](#)



## ACTIVITY DESCRIPTION

In this activity students learn about the meaning and definition of the term antisemitism and its different manifestations. Starting from contemporary antisemitism, they explore and compare it with its manifestations in the past. The activity concludes with expressing their thoughts and opinion by constructing a video essay (using the built-in video editor in IWitness).

## LEARNING AIMS

As a result of completing the activity students will:

- understand how antisemitism in the past connects to antisemitic manifestations in the present
- develop their critical thinking skills by evaluating information around them
- the activity provides an opportunity for students to develop their media literacy and express their opinion with the help of primary sources (video testimonies) by developing a video essay.

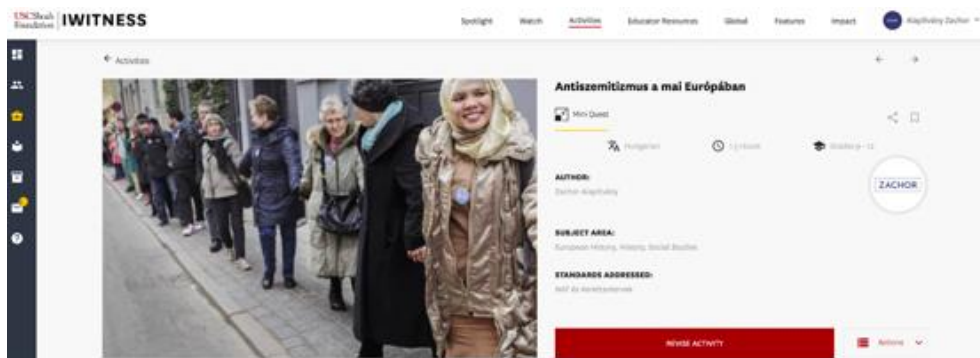
## STRUCTURE OF THE ACTIVITY

- Consider: students interpret primary sources (video testimonies and archival and contemporary posters)
- Collect: students search for, evaluate and collect testimony clips that help them express their thoughts and opinion
- Construct: by juxtaposing the clips and other sources they found, students develop a video essay along given guidelines
- Communicate: students reflect on what their peers expressed in their video essays

The activities are available online on the [IWitness](#) platform.

### 5.9. Antisemitism in Europe today (MiniQuest)

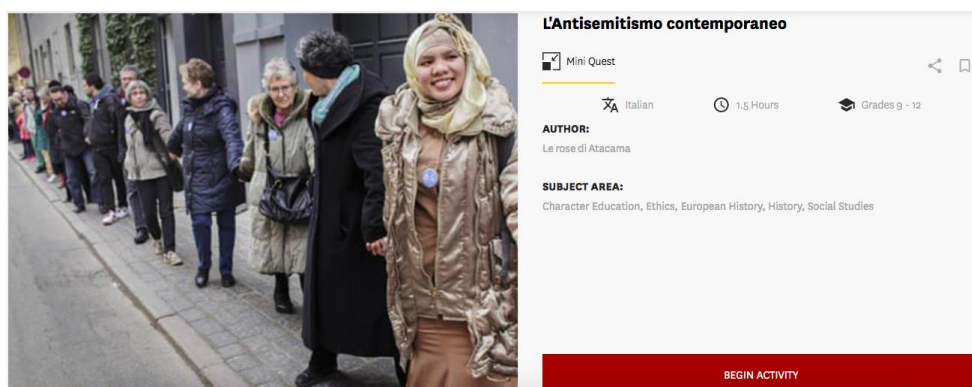
Hungarian: [Antiszemitizmus a mai Európában](#)



Polish: [Współczesny antysemityzm w Europie](#)



Italian: [L'Antisemitismo in Europa Oggi](#)



Romanian: [Antisemitismul contemporan](#)



### Antisemitismul contemporan

Mini Quest

Romanian 1.5 Hours Grades 9 - 10

**AUTHOR:**  
Asociația Polylogos

**SUBJECT AREA:**  
Civics & Government, Contemporary World Issues, Ethics, European History, Genocide Studies, History, Holocaust & Genocide Studies, Psychology, Religion, Social Studies, World Cultures, World History

**BEGIN ACTIVITY**

## ACTIVITY DESCRIPTION

What is the difference between contemporary antisemitism and the various manifestations of its forms throughout history? How did historical events shape today's societies? This activity centers around the collective pride of the Danish people for saving their Jewish citizens during the Holocaust and how this pride strengthened after the antisemitic attack against the synagogue in Copenhagen in 2015.

## LEARNING AIMS

As a result of completing the activity students will:

- deepen their understanding about the forms of antisemitism past and present
- develop an understanding of antisemitism in various historical periods
- become familiar with the 2015 antisemitic attack in Denmark and its consequences
- consider the possibilities to counter antisemitism

## STRUCTURE OF THE ACTIVITY

- Consider: students learn about the definition of antisemitism and consider the connection between historical and contemporary antisemitism
- Collect: students familiarize themselves with the testimonies of people whose lives were impacted by the Holocaust and the antisemitic attack in Denmark in February 2015.
- Construct: students think about potential ways to counter contemporary antisemitism
- Communicate: students share their thought with their peers

The activity is available online on the [iWitness](#) platform.

## 7. Bibliography

Decker, O., Kiess, J. and Brähler, E.: Anti-Semitic Attitudes in Germany: Prevalence and Causes. In: The Dynamics of Right-Wing Extremism within German: 127-153. 2022.

Gidley, B., McGeever, B. and Feldman, D.: Labour and Antisemitism: a Crisis Misunderstood. The Political Quarterly 91: 413-421. 2020.

Rozett, Robert: Distorting the Holocaust and Whitewashing History: Toward a Typology. Israel Journal of Foreign Affairs 13(1). 2019.

A BRIEF HISTORY OF ANTISEMITISM. <https://www.adl.org/sites/default/files/brief-history-of-antisemitism.pdf>

Robert Wistrich: Anti-zionism and anti-semitism. Jewish Political Studies Review Vol. 16, No. 3/4, &quot;Emerging Anti-Semitic Themes; pp. 27-31. Jerusalem Center for Public Affairs, 2004.

<https://encyclopedia.ushmm.org/>

A magyarországi zsidóság története. Szerk. Róna Tamás és Mezei Mónika. Bp., Szent István Társulat, 2018.

Oláh Lajos: Az antiszemitizmus története, <https://www.scribd.com/document/573066385/Ola-h-Lajos-Az-antiszemitizmus-to-rte-nete>

Gábor György: Fejezetek az antik és középkori metafizikai antijudaizmus történetéből. PhD thesis, OR-ZSE, 2005

Ungváry Krisztián: A Horthy-rendszer mérlege - Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon -Magyarországon, Jelenkor Kiadó, 2013

Kovács András: A Kádár-rendszer és a zsidók. Corvina Kiadó, 2019

## **Annexes**

**ANNEX 1: HUNGARIAN**

**ANNEX 2: ITALIAN**

**ANNEX 3: POLISH**

**ANNEX 4: ROMANIAN**



## **8.ANNEX 1: HUNGARIAN**

### Antiszemitizmus elleni fellépés az oktatásban

## 1. A DOKUMENTUM CÉLJA ÉS RÖVID LEÍRÁSA

Az antiszemitizmus globális jelenség és évek óta egyre inkább jelen van a társadalmakban. Az október 7-i izraeli terrortámadás után ez az amúgy is jelen lévő, növekvő tendencia kiugróvá vált Európában és világszerte is.

A holokauszt tapasztalata és emlékezete révén az emberiség jól tudja, hogy hová vezethet, ha az antiszemita érzelmek, indulatok és szándékok ellenőrizhetetlenné válnak.

Mindez szükségessé teszi, hogy olyan eszközöket és tananyagokat adjunk a tanárok kezébe, melyek segítségével eredményesen taníthatják diákjaikat az antiszemitizmusról és arról, hogyan tehetnek ellene.

Ez a háttéranyag és a kapcsolódó tananyagok a BOND (Building tOlerance, uNderstanding and Dialogue across communities) projekt keretében készültek közvetlenül tanárok és diákok számára.

Fontos leszögezni, hogy számos kiváló anyag létezik, melyek ajánlásokat tartalmaznak és útmutatót adnak a tanároknak abban, hogyan is taníthatják ezt a fontos témát. A jelen dokumentum nem helyettesíteni vagy duplikálni kívánja a meglévő anyagokat, hanem kiegészíteni azokat. A szerzők arra tettek kísérletet, hogy olyan meglévő anyagokat gyűjtsenek össze és ezeket olyan további háttéranyagokkal és konkrét tananyagokkal egészítsék ki, melyeket a témával foglalkozni kívánó pedagógusok hasznosnak találnak. A dokumentum elméleti háttérinformációt, kutatási eredmények összefoglalását, oktatási módszertant és kész tananyagokat tartalmaz. A tananyagok az ismeretátadás mellett a diákok számára a megértéshez nélkülözhetetlen alap- és transzverzális készségeket fejlesztenek, továbbá kritikai gondolkodást, empátiás készséget és további számos készséget és kompetenciát, melyek mindegyike szükséges az antiszemitizmus felismeréséhez és az ellene való küzdelemhez.

A jelen dokumentum azoknak a pedagógusoknak, oktatóknak és oktatási szakembereknek szól, akik pedagógusokkal (pl. tanárok, oktatók, ifjúsági munkások, múzeumi oktatók, könyvtárosok stb.) dolgoznak, és szeretnének többet tudni arról, hogyan taníthatnak az antiszemitizmusról, hogyan léphetnek fel ellene és ebben milyen szerepet játszhat a videóinterjúkra épülő oktatás, mely nemcsak a tananyagtartalomra és ismeretközlésre épít, hanem készségek és kompetenciák fejlesztésére is. A szerzők ösztönözni kívánják célközönségüket arra, hogy elsajátítsák ezt a tudást és a módszertant, és az ismertetett tananyagokat diákjaikkal használják.

A téma iránti fokozódó figyelem különösen fontossá vált a 2023. október 7-én Izraelben történt terrortámadás után, amióta kiugróan megnőtt az antiszemitizmus szerte a világban.

## 2. AZ ANTISZEMITIZMUS DEFINÍCIÓJA, KATEGÓRIÁI ÉS RÖVID TÖRTÉNETE

### 2.1. DEFINÍCIÓ

Jelen dokumentum az IHRA (International Holocaust Remembrance Alliance/ Nemzetközi Holokauszt Emlékezet Szövetség) antiszemitizmusról szóló munkadefiníciójára épül.

Ahhoz, hogy egy jelenséggel foglalkozni lehessen, definiálni kell, hogy tudjuk, mit jelent a jelenséget leíró kifejezés, és hogy mit értünk alatta. Az antiszemitizmus meghatározásához ez az anyag a Nemzetközi Holokauszt Emlékezet Szövetség (IHRA) által kidolgozott, jogilag nem kötelező érvényű munkadefiníciót

használja. Ezt a definíciót 2016-ban fogadta el az IHRA 35 tagállama, azóta pedig több száz intézmény, köztük kormányzati intézmények, civil társadalmi szervezetek, sportklubok, egyetemek és mások. A BOND projekt keretében kidolgozott összes oktatási anyag ennek a meghatározásnak az alapján készült.

Az IHRA jogilag nem kötelező érvényű munkadefiníciója az antiszemitizmusról: “Az antiszemitizmus a zsidók olyan megítélése, amely a velük szembeni gyűlölet kifejezéseként nyilvánulhat meg. Az antiszemitizmus verbális és fizikai megnyilvánulásai zsidó vagy nem zsidó személyekre és/vagy e személyek vagyonára, a zsidó közösségi intézményekre és vallási létesítményekre irányulnak.”<sup>1</sup>

Az IHRA példákat is hoz az antiszemitizmus lehetséges megjelenési formáira: klasszikus és mai megjelenés, illetve az ún. új antiszemitizmus, amikor Izrael államának kritikája valójában antiszemita indíttatású és nem a politika valós kritikája. A definíció és a példák fontos források lehetnek az antiszemitizmus témájával foglalkozó szakemberek számára, hiszen segítségükre szolgálhat az antiszemitizmus jelenségének megértésében és annak felismerésében, milyen különböző formákat ölthet.

“Az antiszemitizmus megnyilvánulására példa, amikor Izrael Államot mint zsidó közösséget támadják. Ugyanakkor az Izraellel szemben megfogalmazott kritika – hasonlóan bármely más országgal szemben megfogalmazott kritikához – nem tekinthető antiszemita megnyilvánulásnak. Az antiszemiták gyakran azzal vádolják a zsidókat, hogy összeesküvést szőnek az emberiség ártalmára és a zsidókat okolják „amiért a dolgok rosszra fordulnak”<sup>33</sup>.

A mindennapi életben a közélet, a média, az iskola, a munkahely és a vallási szféra területén az antiszemitizmus megnyilvánulásának példái – az egész összefüggés figyelembevételével – többek között (de nem kizárólag) a következőket foglalják magukban:

- Radikális ideológia vagy szélsőséges vallási nézet nevében a zsidók megölésére vagy bántalmazására való felhívás, az ezekben való segédkezés vagy ilyen cselekedetek támogatása vagy ezek mellett való érvelés.
- A zsidókról vagy a zsidóság hatalmáról valótlan, lealacsonyító, démonizáló vagy sztereotípiákon alapuló kijelentések tétele, mint például különösen, de nem kizárólag a zsidó világ-összeesküvés elmélet vagy az a mítosz, hogy a zsidók uralják a médiát, a gazdaságot, a kormányzati vagy egyéb társadalmi intézményeket.
- A zsidóság mint nép elleni vád, miszerint ők a felelősek egyetlen zsidó személy vagy csoport által elkövetett valós vagy képzelt rossz cselekedetért vagy akár nem zsidók által elkövetett cselekményekért.
- A nemzetiszocialista Németország, annak támogatói és tetteistái által a II. világháború (a holokauszt) során a zsidók ellen elkövetett népirtás tényének, mértékének, mechanizmusainak (pl. a gázkamrák) és szándékosságának tagadása.
- A zsidóság mint nép vagy Izrael mint állam azzal való vádolása, hogy kitalálta vagy felnagyítja a holokausztot.
- A zsidó állampolgárok azzal való vádolása, hogy saját országuk érdekeit háttérbe szorítva lojálisabbak Izraelhez, illetve a zsidók állítólagos prioritásaihoz világszerte.

33

<https://holocaustremembrance.com/resources/az-antiszemitizmus-ihra-altal-elfogadott-munkadefinicioja>

- A zsidóság önrendelkezési jogának megtagadása, például azzal, hogy azt állítják, Izrael Állam létezése rasszista törekvés.
- Kettős mérce alkalmazása, olyan magartást követelve Izraeltől, mely más demokratikus nemzetől nem elvárt vagy követelt magartás.
- Olyan szimbólumok és képek felhasználása Izrael vagy az izraeliek jellemzésére, melyek a klasszikus antiszemitizmushoz kapcsolódnak (például a zsidók Jézus meggyilkolására vagy vérvádakra vonatkozó állítások).
- Izrael jelenlegi politikájának a nácik politikájával történő összehasonlítása.
- A zsidók kollektív felelőssé tétele Izrael Állam cselekedeteiért.

**Az antiszemita cselekmények akkor minősülnek bűncselekménynek**, ha azokat a törvény ekként határozza meg (például egyes országokban a holokauszttagadás vagy antiszemita anyagok terjesztése).

**A bűncselekmények akkor minősülnek antiszemitának**, ha a támadások célpontjai – akár emberek, akár vagyontárgyak – például épületek, iskolák, kegyhelyek és temetők azért kerülnek kiválasztásra, mert zsidók vagy zsidóknak hiszik őket, illetve zsidókhoz kötődnek.

**Antiszemita hátrányos megkülönböztetésnek** minősül az, ha a mások számára elérhető lehetőségeket és szolgáltatásokat megtagadják a zsidóktól, ami számos országban törvénytelen.”<sup>34</sup>

Az Európai Bizottság az IHRA német elnökségével közösen kiadott egy kézikönyvet ([Handbook for the Practical Use of the IHRA Working Definition of Antisemitism](#)<sup>35</sup>), melyben olyan példákat és jó gyakorlatokat sorolnak fel, amelyek azt mutatják meg, hogyan használják a munkadefiníciót az EU-n belül különböző területeken, többek között oktatásban, kormányzati intézményeknél, a civil szférában és egyéb helyeken.

## 2.2. KATEGÓRIÁK, TÍPUSOK

Az antiszemitizmus tipológiája számos típust határoz meg és ezeket fontos, hogy a tanárok ismerjék, megosszák diákjaikkal vagy alkalmazzák ezt a tudást, amikor az antiszemitizmusról tanítanak.

- Antijudaizmus a zsidók iránt érzett vallási alapú gyűlölet
- Politikai antiszemitizmus, mely lehet rasszista, sőt népi is
- Konspiratív antiszemitizmus, mely arra a hiedelemre épít, hogy néhány titkos, de befolyásos zsidó szervezet uralja a világot vagy felelős egyes körülmények alakulásáért vagy bizonyos eseményekért. Ezek a világ uralmáról vagy manipulációjáról szóló összeesküvés- elméletek a mai napig jelen vannak. A kortárs antiszemitizmus jelentős része az összeesküvés-elméleteken alapszik.
- Új antiszemitizmus, az antiszemitizmusnak az a formája, mely anticionizmusban, Izrael elleni antiszemita ellenségességben nyilvánul meg. Nem úgy kritizálja Izraelt mint egy bármilyen más

<sup>34</sup> <https://holocaustremembrance.com/resources/az-antiszemitizmus-ihra-altal-elfogadott-munkadefinicioja>

<sup>35</sup> European Commission, Directorate-General for Justice and Consumers, Steinitz, B., Stoller, K., Poensgen, D. et al., Handbook for the practical use of the IHRA working definition of antisemitism, Publications Office, 2021. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3006107-519b-11eb-b59f-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-185592396>

államot, hanem kétségbe vonja Izraelnek a létezéshez és az önvédelemhez való jogát. Ezen túlmenően felelőssé teszi a világon bárhol élő zsidókat Izrael államának cselekedeteiért.

- Másodlagos antiszemitizmus, mely annak a folyamatnak a nyomán alakulhat ki, amelyen az egyes országok végigmennek, amikor szembenéznek múltjukkal és a holokauszt idején betöltött szerepükkel. Ebben a folyamatban a zsidók a holokausztra "emlékeztetik" a többségi társadalmat, ez pedig bűntudatot kelt és a zsidók okolásával jár.
- Holokauszt-torzítás mint az antiszemitizmus egy formája. A holokauszt-torzítás "olyan szóbeli vagy írásos anyag vagy más médium, amely bagatellizálja vagy hamisan mutatja be az ismert történelmi adatokat vagy kifogásokat és magyarázatokat keres annak megtörténte. Ez lehet szándékos vagy nem szándékos. Azonban minden torzítás, akár szándékos, akár nem, antiszemita narratívákat táplál, és az antiszemitizmus erőszakosabb formáihoz vezethet"<sup>36</sup>. A torzítás nem tagadja a holokauszt megtörténte tényét, de minimalizálja, bagatellizálja, félreértelmezi vagy dicsőíti azt és annak hatását.

## 2.3. AZANTISZEMITIZMUSRÖVIDTÖRTÉNETE

Az antiszemitizmus a zsidókkal szembeni ellenérzést jelenti. Ez a fogalom azonban mégsem fogható meg olyan egyszerűen: különböző kultúrákban és korokban más és más köntösben jelent meg, más indokokkal, miközben számos motívum átöröklődött az előző korszakokból a következőre. Az antiszemitizmus történetét vizsgálva az is szembeszökő, hogy sokkal inkább szól az antiszemitákról, a többségi társadalomban zajló folyamatokról, mint magukról a zsidókról. Az alábbiakban azt próbáljuk meg röviden összefoglalni, hogyan jelentkezett az antiszemitizmus az egyes történelmi érákban és hogyan öröklődött tovább újabb és újabb alakot öltve, mégis mindig megőrizve egy-egy lényegi elemet.

### 2.3.1. AZ ÓKORTÓL A FELVILÁGOSODÁSIG; AZ ANTIJUDAIZMUS

A 18. század, vagyis az újkor előtti korszak zsidógyűlöletét helyesebb antijudaizmusnak neveznünk, utalva annak vallásos jellegére. Hiszen a fajelmélet, antropológiai és biológiai értelemben (és persze áltudományosan) még nem alakult ki, a zsidók megkülönböztetése, sokszor üldözése egy olyan csoportot érintett, amely vallási értelemben különült el a többségi társadalomtól. Szokás alkalmazni még a judeofóbia elnevezést, különösen az antik görögök előítéletes gondolkodásával kapcsolatban a zsidók felé, mivel itt inkább egy kulturális és filozófiai, illetve hagyományokkal összefüggő ellentétéről van szó, aminek a vallás csak egy kis szelete.

Az ókorra jellemző politeista vallásoktól élesen elkülönült a zsidó vallás a maga monoteitásával és szigorú, a mindennapokat is érintő előírásaival. Ettől függetlenül a zsidóság üldözése a korszakban sokszor nem a vallásuk miatt történt, hanem mert királyságuk nagy birodalmak ütközőzónájában feküdt: AsszírIA vagy az Újbabiloni Birodalom számára meghódítandó területet jelentettek. Ennek fényében viszont annál inkább érthető, hogy a zsidóság számára milyen erős identitásképző erővel bírt (amúgy az ókor után is) az egyistenbe vetett hitük, az évszázados tradíciók, az ellentmondást nem tűrő vallási, étkezési, öltözködési szabályok. Az

36

<https://holocaustremembrance.com/explore-counterering-holocaust-distortion>

évszázadok során a zsidóság többször is megélte az elűzés, a szétszóratás, a rabság szenvedéseit, mégis mindig vissza tudott térni a gyökereihez.

Nagy Sándor és utódai birodalmában, a hellenisztikus világban, illetve az amúgy vallásilag toleráns Római Birodalomban a hatalom és a meghódított zsidó nép között számos konfliktus adódott, melyekben a vallás és politika keveredett egymással. IV. Antiokhosz Epiphánész istenkultuszt várt el maga felé alattvalóitól, amely a zsidók számára értelemszerűen tiltott volt, a rómaiak szándékosan, vagy tudatlanságból szintén többször megsértették a zsidó vallást. Emiatt számos felkelés tört ki, melynek végeredménye a teljes diaszpóra lett: a zsidó lakosok nem maradhattak Iudea és Jeruzsálem területén az i. sz. 2. századtól. Emellett kezdettől fogva voltak, akik konkurenciát láttak például a zsidó kereskedőkben, vagy zavarta őket, ha azok térítő tevékenységet folytattak (prozelitizmus) – az i.e. 6. századtól kezdve ugyanis az Óperzsa Birodalom, majd a hellenisztikus utódállamok, később a Római Birodalom területén számos zsidó közösség alakult ki a nagyobb városokban (pl. az egyiptomi Alexandriában), vagyis a zsidóság, ekkor még sokszor önkéntesen, kilépett addigi földrajzi kereteiből. Ekkor kezdtek el megjelenni az alaptalan, csupán a gyanakvásra épülő sztereotípiák titkos kultuszokról és emberáldozatokról – amiről persze tudjuk, hogy milyen erős tiltás övezte a zsidó vallásban.

Az i.sz. 1. században megjelent és gyorsan terjedni kezdett a kereszténység. A kereszténység a 4. század elejéig komoly üldözésekkel szembesült, ehhez képest a zsidóság, bár diaszpórába kényszerült, szabadon gyakorolhatta vallását, pedig mindkét vallás monoteista, amely ennek következtében nem ismerte el a császár isteni mivoltát. A különböző bánásmód valószínűleg arra vezethető vissza, hogy a keresztény vallás az egész birodalomban, minden társadalmi és etnikai csoportban terjedt, míg a zsidóság megmaradt a zsidó közösség keretein belül – az áttérés, a vegyesházasság meglehetősen ritka volt –, ezért nem jelentett akkora veszélyt a fennálló társadalmi és hatalmi rendre a birodalom szemében. Most a keresztények lettek azok, akiket titkos, tehát gyanús szertartásokkal, gyermekek feláldozásával, vérük megivásával vádoltak. Ugyanakkor az is igaz, hogy ezzel együtt számos törvénnyel korlátozták és sújtották a zsidókat, teljes elfogadásról tehát egyáltalán nem beszélhetünk.

Paradox, hogy amikor a kereszténység a 4. században a konstantini fordulatnak köszönhetően elfogadott vallás, a század végére pedig államvallás lesz, a zsidóságra irányultak ismét ugyanezek a vádak, főleg a vérvád, vagyis az emberáldozat vádja. A két vallás ugyan azonos gyökerű, de a legfontosabb kérdésben összeegyeztethetetlen: a kereszténység szerint Jézus Krisztus Isten Fia, maga is isteni lényegű, míg a zsidó vallás továbbra is a Messiás-várás állapotában maradt. (A fiatal katolikus egyházra amúgy jellemző a vallási intolerancia a más keresztény irányzatokkal, vagyis eretnekségekkel szemben is.) A már a hellén világból eredő judeofób toposzok mellett az egyházatyák, kezdve az i.sz. 2-3. században alkotó Tertullianustól Szent Ágostonig szintén megalapozzák a zsidók elleni vádakot írásaikban. Ezek középpontjában áll például annak kifejtése, hogy a zsidók elvesztették „választott nép”-ként való létezésüket akkor, amikor „Krisztus-gyilkosok” lettek, ezzel kollektíven bűnösnek kikiáltva az akkori és később született zsidókat.

Ami miatt ez igazán érdekes, hogy ezek az antijudeista toposzok folyamatosan fennmaradnak, tovább élnek még a 21. században is, amikor pedig a zsidók ellen irányuló gyűlölet már nem vallási alapokon nyugszik.

A középkori Európában a kereszténység az uralkodó vallás, és ez meghatározza a zsidóság helyzetét. Egyházi és világi törvénykezés még nem vált külön egyértelműen, a zsinati határozatokból megközelítőleg pontos képet kaphatunk arról, hogy milyen helyzetet foglaltak el az izraelita felekezetű emberek a társadalomban. Annyit előrebozthatunk, hogy keresztény és zsidó közösségek jól látható módon el voltak választva egymástól. Egyrészt földrajzilag: még az ókortól eredően, a középkori városokra jellemző, hogy különböző foglalkozási, vallási és származási csoportok saját városrészben élnek, sok településen volt külön görög negyed,

szír negyed, zsidó negyed és a többi. A zsidók esetében a saját városnegyed bizonyos fokig vallási igény is, hiszen például egy szombattartónak az elérhető távolságban lévő zsinagóga is fontos. Nem volt tehát ez feltétlen kényszerlakhely, de például a 16. századi Velencében, ahonnan a zsidónegyedet jelölő 'ghetto' szót eredeztetik, törvény jelölte ki a zsidók számára lakhelyül az őrzött és elzárt területet; hogy az elszigetelés vagy a védelem céljából- e, azt nehéz eldönteni. Mindenesetre az elkülönülő zsidónegyed lehetőséget kínált arra, hogy a többségi társadalom gyanakvással szemlélje a tőlük eltérő vallású csoportot – hiszen nem láttak bele az életükbe –, illetve sajnos könnyű célpontot nyújtottak a zsinagóga és a körülötte lévő házak, amikor például a feldühödött tömeg, egyfajta tömegszuggesztió hatására húsvét ünnepén megtámadta a „Krisztus-gyilkosoknak” elmondott zsidókat. Előfordult, hogy a zsidóknak megkülönböztető jelzést kellett viselniük, ez még inkább célpontra tette őket, például az 1215-ös IV. lateráni zsinat értelmében sárga vagy kék szalaggal kellett megjelölni magukat. Másrészt az elkülönülés társadalmilag is értendő, amit pedig a törvények biztosítottak: rengeteg tiltás vonatkozott az izraelitákra. Számos foglalkozástól (közhivataloktól, egyes kézműves foglalkozásoktól, céhtagságtól) eltolták őket, ahogyan a vegyes házasságoktól is. A korban a legkomolyabb következménnyel járó tiltás egyértelműen az volt, hogy zsidók nem lehetek földtulajdonosok vagy földhasználók. Ezzel a zsidók számára azt a kényszerpályát jelölték ki, hogy sem a nemességnek, sem a jobbágyságnak nem lehetnek tagjai, kizárólag (korlátozottan) a kézműves és kereskedő, esetleg „orvosi” pályák álltak nyitva előttük, vagyis a városlakó polgárok által végzett feladatkörök. Ezek a foglalkozások persze nem álltak távol a zsidó hagyományoktól, hiszen a diaszpóra az ókortól kezdve eleve a városi letelepedést jelentette, illetve a (fiú)gyerekek taníttatása, a keresztény Európában messze nem jellemzően, kiemelt szerepet töltött be a zsidó családok értékrendjében, már csak a Tóra és Talmud tanulmányozása miatt is.

Az érett középkorban az európai gazdaság, főleg Észak-Itália és Németalföld területén, már fejlett pénzgazdálkodásra szorult: az élénk kereskedelmi kapcsolatok és a helyenként felbukkanó Verlag-rendszer tevékenysége igényelte a banki hiteleket és kölcsönöket. Ugyanakkor a római katolikus egyház tiltotta a kamatszédés, az uzsora tevékenységét, amit emiatt olyan csoportok folytattak, akikre nem vonatkozott a kiátkozás büntetése: izraeliták, vagyis muzulmánok, ortodox görögök és zsidók. Tevékenységük tehát szükségszerű volt, viszont amikor egy adós (főleg, ha egy uralkodóról beszélünk) nem tudott fizetni, mindig felerősödtek az antiszemita érzelmek. Spanyolországban számos pogromot és üldözést efféle konfliktusok generáltak. Érdekes, hogy leginkább a zsidó bankárokat, illetve a teljes zsidó közösséget (azon tagjait is, akiknek semmi köze nem volt a pénzügyekhez) sújtotta üldözés, valószínűleg azért, mert itt már készen álltak az előítéletekre épülő ellenérzések és gondolatok: a vérvád, a Krisztus-gyilkosság, főleg járványok idején a kútmérgezés vádjá ismételten előkerülhetett. Mivel azonban számos más foglalkozás zárva volt előttük, a zsidó emberek egyfajta ördögi körbe kerültek: olyan foglalkozásokba szorultak, amelyek szükségesek voltak a társadalom számára, de eleve újabb előítéleteket teremtettek feléjük.

A középkor kapcsán még érdemes megemlíteni a keresztes hadjáratokat is, amelyek különösen felerősítették a már meglévő előítéleteket és indulatokat. A hadjáratokban részt vevők zöme amúgy sem igazán vallási indíttatásból vett részt ezekben, és ismertek a már a Szentföld előtt, és nem csak a muzulmán lakosokkal szemben elkövetett kegyetlenkedések. A keresztes lovagok útját pogromok, zsinagóga- és Tóra-égetések, öldöklések szegélyezték. Nem csak a Szentföldön, sőt. Különösen Nyugat-Európában, főleg az Ibér-félszigeten sújtották kegyetlen üldözéssel a zsidó lakosokat. 1391-től kezdődően az Ibér-félsziget királyságaiban (párhuzamosan a reconquistával) kényszerkeresztségnak vetették alá az izraelita vallású embereket (ők lettek a marranusok), az ellenszegülőket pedig száműzték Portugália területére, de a következő évszázadokban innen is tovább kellett menekülniük, például Amszterdamba. A Földközi-tenger medencéjében élő ún. szefárd zsidóság egy része Kelet-Európa felé menekült, ahol addig inkább az askenázi zsidóság élt. A nyugaton maradt, kikeresztelkedett zsidók közül sokan megőrizték régi szokásaikat, szívük mélyén vallásukat, ami persze újabb



és újabb gyanakvásra adott okot. Érdekesség, hogy míg korábban a kikeresztelkedés elvileg a keresztény társadalom egyenrangú tagjává tette az embert, addig itt megjelent az az elmélet, hogy a zsidókra (persze alaptalanul) jellemzőnek tekintett tulajdonságok tulajdonképpen a vérrel együtt öröklődnek – mintegy előre vetítve későbbi korok fajelméletét.

A 16. század, a reformáció kora nem igazán hozott javulást a zsidók elfogadását tekintve. Bár a reformátorok szívesen nyúltak vissza a keresztény vallás ószövetségi gyökereihez, például abban, hogy a zsidó valláshoz hasonlóan tiltották az emberábrázolást a templomokban, vagy hogy csak a Szentírást ismerték el isteni kinyilatkoztatásnak (sola Scriptura), a krisztológiai ellentét, vagyis hogy Krisztus Isten Fia vagy sem, természetesen megmaradt. Az izraeliták számára azt látták az egyetlen megoldásnak, ha áttérnek a keresztény hitre, különben ugyanúgy üldözéssel sújtották őket a reformált területeken, például a német hercegségekben. Az antijudaizmus toposzai tovább éltek a népi hiedelmekben, de teológiai írásokban is: Luther Márton élete vége felé egyre szélsőségesebben gyűlölte a zsidókat. Kezdetben még elismerte, hogy az olyannyira kárhoztatott uzsorás tevékenységet végül is a keresztény társadalom kényszeríti rájuk, kiszorítva őket minden más területről, de végül dühödte indulatai felülkerekedtek rajta, annyira, hogy 1534-es művében gyakorlatilag a zsidók megölését javasolja. Tekintve, hogy Luther milyen nagy hatást gyakorolt a német eszmei gondolkodásra, főleg az északi területeken, figyelembe kell vennünk, hogy szerepe van a német antiszemitizmus kialakulásában is.

### **2.3.2. AZ ANTISZEMITIZMUS KIALAKULÁSA**

A 17-18. század korszakhatárának tekinthető az emberiség eszmetörténetében: megjelennek a nagy felvilágosult gondolkodók írásai, és alapjaiban változtatják meg az addigi vallásközpontú középkorias gondolkodást. A tekintélyelvűség átadja helyét a kételkedésnek, megjelenik a tolerancia és az emberi jogok fontosságának hangsúlyozása. Előtérbe kerül a szekuláris állam fogalma és megjelenik a nacionalizmus, mely eszme végső soron a homogén nemzetállamok megalapítását tűzi ki célul.

Azt hihetnénk, hogy a vallási babonák (de nem a vallás) elítélése és az emberek egyenlőségének hirdetése kedvező fordulatot hoz a zsidó kisebbségek számára. Hogy nem így történik, az mutatja, hogy a zsidókkal szembeni előítéletes gondolkodás, a zsidóellenesség, a judeofóbia nem írható egyszerűen a vallásos vagy középkorias gondolkodás számlájára (nyilván az is kérdés, hogy a felvilágosodás eszméi milyen tömegben és mértékben hatottak vagy hatnak azóta az emberi gondolkodásra). A felvilágosodás kora épphogy megteremtette egy új típusú politikai antiszemitizmus alapjait. Olyan nagy gondolkodók, mint Diderot vagy Voltaire, erős ellenérzésekkel viseltettek a zsidók iránt, mivel a zsidó vallási hagyományokban egy letűnt kor maradi gondolkodását látták. Mások inkább a nacionalizmus szellemében tagadták meg a zsidóktól az emancipáció jogát, mondván, hogy „idegenszívűek”, akik nem akarnak a (francia, német, vagy bármilyen) nemzet tagjai lenni.

Itt tehát már nem keresztények és zsidók megkülönböztetéséről van szó, az ellenézés alapja nem a vallási különbözőség, a zsidó vallás elutasítása. Ez abban is megnyilvánult, hogy ha történetesen valaki elhagyta volna izraelita vallását és kikeresztelkedett volna, nem szűntek volna meg a vele szemben való előítéletek, nem vált volna a többségi társadalom elfogadott tagjává az antiszemiták szemében.

Több ellentmondás is érezhető az új antiszemitizmus jelenségében. Egyrészt képviselői, miközben az egyetemes emberi jogokat, a szabadságot, az egyenlőséget, a toleranciát hirdetik, ugyanezt mégis megtagadnák a zsidóságtól. Másrészt kollektíven egy kalap alá veszik a zsidóságot, figyelmen kívül hagyva azt a tény, hogy a zsidóság a 18. századra egyáltalán nem mondható egységesnek semmilyen szempontból. Pont

Nyugat-Európában elterjedtebb volt a zsidóság modern vagy reformer irányzata, amely nemcsak a szigorú vallási előírásokat lazította volna föl, de az asszimilációban látta a zsidóság útját. Ennek volt képviselője német területen Moses Mendelssohn, a zsidó felvilágosodás, a hászkálá úttörője, aki szerint a zsidóság sok évszázados üldözéseinek épp az vet majd véget, ha asszimilálódnak, beolvadnak a többségi társadalomba. Ez a gondolat különösen népszerű volt a polgárosodott, magasabb társadalmi rétegekben elhelyezkedő zsidók számára, akiket semmiképp sem érhetett az a vád, hogy ne akarnák államuk javát. Épp ellenkezőleg, jelentősen hozzájárultak az adott nemzet gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődéséhez. A keletebbi területeken már nagyobb számban éltek ortodox zsidó közösségek, akik egyelőre elzárkóztak az asszimiláció útjától, itt viszont a kevesebb létszámú polgárosodott, asszimilálódni vágyó zsidóság annál inkább hozzájárult a megkésett fejlődésű nemzetek polgári modernizációjához. Az antiszemita vádak és előítéletek viszont mindenkit egyformán sújtottak. Tulajdonképpen itt már megjelentek a rasszizmus gyökerei is, hiszen a homogén, etnikai alapon szerveződő nemzetállamok testébe nem kívánták beengedni a zsidókat, akikben származásuk alapján morális akadályt láttak az integrációra és nem az egyén habitusa, nézetei, anyanyelve vagy identitása, hanem vérségi hovatartozása szerint gondolkodtak a nemzethez való tartozásról.

Mi lehet az oka a zsidóság elleni gyűlöletnek, és vajon folytatólagosságot feltételezhetünk-e az ókori és középkori antijudaizmus, valamint az újabbkori antiszemitizmus között? Abban az értelemben nem, hogy itt tehát nem az számít, hogy az illető személy zsidó vallású-e, a zsidó vallási közösséghez tartozik-e, hanem a származása, a vérségi elv szerint ítélték zsidónak vagy nem zsidónak, amihez ráadásul már kezdtek olyan dolgokat társítani, ami a nemsokára megjelenő rasszizmus előzményeinek tekinthető, miszerint az ember etnikai hovatartozása etikai és más tulajdonságjegyeket is determinál. Abban az értelemben viszont nem független az antijudaizmustól, hogy a több évszázados toposzok mélyen beleivódtak az emberek tudatába, sokan nem is tudnak róla, hogy sztereotípiáik és előítéleteik több évszázados tévhiteken alapulnak. A zsidókkal szembeni gyűlöletnek már megvoltak az eszközkészletei, a bejáratott toposzok, a babonás félelmek, könnyű volt hivatkozni, vagy akár csak célozgatni rájuk. A másik ok a társadalmi átalakulásokban keresendő. Az egyre inkább polgárosodó és kapitalizálódó Európában felértékelődtek azok a gazdasági és szellemi, vagyis polgári tevékenységek, amelyekben a zsidó közösséghez tartozó emberek általában felülreprezentáltak voltak – tekintve, hogy a középkor folyamán eleve kizárták őket más tevékenységekből. Egy társadalmi átalakulásnak mindig vannak vesztesei, akik irigykedve nézik a sikeresebb, feltörekvő rétegeket. Könnyű volt a zsidóságra rásütni a kapzsiság, a haszonlesés vádját, hiszen a haszonszerzés a kapitalista gazdaság alapja, és természetesen minden résztvevőjére jellemző lehet – de egyszerűbb egy már jól meghatározott csoportra irányítani a gyűlöletet, mint általában egy egész és persze sokrétű társadalmi rétegre. A zsidó közösség tagjai közül voltak, akik magasra emelkedtek, udvari tanácsadóvá vagy hitelezővé váltak, könnyen a gyűlölet és féltékenység tárgyai lettek. Német területeken, ahol láthattuk, hogy igen komoly előzményei voltak a judeofóbiának, ehhez az is hozzájárult, hogy a francia forradalom eszméi, az emberi szabadság és egyenlőség, köztük a zsidó emancipáció elvei a hódító Napóleon csapataival együtt érkeztek, ami hamar kiábrándultsághoz és bűnbakok kereséséhez vezetett.

A 19. század folyamán Nyugat- és Közép-Európában nemzetállamok alakultak, egyben a legtöbb államban lezárult a zsidó emancipáció. Mégis a liberális asszimilációs politika kudarca már felsejlett a század végére, hiszen egyre erősebben volt jelen a politikai antiszemitizmus: gyűlések, kongresszusok, politikai pártok alakultak, melyek a zsidóság idegenségét, beilleszkedésre képtelenségét hirdették. Az 1873-as válság megmutatta a polgárosodás és a kapitalizmus válságát is, miközben sokan a zsidóságot azonosították a politikai és gazdasági modernizációval. Megjelent a baloldali antiszemitizmus, mely a zsidóságban látta a bűnbakot a kapitalizmus bűneire; éles zsidóellenes véleményeket fogalmazott meg például Proudhon vagy Marx is. Német területen bizonyos szerzők, mint például Wilhelm Marr (egysek neki tulajdonítják az antiszemitizmus szó

megalkotását) a németiség és zsidóság harcáról beszél a jó és rossz küzdelmeként. Franciaországban a híres Dreyfus-per (1895) foglalkoztatta a közvéleményt: a francia hadsereg zsidó származású tisztjét alaptalanul hazaárulással vádolták, koncepciók ítéletnek vetették alá és évekre számúzták. Az ügy nagy port vert fel a francia sajtóban, sokan, mint például Émile Zola védték a kapitányt, de a katolikus sajtó és a hadsereg számos tisztje durva antiszemita kirohanásokat intézett Dreyfus ellen.

Mindez számos zsidó emberben erősítette azt a véleményt, hogy az asszimiláció végső soron zsákutca, mindig idegennek fogják tekinteni a zsidókat szülőhazájukban. A Dreyfus-per ösztönözte arra a magyarországi születésű Herzl Tivadart, hogy megírja Der Judenstaat című művét, amelyben egy zsidó állam megalapításának szükségességét hangoztatja Palesztina (az akkor még a Török Birodalomhoz tartozó, korábban római provincia) területén. Ezzel megszületett a zionizmus, a zsidó nacionalizmus irányzata. Az antiszemita indulatokat azonban ez sem mérsékelte: voltak, akik jó ötletnek tartották, hogy a zsidók kivándoroljanak saját országukba, de a többség a zsidóság nemzetközi befolyásának erősödését és világhatalomra törekvését látta ebben a tervben is.

A politikai antiszemitizmus ráadásul keveredett az ekkor felerősödő rasszizmus ideológiájával. A más civilizációhoz tartozó népek lenézése már a 16. századi nagy felfedezésektől támogatta a gyarmatosítók érdekeit, akik így civilizátorként léphettek fel, és indokot találtak más, általuk barbároknak tartott népek kiirtására, vagy legalábbis kizsákmányolására; de a 19. században ezek a nézetek (ál)tudományos alapokat kaptak. A rasszizmus elmélete szerint belső, örökölt tulajdonságok megszabják az emberi viselkedést, illetve hogy az egyén értékét a faji alapú kollektív nemzethez tartozás határozza meg, az ember nemzeti-etnikai hovatartozását a származása dönti el.

A rasszizmus ideológiájának tudományos alapokat szerettek volna biztosítani, főleg olyan politikusok, akik amúgy semmit nem értettek a biológiához vagy az antropológiához, keverték a faj és a fajta, a nép és a nemzet fogalmát. A rasszizmus egyik úttörője Arthur de Gobineau francia gróf volt, aki 1853-ban jelentette meg Az emberi fajok egyenlőtlensége című művét. Az egyes népek közötti társadalmi és gazdasági különbséget arra vezette vissza, hogy az egyes „fajok” közötti eltérések nem csak külsődleges jegyeket, de belső tulajdonságok és szellemi képességek közti egyenlőtlenségeket is mutatnak. A „fehéreket” tartotta a legmagasabb rendűnek, akiket a „sárgák” követnek, majd legalul a „feketék” helyezkednek el. De a „fehéreken” belül is megkülönböztette a legmagasabb rendűnek tartott „árjákat” a többi csoporttól. Gobineau azt hangoztatta, hogy az emberiség hanyatlásának oka épp a rasszok keveredése, amit tehát meg kell akadályozni.

A rasszizmus elméletéhez társult a szociáldarwinizmus irányzata, amely Charles Darwin természettudományos elméletét az emberi társadalmakra vonatkoztatta, például a természetes kiválasztódás vagy az erősebb faj fennmaradásának gondolatát.

Kérdéses lehet, hogy az antiszemitizmus a rasszizmus egyik ágának tekinthető-e. Annyiban mindenképpen, hogy a 19. századtól kezdve kialakult az a nézet, hogy ha valaki zsidó származású, akkor ez eleve determinálja az ő külső és belső tulajdonságait – ezért nem tekintették az antiszemiták az asszimilációt elfogadhatónak, mert szerintük attól az egyén lényegében nem változik meg. Ebben az esetben, ebben a formájában az antiszemitizmus mindenképpen rasszista elméletnek tekinthető, hiszen külön fajként, ráadásul alacsonyabb rendű fajként tekint a zsidóságra. Ez nem zárja ki, hogy továbbra is léteznek nem rasszista, hanem antijudaista tévhitek és előítéletek a zsidósággal szemben, vagy hogy valaki a zsidók társadalmi helyzetét támadja, például hogy a zsidók felülreprezentáltsága a polgárságban megakadályozná a nemzeti polgárság megerősödését. Ez utóbbi esetben is kérdéses, hogy miért fontos valaki számára zsidó és nem zsidó megkülönböztetése, ha egy ország állampolgáraitól beszél, akik ugyanolyan jogokkal és köteleességekkel rendelkeznek, de talán nem minden esetben rasszista elgondolás áll a háttérben.

### 2.3.3. A MAGYARORSZÁGI ZSIDÓSÁG HELYZETE A 19. SZÁZADIG

Magyarország területére már az államalapítástól fogva települtek be zsidó közösségek, akik változó politikai és törvényi környezetben tevékenykedtek. Számos uralkodó támogatta, de Európa többi államához hasonlóan korlátozások közé szorította őket: tiltották számukra föld bérletét, tulajdonát és használatát, nem engedélyezték bizonyos tisztségek viselését. Sokszor szembe kellett nézniük a városi céhek ellenérzéseivel, akik konkurenciát láttak a zsidó kereskedőkben és mesteremberekben. Országos tisztséget ritkán töltöttek be, csak kivételes életpályákat ismerünk, mint például Szerencsés (Fortunatus) Imrét, aki II. Lajos alkincstárnoka volt. A Mátyás halála után következő zűrzavaros időkben pedig megszorodtak ellenük az atrocitások és vérvádpercek.

A török hódoltság idején a zsidóságot ugyanúgy sújtották a 15 éves háború vagy a hadjáratok következményei. Budán viszont elég nagy létszámú közösség élhetett, viszonylag békés körülmények között. Amikor a Szent Liga seregei 1686-ban felszabadították a várost, akkor a török védőkön kívül a zsidó közösség tagjait is gyakran kifosztották és megölték; nem véletlen, hogy a kortárs szemtanú, Schulhof Izsák, aki pedig várta a felszabadító seregeket, keserűen állapította meg, hogy addig virágzó közössége gyakorlatilag elpusztult. Erdély területén a fejedelmek többsége, köztük Bethlen Gábor ösztönözte a zsidó kereskedők és mesteremberek betelepülését, kiváltságokat és vallási toleranciát biztosítva számukra.

A török hódoltság és Magyarország felszabadításának kora nem múlt el következmények nélkül a zsidó közösségekre nézve sem: sokan életüket vesztették a harcok következtében, hadifogságba hurcolták őket, vagy elmenekültek. Megállapítható, hogy a mai magyar zsidóságnak nem sok köze van a 18. század előtt itt élt zsidó közösségekhez. A 18. század során azonban számos népcsoport települt be az elnéptelenedett vidékekre: németek (svábok), románok, szlovákok, szerbek és mások mellett askenázi zsidók érkeztek Alsó-Ausztria, Morvaország, Csehország, Szilézia és a német fejedelemségek területéről. A betelepítések sok esetben spontán zajlottak, illetve a Habsburg uralkodók, nemesek és a katolikus egyház is szervezte különböző népcsoportok betelepülését.

A zsidó közösségeket leginkább a nemesek pártolták (külön kiváltság volt az ún. „zsidótartás” joga), az egyház és az uralkodók jobban örültek katolikus vallású népeknek. Hasonlóképpen a városi céhek sem örültek a konkurencia megjelenésének, így Magyarországon a zsidóságnak mindössze 7,5 %-a telepedett le városokban a század folyamán. Bár kifejezett üldözés nem érte őket – és emiatt volt vonzóbb számukra a Magyar Királyság, mint más nyugati államok –, de továbbra sem menekültek meg a korlátozó intézkedésektől: nem lehetett földbirtokuk, nem tölthettek be bizonyos tisztségeket, nem telepedhettek le például a bányavárosokban. Az 1743-as évi türelmi adó (tolerantialis taxa) bevezetése azt jelentette, hogy évi összeggel a közösség megvásárolta azt a jogot, hogy eltúri az országban. II. József édesanyjánál, Mária Teréziánál felvilágosultabban viszonyult az izraelitákhoz, alkalmazkodva ezzel a korszellemhez, és számos rendeletében emancipálni igyekezett a zsidóságot (szabad költözés, tanuláshoz való jog, földbérlés, stb.), azonban ezeket a rendeleteit a halálos ágyán visszavonta.

A reformkorban megindultak a polgárosodás és kapitalizálódás folyamatai. Magyarországon a többi kelet-közép európai államhoz hasonlóan megkésett volt a polgári fejlődés, a városi lakosságot általában a máshonnan betelepülő népcsoportok alkották. Ez ambivalens következményeket szült politikailag. A reformkori politikusok egy része (például Kossuth Lajos, Eötvös József) meglátta a lehetőséget abban, hogy – többek között – a zsidóság, akik hagyományosan a kereskedelmi, kézműves, pénzügyi pályákon mozogtak, erősíthetik a polgárosodás folyamatát. Mások, köztük Széchenyi veszélyt látott abban, ha a magyar polgárság egy jelentős részét a zsidók képezik. Nem faji antiszemitizmus állt gondolatai mögött, hanem annak félelme,

hogy ha a polgárság hirtelen túl nagyra növekszik, és ezzel együtt a kapitalizmus túl gyorsan a feudalizmus helyébe lép, az megroppanthatja a magyar gazdaságot és hátrányos helyzetbe hozhatja a még fel sem szabadított jobbágyságot.

Ugyanakkor a folyamatosan növekvő zsidó bevándorlás, különösen a szegényebb, galíciai területekről szintén sokakat aggasztott, így a reformkori országgyűléseken 1839-től fogva mindig napirenden volt a zsidó bevándorlás korlátozása. (Érdekesség, hogy a század második felében is antiszemita mozgalmak kedvelt hivatkozási alapja volt a szegény galíciai zsidók bevándorlása, holott az 1860-as évektől ez már nem létezett.) Mindez megakasztotta a reformkorban újra beindult emancipációs folyamatot. Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc során sok izraelita harcolt a magyar seregben az osztrákok ellen, ennek ellenére több antiszemita zavargásra sor került, majd a harcok leverését követő évtizedekben nem esett szó a jogkiterjesztésről.

A dualizmus kora azonban a fejlődés és stabilitás időszaka volt a magyarországi zsidó lakosság számára. Már az 1867-es törvény XVII. cikkelye kimondta a zsidóság emancipációját, vagyis azt, hogy az izraelita felekezetűek egyenjogúak a keresztény lakossággal, akiket nem érhet semmilyen negatív diszkrimináció vallási hovatartozásuk miatt. Bármilyen foglalkozást űzhetnek, tanulhatnak, birtokolhatnak földet. Ha egy izraelita felekezetű állampolgár megfelelt a vagyoni és/vagy műveltségi cenzusnak, szavazati joggal rendelkezett. Mindezt betetőzte az 1895-ös recepció törvény, amely nemcsak a zsidók egyéni jogait ismerte el, de magát az izraelita felekezetet is bevett vallásnak nyilvánította, egyszersmind kimondta a polgári házasság intézményét, ezzel utat nyitva a vegyes házasságok előtt.

A gyakorlatban született egy „asszimilációs szerződés” az állam és a zsidó származású állampolgárok között: az állam biztosítja az egyenjogúságot, cserébe a magyarországi zsidóság erősíti a polgárságot, nemcsak társadalmi, hanem nemzetiségi értelemben is. S valóban, a zsidó lakosság többsége az asszimiláció útját tartotta üdvözítőnek, persze egyénileg különböző szinteken. Maga a zsidó közösség is több irányzatra bomlott az 1868-as kongresszuson: a neológ irányzat a zsidó hagyományok modernizálását, a minél teljesebb asszimilációt hirdette, az ortodox irányzat szigorúan ragaszkodott a vallási előírásokhoz és történeti hagyományokhoz, miközben persze a békés együttélésre törekedett a többségi társadalommal, a status quo ante irányzat meg valahol a kettő között helyezkedett el. Egyre inkább növekedett a magyar mint anyanyelv használata a zsidóság körében, hozzájárultak a magyar nemzetiség arányának javulásához a soknemzetiségű országban, és csak igen csekély mértékben talált népszerűsége körükben a magyarországi születésű Herzl Tivadar által hirdetett cionizmus.

Bár elmondható, hogy a dualizmus korszakát valóban a békés együttélés jellemezte, sajnos meg kell említenünk, hogy Magyarországon éppúgy megjelent a modern antiszemitizmus, amihez több tényező járult hozzá. Ezek közé tartozott a megkésett polgári fejlődés, amely szemben állt a hagyományos, feudális berendezkedéssel. A kapitalizálódásnak sok vesztese is volt, például a dzsentrik körében, akik bűnbakot kerestek sorsuk hanyatlásáért; a gazdasági átalakulás szembeállította egymással a mezőgazdaság és az ipar, a falu és a város, a parasztság és a polgárság érdekeit. A 18. századtól betelepülő, kezdetben nem magyar ajkú zsidóság, akik felülreprezentáltak voltak a nagypolgárság, a polgári középosztály és a kispolgárság – tehát a városi lakosság – körében, hamar bűnbakká vált sokak szemében. A középkori eredetű, antijudeista sztereotípiák és a társadalmi konfliktusok mellett megjelentek a szociáldarwinizmus, a fajelmélet nézetei is, az asszimiláció kigúnyolása, Budapest „Judapest”-ként való aposztrofálása.

A politikai antiszemitizmus az 1873-as gazdasági válság után, 1875-ben jelent meg nyilvánosan, amikor Istóczy Győző, szabadelvű párti Vas megyei követ felszólalásában szorgalmazta a „zsidókérdés” tárgyalását, azt is



világossá téve, hogy szerinte a „zsidó” nem vallási kategória. Az akkori miniszterelnök, Wenckheim Béla elutasította Istóczy véleményét az 1867-es XVII. tc-re hivatkozva, miszerint Magyarországon egyenjogúság van, és nem lehet az állampolgárokat megkülönböztetni, és az országgyűlés is leszavazta Istóczy indítványát, de a közéletben mégis megjelentek az antiszemita nézetek. Parlamenti képviselők 1882-ben a vasvári kérvényben a keresztény-zsidó vegyes házasságot akarták megakadályozni, a szatmári kérvényben pedig a zsidók bevándorlását korlátozták volna. Istóczy az emancipáció visszavonására is javaslatot tett.

Szintén 1882-ben zajlott a híres tiszaezlári per. Az eset nagy nyilvánosságot kapott a korban, mutatva az antiszemita indulatok erőre kapását. Egy cseléd lány, Solymosi Eszter titokzatos eltűnése kapcsán 15 izraelitát vádoltak meg a lány elrablásával, megcsonkításával és rituális feláldozásával – vagyis egy tipikus vérvádperrel állunk szemben. Bizonyítékok híján és az egymásnak ellentmondó szemtanú vallomások következtében a védőügyvéd, Eötvös Károly elérte a vádlottak felmentését. Bár a közvélemény többsége elítélte a koncepciót, amely teljesen alaptalan vádakon nyugodott, a felmentés után számos városban antiszemita zavargások törtek ki, illetve 1883-ban megalakult az Antiszemita Párt, és 16 mandátumot szereztek a következő évi választásokon.

Összességében elmondható, hogy az antiszemitizmus megjelent a dualista kori Magyarországon, a politikai antiszemitizmus azonban inkább marginális helyre szorult a közéletben. Az 1890-es évek közepére maga az Antiszemita Párt is szétesett, kiszorult a parlamentből. A Prohászka Ottokár alapította Katolikus Néppárt (1894) a vegyes házasság ellen állt ki, de támogatták az asszimilációt, a kikeresztelkedetteket nem tekintették zsidónak. Maga Prohászka azonban vehemensen szólalt fel a zsidó morál és a kapitalizmus, illetve a szintén zsidókkal azonosított szocializmus ellen. Az egyetemeken, többek között Budapesten a jogi karon többször sor került antiszemita zavargásokra. Mindezek azonban inkább elszigetelt jelenségek voltak, és az állami törvénykezés továbbra is az emancipáció útján maradt.

#### **2.3.4. A NÁCIK ANTISZEMITIZMUSA**

A náci antiszemita ideológiája nem sok újdonsággal szolgált. A 19. század második felétől kezdve számos politikus és áltudós hangoztatta ezeket a nézeteket. Közülük érdemes kiemelni a brit születésű H. S. Chamberlaint, Richard Wagner vejét, aki tulajdonképpen összekapcsolta a 19. századi antiszemita nézeteket a 20. századi rasszista náci fajelmélettel.

Hitler és náci elvbarátai nem gondolataikkal teremtettek újat, hanem azzal, hogy politikai tettekre váltották az antiszemitizmus ideológiáját. Előbb országos szintre emelték az antiszemita propagandát az utcán, a médiában, az iskolai oktatásban, majd létrehozták a törvényi diszkriminációt, hogy aztán eljussanak a „végső megoldás”, a teljes zsidó közösség (11 millió ember) megsemmisítéséhez. A pusztítás mértéke, a holokauszt 6 millió zsidó áldozata megmutatja, milyen szörnyűségekhez vezethet egy gyűlöletre épülő ideológia, ha a politika eszközévé válik.

Németországban sem csupán a nemzetiszocialisták hangoztattak ilyen nézeteket. A német társadalomban több száz éve léteztek a zsidók elleni előítéletek és gyűlölködés, és ezek mind felerősödtek, amikor Németország elvesztette az első világháborút. A háború után bekövetkező gazdasági válság (majd később a nagy gazdasági világválság), a háború elvesztése felett érzett szegény, a súlyos feltételeket Németországra kényszerítő versailles-i béke egzisztenciális, politikai és gazdasági válságba sodorta a weimari demokráciát, rengetegen elvesztették a munkájukat, jövedelmeiket. Ilyen környezetben szükségszerűen terjednek a szélsőséges nézetek, a felelősség hárítása a kialakult helyzetért, a bűnbakok keresése. Népszerű volt az ún.

tördőfés-elmélet, miszerint Németország nem azért veszítette el a háborút, mert hadserege gyengének bizonyult a frontokon, hanem mert a hátszország elárulta. Ezeknek az elképzeléseknek a középpontjába nagyon hamar a németországi zsidók kerültek, felhasználva a korábbi század felvetését az „idegenszívű” zsidó lakosokról. Nem számított, hogy a zsidó származású német állampolgárok ugyanúgy harcoltak a fronton, esetleg életüket áldozták a hazájukért. (Hasonló vádakkal illették a zsidókat más vesztes országokban, például Magyarországon is.)

A náci, vagyis a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt (NSDAP) is ezekre a meglévő előítéletekre és gyűlöletre alapozott, és ideológiája központi elemévé tette az antiszemitizmust, a német nép minden bajáért a zsidókat kikiáltva főbűnösnek. Persze Adolf Hitler személye, vélt vagy valós szónoki képességei elválaszthatatlanok attól a sikertől, amit a párt aratott az antiszemitizmus terjesztésében. Vita tárgya, hogy Hitler tényleg antiszemita volt-e (ennek kapcsán bécsi tartózkodását szokták emlegetni), vagy csak mint tehetséges politikus, pragmatikus okokból játszotta ki ezt a kártyát. A kettő azonban nem zárja ki egymást. Biztos, hogy Hitler antiszemitizmusa visszavezethető a pszichés és mentális állapotára, de ettől még józanul fel tudta mérni a helyzetet: jelesül azt, hogy a német társadalom egy jelentős része fogékony az antiszemita szólamokra. Minden szónoki képessége vagy Goebbels propaganda-ténykedése sem hozott volna ekkora eredményt, ha nincsen ilyen szintű befogadókészség ezekre a nézetekre. Sőt, nem csak a német társadalom, hanem minden európai állam, továbbá az USA társadalmának, politikusainak jelentős része meg volt fertőzve az antiszemita eszmékkel. Ez magyarázza, hogy nem reagáltak érdemben a náci antiszemitizmusra, és nem léptek fel a zsidók védelmében sem a '30-as években, sem később.

Hitler ideológiai elméleteiről fő művéből, a Mein Kampf-ből (Harcom), szónoklataiból, visszaemlékezésekből, egyéb forrásokból lehet tájékozódni. Ezek általában inkoherens, sokszor egymásnak ellentmondó, logikátlan gondolatok. A propagandában azonban nincs is szükség logikus, pláne igazságot tartalmazó nézetekre. A náci jelszavak az emberek alapvető, zsigeri félelmeire építettek.

A tördőfés-elmélet mellett Hitler hangoztatta a zsidók világhuralmi törekvéseit, amikkel szerinte Németország vesztét, sőt, az árja faj pusztulását szerették volna elérni. A gazdasági válságok mögött szerinte nem mások, mint a zsidó kapitalisták álltak, ugyanakkor a bolsevikok mögött is a zsidó nemzetközi összeesküvést látta. Ez az ellentmondás – miszerint a zsidó kapitalisták és bolsevikok egyszerre – szintén nem Hitler fejéből pattant ki, a 19. század második felében gyakran hangoztatott nézet volt.

A náci antiszemitizmus mindenképp rasszista elmélet, mert az előbbieken kívül központi eleme, hogy a zsidókat alacsonyabbrendű, sőt, kultúraromboló fajnak tekinti, akiktől meg kell szabadulni. Kezdetben még a teljes vagyoni kifosztás és a zsidók elűldözése volt a cél (egyébként nem csak Németországból), ezért is merült fel Madagaszkár, mint a zsidók kitelepítésének célterülete. A háború alatt született meg a terv a zsidók végleges kiirtására. Sokakat foglalkoztat a kérdés, hogyan volt képes ez az ideológia ilyen szinten befolyásolni az embereket a felvilágosult Európában, és hogyan tudták megtagadni az alapvető emberi jogokat polgártársaiktól. A válasz valószínűleg az emberi természetben és a jól eltalált propagandában rejlik, illetve abban, hogy maga az állam (amelynek elvileg fő feladata állampolgárai védelme lenne) volt az az intézmény, amely fokozatosan ellehetetlenítette és kifosztotta polgárait.

Az antiszemita propagandában a náci építettek a már meglévő judeofób toposzokra és az alapvető emberi félelmekre. Parazitáknak, férgeknek ábrázolták a zsidókat, azt üzenve, hogy nem emberek, akikre tehát nem vonatkoznak az emberi jogok és nem érdemlik meg az emberi bánásmódot. Nemzetközi összeesküvéssel vádolták őket, akik más nagyhatalmakkal karöltve a német nép romlására törnek kizsákmányoló kapitalistaként. Felhasználták ehhez a Cion bölcseinek jegyzőkönyvét, ezt a 19. század végén a cári Oroszország



titkosrendőrsége által összeállított hamisított irományt, mint a zsidó nemzetközi összeesküvés és világalomra törekvés bizonyítékát. Erre különösen fogékony volt a német társadalom nagy része az elvesztett háború után, a gazdasági válságok és nagy munkanélküliség közepette. Ugyanakkor felforgató elemeknek mondták őket, akik bolsevik forradalmárként el akarják törölni a fennálló társadalmi rendet. A plakátokon fajgyalázóként tüntették fel a zsidókat, akik meg akarják rontani a tiszta árja vért; ez tulajdonképpen a vérvád egy sajátos értelmezése volt.

A fenti felsorolásból látszik, hogy a náci propaganda sikere abban rejlett, hogy szinte minden társadalmi csoportot meg tudtak szólítani, olyan húrokat pengettek, amire a többség rezonált. Mindezt tetézték a nagyon egyszerűen megfogalmazott üzenetek, a hatásos képi ábrázolások, és az, hogy az élet minden területét elárasztották ideológiájukkal. Mindezzel párhuzamosan pedig megindult a zsidók teljes kiszorítása a német társadalomból: üzleteiket bojkottálták, kizárták őket a felsőoktatásból, értelmiségi és gazdasági pályákról. Az 1935-ös nürnbergi faji törvényekben megfosztották őket német állampolgárságuktól, ezzel együtt alapvető politikai jogaikról, kimondták az „árják” és „nem árják” közti megkülönböztetést. A diszkriminatív törvények értelmében kitiltották őket közterületekről (parkokból, kávéházakból, sportegyesületekből, stb.), amivel elérték azt, hogy légüres tér támadt körülöttük, páriákként tekintettek rájuk, megszűntek az interakciók zsidók és nem zsidók között. Mire elérkezett 1938. november 9., a pogrom éjszakája (az ún. „Kristályéjszaka”), az antiszemitizmus olyan mélyen beleivódott a többségi társadalomba, hogy az emberek teljes közönnyel szemlélték az eseményeket, sokan pedig maguk is csatlakoztak az atrocitásokhoz.

Az antiszemita propaganda hatása, amely évezredes előítéletekre épült, a holokauszt eseményeiben csúcspontot ért el. Különösen félelmetes abba belegondolni, hogy mindez a 20. századi, felvilágosodás utáni, demokratikus Európában történt.

### **2.3.5. MAGYARORSZÁG A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT**

A dualizmus korában tapasztalható emancipációs és békés asszimilációs törekvések után éles váltás, ami a két világháború Magyarországot jellemzi a zsidósághoz való viszonyban. A különböző sztereotípiákat – például a zsidóknak a kapitalista modernizmussal vagy épp ellenkezőleg, a baloldali szocialistákkal való azonosítását – a fajelmélettel vegyítő új antiszemitizmus eszméi éppenséggel léteztek az Osztrák-Magyar Monarchiában is, de nem vált a kormányzati politika vagy a központi diskurzusok részévé. Ez változott meg a Horthy-korban.

Az első világháború elvesztése után sokan a kapitalista modernizálódást okolták Magyarország meggyengüléséért, amit pedig a zsidósággal – különösen a nagypolgársággal – azonosítottak, így megindult a bűnbakképzés. Ezen nézet képviselői azt hangoztatták, hogy a zsidók tulajdonképpen idegenek a nemzet testében, akik így nem akarják a nemzet javát, sőt, egyenesen a romlására törnek. A helyzetet súlyosbította, hogy a két világháború közötti politikai életet irányító társadalmi elit, vagyis a nagybirtokos arisztokrácia mindennél jobban rettegett a bolsevizmustól. A Tanácsköztársaság rövid, de vörösterrorral, államosítással és egyéb intézkedésekkel jellemezhető fennállása, illetve a Szovjetunióban a bolsevizmus győzelme állandóan azt a félelmet erősítette, hogy Magyarországon bármikor visszatérhet a „vörösök” uralma. Az pedig rendkívül népszerű nézet volt – amely ma is tartja magát bizonyos körökben – hogy a Tanácsköztársaság létrehozására hozott kísérlet a zsidók műve volt. Az igazság persze jóval árnyaltabb volt ennél: a baloldali mozgalmak vezetői az értelmiség közül kerültek ki, akik között, a már ismert történelmi okok miatt, felülreprezentált volt a zsidóság, illetve a bármilyen mértékben a zsidósághoz köthető vezetők éppen zsidóságukat megtagadva vállalták fel a baloldali eszméket, ahogyan ezt gyakran hangoztatták is. Ami pedig azt a vádat illeti, hogy a zsidók idegenek lennének a nemzet testében: a már ismert okok miatt lehetséges, hogy a zsidók

társadalmi arányuknál nagyobb számban szerepeltek a nagypolgári-polgári rétegben, és így a nemzeti vagyon 20-25%-a felett rendelkeztek, de egyszersmind a legnagyobb adófizetők, a hazai gazdasági és kulturális élet mecénásai és alakjai közé tartoztak, akiknek egyáltalán nem állt érdekükben Magyarország romlása. Mellesleg a későbbi jog- és vagyonfosztó intézkedések minden zsidó származású lakost sújtottak, függetlenül anyagi helyzetétől, társadalmi befolyásától. Gyakran hangoztatott nézet, hogy a Magyarországon felerősödő antiszemitizmus és a zsidók elleni törvényi diszkrimináció nem a magyarországi folyamatokból következik, hanem csupán német nyomásra következett be, a magyar politikusok a náci Németország felszólítására cselekedtek. Ez az állítás nem állja meg a helyét. Mint láthattuk, az antiszemita eszmék léteztek már az első világháború előtti Magyarországon is; az 1920-as években még nem beszélhetünk hitleri Németországról; az 1930-as évek zsidótörvényei kapcsán pedig nem áll rendelkezésünkre olyan forrásszöveg, amely bizonyítaná, hogy Hitler vagy valamelyik embere parancsára, határozott felszólítására születtek volna ezek a törvények. A magyarországi antiszemita események okait az akkori magyar társadalomban kell keresnünk.

A vesztes háború, a forradalmak, majd a trianoni békeszerződés felerősítette a szélsőséges, köztük antiszemita mozgalmakat az országban. A megalakuló jobboldali egyesületek, mozgalmak és csoportok a zsidóságot tették felelőssé a háború elvesztéséért, az anarchikus politikai helyzetért, Trinanonért. A fehérterror fegyveres alakulatai áldozatainak körülbelül 20%-a volt zsidó származású vagy kötődésű, akik közül sokan semmilyen szerepet nem vállaltak a vörösterrorban. A parlamenti üléseken is felmerült a zsidóság egyenjogúságának – a dualizmus nagy vívmányának – korlátozása. A politikai vezető réteg részben jól ismerte fel a társadalmi és gazdasági problémákat, csak éppen megoldást nem kínált rájuk – egyszerűbb volt ellenségképet gyártani.

Az egyik ilyen probléma – más országokban ugyanígy – a háború után az értelmiségi túlképzés volt. Ennek érdekében akarták csökkenteni a felsőoktatásba bekerülő hallgatók számát. Így született meg 1920-ban, Teleki Pál első miniszterelnöksége alatt az ún. numerus clausus törvény. A törvény szövegében nem szerepelt a zsidó vagy izraelita kifejezés, csupán népfajokról és nemzetiségekről beszélt, miszerint a nemzetiségi hallgatók arányának el kell érnie országos arányszámukat. Az ügyesen megfogalmazott szöveg elrejtette azt a tényt, hogy a törvény egyértelműen a zsidók ellen irányult, hiszen ők felülreprezentáltak voltak a felsőoktatásban. A végrehajtási rendeletekben azonban már nyíltan külön nemzetiségként emlegették a zsidóságot, és a nem mindig egyértelmű utasítások számos visszaélésre is alkalmat adtak. Mindezt az „őrségváltás” szükségességével magyarázták, vagyis hogy a keresztény középosztálynak kell helyet biztosítani az értelmiségi pályákon. Nem csak törvénnyel kívánták ezt biztosítani: az egyetemeken az 1920-as években rengeteg pogrom és atrocitás történt a zsidó származású tanárok, diákok ellen. A törvény ellen – a zsidó szervezetek kivételével – kevesen, leginkább baloldali szervezetek emelték fel szavukat, a többségi társadalom részéről vagy érdektelenséggel, vagy helyesléssel találkozott.

Vannak, akik a numerus clausust a nulladik zsidótörvénynek nevezik, mások vitatják az elnevezés jogosságát. Bár folytonosság nem mutatható ki az 1920-as törvény és az 1938-tól születő ún. zsidótörvények között, tény, hogy ez az első, amely megmutatta, hogy addig egyenjogú magyar állampolgárok negatívan diszkriminálhatók olyan nem megválasztható és megváltoztatható jellemző alapján, mint amilyen a származás. Az értelmiségi túlképzés valós probléma volt, de a hallgatók száma úgyszólván csökkenthető lett volna, hogy nem sérülnek az emberi jogok – például a felvételi ponthatárok emelésével.

A bethleni konszolidáció éveiben azonban enyhült a belpolitikai helyzet, Bethlen számos szélsőséges szervezetet feloszlatozott, erősítette a közbiztonságot, véget vetett az utcai atrocitásoknak. Enyhített a numerus clausus zsidókra vonatkozó megszorításán, és jó kapcsolatot ápolt zsidó szervezetek vezetőivel. Az antiszemitizmus viszont nem tűnt el a közéletből, és a gazdasági világválság után új erőre kapott, különösen Darányi Kálmán miniszterelnöksége alatt (1936-38). A gazdasági világválság, amely 1931-ben érte el

Magyarországot, és Bethlen István bukásához vezetett, felszínre hozta és súlyosbította az addig is létező nagy társadalmi különbségeket és az igazságtalan vagyoneelosztást. Különösen a szegényparaszti réteg helyzete volt válságos, ráadásul a válság is elsősorban a mezőgazdaságot sújtotta, még jobban kiélezve a falu és város ellentétét. Mindenképpen szükség volt igazságosabb vagyoneelosztásra, amit számos politikus felismert, de ismét a „zsidókérdésben”, vagyis egy faji alapú szociálpolitika megvalósításában látták a megoldást. Például felosztották volna a zsidó tulajdonú nagybirtokokat (ami nem hozott volna jelentős eredményt), de nem nyúltak volna a hitbizományi, illetve keresztény birtokosi földekhez. Nem általában beszéltek a nagypolgári vagyon elkobzásáról, csak a zsidó vagyon esetében.

Mindezt már Gömbös Gyula (1932-36 között miniszterelnök) megfogalmazta Nemzeti Munkatervében, de konkrét lépésekre csak 1938-ban került sor, amikor utódja, Darányi Kálmán benyújtotta az ún. 1. zsidótörvényt. Bár Horthy Miklós lemondatta a szélsőjobboldali mozgalmakkal egyre szorosabb kapcsolatot ápoló miniszterelnököt, ez nem akadályozta meg, hogy utódja, a törvény egyik megfogalmazója, Imrédy Béla alatt elfogadják a parlament. A törvény címe (A társadalmi és gazdasági élet egyensúlyának hatályosabb biztosításáról) ismét nem utalt a zsidóságra az 1920-as törvényhez hasonlóan, de szövege egyértelműen ellenük irányult. Ennek értelmében az értelmiségi, művészeti, gazdasági pályákon 20%-ban maximálták a zsidók számát (ezeken a pályákon jóval magasabb volt a zsidók aránya). Azok nem számítottak zsidónak (még pár kitéttel), akik 1919. augusztus 1. előtt már kikeresztelkedtek. Vagyis vallási alapon határozták meg, ki zsidó és ki nem.

Ennél szigorúbb feltételeket szabott az ún. 2. zsidótörvény (1939), amelyet Imrédy nyújtott be, de miután Horthy lemondatta, a második miniszterelnökségét töltő Teleki Pál fogadtatta el, aki a törvény indoklását szövegezte. A címben (A zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról) már egyértelművé vált, hogy zsidók elleni fellépésről van szó. Az előbb említett pályákon a zsidók arányát 6 %-ra csökkentették, a zsidóság meghatározása pedig már faji alapon történt, a kikeresztelkedés nem mentesített a hatály alól, ha valakinek egyik szülője vagy két nagyszülője izraelita felekezetű volt.

Igaz, hogy Magyarország egyre szorosabb kapcsolatokat ápolott az ekkor már a náci diktatúrában élő, Hitler vezetése alatt álló Németországgal, amely az 1938 márciusi Anschluss következtében szomszédos ország lett, mégsem állíthatjuk, hogy a zsidótörvények német ösztönzésre születtek volna. Hitler nem sokat törődött ekkor Magyarország belpolitikai viszonyaival, nem fenyegette meg, vagy nem szólította fel a magyar politikusokat a diszkriminatív rendeletek megalkotására. Az antiszemitizmus nem a németektől érkezett Magyarországra, láthattuk, hogy előzményei a dualizmusig visszanyúlnak, 1919-től kezdve pedig a fajvédelem állandóan jelen volt a politikai diskurzusokban. Számos magát fajvédőnek, fasisztának vagy nemzetiszocialistának nevezett párt és mozgalom létezett a két világháború között. Közülük csak az egyik a Szálasi Ferenc vezette nyilasmozgalom. A magyar politikusok felelőssége tehát vitathatatlan. Német befolyásról csupán annyiban beszélhetünk, hogy például a nürnbergi törvények (amelyek egyrészt szigorúbbak voltak, hiszen az állampolgárságtól is megfosztották a zsidó származású németeket, másrészt viszont több kibúvót kínáltak) mintát szolgáltattak a törvényalkotásban, illetve felbátorította a lépésre a törvények hozóit. Ne felejtjük el azonban, hogy Magyarország ebben az időben még parlamentáris demokrácia, ahol lett volna lehetőség a törvények megakadályozására. Azonban sem a kormányzó, Horthy Miklós nem élt a halasztó hatályú vétőjogával, sem a parlamenti képviselők nem álltak ellen érdemben. A társadalom nagy része szintén nem ellenezte, leszámítva például 59 keresztény közéleti személy, művész, vagy egy-két politikus tiltakozását, amelyet kiáltvány formájában jelentettek meg az 1. zsidótörvényvel szemben.

A törvények indoklása tükrözte az antiszemita nézeteket, és világossá tette, hogy a keresztény középosztály tagjai a magasabb státusra és jobb állásokra vágytak, amelyeket így most megszerezhettek a zsidó

állampolgárok kirekesztésével. Teleki hangoztatta azt a régóta létező gondolatot, hogy a zsidóság „faji jellemzői” alkalmatlanná teszik őket a beolvadásra más népekbe. Vagyis azért sem kísérte élénk tiltakozás a törvénykezést, mert sokan erkölcsi igazolásra leltek bennük, illetve mert kedvezményezettjei lettek a kialakult helyzetnek, így gyorsan elaltatták a lelkiismeretüket. Megállapítható ugyan, hogy ezeknek a törvényeknek még a vagyonfosztás volt az elsődleges célja, de innen mégis egyenes út vezetett az 1941-es ún. 3. zsidótörvényhez (amely már egyértelműen faji törvény volt, és tiltotta a házasságot, szexuális kapcsolatot zsidó és nemzsidó között), illetve a holokauszt idején a teljes jogfosztáshoz, a zsidó lakosság deportálásához, a koncentrációs táborokba hurcoláshoz és a nyilas tömeggyilkosságokhoz.

### **2.3.6. AZ ÚJ ANTISZEMITIZMUS KIALAKULÁSA A HOLOKAUSZT UTÁN**

Sokan abban reménykedtek a háború borzalmait túlélve, hogy miután a holokauszt megmutatta, milyen szörnyűségekhez vezethet az antiszemitizmushoz hasonló ideológia hangoztatása és képviselete, az emberiség belátja tévedését, és mindent megtesz, hogy ilyesmi ne történjen meg újra. A holokauszt nem csak a túlélők számára volt traumatikus esemény, hanem az egész emberi civilizáció számára töréspontot jelent, ennek ellenére az antiszemitizmus nem tűnt el mára sem világunkból.

Persze a klasszikus antiszemitizmus, vagyis a keresztény antijudaista toposzok és a rasszista antiszemitizmus, melyek elemei közé tartozott a zsidók idegenszívúséggel, kapitalista kizsákmányolással és ugyanakkor bolsevik forradalmisággal vádolása átmenetileg háttérbe szorult, vagy legalábbis szalonképtelenné vált. Amikor napvilágra került, mik történtek a koncentrációs táborokban, az sokkolta nem csak a felszabadító katonákat, de a közvélemény nagy részét is. Azonban a világháború még le sem zárult, amikor elkezdtek körvonalazódni az újabb háború, az ún. hidegháború körvonalai, és a világ kétpólusúvá vált. A háború vége ráadásul nem jelentette a megpróbáltatások végét, több millió ember vált hontalanná, hatalmas népmozgások történtek, hol önkéntesen, hol kényszerből. A holokauszt túlélői – ha egyáltalán képesek voltak visszaemlékezni az átélt borzalmakra – sokszor találkoztak hitetlenséggel vagy közönnnyel, ha az őket ért szenvedésekről beszéltek.

Nyugat-Európa országaiban és az Amerikai Egyesült Államokban a közmegegyezés szerint elítélték az antiszemita eszméket, és csak szélsőjobboldali csoportok hangoztatták őket. Előtérbe került ismét az emberi jogok védelmének fontossága. A holokauszt megmutatta, hogy milyen könnyű embereket megfosztani alapvető jogaitól, emberi méltóságuktól diszkriminatív törvények segítségével. Egyértelműen sérült az egyenlőséghez és szabadsághoz való joga a megbélyegzett csoportoknak, leginkább az előző században már emancipált zsidóságnak. Az újonnan megalakult ENSZ (Egyesült Nemzetek Szervezete) 1948-ban kiadta az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, mely tartalmazza a minden embert megillető alapvető jogokat.

Ugyanebben az évben megalakult Izrael állama is. Nagyon hamar világossá vált, hogy a nyugati világ támogatja a zsidó állam megszületését, míg a környező arab országok nem. A hidegháborús helyzet miatt ez azt is jelentette, hogy a Szovjetunió és a keleti blokk többi országa nem fogadta el Izrael létjogosultságát.

Az tűnne logikusnak, hogy ha a szélsőjobboldali náci ideológia antiszemita, akkor a vele elvileg szemben álló baloldali bolsevik eszme tagadja az antiszemitizmust. A helyzet ennél jóval bonyolultabb. Egyrészt, mint láthattuk, már a 19. században is létezett a baloldali antiszemitizmus, melynek lényege a zsidókkal azonosított kapitalizmus elutasítása volt, ahogyan ezt többek között Karl Marx is kifejtette. A szocialista és bolsevik eszmének tehát kezdettől fogva része az antiszemitizmus is. Ezt az ideológiát megörökölte a szocializmus lenini irányzata: Szovjet-Oroszországban a „forradalmi tömeg” nagy része fogékony volt a kizsákmányoló kapitalisták elleni gyűlöletre, amely a legtöbbször antiszemita propagandával keveredett. Ráadásul az antiszemitizmusnak

komoly előzményei voltak már a cári Oroszországban is. A középkortól fogva súlyos diszkrimináció érte a zsidókat, letelepedési övezeteket jelöltek ki számukra a 18. század végétől fogva, valamint számos pogromnak voltak kitéve. A 19. században szocialista felforgató elemeknek tartották őket, ez most megfordult, és éppen a szocialista forradalmárok tartották fő ellenségnek őket.

Az 1930-as évekre Sztálin gyakorlatilag teljhatalmat épített ki magának. Sztálin antiszemitizmusa közismert, persze nyíltan elítélte a faji és vallási alapú megkülönböztetést, így az antiszemitizmust is, de ez csak egyike volt Sztálin szokásos játszmáinak. A Szovjetunióban eleve üldözték a nemzetiségi és vallási csoportokat, a zsidóság pedig mindkét kategóriába beleesett. Sztálin sokszor személyes, antiszemita alapú gyűlölete miatt állította félre politikai ellenfeleit, vagy éppen családtagjait. A Molotov-Ribbentrop paktum megkötésekor (1939) sem tartotta vissza a náci Németországgal való egyezménytől a két rendszer ideológiai szembenállása.

A szovjet társadalomban mélyen gyökerező antiszemitizmus mértékét mutatja az is, hogy amikor Németország elárulva szövetségét, megtámadta a Szovjetuniót (1941), a helyi lakosság sokszor készségesen segítette a német kivégző alakulatok munkáját a zsidó lakosok összegyűjtésében és megölésében. A hivatalos szovjet propaganda eközben igyekezett minden téren elhatárolódni a korábbi szövetségétől, Sztálin például létrehozta 1942-ben a Zsidó Antifasiszta Bizottságot. A szervezet feladata az volt, hogy mozgósítsa a nemzetközi zsidóságot a náci elleni harcban, illetve jó színben tüntesse fel a Szovjetuniót. A Bizottság hamar nemkívánatossá vált, amikor elkezdtek dokumentálni a holokauszt szovjetunióbeli eseményeit, illetve a zsidóságot képviselni a totalitárius rendszerrel szemben.

A második világháború lezárulta után Sztálin antiszemitizmusa azonnal újra a felszínre tört. A holokausztról nem volt szabad beszélni, mert az nacionalizmusnak minősült. A „Nagy Honvédő Háborúra” úgy kellett tekinteni, mint a szovjet nép egységes harcára a nemzetiszocializmus ellen, nem volt szabad külön megemlékezni a zsidókat ért katasztrófáról.

Mindehhez Sztálinnak kapóra jött Izrael megalakulása, mert anticionizmusnak lehetett álcázni a zsidók elleni gyűlöletet. A Zsidó Antifasiszta Bizottságot feloszlatták (1952), tagjait koncepció percek után kivégezték, mint idegen hatalmak (Amerika és Izrael) kiszolgálóit. 1953-ban megkezdődött a „zsidó orvosok perének” előkészítése, akiket terrorista összeesküvéssel, amerikai és brit kémtevékenységgel vádoltak. (A koholt vádak áldozatait végül az mentette meg, hogy Sztálin március 5-én meghalt.)

A szovjet blokk országai szinte mind követték a Szovjetunió aktuális politikai kurzusát. A háború után ezekben az országokban sem nagyon beszéltek a holokauszt zsidó áldozatairól, inkább azt hangsúlyozták, hogy a fasiszta Németország a kommunistákat üldözte. Az anticionizmus leple alatt pedig a zsidóellenességet azzal lehetett álcázni, hogy a zsidók nem azért megvetendők, mert zsidók, hanem mert Amerika és Izrael ügynökei. Sztálin halála végül elejét vette a komolyabb üldözéseknek, de ezzel nem tűnt el az antiszemitizmus ezekből az országokból sem.

Magyarországon a holokauszt következtében szinte teljesen eltűntek a vidéki zsidó közösségek, ennek ellenére, főleg Kelet-Magyarországon számos antiszemita pogromra került sor. A túlélők körében felerősödött a cionizmus támogatása, de sokan pártolták a kommunizmus teljes egyenlőséget hirdető eszméjét, ezért beléptek a kommunista pártba hazatérésük után, vállalva ezzel akár a zsidó identitás feladását is. Hamar kiderült azonban, hogy az új rendszerben szintén sok zsidó áldozatává válik az államosításoknak, kitelepítéseknek, üldözéseknek, mivel társadalmi hovatartozásuk miatt osztályidegennek számítanak. Az új politikai erő nemcsak az egyének esetében ellenezte a zsidó identitás kifejezését, azt is megkövetelte, hogy a zsidók elhatárolódjanak a cionizmustól és Izrael államtól. Számos koncepció perben szolgáltatott ürügyet a



vádoltak zsidó származása, illetve állítólagos cionizmusa. Magyarországon is sor került egy anticionista per előkészítésére, ez azonban Sztálin halála miatt végül félbeszakadt.

Az 1956-os forradalom törekvéseit a magyarországi zsidók többsége támogatta, többen részt vettek a forradalmi bizottságok, tanácsok vezetésében. Ugyanakkor antiszemita atrocitásokra is sor került. Vitatott ezeknek a jelentősége, ugyanis a központi politikában nem kapott helyet az antiszemita irányvonal, és az egyének vagy csoportok ellen irányuló, főleg verbális és csak kisebb számban fizikai támadások marginálisnak, szélsőséges példának bizonyultak, amelyek ellen a forradalmi hivatalok felléptek. Mégis sokakban, nem alaptalanul, félelmet keltett, hogy visszatérhet az előző évtized antiszemitizmusa, ezért egy disszidálási hullám indult meg, melynek során a hazai zsidóság 20 %-a elhagyta Magyarországot. Ez megint elsősorban a vidéki zsidó közösségeket érintette.

A Kádár-rendszer ugyan szigorúan egypártrendszer maradt, amely irányítása alatt tartotta az intézményeket és szervezeteket, de nem ellenőrizte úgy a magánélet minden területét, mint a Rákosi-rendszer. Azonban ha nem is terrorral, de bürokratikus módszerekkel ellenőrzést gyakorolt a vallási élet felett az Állami Egyházügyi Hivatal felállításával. A zsidóságot vallásfelekezeti szinten elismerték, de másféle zsidó identitást nem támogattak. Elfojtották a nyílt antiszemitizmust, cserébe viszont megkívánták az elhatárolódást a cionizmustól és Izrael államtól. Ez különösen felerősödött a hatnapos háború (1967) után, amikor is a diplomáciai kapcsolatokat is megszakították Izraellel (és csak 1989-ben állították vissza). Ekkor megfigyelhető egy olyan tendencia, hogy többieket eltávolítottak a külügyi és hadügyi hivatalokból zsidó származásuk miatt, illetve „cionista szervezkedés” vádjával a politikai rendőrség is szorosabb megfigyelés alá vette az egyes zsidó csoportosulásokat. Eközben az egész rendszer fennállása alatt létezett egyfajta kizárása a zsidó származású embereknek a vezető politikai pozíciókból, akik emiatt inkább az értelmiségi pályák felé fordultak. Mindezek után nem meglepő, hogy az 1980-as évek ellenzéki csoportjaiban több zsidó identitású értelmiségi részt vett.

A Kádár-rendszerben tehát tilos volt nyíltan antiszemita szövegeket hangoztatni, de az is tabunak számított, hogy egyáltalán létezik az antiszemitizmus, ami leginkább az anticionizmus álcája mögé rejtőzött.

A rendszerváltás után újjáéledtek a zsidó közösségek és szervezetek, azonban az addig elfojtott antiszemitizmus is felszínre tört. Napvilágot láttak olyan antiszemita írások, amelyek a két világháború között születtek, és már az első választások előtt zsidóellenes szlogenekkel támadták a baloldali és liberális pártokat. A MIÉP, majd a Jobbik megalakulásával az antiszemita eszmék a parlamentben is helyet kaptak.

A fentiekből látszik, hogy a háború utáni évtizedekben az antiszemitizmus két jelenségben nyilvánult meg legfőképpen. Az egyik a holokauszthoz való

viszony. Ez jelentkezik a holokauszt megtörténtének teljes tagadásában vagy relativizálásában, azaz amikor valaki elfogadja, hogy a holokauszt megtörtént, de például kevesebb áldozatot ismer el, vagy úgy véli, összemérhető a kommunizmus áldozatainak számával és szenvedéseivel. Emögött általában az a szándék húzódik meg, hogy valaki kisebbítse a zsidókat ért szenvedés mértékét, megkérdőjelezze az együttérzést, és elvegye az emlékezés jogosultságát a túlélőktől és a többségi társadalomtól. Ez különösen Németországban és egykori háborús szövetségeseinél, vagy az általa megszállt országokban jelentkezett, ahol a többségi társadalom számos tagja vált elkövetővé vagy kollaboránssá. Szokás ezt „másodlagos” antiszemitizmusnak hívni, de nevezhetnénk szégyenérzetből fakadó antiszemitizmusnak is, mivel tulajdonképpen arról van szó, hogy a valamikori bűnösök és bűnrészesek nem akarnak szembenézni múltbéli tetteikkel. A bűnrészesek közé azokat is bele kell értenünk, akik csak szemlélők voltak, tehát tevékenyen nem vettek részt például a zsidók kifosztásában vagy deportálásában, de soha nem emelték fel szavukat a kirekesztés ellen. Ráadásul ezeknek az embereknek a többségét soha nem vonták felelősségre, így vezekelni sem tudtak bűneikért, ha esetleg

megbánták volna, amit tettek. Az elfojtott büntudat pedig furcsa dolgokra képes. Számos túlélő beszámolt arról, hogy amikor a koncentrációs tábor túlélve hazatértek, nem fogadták őket örömmel a szomszédaik, sőt. Sokan költöztek be korábban – állami engedéllyel – a zsidók otthagytott házaiba, vagy a zsidóktól megőrzésre kapott értéktárgyakkal, bútorokkal nem tudtak elszámolni. A hazatérő túlélők arra emlékeztették őket, hogy valamilyen mértékben közreműködtek ezeknek az embereknek a szenvedéseiben, kifosztásában, családtagjaik meggyilkolásában. Mivel az ember nehezen ismeri el magáról, ha valami rosszat cselekedett, egyszerűbb a kognitív disszonanciát az áldozatok hibáztatásával feloldani. Nem szólva azokról, akik amúgy is egyetértettek az antiszemita ideológiával, ők továbbra is úgy gondolták, hogy a zsidók megérdemelték sorsukat. Mindez tehát feszültségekhez vezetett, egyes helyeken fizikai atrocitásokhoz, pogromokhoz a zsidók ellen. Nem csoda, hogy számos túlélő nem maradt sokáig eredeti hazájában, hanem kivándorolt.

A keleti blokk országaiban még az is árnyalta a helyzetet, hogy pár éven belül baloldali diktatúrák alakultak ki, ahol a holokauszt zsidó áldozatairól beszélni szinte tabu volt (annak ellenére, hogy a vezető kommunista pártokba sok zsidó túlélő lépett be, hiszen antifasiszta ideológiát vallottak). Ráadásul számos egykori, általában alacsonyabb szinten lévő elkövető is belépett a pártba, vagy annak fegyveres szervezetébe, például Magyarországon sok nyilas lett a kommunista politikai titkosrendőrség tagja. Őket sem vonták soha felelősségre a holokauszt alatt betöltött szerepükért, miközben a zsarolás kiváló eszköz volt ellenük, azzal kapcsolatban, hogy ez bármikor megváltozhat.

A múlt bűneivel való szembenézés vagy a felelősség kérdésének megtárgyalása nem csak az egyének, hanem a teljes társadalom szempontjából is lényeges. Az emberek többsége számára fontos a nemzeti identitása, és ahogyan saját magunkról, úgy a nemzetünkről is szívesebben tartjuk számon a pozitív dolgokat. Nem könnyű a nemzeti múltat úgy tekinteni, hogy el kell ismernünk, népünk részt vett emberiség elleni bűntettekben, vagy segítette az elkövetőket, haszonélvezője volt az áldozatok kifosztásának, vagy csak hagyta, hogy mindezek megtörténjenek. Így a kognitív disszonancia nem csak saját magunkkal, hanem a tágabb közösségünkkel kapcsolatban is jelentkezhet. Nyugat-Németországban például egy idő után el kezdtek szembenézni a náci múlttal az oktatásban, emlékhelyeket alakítottak ki, feltárták a történeteket. A kelet-európai országokban ez nem történt meg a rendszerváltásig, amikor ráadásul egyszerre kerültek felszínre a holokauszt és a kommunizmus traumái. Ezért lehetséges, hogy még a mai generációk tagjai közül is többen éreznek büntudatot, felelősnek érzik magukat nagyszüleik cselekedeteiért. Van, akit ez szembenézésre, jóvátételre ösztönöz, és van, akit inkább a háritásra, tagadásra, ami további antiszemita nézetekhez vezethet.

A másik jelenség, amiben az antiszemitizmus tetten érhető, az Izrael-ellenesség. Fentebb szó esett a sztálini anticionizmusról. Ezt nem csak a szovjet blokkba tartozó országok vették át, de a hidegháborús helyzet miatt összefonódott az arab országok Izrael-ellenességével is. Ez a helyzet nem szűnt meg Sztálin halálával sem, taktikai kérdés is volt az utána következő vezetők, például Hruscsov számára. A Szovjetunió testvéri országoknak tekintette a térség arab államait, akiket katonailag is támogattak Izrael ellen, amit az USA csatlósának tekintettek. Támogatta a Szovjetunió egyébként a nyugati országok szélsőbaloldali, anticionista szervezeteit is.

A nyugati államok baloldali mozgalmában is megjelent az anticionizmus eszméje, de ugyanígy a jobboldalon is, ahol a régi antiszemita kódok nagyon gyorsan újjáéledtek. Izrael állam megalakulásában annak jelét látták, hogy a zsidók világhatalomra törnek az Amerikai Egyesült Államok segítségével. Az az érdekes helyzet állt elő tehát, hogy némely ponton a (szélső)baloldali és a (szélső)jobboldali álláspont összeért.



### 2.3.7. ANTISZEMITIZMUS NAPJAINKBAN

Az antiszemitizmus napjainkban sem tűnt el: jelentős és egyre erőteljesebben jelenlévő probléma, amelynek megjelenésében megtalálhatóak ugyanazok a zsidóellenes sztereotípiák, antijudaista toposzok, politikai és rasszista előítéletek, anticionista gondolatok, valamint a holokauszt megtörténtének és jelentőségének megkérdőjelezése.

A szélsőjobboldali mozgalmakban ezek közül az elemek közül mindegyik felfedezhető. Továbbra is idegenként ábrázolják a zsidókat a modern társadalmakban. Nem számít, hogy melyik országban élnek, milyen nemzeti identitással rendelkeznek, hogy vallásosak-e vagy sem, hogy hazafiak-e vagy sem. Ezek a nézetek azt állítják, hogy a zsidók eredendően képtelenek az együttműködésre, és erkölcsileg csak a saját csoportjuk érdekeit helyezik előtérbe. Ez mindenképpen rasszista megközelítés, amely a két világháború közötti fajelméletek nézeteit eleveníti fel.

Napjainkban számos összeesküvés-elmélet kering, amelyek közül sok antiszemita toposzokra épít. Ezek eredete korábbi időszakokra nyúlik vissza. Az összeesküvés-elméletek általában azért népszerűek, mert lehetővé teszik számunkra, hogy magunkat vagy közösségeinket pozitívabb színben tüntessük fel: mi vagyunk a jók, mások pedig a gonoszok, akik összeesküvést szőnek ellenünk. Kényelmes, egyszerű választ adnak az ismeretlentől való félelmeinkre: úgy érezzük, urai vagyunk a helyzetnek, ha "egyszerű magyarázatot találunk" a túlságosan összetett és megmagyarázhatatlannak tűnő jelenségekre. Az összeesküvés-elméletek azonban minden valóság alapot nélkülöznek.

A közelmúlt egyik legjelentősebb eseménye a Covid-19 járvány volt, amely szinte azonnal antiszemita nézetekkel társult, amelyek szerint a járvány zsidó összeesküvés volt. Ahogy a vakcinagyártás megkezdődött, az oltásellenes csoportok azt kezdték terjeszteni, hogy a vakcinák mögött áll zsidó összeesküvés. Bár a Covid egy új járvány, a jelenség, hogy a zsidókat hibáztatják a járványok kitöréséért, nem új. A középkorban például a nagy pestisjárvány idején a zsidókat kútmérgezéssel vádolták. Amikor 1874-ben a Német Császárságban bevezették a himlő elleni kötelező védőoltást, az akkori oltásellenes csoportok a zsidó orvosok eltávolítását követelték, mivel a kötelező védőoltások mögött világhatalmi törekvéseket láttak.

A Covid-járvány egy másik jelenség felbukkanását is magával hozta. A lezárások, karanténok és a kötelező védőoltásokra vagy legalábbis az oltatlanok mozgásának bizonyos fokú korlátozására irányuló kísérletek sokakban felháborodást váltottak ki. Számos városban tiltakozásokra és tüntetésekre került sor, a demonstrálók gyakran sárga csillagot vagy hasonló szimbólumokat viseltek, hogy jelezzék, ugyanúgy diszkriminálják és üldözik őket, mint a zsidókat a holokauszt idején. Ez a jelenség a holokauszt torzításának kategóriájába tartozik. A holokauszt idején üldözötteknek nem volt más választásuk, mivel nem tudták megváltoztatni a származásukat. Az oltatlanokkal ellentétben ők szisztematikus üldöztetést éltek át, a vagyonelkobzástól és a jogfosztástól kezdve a deportálásig és a gyilkosságig.

Hasonlóképpen találkozunk antiszemita összeesküvés-elméletekkel a migráció témájához kapcsolódóan. Ezen elméletek szerint a migráció, vagyis a főként Afrikából, a Közel-Keletről és a Távol-Keletről menekülő etnikai csoportok érkezése egy titkos terv része, amelynek célja Európa újranépesítése, azzal az állítólagos céllal, hogy "kiszorítsák a fehéreket". Gyakori állítás, hogy zsidó üzletemberek, milliomosok állnak a migráció mögött.

Számos összeesküvés-elmélet mögött újra és újra felbukkan a Cion bölcseinek jegyzőkönyve című kiadvány. Ez a cári Oroszországban hamisított irat azt állítja, hogy a zsidók összeesküdtek a média, a bankok és végső soron az egész világ irányítására. A náci újra elővették ezt az pseudo-jegyzőkönyvet, így azok, akik ma hivatkoznak rá, náci propagandát folytatnak. Felmérések szerint mind az Egyesült Államokban, mind az európai

országokban a lakosság jelentős része antiszemita beállítottságú, és közülük sokan hisznek a zsidó világhatalmi összeesküvésben.

Az összeesküvés-elméletek és általában az antiszemita eszmék terjedését megkönnyíti és felerősíti a közösségi média, ahol a tévhitek szinte kontrollálatlanul terjedhetnek. Szélsőséges csoportok alakulnak, és összetartásukat titkos antiszemita kódok és jelek használata erősíti. A világ bármely pontjáról bárki bármit névtelenül megoszthat, beleértve az áltudományos nézeteket, a gyűlöletbeszédet vagy akár az erőszakra való felhívást is. Ez nagyban hozzájárul a káros ideológiák terjesztéséhez.

Az antiszemitizmus egyik megnyilvánulása a holokauszt-tagadás vagy -torzítás, amely bár nem új keletű, a jelenkorban még inkább erősödni látszik. A közösségi média széleskörű használata felerősíti és így még sokkal nagyobb tömegeket ér el. A holokauszt tagadása, vagy legalábbis leplezése, és a holokauszt torzítása már a náci korszakban megkezdődött: gyakran használtak kódokat és eufemizmusokat (pl. "végső megoldás") az elkövetett bűnök leírására. Ahogy közeledett a háború vége, a bizonyítékokat megpróbálták megsemmisíteni.

A holokauszt-tagadás ma már több országban büntetendő, ezért gyakrabban találkozunk a holokauszt torzításával, amely a holokauszt eseményeit és büntetteit próbálja bagatellizálni. A holokauszt-tagadást és -torzítást egyértelműen antiszemita okok motiválják. A holokausztot eltorzító nézetek jellemzően minimalizálják az áldozatok számát vagy szenvedéseik mértékét, mentséget keresnek az elkövetők és a kollaboránsok számára, áthárítják a felelősséget, és meghamisítják a történelmi tényeket.

A fentiekkel összefüggésben az elmúlt évtizedekben kialakult Izrael-ellenesség gyakran megtalálható a szélsőjobb és a szélsőbal oldalon, de a jobbközépen és a baloldalon is. Fontos, hogy különbséget tegyünk az antiszemita indíttatású anticionizmus vagy Izrael állam elutasítása és Izrael állam politikájának legitim kritikája között. Ez utóbbi nem feltétlenül jár antiszemitizmussal, hiszen bármely állam politikáját lehet kritizálni, és ha konkrét bel- és külpolitikai intézkedéseket érnek vádak, akkor ez legitim is. Hasonlóképpen, az anticionizmus elméletileg nem feltétlenül antiszemita indítékú, ha a nacionalizmus általános elutasításáról van szó, és ha a hívei általánosságban elutasítják a nemzetállamok legitimitását. Ha azonban a vádak, amelyeket leggyakrabban a politikai baloldalról fogalmaznak meg, kizárólag Izraellel kapcsolatosak, míg más államok hasonló politikáját nem kritizálják, akkor anticionizmusnak álcázott antiszemitizmusról van szó. A szélsőjobboldalon megjelenő anticionizmus szinte biztosan antiszemita, hiszen a nacionalizmus jellemzően a jobboldali ideológia része. Sokan, akik bírálják Izrael állam politikáját, messzebbre mennek a pusztá kritikanál. Kettős mércét alkalmaznak, és nem ítélik el ugyanúgy más államok hasonló cselekedeteit.

Hasonlóképpen, ha a zsidó állam bírálata előítéleteken alapul, azt állítva, hogy bizonyos cselekedetek a "zsidók tulajdonságaiból" fakadnak, és ha ezeket a cselekedeteket a világon élő minden zsidó emberre vonatkoztatják, és minden zsidót hibáztatnak és felelőssé tesznek Izrael politikájáért, vagy ha globális zsidó összeesküvést feltételeznek a cselekedetek mögött, akkor az antiszemitizmus.

A Közel-Keleten az Izrael- és a zsidóellenesség, amelyet az iszlamizmus, és főként a radikális iszlám képvisel, vallási alapú, nacionalista alapú, vagy a kettő ötvözete. Lényegében a pogány (kereszténység előtti) judeofóbia és a modern antiszemitizmus keveréke, és gyakran holokauszt-tagadásban nyilvánul meg. Izraelt gyakran vádolják imperializmussal és gyarmatosítással, és létezését gyakran megszállásnak tekintik. Lényeges megjegyezni, hogy Izrael az egyetlen demokrácia a Közel-Keleten, és a területén élő arab lakosság izraeli állampolgársággal és az ezzel járó állampolgári jogokkal rendelkezik. Izrael Állam 1948 májusában jött létre törvényesen, az ENSZ 1947. november 29-i 181. számú határozatát követően, amely engedélyezte a zsidó állam létrehozását Izrael földjén. Míg Izrael ezt a határozatot és az általa felajánlott kétállami megoldást elfogadta Izrael Állam megalakulásának alapjaként, az arab államok azonnal elutasították azt.

Miközben Izrael és számos arab állam között békés diplomáciai viszony áll fenn, a magukat a palesztin arabok képviselőinek valló militáns szervezetek és terrorcsoportok megjelenése folyamatos ellenségeskedést és terrort eredményezett. Izraelt gyakran vádolják a palesztin arabok elnyomásával, és Izrael pusztá létezését is megszállásnak tekintik. Bár az Izrael és a palesztin kisebbség közötti helyzet összetett, a mindezidáig tárgyaltak ismeretében egyértelmű, hogy minden olyan magatartás vagy viselkedés, amely megkérdőjelezi Izrael állam legitimitását, vagy amely támogatja vagy bátorítja a terrorcselekményeket, akár Izraelben, akár a világ más részein, az antiszemitizmus egyértelmű megnyilvánulása.

Ezen kívül antiszemitizmusnak minősül az a magatartás vagy cselekedet is, amely a zsidó közösségek vagy egyének biztonságát és szabad vallásgyakorlását fenyegeti, vagy korlátozza identitásuk szabad kifejezését bárhol a világon.

Az elmúlt években megszorodtak az antiszemita atrocitások Európában és világszerte. Ezek a jelenségek különböző formákat öltenek, a verbális agressziótól és a vandalizmustól (pl. temetői vandalizmus) az emberéleteket követelő terrorcselekményekig. A kortárs antiszemitizmusnak ez a formája gyakran az arab migráns közösségekben jelenik meg. A multietnikus és multikulturális európai társadalmakban a zsidó közösségek elleni fizikai atrocitások akkor is megnövekedtek, ha maguk az antiszemita attitűdök nem emelkedtek jelentősen a társadalomban.

Az antiszemitizmus legutóbbi megnyilvánulása a 2023. október 7-i terrortámadás és tömeges gyilkosság, nemi erőszak és brutalitás volt, amikor a Hamász (a Gázai övezetet irányító palesztin terrorcsoport) több ezer terrorista zsidó civileket támadott meg a Gázai övezet közelében. Csecsemőket, nőket, időseket és családokat kínoztak és gyilkoltak meg. Brutálisan meggyilkoltak mintegy 1400 embert, és több mint 200-at elraboltak, akik közül több mint 100-an, az esemény után három hónappal, még mindig fogságban vannak.

A támadás és az izraeli hadsereg által válaszul indított gázai háború az antiszemitizmus soha nem látott mértékű növekedését eredményezte világszerte. A nyugat-európai országokban, Nagy-Britanniában, az USA-ban és Kanadában az antiszemita incidensek 350-800 százalékkal nőttek a társadalom minden szegmensében, de különösen az egyetemeken. A szakértők és az oktatók egyetértenek abban, hogy jobban meg kell érteni, mi táplálja a kiugróan megnövekedett antiszemitizmust, akár az egyetemeken tapasztalható zsidóellenes előítéletekről, akár a társadalomban általánosan tapasztalható antiszemitizmusról van szó. Ugyanakkor az is kristálytisztán látszik, hogy célzott programokra és az antiszemitizmussal foglalkozó oktatásra, képzésekre van szükség.<sup>37</sup>

### **3. A BOND PROJEKT KERETÉBEN VÉGZETT KUTATÁS ÖSSZEFOGLALÓJA**

A BOND projekt három fő eleme a kutatás, az oktatás és a dialógus. A kutatást az összes partnerországban (Magyarország, Olaszország, Lengyelország, Románia) a Political Capital (Magyarország) vezette. Az alábbi fejezetben a kutatási eredmények rövid összefoglalója olvasható.

---

<sup>37</sup> Oktatással az antiszemitizmus ellen: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000368168>

### 3.1. A KUTATÁS ÉS EREDMÉNYEINEK ÁLTALÁNOS LEÍRÁSA

A kutatás célja volt, hogy átfogó képet adjon a magyarországi antiszemitizmus jelenlegi helyzetéről. A kutatás minden fázisa 2023. október 7-e előtt lezárult, így az ezután történt események és annak hatásai már nem képezik részét.

A kutatás két módszertani részből tevődött össze: egy „írásztal kutatásból” („desk research”) és egy terepkutatásból. Az írásztali kutatás során összegezésre kerültek a magyarországi antiszemitizmussal kapcsolatos, az elmúlt nagyjából tíz évre vonatkozóan elérhető adatok és szakmai irodalom a projekt keretében előre meghatározott témák mentén. A terepkutatás során ezen információk kiegészítéseként egyéni és fókuszcsoportos interjúk készültek a projekt során előre meghatározott célcsoportok képviselőivel. 2023. május 30. és július 4. között kilenc egyéni interjú és öt fókuszcsoportos interjú készült. A résztvevők kiválasztása a meghatározott célcsoportokon belül egyrészt célzott megkereséssel, másrészt hólabda módszerrel történt. Egyéni interjú készült két fiatalokkal foglalkozó szakemberrel, öt antiszemitizmussal és/vagy kisebbségi kérdéssel foglalkozó szakértővel, egy civil vezetővel és egy vallási vezetővel. Fókuszcsoportos interjúk a következő csoportokkal készültek: fővárosi zsidó identitású fiatalok, fővárosi és vidéki nem zsidó identitású fiatalok, fővárosi és vidéki fiatalokkal foglalkozó szakemberek, fővárosi zsidó civil szervezetek vezetői és munkatársai, fővárosi és vidéki zsidó vallási vezetők.

A kutatás főbb témái:

- A magyarországi zsidóság helyzete
- Az antiszemitizmus formái és szintje
- Antiszemita sztereotípiák, előítéletek, összeesküvés-elméletek Antiszemita gyűlöletbeszéd, gyűlöletbűncselekmények
- Antiszemitizmus a politikában
- Antiszemitizmus a sportban
- Antiszemitizmus és az oktatás

### 3.2. A KUTATÁS MAGYAR ADATAINAK ÖSSZEGZÉSE

Az [Antiszemitizmus Magyarországon](#) című, a Political Capital által összeállított riport tartalmazza a BOND projekt és a projektben végzett kutatás bemutatását, a módszertant, valamint a vezetői összefoglalót.

“A kutatások szerint az antiszemitizmus szintje Magyarországon utoljára 2010 körül nőtt meg jelentősen, feltehetően a szélsőjobboldali Jobbik népszerűsödéséhez köthetően. 2015 óta az elérhető adatok szerint az antiszemitizmus szintje érdemileg nem változott. Ugyanakkor az interjúalanyok többsége szerint általánosságban növekszik az antiszemitizmus az országban, melynek okaként elsősorban az internetet, emellett az otthoni mintákat, az oktatási rendszer hiányosságait, a társadalom polarizáltságát és a kormányzati Soros-kampányt nevezték meg. Az antiszemitizmus Magyarországon leginkább összeesküvés-elméletek formájában jelenik meg, de más formái is jelen vannak (pl. érzelmi antiszemitizmus, új antiszemitizmus). Az

elérhető adatok alapján az antiszemitizmus leggyakoribb megjelenési formája a gyűlöletbeszéd. A gyűlölet-bűncselekmények száma elenyésző<sup>38</sup>.”

A kutatási összefoglaló további 4 fő fejezetének tartalmi lebontása a következő:

1. A magyar zsidóság helyzete
2. Antiszemitizmus Magyarországon
3. Más kisebbségi csoportokkal szembeni előítéletesség
4. Antiszemitizmus és az oktatás

“Az oktatást több interjúalany az előítéletek csökkentésének egyik legfontosabb eszközeként határozta meg, mivel ezzel lehet fiatalokat nagy számban, célzottan elérni. Fontos tantárgynak látták ebből a szempontból az idegennyelv-oktatást, az emberi jogi nevelést, valamint a fiatalok kiemelték a kritikus gondolkodást, az álhírek felismerésének képességét és az önismeretet. Kiemelten fontos szerintük a tanárok képzése is, hogy megfelelően tudjanak reagálni a diákok közt megjelenő előítéletességre. Több interjúalany szerint jól működnek az érzékenyítés szempontjából a civil szervezeti projektnapok, a kulturális, művészeti és a személyes találkozásokon alapuló programok. Többben kiemelték, hogy az előítéletek csökkentése lassú folyamat, sok időbe és energiába telik, alapvetően személyes beszélgetésekkel lehet eredményes, és fontos a teljes tanári kart bevonni ebbe. [...] Az egyik, fiatalokkal foglalkozó szakember véleménye szerint egy diákközösségben általában nem az előítéletesek és nem is az elfogadók vannak többségben, hanem azok, akik nem gondolnak semmit a kérdéstről. Az oktatás célja így részben az kell, hogy legyen, hogy őket a helyes oldalra állítsa, hogy érző és szolidáris embereket neveljen. [...] Az oktatás fontosságának hangsúlyozása mellett az interjúalanyok több lehetséges módot is meghatároztak az előítéletek és ezen belül az antiszemitizmus csökkentésére. Ilyen például a közösségépítés, az önismeret, a sokféleség megtapasztalása. Az antiszemitizmus csökkentésében külön is segíthet, ha az embereknek van esélyük megismerni a zsidó vallást és kultúrát, kapcsolatba kerülni zsidó személyekkel. Emellett a fiatalok között, de társadalmi szinten is kiemelten fontos a kisebbségek megfelelő reprezentációja a médiában és a fellépés a kisebbségekkel szembeni sértő és gyűlöletkeltő narratívákkal szemben<sup>39</sup>.”

## 4. OKTATÁS - AJÁNLÁSOK, MÓDSZERTAN, PEDAGÓGIA

### 4.1. OKTATÁSI ÚTMUTATÓK, AJÁNLÁSOK

Az antiszemitizmus riasztó mértékű növekedése világszerte válaszlépéseket tesz szükségessé. Olyan kihívás ez, amellyel mindenkinek szembe kell néznie a társadalom különböző szegmenseiben. Különös felelősség hárul az oktatásra.

- Hogyan neveljük a diákokat arra, hogy immunisak legyenek az előítéletekkel szemben általában, beleértve az antiszemita előítéleteket is?

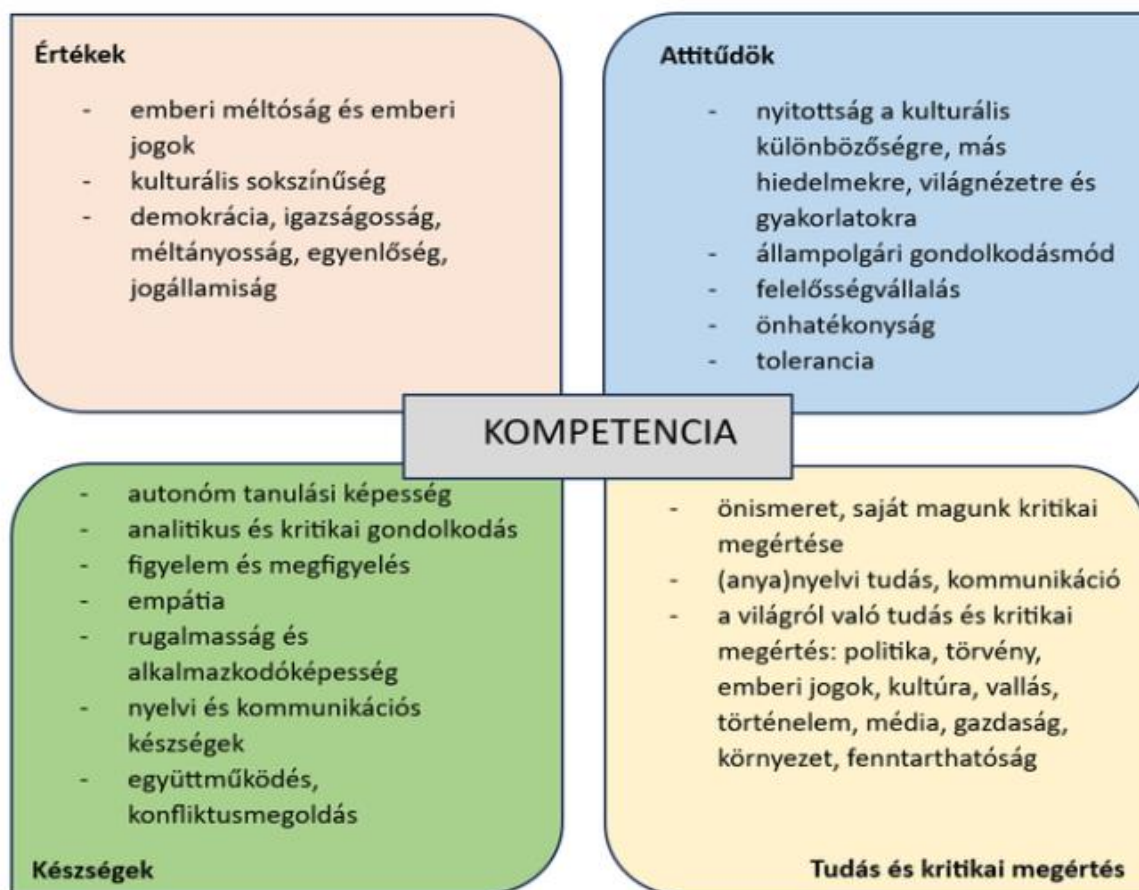
<sup>38</sup> Riport: Antiszemitizmus Magyarországon. (Political Capital: <https://docs.google.com/document/d/14ei7a3F1KrwN3pkJgQo49442eeTu-KBX/edit?usp=sharing&oid=102261735296225508824&rtpof=true&sd=true>)

<sup>39</sup> Riport: Antiszemitizmus Magyarországon. (Political Capital: <https://docs.google.com/document/d/14ei7a3F1KrwN3pkJgQo49442eeTu-KBX/edit?usp=sharing&oid=102261735296225508824&rtpof=true&sd=true>)

- Hogyan segítsünk nekik abban, hogy képesek legyenek fellépni ezekkel a jelenségekkel szemben a saját környezetükben?
- Milyen tudást kell a tanulóknak elsajátítaniuk, milyen kompetenciákat kell fejleszteniük, és milyen módszerekkel támogathatják mindezt a pedagógusok?

Ezekre a kérdésekre természetesen nem létezik egyetlen átfogó válasz, ám számos olyan ajánlás és pedagógiai útmutató született, melyeket a pedagógusok használhatnak, ha felkészülten szeretnének az antiszemitizmus témájáról oktatni.

Ahogy a jelen dokumentum elején hangsúlyoztuk, ez az anyag nem kívánja duplikálni a már meglévő publikációkat ebben a témában, hanem azokat kiegészítve olyan konkrét eszközöket és anyagokat kínál, amelyek segíthetnek megválaszolni a fenti kérdéseket. Mielőtt azonban rátérnénk a gyakorlati módszerekre és eszközökre, az alábbiakban röviden összefoglaljuk a legfontosabb meglévő anyagokat. Az antiszemitizmus elleni hatékony fellépéshez az oktatásban az Európai Tanács pillangó kompetenciamodellje alkalmazható, amely az értékek, attitűdök, ismeretek és készségek összefoglalását tartalmazza<sup>40</sup>.



Ezt a modellt általánosságban a kompetenciaalapú tanulás esetében alkalmazzák, de ha a mi témánk (antiszemitizmus) esetében használjuk, az általános irányelvek világossá válnak.

1. A tantárgy ismereteinek és kritikai megértésének fejlesztése.

<sup>40</sup> [https://www.researchgate.net/figure/The-butterfly-model-of-the-RFCDC-Barrett-et-al-2018a\\_fig1\\_353346541](https://www.researchgate.net/figure/The-butterfly-model-of-the-RFCDC-Barrett-et-al-2018a_fig1_353346541)



2. **Attitűdfejlesztés** (pl. nyitottság a kulturális másság és más hitek, világnézet és gyakorlatok iránt; tisztelet; állampolgári gondolkodásmód; felelősség, stb.);
3. **Értékfejlesztés**, beleértve az emberi jogok és az emberi méltóság, a kulturális sokszínűség, a demokrácia, stb. megbecsülését.
4. **Készségfejlesztés**, például analitikus és kritikus gondolkodás, empátia, stb..

A módszertan és a pedagógia a fenti modellt követi, és ezt képviselik a kidolgozott tananyagok (lásd alább), vagyis a jelen háttéranyag is ezt javasolja.

A BOND projekt keretei között létrehozott tananyagok mellett léteznek megbízható intézmények által ajánlott jó gyakorlatok és iránymutatások is. A következőkben összefoglaljuk, milyen anyagok léteznek és elérhetőségüket is közzétesszük.

2019-ben az EBESZ (Európai Biztonsági Együttműködési Szervezet)/ODIHR és az UNESCO 10 füzetből álló oktatási segédanyagot készített, amelyek mindegyike egy-egy témát és megközelítést tárgyal az antiszemitizmusról való tanítás és tanulás, valamint az antiszemitizmus elleni küzdelem tanítása és tanulása során. Az egyes anyagok [ezen a felületen](#)<sup>41</sup> érhetők el. Ahogy a füzetek címeiből is kiolvasható, az antiszemitizmusról több témakörön keresztül lehet oktatni, és mindegyikhez sajátos irányelvek tartoznak. Például az antiszemitizmus témáját a holokauszt oktatásán keresztül is meg lehet közelíteni (lásd alább), de ez nem jelenti azt, hogy a holokauszt tanítása önmagában egyenlő az antiszemitizmusról való oktatással és megoldást jelentene az antiszemitizmus problémájára.

A programokat és oktatási anyagokat célzottan az antiszemitizmusra kell összpontosítani, különböző irányokból és különböző nézőpontokból megközelítve. Az Oktatás az antiszemitizmusról - Oktatási segédletek sorozat tíz füzete ennek megfelelően, célzottan, az alábbi témák köré szerveződik.

#### 1. [Azsidókkalésajudaizmusalkapcsolatosismeretekbővítése](#)<sup>42</sup>

Az első füzet a zsidóságról - a vallásról és a kultúráról - tartalmaz fontos információkat. Tanulási stratégiákat is javasol, melyeket a tanárok a zsidóságról és a judaizmusról való ismeretek bővítése érdekében alkalmazhatnak. A publikáció további forrásokat, irodalomjegyzéket is tartalmaz.

#### 2. [A nem tudatos előítéletek leküzdése](#)<sup>43</sup>

A második füzet az antiszemitizmussal a tudattalan előítéletek szempontjából foglalkozik, és stratégiákat kínál a tudattalan előítéletek felismerésére és csökkentésére. Olyan feladatokat is tartalmaz, amelyek segítenek az előítéletek feltárásában, csökkentésében és leküzdésében. A publikáció további forrásokat, irodalomjegyzéket is tartalmaz.

#### 3. [Antiszemita sztereotípiák és előítéletek kezelése](#)<sup>44</sup>

A harmadik füzet az antiszemita sztereotípiákkal és előítéletekkel foglalkozik. Áttekintést ad a leggyakoribb antiszemita sztereotípiákról, és stratégiákat kínál a pedagógusoknak az antiszemita sztereotípiák azonosítására és cáfolatára iskolai keretek között. A kiadvány példákkal segíti a tanárokat és olyan gyakorlatokat mutat be, amelyekkel dekonstruálhatják és megkérdőjelezhetik ezeket a sztereotípiákat. A publikáció további forrásokat, irodalomjegyzéket is tartalmaz.

<sup>41</sup> <https://www.osce.org/odihr/441146>

<sup>42</sup> <https://www.osce.org/files/f/documents/8/4/548395.pdf>

<sup>43</sup> <https://www.osce.org/files/f/documents/b/e/548401.pdf>

<sup>44</sup> <https://www.osce.org/files/f/documents/2/9/548410.pdf>



#### 4. [Az összeesküvés elméletek megkérdőjelezése](#)<sup>45</sup>

A negyedik füzet az összeesküvés-elméletek jelenségét tárgyalja, és azt, hogyan lehet megkérdőjelezni őket. A definíció és a háttér ismertetése után a kiadvány stratégiákat kínál az összeesküvés-elméletek kezeléséhez iskolai környezetben. A publikáció további forrásokat, irodalomjegyzéket is tartalmaz.

#### 5. [A antiszemitizmusról való tanítás a holokauszt oktatásán keresztül](#)<sup>46</sup>

Az ötödik kötet az antiszemitizmust a holokauszt tanítása és tanulása felől közelíti meg. Bár nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a holokausztról való oktatás nem jelent megoldást az antiszemitizmusra - ezt a kijelentést számtalan kutatás támasztja alá világszerte -, mindenképpen van helye a holokauszt mint a népiirtó antiszemitizmus legszélsőségebb formájának megvitatásának. A kiadvány információkat tartalmaz az antiszemitizmus holokauszt előtti történetéről, és stratégiákat kínál a pedagógusok számára, hogy az osztályteremben beszélgetéseket folytassanak az antiszemitizmusról és a holokausztról. Felhívja a figyelmet a sztereotip képek használatának veszélyeire, és utal néhány jó példára. A publikáció további forrásokat, irodalomjegyzéket is tartalmaz.

#### 6. [A holokauszt tagadásának, torzításának és bagatellizálásának kezelése](#)<sup>47</sup>

A hatodik kötet az antiszemitizmus egy másik formáját, a holokauszt-tagadást és -torzítást tárgyalja. A definíciók megadása után olyan stratégiákat sorol fel, melyek alkalmazhatók iskolai környezetben a holokauszt-tagadás és -torzítás témájának megvitatásakor. A publikáció további forrásokat, irodalomjegyzéket is tartalmaz.

Az antiszemitizmus ezen formájának megvitatásához, különösen a holokauszt- torzítás egyre erősödő jelenségének megvitatásához alább kínálunk segédanyagokat.

#### 7. [Az antiszemitizmus és nemzetiemlékezet](#)<sup>48</sup>

A sorozat hetedik kiadványa a nemzeti emlékezetéről szóló diskurzusra és annak az antiszemitizmushoz való viszonyára, valamint az antiszemitizmus térnyerésében játszott szerepére összpontosít. A füzet háttérrel és rövid elemzést nyújt a nemzeti diskurzus kialakulásának módjáról, majd különböző nemzeti példákat és tantermi stratégiákat kínál a pedagógusok számára ahhoz, hogyan kezelhetik a nemzeti múlt heroizálásának kérdését és a nemzeti emlékezetben belüli ellentmondásos diskurzusokat. A publikáció további forrásokat, irodalomjegyzéket is tartalmaz.

#### 8. [Antiszemita esetek kezelése](#)<sup>49</sup>

A nyolcadik kötet középpontjában az antiszemita incidensek és azok kezelése áll. A kiadvány leírja, hogy az esetek milyenek lehetnek, a szóbeli megnyilvánulásoktól a vandalizmuson át a fizikai atrocitásig. Néhány példa felsorolása után a kiadvány felhívja a figyelmet néhány fontos tényre, amelyet a pedagógusoknak szem előtt kell tartaniuk, amikor antiszemita incidensekkel foglalkoznak az iskolában, és stratégiákat kínál az ilyen esetek osztálytermi kezelésére. A füzetet a további olvasásra szánt források és anyagok listája zárja.

<sup>45</sup> <https://www.osce.org/files/f/documents/0/e/548431.pdf>

<sup>46</sup> <https://www.osce.org/files/f/documents/9/c/548440.pdf>

<sup>47</sup> <https://www.osce.org/files/f/documents/0/a/548446.pdf>

<sup>48</sup> <https://www.osce.org/files/f/documents/9/1/548455.pdf>

<sup>49</sup> <https://www.osce.org/files/f/documents/4/c/548461.pdf>

### 9. [Az online antiszemitizmus kezelése](#)<sup>50</sup>

A kilencedik kötet útmutatást nyújt az online megjelenő antiszemitizmus kezeléséhez. Az online tér a legkevésbé ellenőrizhető terület, ahol az antiszemitizmus, valamint a gyűlölet más formái kontrollálatlanul terjedhetnek. A kiadvány tárgyalja ezt a jelenséget, és megemlíti továbbiakat is, például a cyberbullyingot és a gyűlöletbeszédet, valamint stratégiákat kínál az online gyűlöletbeszéd iskolai kezelésére, végül forrásokat és anyagokat sorol fel további olvasásra.

### 10. [Az antiszemitizmus és a közel-keleti helyzet](#)<sup>51</sup>

A sorozat tizedik és egyben utolsó kiadványa az antiszemitizmus kezelésének nehéz kérdését veti fel a közel-keleti helyzet megvitatásán keresztül. A füzet rövid háttérinformációkat ad az új antiszemitizmus jelenségéről és elmagyarázza, hogy mi is az a zionizmus. A pedagógusoknak tanórán használható stratégiákat nyújt a közel-keleti helyzethez kapcsolódó vitákhoz. A füzetet a további olvasásra szánt források és anyagok listája zárja.

Fontos megjegyezni, hogy a sorozat 2019-ben készült. A közel-keleti helyzet 2023. október 7-e, a Hamasz általi izraeli terrortámadás után az antiszemitizmus példátlan mértékű növekedését eredményezte világszerte.

Az UNESCO által készített vagy ajánlott anyagok gyűjteménye, beleértve az EBESZ/ODIHR-rel partnerségben kifejlesztett egyéb fontos tartalmakat is, itt érhető el. Az UNESCO erre a célra létrehozott oldalán a következő anyagokhoz lehet hozzáférni:

- [Oktatással az antiszemitizmus ellen. Útmutató szakpolitikai döntéshozóknak](#)<sup>52</sup>

Ez a 2018-ban megjelent kiadvány nem közvetlenül a gyakorlati szakemberek, hanem a szakpolitikai döntéshozók számára készült. A szakpolitikai döntéshozók fontos célközönséget jelentenek, mivel ők azok, akik a tantervekről, tankönyvekről és a szakmai továbbképzésekről döntenek. Megalapozott döntéseik nagy segítséget jelentenek a gyakorló és a leendő pedagógusok számára, mert segíthetnek olyan keretek felállításában, amelyekben az antiszemitizmus, az előítéletesség és a megkülönböztetés más formái elleni küzdelem a középpontban állnak. A kiadványban szereplő iránymutatások konkrét módszereket javasolnak az antiszemitizmus kezelésére, az előítéletek leküzdésére és a toleranciaoktatáson keresztül történő előmozdítására. Az ajánlott programok a szakpolitikai döntéshozóknak, kormánytisztviselőknak, oktatási vezetőknak és intézményvezetőknek olyan oktatási rendszerek kiépítéséhez nyújtanak eszközöket, amelyek megerősítik a fiatalok tudását, készségeit, kompetenciáit és attitűdjeit az antiszemita ideológiák, valamint a rasszizmus és a megkülönböztetés minden formája ellen.

- [Az antiszemitizmus kezelése az iskolákban: képzési tervek \(angol nyelvű\)](#)<sup>53</sup>

A különböző célcsoportoknak szóló képzési tervek többek között általános iskolai tanárok számára ([Addressing anti-semitism in schools: training curriculum for primary education teachers](#)<sup>54</sup>), középiskolai tanárok számára ([Addressing anti-semitism in schools: training curriculum for secondary education teachers](#)<sup>55</sup>), szakképzésben dolgozó tanárok számára ([Addressing anti-semitism in schools: training curriculum for vocational education](#)

<sup>50</sup> <https://www.osce.org/files/f/documents/3/0/548467.pdf>

<sup>51</sup> <https://www.osce.org/files/f/documents/9/0/548473.pdf>

<sup>52</sup> <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000368168>

<sup>53</sup> <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374864?posInSet=6&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

<sup>54</sup> <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374865?posInSet=5&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

<sup>55</sup> <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374866?posInSet=4&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

[teachers](#)<sup>56</sup>) és iskolaigazgatók számára készültek ([Addressing anti-semitism in schools: training curriculum for school directors](#)<sup>57</sup>).

- **[Online antiszemitizmus: eszköztár a civil társadalom számára \(angol nyelvű\)](#)**<sup>58</sup>

A füzetet 2022-ben adták ki válaszul az egyre növekvő online antiszemitizmusra. Bár ez nem közvetlenül a pedagógusokat célzó kiadvány, fontos, hogy bekerüljön ebbe a dokumentumba. Az online antiszemitizmus témája és az, hogy mit lehet tenni ellene, olyan kérdések, amelyekre a pedagógusoknak, a szakpolitikai döntéshozóknak és a civil társadalmi szervezeteknek kiemelt figyelmet kell fordítaniuk. Nem lehet külön kezelni az online gyűlölet és dezinformáció terjedésétől, mivel ezek a jelenségek mind aláássák az európai értékeket és veszélyt jelentenek demokráciáinkra. A kiadványt kidolgozó szerzők és szakértők az online antiszemitizmus elleni küzdelemhez szükséges ismereteket kívánták megalapozni azáltal, hogy áttekintést nyújtanak a nemzetközi és nemzeti szinten meglévő szakpolitikai intézkedésekről, valamint ajánlásokat tesznek a kormányokkal, platformokkal való és a közösségeken belüli együttműködésre vonatkozóan a problémák kezelése érdekében.

Az oldalon található további anyagok között szerepel egy, a Dél-kaliforniai Egyetem (USC) Soá Alapítványa és az UNESCO együttműködésében kidolgozott partneroldal a USC Soá Alapítvány [IWitness platformján](#), amely az UNESCO tanárokat felkészítő tanterveit tartalmazza, videóinterjúkon alapuló digitális vagy letölthető oktatási anyagokkal kombinálva; egy kézikönyv (angol nyelvű), amely kifejezetten a [holokauszt-tagadásra és a közösségi médiában történő torzításra](#)<sup>59</sup> összpontosít; és a [Shine a Light on Antisemitism](#) és a USC Soá Alapítvány együttműködésének eredményeként létrejött, pedagógusoknak szánt anyagok<sup>60</sup>. Egy másik kapcsolódó oldal az UNESCO oldala a [Gyűlöletbeszéd elleni küzdelem az oktatáson keresztül](#)<sup>61</sup> (angol nyelvű).

A vonatkozó források között fontos megemlíteni a [Shine a Light on Antisemitism](#)<sup>62</sup> honlapját; valamint a [Facing History and Ourselves](#)<sup>63</sup> releváns oldalát.

A Nemzetközi Holokauszt Emlékezet Szövetség (IHRA) [kidolgozott egy másik célzott programot](#)<sup>64</sup>, amely a holokauszt-torzítás formájában megjelenő antiszemitizmussal foglalkozik. Ez az anyag teljes képzési programokat tartalmaz oktatók számára, amelyek online hozzáférhetők és különböző célcsoportok képzésére készültek. Ezek a célcsoportok: [politikai döntéshozók és kormányzati tisztviselők](#), [oktatók](#) és [civil társadalmi szervezetek](#). Az angol nyelvű képzési program mellett a magyar, a cseh, a görög, a horvát, a német, a portugál, az olasz, a román és a szlovák változat is előkészületben van.

Az átfogó módszertan megértéséhez ajánlott, hogy a pedagógusok megismerjék a Nemzetközi Holokauszt Emlékszövetség [Ajánlások a holokauszt tanításáról és tanulásáról](#) című anyagot, amely oktatási keretet nyújt a pedagógusok és a szakpolitikai döntéshozók számára, és azt is elmagyarázza, hogy a célzott oktatási anyagok, módszerek és tanulási célok milyen fontosak az antiszemitizmus elleni küzdelemről szóló oktatásban.

<sup>56</sup> <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374868?posInSet=3&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

<sup>57</sup> <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374869?posInSet=2&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

<sup>58</sup> <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374864?posInSet=6&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

<sup>59</sup> <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000382159>

<sup>60</sup> <https://iwitness.usc.edu/sites/shinealight>

<sup>61</sup> <https://www.unesco.org/en/countering-hate-speech>

<sup>62</sup> <https://shinealighton.com/>

<sup>63</sup> <https://www.facinghistory.org/resource-library/responding-rising-antisemitism>

<sup>64</sup> <https://training.againstholocaustdistortion.org/>

## 4.2. MÓDSZERTAN ÉS PEDAGÓGIA - VIDEÓINTERJÚK AZ OKTATÁSBAN

Amint azt fentebb kifejtettük, a jelen háttéranyag kidolgozását a világszerte növekvő antiszemitizmus jelensége váltotta ki. Erre a jelenségre reagálva a BOND konzorcium a Zachor Alapítvány a Társadalmi Emlékezetért (Magyarország) vezetésével gyakorlati, digitális, multimédiás oktatási anyagokat dolgozott ki, amelyek a pedagógusok számára a Dél-kaliforniai Egyetem (USC) Soá Alapítványának nemzetközi iWitness platformján, valamint a BOND projekt honlapján érhetőek el. Mielőtt az oktatási anyagokat részletesen bemutatnánk, röviden összefoglaljuk az alapjául szolgáló pedagógiát és módszertant.

A kidolgozott oktatási modulok demokratikus értékekben gyökerező, átfogó, de a helyi kontextusokhoz igazított szilárd módszertannal dolgoznak.

A tananyagok multimédiás forrásokra - videóinterjúkra - épülnek. A modulok mindegyike tanulási eredmények köré szerveződik (tartalmazza, mit szeretnénk, ha a tanulók megértenének, elsajátítanának, fejlesztenének az egyes tananyagok elvégzése során), és miközben az antiszemitizmus témáját különböző nézőpontokból tárgyalják, és tartalmi ismereteket nyújtanak, hozzájárulnak a kulcskompetenciák fejlesztéséhez és az aktív állampolgári szerepvállaláshoz is.

A túlélők és szemtanúk videós visszaemlékezései több szakterületen is alkalmazhatók, így a történelem, az emberi jogok és az oktatás területén is. Ezek a személyes elbeszélések felbecsülhetetlen értékűek, hiszen segítségükkel betekintést nyerhetünk történelmi eseményekbe, valamint emberi sorsokat és emlékeket ismerhetünk meg, ami segíti az empátia fejlődését és a megértést. Ezek az elsődleges források lehetőséget kínálnak arra, hogy az antiszemitizmus témájával is foglalkozunk, mindössze az interjúrészletek megfelelő kiválasztására kell figyelniük.

A videóinterjúk integrálása az oktatásba egyedülálló lehetőséget kínál a diákok bevonására a tanulási folyamatba, elérve, hogy közelebbi, személyesebb kapcsolatba kerüljenek a témával. Ez elősegíti a tanulást és a kritikai gondolkodás és más kulcskompetenciák fejlesztését..

A túlélők visszaemlékezéseinek pedagógiai kontextusban való felhasználásával a pedagógusok hiteles kapcsolódási pontokat kínálnak a történelem - a múlt és jelen - vizsgálatához, kapcsolatot teremtve a történelmi események és a mai kérdések között. A holokauszt túlélőinek és szemtanúinak visszaemlékezései elsődleges forrásként szolgálnak, amelyek közvetlenül összekötik a tanulókat és az általuk tapasztalt kortárs helyzeteket a történelmi eseményekkel.

Ezek a személyes visszaemlékezések valós eseményeket mutatnak be, és lehetővé teszik, hogy a diákok megértsék az eseményeket átélő személyek egykori érzelmeit, küzdelmeit, döntéseit. Az interjúk segítenek a tanulóknak az empátia fejlesztésében és a reziliencia, a nehézségekkel való megküzdés erősítésében, ezáltal a szociális és érzelmi tanulás fontos eszközei. A személyes történetekkel való foglalkozás empátiát kelt a diákokban, mivel érzelmileg kapcsolódnak a túlélők és a szemtanúk megélt tapasztalataihoz. Ez az érzelmi kapcsolat emberivé teszi a történelmi elbeszéléseket, és elősegíti a történelem összetettségének megértését, ami hozzájárul a kritikai gondolkodás és az elemző készségek fejlődéséhez.

A videóinterjúkra épülő oktatás módszertana lehetőséget kínál a diákok tananyagtartalmi ismereteinek bővítéséhez, empátiájának és kritikai gondolkodásának fejlesztéséhez, a pedagógusok pedig módszertani és pedagógiai kultúrájukat fejleszthetik általuk.

A túlélők és szemtanúk videóinterjúinak elemzése és értelmezése arra ösztönzi a diákokat, hogy kritikusan, a saját és mások előítéleteit figyelembe véve értékeljék ezeket a forrásokat. Ez a folyamat tehát elősegíti a kritikai gondolkodás képességét, és arra ösztönzi a tanulókat, hogy értelmezzék és értékeljék a történelmi információkat, és megértsék a történelmi események és a jelen problémáinak kapcsolatát.

A tematikusan választott videóinterjú - maga a médium - és a videórészleteket kísérő egyéb források, amellet, hogy az antiszemitizmus témájára összpontosítanak, erősítik a multidiszciplináris tanulást és fejlesztik a médiaműveltséget. A túlélők és szemtanúk interjúinak integrálása az oktatásba különböző tantárgyakat érinthet, például történelmet, irodalmat, pszichológiát, művészeteket, idegen nyelveket, állampolgári ismereteket, etikát, vallást, stb. Ez az interdiszciplináris megközelítés segíti, hogy a diákok megértsék a történelmi kontextust és hogy az miként kapcsolódik a jelenhez.

Az antiszemitizmus korszakokon átívelő jelenség. Fontos, hogy tanulmányozzuk a történelmi és/vagy mai megnyilvánulásait. Az antiszemitizmusról való, a videóinterjúk használatával történő tanítás innovatív és több tudományágat átfogó ismereteket, valamint transzverzális készségeket és kritikai gondolkodást is fejleszthet, mely az antiszemitizmus és a diszkrimináció más formáinak kezelése és az ellene való fellépés végső célja.

Amikor - bármilyen célból és bármilyen tanulási eredmény elérése érdekében - túlélők és szemtanúk videós visszaemlékezéseivel dolgozunk az oktatásban, a pedagógusoknak mindig figyelembe kell venniük néhány szempontot. Fontos figyelembe venni azt a tényt, hogy ezek az interjúk érzékeny anyagok, vallomások, amelyeket a megkérdezettek gyakran csak egyetlen alkalommal beszéltek el. Egy másik figyelembe veendő szempont, hogy a túlélők interjúi traumatikus élmények felidézésével járnak, ami megköveteli, hogy a pedagógusok érzékenyen közelítsenek a témához. Megfelelő útmutatásra és támogatásra van szükség a tanulók biztonságos és tiszteletteljes tanulási környezetének megteremtéséhez. A személyesen átélt és elbeszélte traumatikus események traumatizáló hatással lehetnek a diákokra is.

A tanúvallomások a személyes emlékeknek az interjú idején történő konstruálására épülnek, többnyire egy - távoli vagy közeli - múltbeli antiszemita vagy diszkriminatív élményről. A személyes emlékezet természetét és a múltbeli eseményekről szóló személyes narratívák jelenben történő konstruálásának jelenségét meg lehet vitatni és tisztázni lehet az osztályban, mivel azt számos tényező befolyásolja. Az alábbiakban néhány ilyen tényezőt sorolunk fel:

- az esemény és az elbeszélés időpontja között eltelt időszak és az ezalatt átélt tapasztalatok,
- az adott pillanat (mi foglalkoztatja éppen az interjúalanyt),
- az interjúalany aktuális társadalmi-politikai és/vagy személyes környezete,
- a kérdezővel való kapcsolat.

A videóinterjúk visszaemlékezések felhasználásával a pedagógusok többféle perspektívát nyújthatnak diákjaiknak, ez a multiperspektivitás pedig fontos tanítási és tanulási lehetőséget rejt. Ahhoz, hogy ezek a tanulási lehetőségek megvalósuljanak, meg kell vitatni és meg kell érteni a diákokkal, hogyan működik az emlékezet. A visszaemlékezések ugyanazokat az eseményeket különböző nézőpontokból mutathatják be, és a pedagógusoknak fel kell készülniük arra, hogy bemutassák ezeket a különböző narratívákat, elősegítve a kritikus gondolkodást és arra ösztönözzék a tanulókat, hogy felismerjék a történelem értelmezésének összetettségét.

A túlélők és szemtanúk visszaemlékezéseivel való tanítás fontos etikai felelősséggel jár. A pedagógusoknak ismerniük kell azokat az etikai tényezőket, amelyek a diszkriminatív tapasztalatokról, köztük az antiszemita incidensekről és attitűdökről szóló személyes elbeszélések használatát kísérik, és biztosítaniuk kell a túlélők és

szemtanúk jogainak és méltóságának tiszteletben tartását. Mérlegelniük kell, hogy milyen hatással lehetnek ezek a történetek - ez az etikus tanítás egyik alapvető szempontja.

Azoknak a pedagógusoknak, akik hatékonyan szeretnék alkalmazni a videóinterjúkon alapuló oktatás módszerét, néhány további módszertani iránymutatást, ajánlást és stratégiát is figyelembe kell venniük. A pedagógusoknak mindig jól fel kell készülniük és kontextusba kell helyezniük a diszkriminatív epizódot a személyes elbeszélések használata során. Az egyes videóinterjú-részletek bemutatása előtt valamennyire ismerniük kell a diákoknak a történelmi kontextust, hogy jobban megértsék a tárgyalt eseményeket. Ez a háttérinformáció nemcsak a megértést segíti, hanem azt is, hogy az elbeszélések tágabb történelmi és/vagy aktuális keretbe illeszkedjenek. A tanár feladata annak elősegítése, hogy a diákok többféle narratívát értelmezhessenek. Ezt azzal érhetik el, hogy a tananyagokba különböző interjúalanyoktól, eltérő nézőpontokból, hátterekből és tapasztalatokból származó klipeket építenek be. Ez a sokféleség előmozdítja a beszélgetéseket és arra készíti a diákokat, hogy mérlegeljék a megismert különböző nézőpontokat. Mindezeket a tényezőket az előre meghatározott tanulási célok és várható tanulási eredmények irányítják, hiszen ez határozza meg a tanítási modult vagy tananyagot.

Az is fontos, hogy a tanulókat irányított beszélgetésekbe vonjuk be, hogy gondolataikat kifejezhessék és lehetővé tegyük számukra, hogy reflektáljanak a tanultakra és egymás véleményére. Az antiszemitizmus témájához kapcsolódó interjúkat olyan irányított beszélgetéseken keresztül kell értelmezni, amelyek arra ösztönzik a tanulókat, hogy gondolkodjanak el arról, hogy a történetekben megjelenő jelenség milyen érzelmi és kognitív hatással bír. Tudjuk, hogy a tanulási folyamat általánosságban több eredménnyel jár, ha dialógusban történik, de ezen túlmenően is fontosak ezek a beszélgetések, hiszen segítségükkel fejleszhető az empátiás készség, és abban is segítenek, hogy a diákok összekapcsolják az elbeszélők személyes élményeit mai, a diákokat körülvevő és rendszeresen ismétlődő, tágabban értelmezhető jelenségekkel. Ilyen a mai antiszemitizmus is. A tanulókat arra kell ösztönözni, hogy a kreatív kifejezés különböző formáin keresztül osszák meg értelmezéseiket: például esszé vagy más írásmű elkészítésével, megbeszéléssel, művészeti alkotással vagy egyéb más módon. Ez lehetővé teszi számukra, hogy feldolgozzák gondolataikat és érzelmeiket, miközben felszínes munka helyett elmélyülnek a témában.

A fenti stratégiák mindegyike megjelenik a kidolgozott és alább ismertetett oktatási anyagok módszertanában. A módszertan a konstruktivista pedagógia elveire épül, és négy tevékenység (Ráhangolódás, Gyűjtőmunka, Jelentésteremtés., Reflektálás) köré épül (angolul: 4 C's - Consider, Collect, Construct, Communicate). A tananyagok elején a tanulók a téma átgondolásával készülnek fel, hangolódnak rá a tananyag témájára és mozgósítják a már meglévő tudásukat (Ráhangolódás). A következő szakaszokban információkat és ismereteket gyűjtenek különböző forrásokból (Gyűjtőmunka), majd megkonstruálják, felépítik a tudást (Jelentésteremtés), végül reflektálnak saját és társaik tanulására (Reflektálás). Az oktatási anyagok az előre meghatározott tanulási céloktól függően különböző készségeket és kompetenciákat fejleszhetnek.

A túlélőkkel és szemtanúkkal készült interjú pedagógiai módszertanának alkalmazása az antiszemitizmus és a diszkrimináció különböző formáiról való oktatásban hatékony eszközt kínál a történelem és a jelen összekapcsolására, az empátia erősítésére, valamint a kritikai gondolkodás és más készségek és kulcskompetenciák fejlesztésére. Az etikai megfontolások, a különböző nézőpontok és a tanítási stratégiák gondos mérlegelésével a pedagógusok fontos, transzformatív tanulási lehetőséget teremthetnek egy nehéz téma körül.



A személyes elbeszélések oktatásba való beépítésével a pedagógusok képessé teszik a diákokat arra, hogy Európa és a világ értő és tájékozott polgáraivá váljanak, akik aktívan részt vesznek múltunk és jelenünk egy kritikus témájának kezelésében.

## 5. VIDEÓINTERJÚS OKTATÁSI ANYAGOK AZ ANTISZEMITIZMUS TÉMÁJÁBAN

### 5.1. AZ IWITNESS FELÜLET RÖVID LEÍRÁSA

Az IWitness a Dél-kaliforniai Egyetem (USC) Soá Alapítvány digitális oktatási platformja. Jelenleg közel 4500, a holokauszt és más népiirtások túlélőinek és szemtanúinak videóinterjúi mellett multimédiás, digitális tananyagokat tartalmaz különböző nyelveken, így magyar nyelven is. Az interjúk száma folyamatosan nő, jelenleg a magyar nyelvű interjúk száma közel 300. A magyar nyelvű feladatok elérhetőek a felület magyar nyelvi oldalán is ( Főoldal – Global Programs - IWitness magyarul).

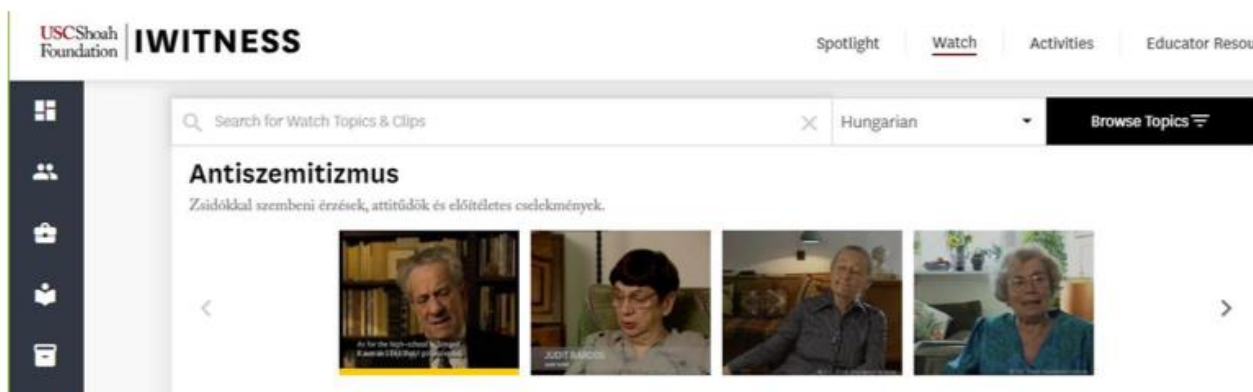
A feladatok mindegyike megfelel a tantervi előírásoknak és követelményeknek (NAT és Kerettantervek). A feladatok videóinterjúkra épülnek, fejlesztik a diákok digitális műveltségét, kritikai gondolkodását, valamint több más 21. századi kompetenciát. A felület tanárok és diákok számára ingyenesen elérhető és használható, a felhasználáshoz egyszeri regisztráció szükséges. A multimédiás feladatok számos tantárgyban használhatóak (pl. történelem, irodalom, idegennyelv, médiaismeret, etika, társadalomismeret, stb.). Az IWitnessen található multimédiás feladatokban a diákok a konstruktivista pedagógiai szemlélet szerint dolgoznak, a 4C modellnek megfelelően (Consider-Collect-Construct-Communicate / Ráhangelődés-Gyűjtőmunka- Jelentésteremtés-Reflektálás).

A feladatok fontos kognitív képességeket és készségeket is fejlesztenek, pl. elemzőkészség, szintézis és érvelés képessége, szövegértés és reflektív szövegalkotó képesség.

Az IWitness felület magyar nyelvű oldala [itt érhető el.](#)

### 5.2. TEMATIKUS INTERJÚRÉSZLETEK AZ IWITNESS FELÜLETEN

Az IWitness felületen a Watch menüben nyelvre és témára szűrhető tematikus interjúrészletek érhetőek el. Az antiszemitizmus témájában magyar nyelven 10 klip található a felületen.





### 5.3. FELADATTÍPUSOK AZ IWITNESS FELÜLETEN

MiniQuest:

A MiniQuest típusú feladatok többféle végső produktum létrehozását teszik lehetővé (pl. írásos beszámoló, művészeti alkotások vagy kreatív prezentációk).

InfoQuest:

A feladattípus végső produktuma egy szöveghő, melyet a diákok videóinterjú- részletek értelmezése után készítenek el, majd a látottakra reflektálnak.

VideoActivity:

A diákok kutatómunkát végezve, a digitális történetmesélést felhasználva készítenek multimédiás prezentációt vagy videóesszét a felület beépített videószerkesztő programjának használatával.

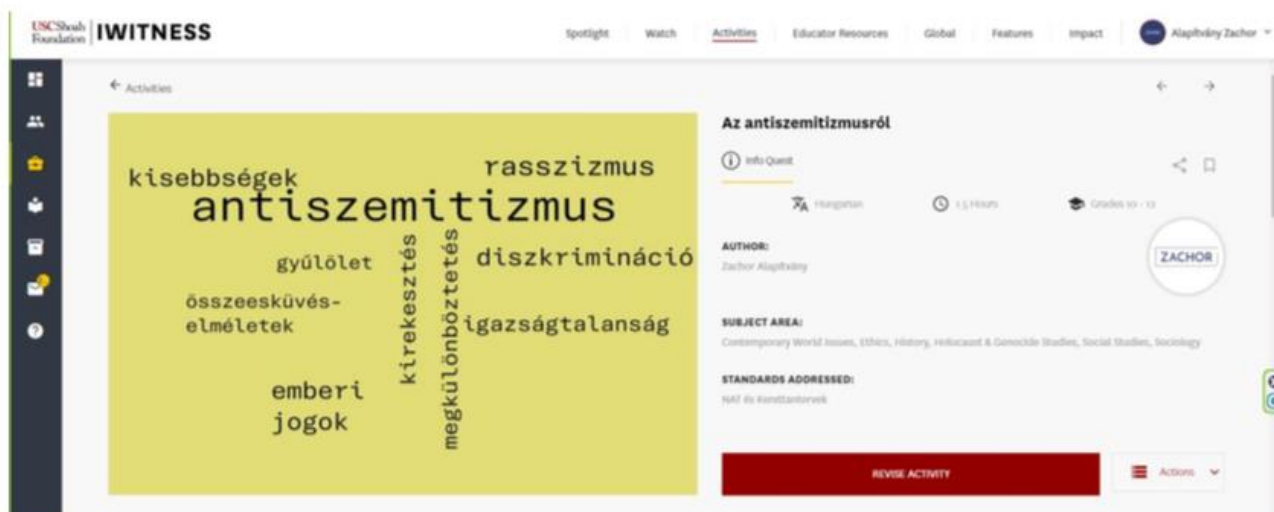
Lesson:

Hagyományos, videóklip(ek)ből és PDF-alapú óravázlatokból és feladatlapokból álló tananyag. A Lesson típusú feladatok között számos, rövid idő alatt megoldható feladat található, amelyek során a diákok egyetlen videóinterjú- részletet tekintenek meg, majd egy hozzá kapcsolódó feladattal foglalkoznak. Vannak hosszabb, akár több tanórát is igénybevehető modulok is.

### 5.4. A FELADATOK BEMUTATÁSA

																			
<p><b>Antiszemitizmus a mai Európában</b></p> <p>Miben különbözik a mai antiszemitizmus a történelmi antiszemitizmus különböző megjelenési formáitól? Hogyan alakították a történelmi események a ma társadalmait?...</p> <p>Activity: <b>Mini Quest</b></p> <table border="1"> <tr> <td>Grades</td> <td>Time</td> </tr> <tr> <td>9 - 12</td> <td>1.5 Hours</td> </tr> </table>	Grades	Time	9 - 12	1.5 Hours	<p><b>Az antiszemitizmusról</b></p> <p>Ebben a feladatban a diákok az antiszemitizmus fogalmáról, megjelenési formáiról gondolkodnak. A feladat segítségével megértik, hogy az...</p> <p>Activity: <b>Info Quest</b></p> <table border="1"> <tr> <td>Grades</td> <td>Time</td> </tr> <tr> <td>10 - 12</td> <td>1.5 Hours</td> </tr> </table>	Grades	Time	10 - 12	1.5 Hours	<p><b>Mi az antiszemitizmus?</b></p> <p>A diákok a tevékenység során megismerkednek az antiszemitizmus szó jelentésével, különböző megnyilvánulási formáival. A jelenkorban tapasztalható...</p> <p>Activity: <b>Video Activity</b></p> <table border="1"> <tr> <td>Grades</td> <td>Time</td> </tr> <tr> <td>9 - 12</td> <td>2 Hours</td> </tr> </table>	Grades	Time	9 - 12	2 Hours	<p><b>Antiszemitizmus és a szemlélo-hatás</b></p> <p>Ebben a feladatban a tanulók azt értelmezik, mit jelent szemléloek lenni és milyen lehetséges következményei vannak ennek a magatartásnak. A tanulók az...</p> <p>Activity: <b>Mini Quest</b></p> <table border="1"> <tr> <td>Grades</td> <td>Time</td> </tr> <tr> <td>8 - 12</td> <td>0.75 Hours</td> </tr> </table>	Grades	Time	8 - 12	0.75 Hours
Grades	Time																		
9 - 12	1.5 Hours																		
Grades	Time																		
10 - 12	1.5 Hours																		
Grades	Time																		
9 - 12	2 Hours																		
Grades	Time																		
8 - 12	0.75 Hours																		

### 5.4.1. AZ ANTISZEMITIZMUSRÓL (INFOQUEST)



#### FELADATLEÍRÁS

Ebben a feladatban a diákok az antiszemitizmus fogalmáról, megjelenési formáiról gondolkoznak. A feladat segítségével megértik, hogy az antiszemitizmus jelensége a történelemben gyökerezik, és mely sztereotípiákra és előítéletekre épülve gyűrűzött tovább a jelenbe. A diákok holokauszt-túlélők visszaemlékezései, valamint szakértők interjúrészelei segítségével megismerik az antiszemitizmus megjelenési formáit, típusait és következményeit, majd a gondolataikat összegyűjtve szófelhőt hoznak létre. A szófelhőt követően elgondolkoznak arról, hogy milyen lehetőségeik vannak az antiszemitizmussal szemben való fellépésre. Munkájukat társaikkal is megosztják.

#### TANULÁSI

#### CÉLOK

A feladat elvégzése nyomán a diákok:

- megértik az antiszemitizmus fogalmát
- megismerik az antiszemitizmus különböző rétegeit, megjelenési és megnyilvánulási formáit, valamint ezek következményeit
- elgondolkoznak az antiszemitizmus ellen való fellépés lehetőségeiről

#### A FELADAT FELÉPÍTÉSE

Ráhangolódás: a diákok túlélők visszaemlékezéseit nézik meg és gondolkoznak el az antiszemitizmus jelenlétéről a 20. században, valamint megismerik az antiszemitizmus definícióját.

Gyűjtőmunka: a diákok olyan klipeket hallgatnak meg, amelyek segítenek még jobban elmélyedni az antiszemitizmus témájában. Ezekben a klipekben három magyar szakember (társadalomtudós, kisebbségkutató, történész) beszél arról, hogy milyen típusai, szintjei, megjelenési formái vannak az antiszemitizmusnak Magyarországon.

Jelentésteremtés: a diákok szófelhőt készítenek, valamint reflektálnak a tanultakra. Egy klip segítségével elgondolkoznak az antiszemitizmus ellen való fellépésről is.

Reflektálás: a diákok megnézik egymás munkáit és reflektálnak rájuk.

A feladat az IWitness felületen elérhető [itt](#).

## 5.4.2. ANTISZEMITIZMUS ÉS SZEMLÉLŐ-HATÁS



**TÉMA**  
Antiszemitizmus és a szemlélő-hatás

**INTERJÚALANY**  
Kármán György, Csik Zsuzsa,  
Vitray Tamás, Mette Bentow

**KOROSZTÁLY**  
8 - 12. osztály

**IDŐTARTAM**  
45 perc

**JAVASOLT TANTÁRGYAK**  
Média, Etika, Történelem

### FELADATLEÍRÁS

Ebben a feladatban a tanulók azt értelmezik, mit jelent szemlélőnek lenni és milyen lehetséges következményei vannak ennek a magatartásnak. A tanulók az antiszemitizmus múltbeli és mai megnyilvánulásainak túlélőivel és szemtanúival készült videóinterjú-részleteket néznek meg és értelmezik, milyen hatással volt a szemlélő-hatás az életükre. A tanulók a feladat során üzenetet fogalmaznak meg arról, mit jelent számukra a szemlélő-hatás és ők maguk mit tesznek a szemlélő magatartás elkerüléséért.

### TANULÁSI

### CÉLOK

A feladat elvégzése nyomán a diákok:

- példákon keresztül értelmezik a történelmi és mai antiszemitizmus jelenségét
- megismerik és megértik a szemlélő-hatás mibenlétét és hatását
- digitális műveltségüket fejlesztik
- állampolgári kompetenciájukat fejlesztik
- megértik a szemlélő-hatással szembeni aktív fellépés szükségességét

### A

### FELADAT

### FELÉPÍTÉSE

Ráhangelődés: A diákok értelmezik az antiszemitizmus fogalmát különböző történelmi korszakokban elsődleges források segítségével és felismerik az antiszemita megnyilvánulásokat. Megismerik a szemlélő-hatás fogalmát.

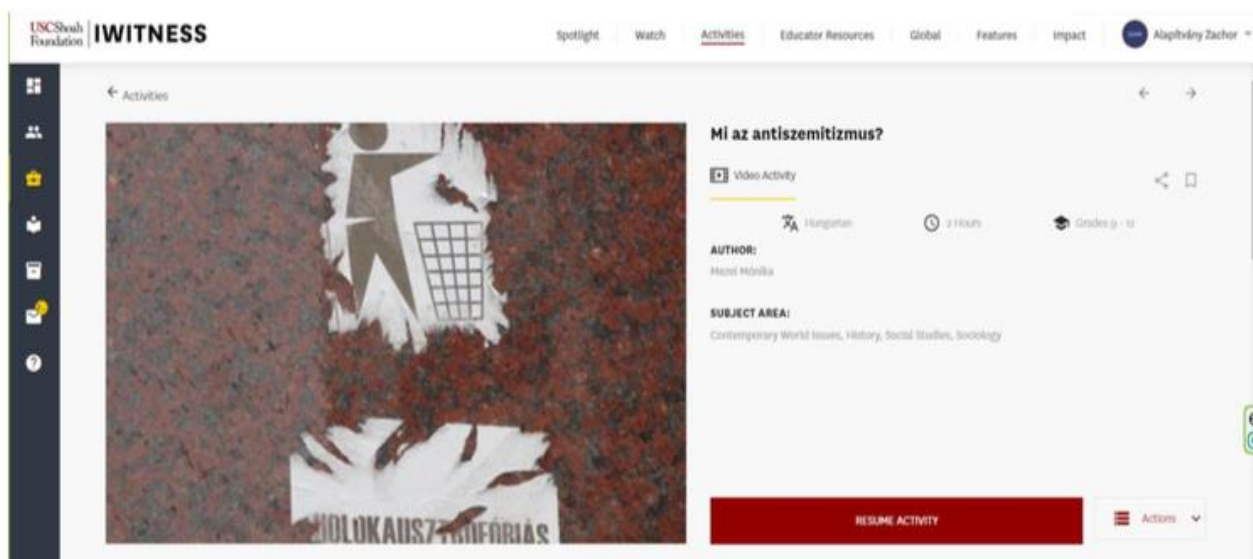
Gyűjtőmunka: A diákok példákat gyűjtenek arra, milyen lehetséges válaszok vannak a szemlélő-hatás jelenségének elkerülésére.

Jelentésteremtés: A diákok üzenetet fogalmaznak meg (és megjelenítik azt az általuk használt közösségi médiában).

Reflektálás: Egymás üzeneteire reflektálva a diákok megbeszélnek, szerintük hogyan kerülhető el a szemlélő-hatás.

A feladat az IWitness felületen elérhető [itt](#).

### 5.4.3. MI AZ ANTISZEMITIZMUS? (VIDEOACTIVITY)



#### FELADATLEÍRÁS

A diákok a tevékenység során megismerkednek az antiszemitizmus szó jelentésével, különböző megnyilvánulási formáival. A jelenkorban tapasztalható antiszemitizmusból kiindulva összehasonlítják azt a múlt történéseivel. A tananyag során készített videóösszé alkotásával önálló gondolatokat fogalmaznak meg.

#### TANULÁSI

#### CÉLOK

A feladat során a diákok:

- megértik, hogy a múltban megjelenő antiszemitizmus hogyan kapcsolódik annak mai megjelenési formáihoz
- fejlesztik kritikai gondolkodásukat az őket körülvevő információk értékelésével kapcsolatban
- a feladat lehetőséget teremt számukra, hogy médiumélveltségüket fejlesztve gondolataikat és véleményüket elsődleges források (videóinterjúk) segítségével, videóösszé megalkotásával fejezzék ki

#### A FELADAT FELÉPÍTÉSE

Ráhangolódás: a diákok elsődleges forrásokat (videóinterjúkat és korabeli, valamint mai plakátokat) értelmeznek.

Gyűjtőmunka: a diákok gondolataikat és véleményüket kifejező videóklipet gyűjtenek.

Jelentésteremtés: a diákok a megadott szempontok alapján videóösszét készítenek.

Reflektálás: a diákok egymás videóösszéiben kifejezett gondolataira reflektálnak.

A feladat az IWitness felületen elérhető [itt](#).

#### 5.4.4. ANTISZEMITIZMUS A MAI EURÓPÁBAN (MINIQUEST)



##### TÉMA

Antiszemitizmus, sztereotipizálás

##### INTERJÚALANY

Kiss László, Kun György, Alice Breuer  
Péter Somogyi, Thomas Simon,

##### KOROSZTÁLY

9 – 12. osztály

##### IDŐTARTAM

60 perc

##### JAVASOLT TANTÁRGYAK

Osztályfőnöki, etika, történelem,  
irodalom, holokauszt és népiítés,  
erkölcstan, társadalomismeret,  
mozgókép és médiaismeret

#### FELADATLEÍRÁS

Miben különbözik a mai antiszemitizmus a történeti antiszemitizmus különböző megjelenési formáitól? Hogyan alakították a történelmi események a ma társadalmait? Ennek a feladatnak a középpontjában a dánok kollektív büszkesége áll a holokauszt idején véghez vitt zsidó állampolgárok megmentése miatt, illetve az, hogy ez a büszkeség hogyan erősödött meg újra a koppenhágai zsinagógát ért 2015-ös antiszemita támadás után.

#### TANULÁSI

#### CÉLOK

A feladat során a diákok:

- elgondolkoznak az antiszemitizmus múltbeli és jelenbeli formáiról
- értelmezik az antiszemitizmus fogalmát különböző történelmi korszakokban
- megismerik a 2015-ös dániai antiszemita támadás eseményeit és következményeit
- átgondolják az antiszemitizmus elleni fellépés lehetőségeit

#### A FELADAT FELÉPÍTÉSE

Ráhangelődés: a diákok megismerik az antiszemitizmus definícióját és elgondolkoznak a történeti antiszemitizmus és a mai antiszemitizmus kapcsolatáról.

Gyűjtőmunka: a diákok megismerik olyan emberek tanúvallomásait, akiknek életére hatással volt a holokauszt és a 2015 februárjában Dániában lezajlott antiszemita támadás.

Jelentésteremtés: a diákok elgondolkoznak a kortárs antiszemitizmus elleni fellépés lehetséges módjairól.

Reflexió: gondolataikat megosztják társaikkal.

A feladat az IWitness felületen elérhető [itt](#).

### 5.5. TOVÁBBI FELADATOK AZ IWITNESS PLATFORMON



### [Antiszemitizmus/Iskolai konfliktusok](#) (Lesson)



A feladat során a diákok az iskolai konfliktusok kezelésével foglalkoznak. Megtanulják, hogyan segíti az elsődleges források – videóinterjúk – elemzése az árnyalt gondolkodás fejlesztését és a különböző perspektívák értékelését. A feladat elvégzése nyomán a diákok képesek lesznek árnyaltan gondolkodni egy iskolai konfliktushelyzetről. A különböző viselkedésformák elemzésével képesek lesznek értelmezni a konfliktusra adott válaszokat és véleményt nyilvánítani a helyzetben való választási és megnyilvánulási lehetőségekről.

### [Hol van nektek haza?](#) (Lesson)



A feladat segíti, hogy a diákok felismerjék az előítéletek és az antiszemitizmus jelenlétét a társadalomban és ehhez kapcsolódóan a propaganda hatását. Nemzeti szimbólumokon keresztül elgondolkodnak a hovatartozás, a befogadás és kirekesztés jelenségéről különböző korokban. A diákok mai videófelvevételek és sajtócikkek, valamint egy holokauszt-túlélő és egy antiszemitizmus-kutató videóinterjújának részleteit elemezve fejlesztik kritikai gondolkodásukat. Képesek lesznek kapcsolatot teremteni múltbeli és jelenkori események és ideológiák között, valamint személyes történeteken keresztül, emberi sorsokhoz közel kerülve fejlesztik empátiás készségüket, és fogalmazzák meg álláspontjukat a témához kapcsolódóan.

## 9. IRODALOMJEGYZÉK

A magyarországi zsidóság története. Szerk.: Róna Tamás és Mezei Mónika. Bp., Szent István Társulat, 2018.

Oláh Lajos: Az antiszemitizmus története

<https://encyclopedia.ushmm.org/>

Kovács András: A Kádár-rendszer és a zsidók. Corvina Kiadó, 2019

<https://www.scribd.com/document/573066385/Ola-h-Lajos-Az-antiszemitizmus-to-rte-nete>

Gábor György: Fejezetek az antik és középkori metafizikai antijudaizmus történetéből. PhD thesis, OR-ZSE, 2005

Ungváry Krisztián: A Horthy-rendszer mérlege - Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon - Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon, Jelenkor Kiadó, 2013

Az antiszemitizmus IHRA által elfogadott munkadefiníciója.

<https://holocaustremembrance.com/resources/az-antiszemitizmus-ihra-által-elfogadott-munkadefinicioja>

Decker, O., Kiess, J. and Brähler, E.: Anti-Semitic Attitudes in Germany: Prevalence and Causes. In: The Dynamics of Right-Wing Extremism within German: 127-153. 2022.

Gidley, B., McGeever, B. and Feldman, D.: Labour and Antisemitism: a Crisis Misunderstood. The Political Quarterly 91: 413-421. 2020.

Rozett, Robert: Distorting the Holocaust and Whitewashing History: Toward a Typology. Israel Journal of Foreign Affairs 13(1). 2019.

A BRIEF HISTORY OF ANTISEMITISM. <https://www.adl.org/sites/default/files/brief-history-of-antisemitism.pdf>

Robert Wistrich: Anti-zionism and anti-semitism. Jewish Political Studies Review Vol. 16, No. 3/4, "Emerging Anti-Semitic Themes", pp. 27-31. Jerusalem Center for Public Affairs, 2004.



## **10.ANNEX 2: ITALIAN**

### Curriculum educativo e materiali formativi per i giovani

## 1. Obiettivi e breve descrizione del curriculum

L'antisemitismo è un fenomeno globale che negli ultimi anni è aumentato in tutti i segmenti della società. Tuttavia, all'indomani dell'attacco terroristico in Israele del 7 ottobre, l'antisemitismo è salito alle stelle in tutta Europa e nel mondo.

Con l'esperienza e la memoria dell'Olocausto, il mondo sa bene cosa succede se i sentimenti e le intenzioni antisemite rimangono incontrollati. È per questo motivo che abbiamo bisogno di materiali e strumenti che supportino gli educatori e gli studenti nell'insegnamento e nell'apprendimento dell'antisemitismo e dei modi per contrastarlo.

Questo curriculum è stato sviluppato nell'ambito del progetto BOND (Building tOlerance, uNderstanding and Dialogue across communities) e si rivolge direttamente agli educatori e indirettamente agli studenti. Esistono diversi materiali che forniscono indicazioni e raccomandazioni su come insegnare questo importante argomento.

Il presente curriculum è stato sviluppato per integrare le guide esistenti piuttosto che duplicarle. Gli autori hanno cercato di raccogliere i materiali esistenti e di aggiungere altre informazioni e materiali didattici concreti che gli educatori che desiderano affrontare l'argomento potrebbero trovare utili.

Combina informazioni teoriche di base, risultati di ricerca attuali, metodologia educativa e materiali didattici pratici che, oltre a trasmettere informazioni, sviluppano competenze fondamentali e trasversali che contribuiscono alla comprensione, al pensiero critico, all'empatia e ad altre abilità degli studenti, tutte indispensabili per riconoscere e contrastare l'antisemitismo.

È rivolto a educatori, formatori e moltiplicatori educativi che lavorano con gli educatori (ad esempio, insegnanti, formatori, operatori giovanili, educatori di museo, bibliotecari, ecc.) che sono interessati a saperne di più sull'antisemitismo e sull'educazione alla testimonianza che, oltre alla conoscenza dei contenuti, si basa sullo sviluppo di abilità e competenze e desiderano incoraggiare i loro destinatari ad acquisire tali conoscenze e metodologie e a utilizzare questi materiali con i loro studenti.

L'attenzione al tema ha acquisito maggiore importanza all'indomani degli eventi del 7 ottobre in Israele, quando il mondo ha registrato un aumento estremo dell'antisemitismo a livello globale.

## 2. Antisemitismo - definizione, categorie, storia

### 2.1. Definizione

Il documento si basa sulla definizione di antisemitismo dell'IHRA (International Holocaust Remembrance Alliance).

Per affrontare un fenomeno, è necessario definirlo, in modo da sapere cosa si intende con il termine. Nel definire l'antisemitismo questo documento utilizza la definizione di base non giuridicamente vincolante sviluppata dall'International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA), che è stata adottata da tutti i 35 Stati membri dell'IHRA nel 2016 e da allora è stata adottata da centinaia di istituzioni, tra cui istituzioni governative, organizzazioni della società civile, club sportivi, università e altri.

Tutte le attività educative sviluppate nell'ambito del progetto BOND si basano su questa definizione.

La definizione di base non giuridicamente vincolante dell'IHRA sull'antisemitismo:

“L'antisemitismo è una certa percezione degli ebrei, che può essere espressa come odio verso gli ebrei. Le manifestazioni retoriche e fisiche dell'antisemitismo sono dirette verso individui ebrei o non ebrei e/o verso le loro proprietà, verso le istituzioni della comunità ebraica e le strutture religiose.”<sup>65</sup>

L'IHRA fornisce esempi sulle potenziali manifestazioni dell'antisemitismo: forme classiche e attuali, tra cui il cosiddetto nuovo antisemitismo, quando la critica allo Stato di Israele diventa antisemita piuttosto che una vera e propria critica delle politiche.

Questa può essere una risorsa importante per guidare il lavoro dei professionisti, aiutandoli a capire cosa sia l'antisemitismo e quante forme diverse possa assumere.

Le manifestazioni possono includere la presa di mira dello Stato di Israele, concepito come collettività ebraica. Tuttavia, critiche a Israele simili a quelle rivolte a qualsiasi altro Paese non possono essere considerate antisemite. L'antisemitismo accusa spesso gli ebrei di cospirare per danneggiare l'umanità ed è spesso usato per incolpare gli ebrei del "perché le cose vanno male". Si esprime attraverso il linguaggio, la scrittura, le forme visive e le azioni, e utilizza stereotipi sinistri e personaggi negativi.

Esempi contemporanei di antisemitismo nella vita pubblica, nei media, nelle scuole, nei luoghi di lavoro e nella sfera religiosa potrebbero, tenendo conto del contesto generale, includere, ma non solo:

- Invocare, favorire o giustificare l'uccisione o il danneggiamento di ebrei in nome di un'ideologia radicale o di una visione estremista della religione.
- Fare affermazioni mendaci, disumanizzanti, demonizzanti o stereotipate sugli ebrei in quanto tali o sul potere degli ebrei in quanto collettività, come, in particolare ma non esclusivamente, il mito di una cospirazione ebraica mondiale o del controllo da parte degli ebrei dei media, dell'economia, del governo o di altre istituzioni sociali.
- Accusare gli ebrei come popolo di essere responsabili di illeciti reali o immaginari commessi da una singola persona o gruppo ebraico, o anche di atti commessi da non ebrei.
- Negare il fatto, la portata, i meccanismi (ad esempio le camere a gas) o l'intenzionalità del genocidio del popolo ebraico per mano della Germania nazionalsocialista e dei suoi sostenitori e complici durante la Seconda Guerra Mondiale (l'Olocausto).
- Accusare gli ebrei come popolo o Israele come Stato di aver inventato o esagerato l'Olocausto.
- Accusare i cittadini ebrei di essere più fedeli a Israele, o alle presunte priorità degli ebrei di tutto il mondo, che agli interessi delle loro nazioni.
- Negare al popolo ebraico il diritto all'autodeterminazione, ad esempio sostenendo che l'esistenza di uno Stato di Israele è un tentativo razzista.
- Applicando due pesi e due misure, richiedendo un comportamento che non ci si aspetta o non si richiede a nessun'altra nazione democratica.
- Utilizzare i simboli e le immagini associate all'antisemitismo classico (ad esempio, le affermazioni secondo cui gli ebrei avrebbero ucciso Gesù o il libello di sangue) per caratterizzare Israele o gli israeliani.
- Paragonare la politica israeliana contemporanea a quella nazista.

<sup>65</sup> <https://holocaustremembrance.com/resources/working-definition-antisemitism>

Gli atti di antisemitismo sono criminali quando sono così definiti dalla legge (ad esempio, la negazione dell'Olocausto o la distribuzione di materiale antisemita in alcuni Paesi). Gli atti criminali sono antisemiti quando gli obiettivi degli attacchi, siano essi persone o proprietà - come edifici, scuole, luoghi di culto e cimiteri - sono scelti perché sono, o sono percepiti come, ebrei o legati agli ebrei.

La discriminazione antisemita consiste nel negare agli ebrei opportunità o servizi disponibili ad altri ed è illegale in molti paesi.<sup>66</sup>

La Commissione europea ha pubblicato, in collaborazione con la Presidenza tedesca dell'IHRA, un [Handbook for the Practical Use of the IHRA Working Definition of Antisemitism](#)<sup>67</sup> (Manuale per l'uso pratico della definizione operativa di antisemitismo) dell'IHRA per presentare esempi e buone pratiche su come la definizione operativa è stata applicata all'interno dell'UE in diversi settori, tra cui istruzione, governo, società civile e altri.

## 2.2. Categorie

La tipologia dell'antisemitismo definisce vari tipi di antisemitismo che gli educatori dovrebbero conoscere e condividere con i loro studenti o utilizzare questa conoscenza nel loro insegnamento sull'antisemitismo.

- Antigiudaismo o odio religioso verso gli ebrei
- L'antisemitismo politico, che può essere razzista e persino genocida.
- L'antisemitismo cospiratorio che si basa sulla convinzione che qualche organizzazione ebraica occulta ma influente stia governando il mondo o sia responsabile di una circostanza o di un evento. Queste teorie cospiratorie di controllo e manipolazione sono ancora presenti oggi, e gran parte dell'antisemitismo contemporaneo rimane cospiratorio.
- Il nuovo antisemitismo è una forma che si manifesta nell'antisionismo: l'ostilità antisemita contro Israele. Non critica Israele come Stato, ma mette in dubbio la legittimità della sua esistenza e il suo diritto di difendersi. Inoltre, rende tutti gli ebrei, ovunque nel mondo, responsabili delle azioni di Israele come Stato.
- L'antisemitismo secondario si forma nel processo di confronto con il passato e con il ruolo svolto dai singoli Paesi durante l'Olocausto. In questo processo, gli ebrei "ricordano" l'Olocausto alla società maggioritaria, che accumula sensi di colpa e finisce per incolpare gli ebrei.
- La distorsione dell'Olocausto "è la retorica, il linguaggio scritto o gli altri mezzi di comunicazione che giustificano, minimizzano o travisano i dati storici conosciuti. Ciò può essere intenzionale o non intenzionale. Tuttavia, tutte le distorsioni, intenzionali o meno, alimentano le narrazioni antisemite e possono portare a forme più violente di antisemitismo"<sup>68</sup>. Non nega il fatto che l'Olocausto sia avvenuto, ma minimizza, banalizza, travisa o glorifica l'Olocausto e il suo impatto.

## 2.3. Storia

<sup>66</sup> <https://holocaustremembrance.com/resources/working-definition-antisemitism>

<sup>67</sup> <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3006107-519b-11eb-b59f-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-185592396>

<sup>68</sup> <https://holocaustremembrance.com/explore-countering-holocaust-distortion>

Il termine antisemitismo generalmente significa sentimenti ostili nei confronti degli ebrei. Tuttavia, il concetto non è così semplice, poiché ha assunto vesti diverse in culture ed epoche diverse, per ragioni diverse, mentre diverse caratteristiche sono state trasmesse da un periodo all'altro. Un'altra caratteristica sorprendente dell'antisemitismo nella storia è che è molto più descrittivo degli antisemiti e dei processi nella società tradizionale che degli ebrei stessi. Questo capitolo si propone di fornire un breve riassunto della comparsa dell'antisemitismo nei vari periodi storici e di mostrare come sia stato tramandato ogni volta in una forma nuova, pur mantenendo una o l'altra caratteristica specifica.

### **2.3.1. Dall'antichità all'Immunismo; l'antigiudaismo**

L'odio per gli ebrei del XVIII secolo o dell'epoca pre-moderna è più propriamente chiamato antigiudaismo, in riferimento al suo carattere prevalentemente religioso. Dopotutto, la teoria della razza, per quanto pseudo-scientifica, non si era ancora sviluppata in senso antropologico e biologico, e la discriminazione degli ebrei, che spesso significava anche la loro persecuzione, riguardava un gruppo religiosamente separato dalla società maggioritaria. Il termine giudeofobia è appropriato per descrivere il pregiudizio degli antichi greci nei confronti degli ebrei, perché si tratta di un antagonismo culturale, filosofico e legato alle tradizioni, in cui la religione gioca solo un piccolo ruolo.

La religione monoteista ebraica, con le sue regole severe che regolano i minimi dettagli della vita quotidiana, era molto diversa dalle fedi politeiste dell'antichità. A prescindere dalle differenze religiose, la persecuzione degli ebrei era spesso dovuta al fatto che il loro regno si trovava nella zona cuscinetto di grandi imperi, in aree che l'Assiria o il Nuovo Impero Babilonese volevano conquistare.

È quindi ancora più comprensibile che il monoteismo, le tradizioni pluricentuarie e gli intransigenti codici religiosi, alimentari e di abbigliamento siano stati potenti forze formatrici di identità per gli ebrei, anche dopo l'antichità. Nel corso dei secoli, il popolo ebraico ha dovuto subire le sofferenze dell'espulsione, della dispersione e della prigionia, ma è sempre stato in grado di tornare alle proprie radici.

Nell'impero di Alessandro Magno e dei suoi successori, nel mondo ellenistico e nell'impero romano, altrimenti tollerante dal punto di vista religioso, sono sorti numerosi conflitti tra i governanti e il popolo ebraico conquistato, basati sia sulla religione che sulla politica. IV. Antioco Epifane pretendeva che i suoi sudditi lo venerassero in un modo che era proibito agli ebrei, e anche i Romani insultarono ripetutamente la religione ebraica, di proposito o per ignoranza. Questo portò a una serie di rivolte, che alla fine sfociarono in un'espulsione totale: gli ebrei non poterono rimanere in Giudea e a Gerusalemme dopo la fine del I secolo d.C. e furono costretti alla diaspora completa.

Inoltre, alcuni consideravano gli ebrei una concorrenza o erano infastiditi dal loro proselitismo; a partire dal VI secolo a.C. sorsero diverse comunità ebraiche nelle città più grandi dell'Antico Impero persiano, poi negli Stati successori dell'Ellenismo e successivamente nell'area dell'Impero romano (ad esempio ad Alessandria, in Egitto). Ciò significa che gli ebrei spesso abbandonarono volontariamente i loro precedenti confini geografici. È il periodo in cui cominciano ad apparire le voci di stereotipi infondati su culti segreti e sacrifici umani, che, ovviamente, erano fortemente proibiti dalla religione ebraica.

Il cristianesimo apparve nel I secolo d.C. e iniziò a diffondersi rapidamente. Sebbene entrambe le religioni fossero monoteiste e rifiutassero quindi di riconoscere la divinità dell'imperatore, il cristianesimo dovette affrontare severe persecuzioni fino all'inizio del IV secolo, mentre l'ebraismo, sebbene costretto alla diaspora, fu libero di praticare la propria religione. La differenza di trattamento è probabilmente dovuta al fatto che la religione cristiana si diffuse in tutto l'impero, tra tutti i gruppi sociali ed etnici, mentre il giudaismo rimase

all'interno della comunità ebraica –la conversione e i matrimoni misti erano piuttosto rari - e quindi non costituivano una minaccia per l'ordine sociale e di potere stabilito agli occhi dell'impero. Erano i cristiani a essere accusati di rituali segreti e quindi sospetti, in cui si sacrificavano bambini e si beveva il loro sangue. Tuttavia, gli ebrei erano limitati e puniti da un buon numero di leggi, per cui non erano affatto accettati.

È paradossale che quando il cristianesimo divenne una religione accettata nel IV secolo, dopo la conversione di Costantino, e una religione di Stato alla fine del secolo, le stesse accuse, in particolare i libelli di sangue, furono rivolte agli ebrei.

Pur avendo le stesse radici, le due fedi sono inconciliabili sulla questione più importante: secondo il cristianesimo, Gesù Cristo è divino in quanto Figlio di Dio, mentre gli ebrei attendono ancora il loro Messia. (La giovane Chiesa cattolica era intollerante anche nei confronti di altre tendenze cristiane, vedasi le eresie).

Oltre ai luoghi comuni giudeofobici dell'antica Grecia, anche i Padri della Chiesa, da Tertulliano, attivo nel II e III secolo d.C., a Sant'Agostino, hanno motivato nei loro scritti le accuse contro gli ebrei. Essi si concentrano, ad esempio, sull'argomento che gli ebrei hanno perso il diritto di essere il "popolo eletto" quando hanno ucciso Gesù, condannando così collettivamente gli ebrei contemporanei e le generazioni ad essere considerati come colpevoli.

Ciò che rende la cosa davvero interessante è che questi luoghi comuni antiebraici sono persistiti e hanno continuato a vivere anche nel XXI secolo, quando l'odio contro gli ebrei non è più basato sulla religione.

Il cristianesimo era la religione dominante nell'Europa medievale e questo determinò la posizione degli ebrei. La legislazione ecclesiastica e quella secolare non erano ancora state distinte, ma i decreti sinodali forniscono un quadro quasi preciso della posizione degli ebrei nella società. Le comunità cristiane ed ebraiche erano visibilmente separate dal punto di vista geografico; fin dall'antichità, le città medievali erano caratterizzate da diversi gruppi occupazionali, religiosi ed etnici che vivevano nei propri quartieri. Diverse città avevano quartieri separati per greci, siriani, ebrei, ecc. Un proprio quartiere era anche un requisito religioso, in una certa misura, per gli ebrei, dal momento che non era permesso allontanarsi più di qualche passo dalla sinagoga durante lo Shabbat. I loro quartieri non erano necessariamente insediamenti forzati, ma nella Venezia del XVI secolo, ad esempio, dove si dice sia stata coniata la parola "ghetto", una legge designava un'area sorvegliata e recintata in cui gli ebrei dovevano vivere; se per isolamento o per protezione, è difficile dirlo. In ogni caso, il quartiere ebraico segregato ha offerto alla società maggioritaria l'opportunità di guardare con sospetto a un gruppo di persone di religione diversa, non avendo alcuna conoscenza della loro vita. La sinagoga e le case circostanti costituivano un facile bersaglio, quando una folla inferocita, con la furia di chi è ipnotizzato, attaccò gli ebrei a Pasqua, incolpandoli dell'uccisione di Gesù. In alcuni momenti della storia, agli ebrei fu richiesto di indossare segni distintivi, il che li rese ancora più bersagliati. Ad esempio, il quarto Concilio Lateranense del 1215 impose loro di indossare nastri gialli o blu.

D'altra parte, la segregazione era esercitata anche a livello sociale e garantita dalla legislazione. Agli ebrei si applicava un'intera gamma di divieti. Erano banditi da diverse occupazioni (cariche pubbliche, alcuni mestieri, l'appartenenza a corporazioni), così come dai matrimoni. Quello con le conseguenze più gravi era chiaramente il divieto per gli ebrei di diventare proprietari o utilizzatori di terreni. Questo ridusse notevolmente le opportunità per gli ebrei, che non potevano diventare membri della nobiltà o della servitù della gleba, e solo alcuni mestieri e professioni, carriere commerciali ed eventualmente "mediche" erano aperte a loro, cioè i lavori dei cittadini. Queste occupazioni, naturalmente, non erano estranee alla cultura ebraica, dal momento che, a partire dall'antichità, la diaspora significava insediamento urbano e, a differenza dell'Europa cristiana,



l'educazione dei figli (maschi) e lo studio della Torah e del Talmud erano parti importanti dei valori familiari ebraici.

L'economia europea del tardo Medioevo faceva già affidamento su servizi finanziari ben sviluppati, soprattutto nell'Italia settentrionale e nei Paesi Bassi; il vivace commercio e le occasionali attività del sistema Verlag richiedevano prestiti e crediti bancari. Tuttavia, la Chiesa cattolica romana proibiva la riscossione degli interessi e la pratica dell'usura, che veniva quindi praticata da gruppi non soggetti alla pena della scomunica: Ismaeliti, cioè musulmani, greci ortodossi ed ebrei. Le loro attività erano quindi necessarie, ma quando un debitore (soprattutto se si trattava di un sovrano) non poteva pagare, si poteva sempre giocare la carta dell'odio. In Spagna, innumerevoli pogrom e persecuzioni furono generati da tali conflitti. Tali persecuzioni affliggevano soprattutto i banchieri ebrei e la comunità ebraica, anche quelli che non avevano nulla a che fare con la finanza, probabilmente perché avevano i pregiudizi pronti: i libelli di sangue, le accuse di omicidio di Cristo e di avvelenamento dei pozzi, soprattutto in tempi di epidemie, erano sempre a portata di mano. Tuttavia, poiché, come già detto, una serie di altre occupazioni era loro preclusa, gli ebrei si trovavano in un circolo vizioso: erano costretti a svolgere occupazioni necessarie alla società, ma che creavano nuovi pregiudizi nei loro confronti.

Nel contesto del Medioevo, le Crociate devono essere menzionate anche per aver contribuito e rafforzato i pregiudizi e i sentimenti antiebraici esistenti. La maggior parte dei crociati non si arruolò nella campagna per motivi religiosi, e si sa che furono commesse atrocità prima di raggiungere la Terra Santa, e non solo contro gli abitanti musulmani. Il viaggio dei crociati fu segnato da pogrom, roghi di sinagoghe e Torah e massacri, e non solo in Terra Santa. Gli abitanti ebrei dovettero subire una brutale persecuzione soprattutto in Europa occidentale, specialmente nella penisola iberica. A partire dal 1391, nei regni della Penisola Iberica (parallelamente alla Reconquista), gli ebrei furono sottoposti a battesimo forzato e coloro che resistettero furono esiliati in Portogallo, dovendo poi fuggire più lontano nei secoli successivi, ad esempio ad Amsterdam. Parte dei cosiddetti ebrei sefarditi che vivevano nel bacino del Mediterraneo fuggirono nell'Europa orientale, dove vivevano gli ebrei ashkenaziti. Molti degli ebrei convertiti mantennero le loro vecchie tradizioni, la loro religione nel cuore (i cosiddetti marrani o conversos), il che naturalmente diede origine a nuovi sospetti. Mentre si supponeva che il battesimo rendesse l'uomo un membro uguale della società cristiana, qui è emersa la teoria che le caratteristiche (infondate) considerate descrittive degli ebrei fossero ereditate attraverso il sangue, anticipando così le teorie razziali delle epoche successive.

La Riforma del XVI secolo non portò alcun reale miglioramento nell'accettazione degli ebrei. Sebbene i protestanti fossero desiderosi di tornare alle radici del Vecchio Testamento del cristianesimo, ad esempio vietando la rappresentazione dell'uomo nelle chiese, come nel giudaismo, o riconoscendo solo le Sacre Scritture come rivelazione divina (sola Scriptura), la controversia cristologica se Cristo sia o meno il Figlio di Dio continuò, di certo. Essi ritenevano che l'unica soluzione per gli ebrei fosse quella di convertirsi al cristianesimo, altrimenti gli ebrei avrebbero dovuto affrontare la stessa persecuzione nelle aree protestanti e nei principati tedeschi. I luoghi comuni antiebraici continuarono a vivere nelle credenze popolari e negli scritti teologici: verso la fine della sua vita, l'odio di Martin Lutero per gli ebrei divenne ancora più estremo. Inizialmente era pronto ad accettare che la tanto condannata usura fosse stata imposta agli ebrei dalla società cristiana, estromettendoli da tutti gli altri settori, ma alla fine i suoi impulsi rabbiosi ebbero la meglio, tanto che nella sua opera del 1534 raccomandava praticamente l'uccisione degli ebrei. Data la grande influenza di Lutero sul pensiero tedesco, soprattutto nelle regioni settentrionali, dobbiamo considerare il suo ruolo nello sviluppo dell'antisemitismo tedesco.

### 2.3.2. L'emergere dell'antisemitismo

Il XVII e il XVIII secolo possono essere considerati un confine epocale nella storia delle concezioni dell'uomo: gli scritti dei grandi pensatori illuministi fanno la loro comparsa e cambiano radicalmente il pensiero medievale incentrato sulla religione. L'autoritarismo lascia il posto allo scetticismo, mettendo in primo piano la tolleranza e l'importanza dei diritti umani. Si assiste all'emergere della nozione di Stato laico, che si accompagna al nazionalismo, il quale si pone come obiettivo finale la creazione di Stati nazionali omogenei.

Si potrebbe pensare che la denuncia delle superstizioni religiose (anche se non delle religioni in sé) e la proclamazione dell'uguaglianza per tutti i popoli portino a una svolta positiva per le minoranze ebraiche. Ma non è così, e questo dimostra che il pregiudizio contro gli ebrei, l'antigiudaismo o la giudeofobia, non possono essere attribuiti semplicemente al pensiero religioso o medievale.

Ovviamente, bisogna anche considerare fino a che punto le idee dell'Illuminismo possano influenzare il pensiero umano. Contrariamente alle aspettative, l'Illuminismo aveva appena gettato le basi per un nuovo tipo di antisemitismo politico. Grandi pensatori come Diderot e Voltaire nutrivano una forte avversione per gli ebrei, vedendo nelle tradizioni religiose ebraiche il pensiero obsoleto di un'epoca passata. Altri negarono agli ebrei il diritto all'emancipazione nello spirito del nazionalismo, affermando che gli ebrei avevano "cuori stranieri", che non volevano far parte di una nazione, fosse essa francese, tedesca o qualsiasi altra.

Non si tratta più di una discriminazione tra cristiani ed ebrei, e la causa dell'avversione non è più una differenza di fede o il rifiuto dell'ebraismo. Questo si manifesta anche nel fatto che se qualcuno abbandonasse la religione ebraica e si convertisse, i pregiudizi nei suoi confronti non scomparirebbero. Non diventerebbero membri accettati della società maggioritaria agli occhi degli antisemiti.

Il fenomeno dell'antisemitismo dell'epoca presenta diverse contraddizioni. In primo luogo, pur proclamando i diritti umani universali, la libertà, l'uguaglianza e la tolleranza, i suoi rappresentanti negavano gli stessi diritti agli ebrei. Inoltre, essi raggruppano gli ebrei come un unico gruppo, ignorando l'individuo. In realtà, nel XVIII secolo gli ebrei non erano affatto uniti in un unico gruppo. Nell'Europa occidentale era più diffusa la tendenza moderna o riformista dell'ebraismo, che non solo allentava le rigide norme religiose, ma vedeva nell'assimilazione la via da seguire per l'ebraismo. Nel territorio tedesco questo era rappresentato da Moses Mendelssohn, un pioniere della Haskalah, l'Illuminismo ebraico, che credeva che le diverse centinaia di anni di persecuzioni contro gli ebrei sarebbero finite se questi si fossero assimilati alla società maggioritaria. Questa idea era particolarmente popolare tra gli ebrei della classe media e degli strati sociali più elevati, che non potevano in alcun modo essere accusati di non volere il bene del loro Stato. Al contrario, hanno dato un contributo significativo allo sviluppo economico, sociale e culturale della nazione. Nei territori orientali prevalevano le comunità ebraiche ortodosse, che si escludevano dall'assimilazione. Tuttavia, il numero minore di ebrei borghesi che desideravano assimilarsi in queste geografie, si impegnarono ancora di più per promuovere la modernizzazione civile delle loro nazioni meno sviluppate. Tuttavia, le accuse e i pregiudizi antisemiti colpirono tutti allo stesso modo.

In effetti, le radici del razzismo possono essere osservate a questo punto, poiché gli ebrei, che erano visti come un ostacolo morale all'integrazione a causa della loro origine, non erano ammessi nel corpo degli Stati nazionali etnicamente omogenei. Secondo alcuni, quindi, l'appartenenza a una nazione non era determinata dalla religione, né dall'habitus, dalle credenze, dalla lingua madre o dall'identità, ma solo dal sangue.

Possiamo ipotizzare una continuità diretta tra l'antigiudaismo antico e medievale e l'antisemitismo più recente? La risposta è no, nel senso che secondo l'antisemitismo più recente non ha più importanza che una

persona sia di fede ebraica e appartenga alla comunità ebraica. Da quel momento in poi, l'origine e la discendenza definiscono se una persona è considerata ebrea o meno. Questo giudizio sarà accentuato da idee che anticipano il razzismo e che affermano che l'etnia determina le caratteristiche etiche e di altro tipo. Tuttavia, l'antisemitismo rimane legato all'antigiudaismo nel senso che luoghi comuni secolari sono profondamente radicati nella mente delle persone, molte delle quali non sono consapevoli che i loro stereotipi e pregiudizi si basano su idee sbagliate che risalgono a centinaia di anni fa. L'odio verso gli ebrei poteva già contare su strumenti, luoghi comuni ben strutturati, paure di carattere superstizioso, ed era facile invocarli o semplicemente accennarli.

L'altra ragione va ricercata nei cambiamenti sociali. Con il progressivo spostamento delle società europee verso il capitalismo, aumentò il valore delle attività economiche e intellettuali, cioè borghesi, dove le persone appartenenti alle comunità ebraiche erano rappresentate in maggior numero, essendo state escluse da altre attività durante il Medioevo. Le trasformazioni sociali lasciano sempre dei perdenti, che guardano con invidia alle classi emergenti e di maggior successo. Era facile accusare gli ebrei di avidità e profitto. Il profitto era alla base dell'economia capitalista e può descrivere tutti i suoi partecipanti, ma era più facile indirizzare l'odio verso un gruppo ben definito che non verso un'intera società, che ovviamente è molto varia. Alcuni membri della comunità ebraica erano saliti alla ribalta, diventando consiglieri di corte o creditori, e quindi facilmente oggetto di odio e gelosia. Abbiamo riscontrato una forte storia di giudeofobia nei territori tedeschi, esacerbata dal fatto che gli ideali della Rivoluzione francese, i principi di libertà e uguaglianza dell'uomo, compresa l'emancipazione degli ebrei, sono arrivati con le truppe napoleoniche conquistatrici e hanno portato rapidamente alla disillusione e al capro espiatorio.

Nel corso del XIX secolo si formarono gli Stati nazionali in Europa occidentale e centrale e l'emancipazione ebraica fu completata nella maggior parte dei Paesi. Tuttavia, il fallimento della politica di assimilazione liberale era già evidente alla fine del secolo, quando l'antisemitismo politico divenne sempre più diffuso: si organizzarono riunioni e congressi e si formarono partiti politici che sostenevano che gli ebrei erano estranei, incapaci di integrarsi. La crisi del 1873 rivelò anche la crisi della civiltà e del capitalismo, mentre molti identificarono la modernizzazione politica ed economica con gli ebrei. Era emerso un antisemitismo di sinistra, che incolpava gli ebrei dei peccati del capitalismo; Proudhon e Marx, ad esempio, espressero opinioni nettamente antiebraiche.

Nei Paesi di lingua tedesca, alcuni autori, come Wilhelm Marr, a cui si attribuisce il merito di aver coniato la parola antisemitismo, identificarono la lotta tra tedeschi ed ebrei come una lotta tra bene e male. In Francia, il famoso processo Dreyfus (1895) fu una questione di interesse pubblico: l'ufficiale dell'esercito francese di origine ebraica fu accusato ingiustamente di tradimento, sottoposto a un processo farsa ed esiliato per anni. Il caso suscitò grande scalpore nella stampa francese: molti, come Émile Zola, difesero il capitano, ma la stampa cattolica e molti ufficiali dell'esercito fecero commenti duramente antisemiti contro Dreyfus.

Tutto ciò aveva rafforzato in molti ebrei l'idea che l'integrazione fosse in definitiva un vicolo cieco, che sarebbero sempre stati visti come stranieri nella loro patria. Il processo Dreyfus ispirò l'ungherese Theodore Herzl a scrivere l'opera *Der Judenstaat*, in cui sosteneva la necessità di istituire uno Stato ebraico in Palestina (una provincia precedentemente romana e allora appartenente all'Impero turco).

Il suo pensiero diede vita al sionismo, il movimento del nazionalismo ebraico. Tuttavia, questo non smorzò le passioni antisemite: alcuni pensavano che fosse una buona idea per gli ebrei emigrare nel proprio Paese, ma la maggioranza vedeva questo piano come un mezzo per rafforzare l'influenza internazionale degli ebrei e la loro ambizione di dominio mondiale.

Inoltre, l'antisemitismo politico era sempre più permeato dall'ideologia del razzismo, allora in crescita. Il disprezzo per i popoli appartenenti ad altre civiltà aveva già sostenuto gli interessi dei colonialisti all'epoca delle grandi scoperte del XVI secolo, che potevano così agire come civilizzatori e quindi spiegare perché commettevano atrocità e omicidi di massa o sfruttavano altri popoli che consideravano barbari. Ma nel XIX secolo a queste opinioni è stata data una base pseudo-scientifica. La teoria del razzismo afferma che il comportamento umano è determinato da tratti intrinseci ed ereditari e che il valore di un individuo è determinato da una nazione collettiva basata sulla razza e che l'identità nazionale ed etnica è determinata dall'origine.

I politici, soprattutto quelli che non conoscevano la biologia e l'antropologia e che quindi confondevano i concetti di razza e di etnia, di popolo e di nazione, volevano stabilire una base scientifica per l'ideologia del razzismo. Un precursore del razzismo fu il conte francese Arthur de Gobineau, che nel 1853 pubblicò il suo libro Saggio sull'ineguaglianza delle razze umane. Attribuì le differenze sociali ed economiche tra i popoli al fatto che la disparità tra le "razze" non si manifestava solo nelle caratteristiche esterne, ma anche nelle qualità interne e nelle capacità mentali. Considerava i "bianchi" la razza superiore, seguita dai "gialli" e poi dai "neri" in fondo. All'interno dei "bianchi", distingueva anche gli "ariani" dagli altri gruppi, dichiarandoli di ordine superiore. Gobineau sosteneva che l'umanità decade a causa della mescolanza delle razze, che deve essere impedita.

La teoria del razzismo è stata associata al movimento del darwinismo sociale, che ha applicato le teorie della natura di Charles Darwin, come la selezione naturale o la sopravvivenza del più adatto, alle società umane.

Ci si può chiedere se l'antisemitismo possa essere considerato una manifestazione di razzismo. Se si considera l'opinione prevalente a partire dal XIX secolo, secondo cui l'origine ebraica determina le qualità interiori ed esteriori, e per questo motivo gli antisemiti consideravano l'assimilazione inaccettabile, poiché secondo loro non cambia l'individuo in modo essenziale, la risposta è sì. Di conseguenza, l'antisemitismo in questa forma può essere sicuramente considerato una teoria razzista, poiché considera gli ebrei come una razza separata, per di più inferiore. Ciò non esclude la possibilità che esistano idee sbagliate e pregiudizi non razzisti ma antiebraici, o che si possa attaccare la posizione sociale degli ebrei, sostenendo ad esempio che la sovrarappresentazione degli ebrei nella borghesia ostacolerebbe il rafforzamento della cittadinanza nazionale. Resta da chiedersi perché qualcuno voglia distinguere tra ebrei e non ebrei tra i cittadini di un Paese che hanno gli stessi diritti e doveri, ma la spiegazione potrebbe non essere sempre un'idea razzista.

La storia dell'antisemitismo in Italia rispecchia, dall'antichità fino al XIX secolo, il particolarismo politico della penisola. Già dai tempi di Roma imperiale, le vicende degli ebrei italiani sono legate al favore loro accordato da imperatori e papi. Si passa così dall'atteggiamento di amicizia reciproca nei confronti di Giulio Cesare alle persecuzioni che portarono alla distruzione del tempio di Gerusalemme nel 70 d.C. da parte di Vespasiano.

I primi secoli del Medioevo, e fino al XII, segnano un processo di relativa integrazione, o quantomeno di pacifica convivenza, tra comunità ebraiche e cristiane. In Sicilia e nei territori normanni fu ampia l'accettazione della popolazione e della cultura ebraiche, così come nei territori romani alcuni papi - tra cui si ricorda soprattutto Alessandro III - pensarono sul nascere iniziative ostili agli ebrei.

E' sul finire del Medioevo e con la lenta ma costante costruzione dello Stato Moderno che, come nel resto d'Europa, in alcune zone della penisola diventa sistematico il fenomeno, prima sporadico, delle espulsioni. Rifacendosi al precedente inglese del 1144, papa Gregorio IX nel 1235 emana la bolla "Accusa di sangue" in

cui agli Ebrei veniva imputato di bere sangue umano. Tale accusa costituirà, in modo discontinuo, una delle principali cause di discredito e sospetto nei confronti degli Ebrei anche in età moderna.

E' con la nascita dello Stato Moderno e la fine del Medioevo che si assiste al fenomeno della sistematica cacciata delle comunità ebraiche da alcuni Stati italiani. Se in un primo momento il sud della penisola costituì un sicuro rifugio per le comunità espulse dalla Spagna (1492), a partire dal 1533 - per ordine di Carlo V – gli Ebrei furono cacciati anche dai domini spagnoli in Italia (Sicilia e Mezzogiorno). Inoltre, nel 1555 la cacciata si estese anche ai territori dello Stato della Chiesa e fu creato il ghetto di Roma ove fu imposto agli abitanti l'obbligo di mostrare un sigillo giallo sui vestiti. Le comunità ebraiche in fuga da questi territori trovarono rifugio sulla costa adriatica, Ferrara, in Toscana e soprattutto in Piemonte.

Un punto di svolta evidente nella storia nelle comunità ebraiche si ravvisa circa tre secoli dopo. Nel XIX secolo il numero degli ebrei in Italia varia dalle trenta alle cinquantamila presenze, di cui buona parte concentrata nel Regno di Sardegna. Nel 1848 Carlo Alberto di Savoia consente - con lo Statuto Albertino - l'emancipazione civile degli Ebrei nella vita sociale e politica del suo regno. Questo passaggio motiverà la partecipazione attiva e importante delle comunità ebraiche del nord Italia al Risorgimento italiano, fattore determinante per un'integrazione degli Ebrei nella nuova comunità nazionale italiana fino al primo ventennio del secolo XX. A cavallo dei due secoli le principali comunità ebraiche sono concentrate in Piemonte, Toscana e a Roma con importanti, ma meno estese, comunità in Emilia.

### **2.3.3. L'antisemitismo nazista**

Come è chiaro da quanto detto sopra, l'ideologia antisemita dei nazisti si basava su una lunga tradizione storica. Hitler e i suoi compagni nazisti non crearono qualcosa di completamente nuovo con le loro idee, la novità che portarono fu la trasformazione dell'ideologia dell'antisemitismo in azione politica. In primo luogo, elevarono a livello nazionale la propaganda antisemita per le strade, nei media e nell'istruzione scolastica, quindi crearono una discriminazione legale per aprire la strada all'attuazione fisica della "soluzione finale". Sebbene non siano riusciti a portare a termine il loro piano di assassinare più di 11 milioni di ebrei europei, i 6 milioni di vittime ebrei dell'Olocausto mostrano gli orrori a cui può portare un'ideologia basata sull'odio quando diventa uno strumento della politica.

Tuttavia, queste opinioni non erano sostenute solo dai nazionalsocialisti in Germania. Pregiudizi e odio contro gli ebrei esistevano nella società tedesca da centinaia di anni e si intensificarono quando la Germania perse la Prima guerra mondiale.

La crisi economica del dopoguerra (e in seguito la Grande Depressione), l'onta della sconfitta bellica, il trattato di pace di Versailles che imponeva pesanti condizioni alla Germania fecero precipitare la democrazia di Weimar in una crisi esistenziale, politica ed economica, in cui un gran numero di persone perse il lavoro e il reddito. In una situazione del genere era inevitabile avere opinioni estremiste, incolpare altri per la situazione, fare da capro espiatorio. Era popolare il cosiddetto mito della "pugnalata alle spalle", che spiegava che la Germania non aveva perso la guerra principalmente a causa di un esercito inadeguato al fronte, ma a causa del tradimento dell'entroterra. Queste idee si concentrarono molto presto sugli ebrei in Germania, basandosi sulla nozione del secolo precedente degli abitanti ebrei dal "cuore straniero". Nessuno si preoccupava del fatto che i cittadini tedeschi di origine ebraica avessero combattuto al fronte allo stesso modo e avessero persino sacrificato la propria vita per il loro Paese.

I nazisti, o il Partito Nazionalsocialista Tedesco dei Lavoratori (NSDAP), si basarono su questi pregiudizi e sull'odio esistenti e utilizzarono l'antisemitismo come elemento centrale della loro ideologia, facendo degli

ebrei i principali responsabili di tutti i mali del popolo tedesco. Naturalmente, la personalità di Adolf Hitler, le sue capacità oratorie percepite o reali, contribuirono in modo sostanziale al successo che il partito ebbe nella diffusione dell'antisemitismo. Hitler fu in grado di valutare lucidamente la situazione e di rendersi conto che una parte significativa della società tedesca era ricettiva ai messaggi antisemiti. Non importa la sua abilità oratoria o la propaganda di Goebbels: non avrebbero potuto avere un tale impatto se il popolo non fosse stato ricettivo a queste opinioni. Infatti, l'antisemitismo non era diffuso solo nella società tedesca, ma gran parte degli Stati europei, così come i politici e le società degli Stati Uniti, erano infettati da idee antisemite. Questo spiega perché non rifiutarono l'antisemitismo nazista e non si pronunciarono in difesa degli ebrei negli anni Trenta o successivamente. Le teorie ideologiche di Hitler possono essere facilmente desunte dalla sua opera principale, *Mein Kampf* (La mia lotta), dai suoi discorsi, dalle sue memorie e da altre fonti. Si tratta in genere di idee incoerenti, spesso contraddittorie e illogiche. Tuttavia, la propaganda non richiede opinioni logiche: gli slogan nazisti si basavano sulle paure fondamentali e viscerali delle persone.

Oltre alla teoria della "pugnalata alle spalle", Hitler sostenne anche che gli ebrei aspiravano al dominio del mondo per distruggere la Germania e persino la razza ariana. Le crisi economiche, sosteneva, erano causate nientemeno che dai capitalisti ebrei. Tuttavia, vedeva anche una cospirazione internazionale ebraica dietro i bolscevichi. La contraddizione degli ebrei come capitalisti e bolscevichi allo stesso tempo non nasce dalla mente di Hitler, ma è un'opinione spesso espressa alla fine del XIX secolo. L'antisemitismo dei nazisti era sicuramente una teoria razzista: oltre a quanto detto sopra, il suo elemento centrale era che considerava gli ebrei come una razza inferiore che distruggeva la cultura tedesca e che quindi doveva essere annientata. Inizialmente, l'obiettivo era quello di saccheggiare le ricchezze ed espellere gli ebrei (non solo dalla Germania), motivo per cui il Madagascar venne proposto come meta per l'espulsione degli ebrei. Ma con l'inizio della guerra fu creato il piano per l'annientamento finale degli ebrei.

Molti si sono chiesti come una simile ideologia abbia potuto diffondersi nell'Europa illuminata. Come hanno potuto negare i diritti umani fondamentali ai loro concittadini? La risposta risiede probabilmente nella natura umana e nella propaganda ben calibrata, oltre che nel fatto che lo Stato stesso, il cui compito principale dovrebbe essere quello di proteggere i suoi cittadini, era l'istituzione che aveva gradualmente reso la vita impossibile ai suoi cittadini e che li aveva depredati.

Nella loro propaganda antisemita, i nazisti si basarono su luoghi comuni giudeofobici preesistenti e sulle paure umane di base. Iniziarono a disumanizzare gli ebrei dipingendoli come parassiti e vermi, sostenendo che non erano esseri umani e quindi non erano soggetti ai diritti umani e non meritavano un trattamento umano. Gli ebrei furono accusati di una cospirazione internazionale per distruggere e sfruttare il popolo tedesco come capitalisti, in alleanza con altre grandi potenze. I Protocolli degli Anziani di Sion, un documento falsificato compilato dalla polizia segreta della Russia zarista alla fine del XIX secolo, furono usati come "prova" della cospirazione internazionale ebraica per il dominio del mondo. Gran parte della società tedesca era particolarmente suscettibile a queste affermazioni dopo la guerra, in piena crisi economica e con un alto tasso di disoccupazione. Allo stesso tempo, gli ebrei venivano anche descritti come elementi sovversivi che desideravano abolire l'ordine sociale esistente come rivoluzionari bolscevichi. I manifesti nelle strade accusavano gli ebrei di meticcio, di voler contaminare il "puro sangue ariano"; si trattava di una peculiare interpretazione della diffamazione di sangue.

Una delle ragioni del successo della propaganda nazista risiede nel fatto che fu in grado di fare appello a quasi tutti i gruppi sociali, toccando corde che risuonavano con la maggior parte di essi. Tutto questo era completato da messaggi molto semplici, da immagini potenti e dal fatto che infondevano la loro ideologia in ogni aspetto della vita. Allo stesso tempo, gli ebrei furono completamente esclusi dalla società tedesca: le loro attività



commerciali furono boicottate e fu loro vietata l'istruzione superiore e la carriera intellettuale o imprenditoriale. Le leggi razziali di Norimberga del 1935 li privarono della cittadinanza tedesca e dei diritti politici fondamentali. Le leggi dichiararono anche una distinzione tra "ariani" e "non ariani". Le leggi discriminatorie li bandirono dagli spazi pubblici, come parchi, caffè, club sportivi e così via, creando un vuoto intorno a loro, facendoli considerare dei reietti ed eliminando l'interazione tra ebrei e non ebrei. Nella notte del pogrom del 9 novembre 1938, nota anche come "Notte dei cristalli", l'antisemitismo era diventato così profondamente radicato nella società tradizionale che i suoi membri guardarono agli eventi con totale indifferenza, molti dei quali si spinsero a partecipare alle atrocità stesse.

La propaganda antisemita si è basata su millenni di pregiudizi e il suo impatto è culminato negli eventi dell'Olocausto. È particolarmente spaventoso capire che tutto questo è accaduto nel XX secolo, nell'Europa democratica e post-illuminista.

Nei primi decenni dell'Italia unita gli ebrei italiani conoscono un buon livello di integrazione grazie all'apporto dato al Risorgimento dalle giovani generazioni. Il governo liberale italiano garantiva una relativa protezione agli ebrei italiani tanto che, in un clima di generale rinascita di filoni e tematiche antisemite nel resto d'Europa, le scarse conversioni degli ebrei italiani testimoniano, almeno nella loro percezione, un clima tutto sommato favorevole.

L'integrazione è testimoniata inoltre dall'ingente quantità di matrimoni misti che in Italia superarono in numero quasi tutti i paesi europei. A testimonianza della buona integrazione in Italia delle comunità ebraiche, nonostante i neonati gruppi nazionalisti muovessero loro i primi attacchi tramite libelli e slogan intolleranti stereotipati, è testimoniato dalla partecipazione di cinquemila ebrei (in gran parte volontari) alla Grande Guerra, su un totale di circa trentacinquemila ebrei residenti in Italia. Il rapporto tra ebrei italiani e Fascismo fu, nei primi anni, ambivalente. Si può trovare una cospicua presenza di ebrei della media-alta borghesia ai vertici del partito Fascista - anche tra i membri fondatori - e molti ricoprirono incarichi di governo e amministrativi; altrettanto nutrita è la presenza di ebrei italiani nella componente antifascista, soprattutto tra le fila del partito socialista.

Nel primo decennio della dittatura, le voci espressamente antisemite del partito - Telesio Interlandi e Roberto Farinacci tra gli altri - vennero messe a tacere o ignorate. Anche quando i Patti Lateranensi riconobbero la cattolica come religione di Stato e l'ebraismo entrò a far parte dei culti "ammessi", fino al 1938 la collaborazione del Regime con le comunità ebraiche fu strumentale alla politica fascista e non si ebbero azioni legislative dichiaratamente anti-ebraiche.

Il problema dell'antisemitismo italiano verte infatti su una particolare congiuntura storica: il patto di alleanza tra Mussolini e Hitler, prima del 1936 e poi nel 1939 (Patto d'Acciaio). Per compiacere l'alleato tedesco ma anche in chiave di controllo della nascente società coloniale - è del 1936 la conquista della nuova provincia africana dell'Abissinia, con la proclamazione dell'Impero - i vertici del Fascismo decidono di inserire in Italia delle leggi apertamente discriminatorie nei confronti degli ebrei. L'anno è il 1938. I provvedimenti di taglio razzista sono preceduti e accompagnati da un'ampia opera di propaganda antisemita del regime: dalla pubblicazione del Manifesto degli scienziati razzisti, l'ampia diffusione di periodici come *La difesa della razza* e un attacco frontale agli ebrei italiani sui principali periodici del tempo.

Le leggi razziali italiane riprendevano buona parte degli obblighi e delle discriminazioni già presenti nei codici imposti dalla Germania nazista nel 1935, tra le quali: divieto di assumere cariche pubbliche; divieto di matrimoni misti; divieto di esercitare professioni; espulsione degli studenti e degli insegnanti ebrei, da segregare in scuole apposite.

La politica discriminatoria divenne negli anni più rigida. Nei primi anni di guerra le discriminazioni degenerarono in sporadici atti di violenza, come saccheggi e pestaggi, da alcuni settori della popolazione nei confronti di alcune comunità ebraiche. Dall'inizio della guerra, l'Italia crea una serie di campi di internamento per gli ebrei anche se, tanto sul fronte interno quanto su quello estero, l'atteggiamento più diffuso tra le truppe italiane non condivide la persecuzione dell'alleato tedesco.

Dopo l'8 settembre 1943 la situazione per gli ebrei italiani diventa disperata. Le truppe naziste occupanti, di concerto con i quadri della Repubblica Sociale Italiana, estendono ai territori occupati la logica della soluzione finale operante nei territori europei già nazificati. La persecuzione è quindi reale e imposta dall'alto. Essa si manifestò nei sistematici rastrellamenti, esecuzioni, eccidi e deportazioni, di cui il più celebre episodio rimane il rastrellamento del ghetto di Roma. Secondo le più recenti stime riconosciute e pubblicate sui siti governativi italiani, alla caduta del fascismo in Italia erano presenti 37.000 ebrei italiani e 7.000 ebrei stranieri rifugiati. Ne furono identificati e arrestati 7.579; 6.806 furono deportati nei campi di sterminio; 837 sopravvissero.

### **2.3.4. L'emergere del nuovo antisemitismo dopo l'Olocausto**

L'Olocausto è stato un trauma non solo per i sopravvissuti, ma anche per l'intera civiltà umana, eppure non è riuscito a sradicare l'antisemitismo. Sulla scia dell'emergente guerra fredda e della bipolarizzazione del mondo, i sopravvissuti all'Olocausto sono stati spesso accolti con incredulità o indifferenza quando hanno parlato - se mai lo hanno fatto - delle loro sofferenze.

Nei Paesi dell'Europa occidentale e negli Stati Uniti, le idee antisemite sono state generalmente condannate e solo i gruppi di estrema destra ne hanno dato voce. L'importanza della difesa dei diritti umani era di nuovo sotto i riflettori. L'Olocausto ha dimostrato quanto fosse facile privare le persone dei loro diritti fondamentali e della dignità umana attraverso leggi discriminatorie.

Il diritto all'uguaglianza e alla libertà dei gruppi stigmatizzati, in particolare degli ebrei, che erano già stati emancipati nel secolo precedente, fu chiaramente violato. Nel 1948, la neonata Organizzazione delle Nazioni Unite (ONU) emanò la Dichiarazione universale dei diritti umani, che stabiliva i diritti fondamentali di tutti gli esseri umani.

Lo Stato di Israele fu fondato nello stesso anno. Era diventato chiaro molto presto che il mondo occidentale sosteneva la creazione di uno Stato ebraico, mentre i Paesi arabi circostanti non lo facevano. A causa della situazione di guerra fredda, ciò significava anche che l'Unione Sovietica e gli altri Paesi del blocco orientale non accettavano il diritto di Israele ad esistere.

Sembrerebbe logico che l'ideologia bolscevica di sinistra che si oppone all'ideologia nazista antisemita di estrema destra denunci l'antisemitismo. Tuttavia, la situazione non è così semplice. Da un lato, come abbiamo visto, l'antisemitismo di sinistra esisteva anche nel XIX secolo. L'essenza di esso era il rifiuto del capitalismo identificato con gli ebrei.

L'antisemitismo faceva quindi parte delle idee comuniste e bolsceviche fin dall'inizio. Questa ideologia è stata ripresa dalla tendenza leninista: nella Russia sovietica, gran parte delle "masse rivoluzionarie" erano sensibili all'odio contro i capitalisti sfruttatori, che il più delle volte si mescolava alla propaganda antisemita.

Inoltre, l'antisemitismo aveva una lunga storia nella Russia zarista. Gli ebrei erano stati oggetto di gravi discriminazioni fin dal Medioevo. Dalla fine del XVIII secolo furono designati come zona di insediamento e dovettero subire numerose persecuzioni. Nel XIX secolo erano visti come elementi sovversivi del comunismo, ma la situazione si era invertita e ora i rivoluzionari comunisti li consideravano il nemico principale.

Negli anni Trenta Stalin aveva costruito per sé un potere totale. Il suo antisemitismo era ben noto, nonostante condannasse apertamente la discriminazione razziale e religiosa, compreso l'antisemitismo. I gruppi etnici e religiosi erano perseguitati di default in Unione Sovietica, e gli ebrei rientravano in entrambe le categorie. Stalin, fomentato dal suo stesso odio antisemita, spesso si schierava con gli avversari politici o addirittura con i loro familiari. Alla conclusione del Patto Molotov-Ribbentrop (1939), l'opposizione ideologica tra i due sistemi non gli impedì di raggiungere un accordo con la Germania nazista.

La portata dell'antisemitismo profondamente radicato nella società sovietica è dimostrata dal fatto che quando la Germania tradì il suo alleato e attaccò l'Unione Sovietica (1941), la popolazione locale spesso e volentieri assistette le squadre di esecuzione tedesche nel radunare e uccidere la popolazione ebraica.

Nel frattempo, la propaganda ufficiale sovietica cercò di prendere le distanze dall'ex alleato in tutti i settori, e Stalin istituì il Comitato ebraico antifascista nel 1942. Lo scopo dell'organizzazione era quello di mobilitare gli ebrei nella lotta contro i nazisti e di mettere in buona luce l'Unione Sovietica. La Commissione divenne rapidamente indesiderata quando iniziò a documentare gli eventi dell'Olocausto in Unione Sovietica e a rappresentare il popolo ebraico contro il regime totalitario.

L'antisemitismo di Stalin riemerse subito dopo la fine della Seconda guerra mondiale. L'Olocausto non poteva essere discusso perché considerato un atto di nazionalismo. La "Grande Guerra Patriottica" doveva essere vista come la lotta unitaria del popolo sovietico contro il nazionalsocialismo e la catastrofe degli ebrei non doveva essere menzionata separatamente.

La creazione di Israele fu un'opportunità conveniente per Stalin, che poté mascherare il suo odio per gli ebrei con l'antisionismo. Il Comitato antifascista ebraico fu sciolto nel 1952, i suoi membri furono condannati in processi-farsa come servi di potenze straniere (America e Israele) e furono giustiziati. Nel 1953 iniziarono i preparativi per il "processo ai medici ebrei", accusati di cospirazione terroristica e spionaggio americano e britannico. Le vittime di queste accuse inventate furono infine salvate dalla morte di Stalin, avvenuta il 5 marzo.

I Paesi del blocco orientale seguirono quasi tutti il corso politico dell'Unione Sovietica. Dopo la guerra, nessuno di questi Paesi parlò molto delle vittime ebrei dell'Olocausto, sottolineando invece che la Germania fascista perseguitava i comunisti. L'antisionismo fu usato per mascherare l'antisemitismo prevalente, sostenendo che gli ebrei erano spregevoli non perché erano ebrei, ma perché erano agenti dell'America e di Israele. La morte di Stalin pose finalmente fine alle persecuzioni gravi, ma non aiutò l'antisemitismo a scomparire da questi Paesi.

Gli anni '40 furono per l'Italia gli anni della ricostruzione dopo vent'anni di dittatura e un conflitto che aveva visto il suolo nazionale come uno dei principali teatri di guerra. Il crollo della produzione, i danni alle infrastrutture, l'inflazione e la disoccupazione necessitavano di soluzioni decise e repentine. A questo scenario economico si affiancava la profonda frattura che la guerra di liberazione dal nazi-fascismo aveva prodotto nella società. All'indomani della liberazione il governo, nato nello spirito dell'unità antifascista, fu posto sotto la guida di Ferruccio Parri, capo del Partito d'Azione. Nel novembre del 1945, dopo pochi mesi dal suo insediamento, Parri si dimise e De Gasperi fu nominato nuovo presidente. Anche il suo governo nacque con il sostegno unitario dei partiti antifascisti. Il compito di affrontare la spinosa questione delle trattative di pace toccò proprio a De Gasperi, che non nascose le colpe dell'Italia fascista ma fece presente la differenza fra i molti italiani che avevano combattuto per ristabilire la libertà e la giustizia e il regime fascista, che si era macchiato di gravi crimini, compreso quello della persecuzione e deportazione degli ebrei italiani. L'Italia si vide imporre severe condizioni di pace, trattato da paese vinto e responsabile della guerra e non da paese

alleato, quale era diventato l'8 settembre del 1943 firmando l'armistizio. Si ponevano, a questo punto, per l'Italia due urgenti questioni da risolvere; quella istituzionale relativa alla forma di governo che l'Italia doveva assumere, problema che fu risolto con il referendum del 2 giugno del 1946 con la scelta repubblicana e l'altra questione, non disgiunta dalla prima, riguardava il processo di pacificazione e normalizzazione.

Il mondo politico, da destra a sinistra, desiderava che la nazione tornasse alla "normalità" ma questa aspirazione si sarebbe rivelata una pura utopia se l'Italia liberale e repubblicana non avesse fatto i conti con il suo passato fascista e le sue responsabilità politiche e militari nei confronti del destino toccato agli ebrei italiani, ai dissidenti politici, agli intellettuali antifascisti, agli internati militari italiani. La Costituzione, scritta con il sangue della lotta partigiana e anche di molti IMI, non avrebbe potuto esaurire questa necessaria operazione di coscienza collettiva che l'Italia ha attuato molto lentamente e non ancora del tutto. Rispetto poi alla delicata situazione che si era creata dopo il 1945, con la spartizione del mondo in due blocchi contrapposti, l'Italia a lungo corteggiata da Stalin, attraverso il leader del partito comunista italiano Palmiro Togliatti, si trovò in bilico fra blocco orientale e blocco occidentale, anche per la sua posizione geografica strategica. La rottura degli indugi fu decretata dall'adesione al Patto Atlantico, il 4 aprile del 1949. La scelta del governo De Gasperi fu avversata dai socialisti e dai comunisti, per i quali l'alleanza militare con gli USA avrebbe potuto portare l'Italia a una nuova guerra. In merito all'orrore dei Lager nazisti, le ricostruzioni dello sterminio divennero sempre più frequenti quando il processo di Norimberga portò la Shoah all'attenzione di tutto il mondo, dal novembre del 1945 all'ottobre del 1946. In realtà il popolo ebraico era anche la vittima della persecuzione nazista, che chiedeva alla comunità internazionale il diritto di raggiungere la Palestina e di avere uno Stato. Proprio in quei mesi del 1946 le autorità italiane avevano incontrato autorevoli esponenti della comunità ebraica, che cercavano un sostegno per consentire ai sopravvissuti di raggiungere la terra promessa, nonostante i divieti inglesi. Alla fine della guerra, la comunità ebraica italiana, provata dall'esperienza del regime totalitario e dalla deportazione, distrutta economicamente, materialmente e moralmente, nella maggioranza dei casi, era solo desiderosa di trovare protezione raggiungendo Israele. Sul piano politico i partiti di sinistra non mostrarono interesse per i problemi posti dalla condizione degli ebrei. In molti erano impegnati a costruire il mito del buon italiano, rivendicando il ruolo che avevano svolto nella lotta antifascista e identificando la costruzione della democrazia con l'antifascismo che essi ritenevano di rappresentare. In questo scenario, né il sionismo, né l'antisemitismo, costituirono temi prioritari dell'agenda dei partiti di centro e di sinistra.

In seguito alla risoluzione dell'Onu 181 del 29 novembre del 1947 che, come è noto, prevedeva la formazione di due entità nazionali in Palestina, la sinistra italiana lanciò una vera e propria campagna contro la Gran Bretagna. I socialisti ricordarono che dall'inizio del Novecento gli inglesi avevano tutelato i loro interessi in Medio Oriente. Per questo, durante la prima guerra mondiale, avevano illuso gli arabi, promettendo di aiutarli in cambio della partecipazione al conflitto. Si era trattato di una politica ambigua perché nel 1916, con i francesi, si erano spartiti le zone d'influenza in Asia minore e nel 1917, con la dichiarazione Balfour, sembravano aver accolto l'aspirazione degli ebrei alla creazione di uno Stato autonomo. Poi, nel maggio del 1939, per paura che gli arabi si alleassero con l'Italia e con la Germania, il governo britannico aveva limitato notevolmente l'immigrazione ebraica. In realtà il tentativo non aveva dato i frutti sperati perché gli arabi non avevano perso occasione per unirsi a Hitler e Mussolini organizzando la «quinta colonna dell'Asse». All'indomani della seconda guerra mondiale, gli inglesi avevano perduto il loro ruolo di grande potenza ma erano ancora gli artefici di una politica imperialista, volta a sfruttare le risorse del Medio. Il 15 maggio del 1948, l'Italia salutò con entusiasmo la nascita dello Stato di Israele, riconosciuto immediatamente da Urss e Usa e attaccato, invece, dai suoi vicini, decisi allora ad impedirne la formazione. All'indomani della sconfitta del fronte popolare, nell'aprile 1948, la questione del riconoscimento dello Stato ebraico divenne una delle prime

polemiche che Pci e Psi sollevarono contro il governo guidato dai democristiani, accusati di condurre una politica estera asservita agli interessi anglo-americani. Con l'obiettivo di limitare l'influenza occidentale in Medio Oriente, i sovietici si erano battuti in sede Onu per la nascita di Israele: nel maggio del 1947 Andrei Gromiko aveva dichiarato alle Nazioni Unite che la comunità internazionale avrebbe dovuto rendere giustizia agli ebrei, dato che nessun occidentale era stato in grado di assicurare loro la protezione dei diritti elementari e di difenderli dalle violenze dei fascisti.

In realtà, nel maggio del 1948, con le dichiarazioni del Primo Ministro israeliano, il socialdemocratico David Ben Gurion la situazione cambiò radicalmente. Egli asserì che Israele aveva preso atto con soddisfazione dell'appoggio russo alle Nazioni Unite, ma che non avrebbe tollerato una dominazione russa in quanto il nuovo stato ebraico si sentiva occidentale per il proprio orientamento, e il suo popolo democratico non avrebbe potuto diventare forte e rimanere libero se non attraverso una salda cooperazione con gli Stati Uniti. A quel punto anche l'Urss modificò rapidamente il proprio atteggiamento. Così, nello schieramento bipolare imposto dalla guerra fredda, Israele scelse il mondo occidentale, pur tra molteplici difficoltà che avrebbero reso i suoi rapporti con gli europei e con gli Usa decisamente più complicati di quanto spesso si afferma. Da allora i due principali partiti della sinistra italiana espressero severe critiche contro la classe dirigente israeliana accusandola di essere dipendente dagli Usa e, nel gennaio 1949, manifestarono la loro delusione per la vittoria elettorale di Ben Gurion. Al contrario i partiti liberali di centro, con particolare riferimento alla Democrazia cristiana, espressero comunanza di intenti e di vedute con l'asse Usa-Israele che costituisce ancora oggi, a oltre settant'anni di distanza un blocco strategico-militare inattaccabile.

È quindi chiaro che l'antisemitismo si è manifestato in due modi principali nei decenni successivi alla Seconda guerra mondiale. Uno era il rapporto con l'Olocausto. Ciò avveniva sotto forma di negazione vera e propria dell'Olocausto o di relativizzazione dello stesso. L'intento era di solito quello di banalizzare le sofferenze degli ebrei, di mettere in discussione le sofferenze e di negare il diritto alla memoria dei sopravvissuti e della maggioranza della società.

Ciò avveniva in particolare in Germania e nei suoi alleati di guerra, o nei Paesi che aveva occupato, dove molti membri della società maggioritaria erano diventati autori o collaboratori. Spesso viene definito antisemitismo "secondario": che deriva dalla vergogna. Si tratta in realtà di un rifiuto da parte degli ex autori e dei loro complici di affrontare le loro azioni passate. Tra i complici, vanno menzionati anche gli spettatori. Si tratta di persone che non hanno partecipato attivamente (ad esempio, al saccheggio o alla deportazione degli ebrei), ma che non hanno parlato e non si sono opposte alle atrocità. La maggior parte di queste persone non è mai stata ritenuta responsabile. Non potevano espiare i loro peccati se si pentivano di ciò che avevano fatto, non affrontavano le loro azioni precedenti e reprimevano il senso di colpa. Diversi sopravvissuti hanno raccontato che quando sono tornati a casa dopo le deportazioni, non sono stati affatto accolti dai loro vicini. Molti di questi vicini si erano precedentemente trasferiti nelle case degli ebrei da cui erano stati prelevati, anche se sostenevano di averlo fatto con il permesso dello Stato. Molti non erano stati in grado di restituire gli oggetti di valore ed i mobili che avevano ricevuto dagli ebrei in custodia: avevano speso il denaro o si erano rifiutati di restituire gli oggetti di valore. I sopravvissuti che ritornavano ricordavano loro quello che avevano fatto o non fatto: che erano stati coinvolti in qualche modo nelle sofferenze di queste persone e talvolta anche nel saccheggio e nell'omicidio delle loro famiglie. Per loro era più facile incolpare le vittime che affrontare le proprie azioni o mancate azioni e le relative conseguenze. Alcuni erano persino d'accordo con l'ideologia antisemita; credevano ancora che gli ebrei avessero meritato il loro destino. Tutto questo portò a tensioni, atrocità fisiche e altre persecuzioni contro gli ebrei in alcuni luoghi. Per molti sopravvissuti che tornarono in

patria, questa fu l'ultima goccia: pensarono di non poter rimanere nella loro patria originaria e invece dovettero emigrare.

La situazione nei Paesi del blocco orientale fu ulteriormente aggravata dall'emergere, nel giro di pochi anni, di dittature di sinistra, in cui parlare delle vittime ebrei dell'Olocausto era quasi un tabù, nonostante il fatto che molti sopravvissuti ebrei avessero aderito ai principali partiti comunisti, poiché condividevano l'ideologia antifascista. Inoltre, anche molti ex carnefici, di solito a livelli più bassi, si erano uniti al partito o alle sue organizzazioni armate.

Affrontare i peccati del passato o affrontare la questione della responsabilità non è importante solo per gli individui, ma anche per la società nel suo complesso. L'identità nazionale è importante per la maggior parte delle persone e si preferisce vedere la nazione sotto una luce positiva. Non è facile guardare al passato nazionale e riconoscere la partecipazione a crimini contro l'umanità, o l'aiuto agli autori dei reati, i benefici derivanti dal saccheggio delle vittime, o semplicemente il fatto di aver permesso che queste cose accadessero. La dissonanza cognitiva può influenzare la comunità in generale, può influenzare il modo in cui viene visto il passato nazionale.

La Germania occidentale ha impiegato decenni prima di iniziare a confrontarsi con il passato nazista, nel ricordo e attraverso l'educazione. Nei Paesi dell'Europa orientale ciò è avvenuto solo dopo la caduta del comunismo. Per alcuni incoraggia il confronto e la riparazione, per altri il rifiuto e la negazione, che possono portare a opinioni antisemite.

L'anti-israelismo è l'altro fenomeno in cui l'antisemitismo è evidente. L'atteggiamento di Stalin nei confronti di Israele è stato discusso in precedenza; la sua morte non ha posto fine a questo atteggiamento e i suoi successori, come Krusciov, lo consideravano una questione tattica. L'Unione Sovietica considerava gli Stati arabi della regione come fratelli e forniva loro sostegno militare contro Israele, allora visto come un satellite degli Stati Uniti. Un sostegno simile fu esteso dall'Unione Sovietica alle organizzazioni antisioniste di estrema sinistra dei Paesi occidentali.

L'idea dell'antisionismo è apparsa anche nei movimenti di sinistra degli Stati occidentali e a destra, dove i vecchi codici antisemiti sono stati rapidamente ripresi. Le posizioni di (estrema) sinistra e di (estrema) destra convergono a un certo punto.

### **2.3.5. L'antisemitismo oggi**

L'antisemitismo è un problema persistente del nostro tempo, che si ripresenta sempre più spesso. Non porta molte novità: contiene gli stessi stereotipi antiebraici, pregiudizi politici e razzisti, antisionismo e negazione dell'Olocausto di un tempo.

Nei movimenti di estrema destra si possono trovare tutti questi elementi. Continuano a dipingere gli ebrei come alieni nelle società moderne. Non importa in quale Paese vivano, quale identità nazionale abbiano, se siano osservanti o meno, se siano patrioti o meno. Queste opinioni sostengono che gli ebrei sono intrinsecamente incapaci di cooperare e che moralmente danno priorità solo agli interessi del proprio gruppo. Si tratta indubbiamente di un approccio razzista che fa rivivere le teorie razziali del periodo tra le due guerre mondiali.

Oggi circolano molte teorie del complotto, molte delle quali si basano su luoghi comuni antisemiti e risalgono a periodi precedenti. Le teorie del complotto sono generalmente popolari perché ci permettono di ritrarre noi stessi o le nostre comunità sotto una luce più positiva: noi siamo i buoni e gli altri sono i cattivi che cospirano



contro di noi. Forniscono una risposta di comodo alle nostre paure nei confronti dell'ignoto: ci sentiamo in pace "trovando spiegazioni semplici" per fenomeni troppo complessi e apparentemente inspiegabili. Le teorie del complotto, tuttavia, non hanno alcuna base nella realtà.

Uno degli eventi recenti più significativi è stata la pandemia di Covid-19, che è stata quasi immediatamente associata a opinioni antisemite che sostenevano che la pandemia fosse una cospirazione ebraica.

Con l'inizio della produzione di vaccini, i gruppi anti-vaccini hanno diffuso l'idea che dietro i vaccini ci fosse una cospirazione ebraica. Sebbene il Covid sia una nuova pandemia, il fenomeno di incolpare gli ebrei per l'insorgenza di malattie non è nuovo. Nel Medioevo, ad esempio, durante la Grande Peste, gli ebrei furono accusati di avvelenare i pozzi. Nel 1874, quando nell'Impero tedesco fu introdotta la vaccinazione obbligatoria contro il vaiolo, i gruppi anti-vaccini dell'epoca chiesero l'allontanamento dei medici ebrei, vedendo dietro le vaccinazioni obbligatorie solo sforzi di dominio globale.

La pandemia di Covid ha fatto emergere anche un altro fenomeno. Le chiusure, le quarantene e i tentativi di vaccinazioni obbligatorie o almeno di limitare in qualche modo la circolazione dei non vaccinati hanno scatenato l'indignazione di molte persone. Proteste e dimostrazioni hanno avuto luogo in numerose città, con i manifestanti che spesso indossavano una stella gialla o simboli simili per dimostrare che sono discriminati e perseguitati allo stesso modo degli ebrei durante l'Olocausto. Questo fenomeno rientra nella categoria della distorsione dell'Olocausto. I perseguitati durante l'Olocausto non avevano altra scelta, non potendo cambiare le proprie origini. A differenza dei non vaccinati, hanno subito una persecuzione sistematica, dalla confisca dei beni e la privazione dei diritti alla deportazione e all'omicidio.

Allo stesso modo, incontriamo teorie cospirative antisemite legate al tema della migrazione. Secondo queste teorie, la migrazione, in particolare l'arrivo di gruppi etnici che fuggono principalmente dall'Africa, dal Medio e dall'Estremo Oriente, fa parte di un piano segreto che mira a ripopolare l'Europa con il presunto obiettivo di "sostituire i bianchi". Gli uomini d'affari ebrei sono spesso ritenuti le menti dietro questa migrazione.

Dietro molte teorie del complotto, riemerge ripetutamente la pubblicazione dei Protocolli degli Anziani di Sion. Questo documento è un testo fuorviante elaborato nella Russia zarista, in cui si sostiene che gli ebrei cospirano per controllare i media, le banche e, in definitiva, il mondo intero. I nazisti hanno riportato in auge questo pseudo-protocollo, per cui chi vi fa riferimento oggi sta perpetuando la propaganda nazista. I sondaggi indicano che una percentuale significativa della popolazione, sia negli Stati Uniti che nei Paesi europei, ha atteggiamenti antisemiti e molti di loro credono nella cospirazione ebraica per il dominio del mondo.

La diffusione delle teorie del complotto e delle idee antisemite in generale è facilitata e amplificata dall'esistenza dei social media, dove le idee sbagliate possono diffondersi in modo quasi incontrollato. Si formano gruppi estremi, la cui coesione è rafforzata dall'uso di codici e segnali segreti antisemiti. Chiunque, da qualsiasi parte del mondo, può condividere anonimamente qualsiasi cosa, comprese le opinioni pseudoscientifiche, i discorsi di odio e persino gli appelli alla violenza. Ciò contribuisce in larga misura alla diffusione di ideologie dannose.

Una manifestazione dell'antisemitismo è la negazione o la distorsione dell'Olocausto che, pur non essendo nuova, sembra acquisire ancora più forza in epoca contemporanea. Amplificato dall'uso diffuso dei social media, raggiunge un pubblico molto più vasto. La negazione dell'Olocausto, o perlomeno l'occultamento e la distorsione, sono iniziati durante l'era nazista: spesso si utilizzavano codici segreti ed eufemismi (ad esempio "soluzione finale") per descrivere i crimini commessi. Con l'avvicinarsi della fine della guerra, si cercò di distruggere le prove.

Oggi la negazione dell'Olocausto è criminalizzata in diversi Paesi, per cui più spesso si assiste alla distorsione dell'Olocausto, con il tentativo di minimizzare gli eventi e i crimini dell'Olocausto. La negazione e la distorsione dell'Olocausto sono inequivocabilmente motivate da ragioni antisemite. Le visioni che distorcono l'Olocausto tipicamente minimizzano il numero delle vittime o l'entità delle loro sofferenze, cercano scuse per i responsabili ed i collaboratori, scaricano le responsabilità e falsificano i fatti storici.

In questo contesto, il sentimento anti-Israele emerso negli ultimi decenni è spesso presente nell'estrema destra e nell'estrema sinistra, ma anche nel centro-destra e nella sinistra. È fondamentale distinguere l'antisionismo di matrice antisemita o il rifiuto dello Stato di Israele dalla critica legittima alle politiche dello Stato di Israele. Quest'ultimo non implica necessariamente l'antisemitismo, in quanto le politiche di qualsiasi Stato possono essere soggette a critiche, e se specifiche misure di politica interna ed estera sono sotto esame, è legittimo. Allo stesso modo, l'antisionismo in teoria non ha necessariamente motivazioni antisemite se riguarda il rifiuto generale del nazionalismo in generale e se chi lo propone rifiuta in generale la legittimità degli Stati nazionali. Tuttavia, se le accuse, più comunemente formulate dalla sinistra politica, riguardano esclusivamente Israele, mentre non vengono criticate politiche simili di altri Stati, allora si tratta di antisemitismo mascherato da antisionismo. L'antisionismo che appare nell'estrema destra è quasi certamente antisemita, poiché il nazionalismo è tipicamente parte dell'ideologia di destra. Molti di coloro che criticano le politiche dello Stato di Israele vanno oltre la semplice critica. Applicano due pesi e due misure, non condannando allo stesso modo azioni simili di altri Stati.

Allo stesso modo, se le critiche allo Stato ebraico si basano su pregiudizi, sostenendo che certe azioni derivano dalle "caratteristiche degli ebrei", e se generalizzano queste azioni a tutti gli ebrei del mondo, incolpando ogni ebreo e ritenendolo responsabile delle politiche di Israele, o se ipotizzano una cospirazione ebraica globale dietro le azioni, allora si tratta di antisemitismo.

In Medio Oriente, l'ostilità contro Israele e gli ebrei rappresentata dall'islamismo, soprattutto quello radicale, ha una base religiosa o nazionalistica o una combinazione delle due. Si tratta essenzialmente di una miscela di giudeofobia pagana (precristiana) e di antisemitismo moderno, che spesso si manifesta con la negazione dell'Olocausto.

Israele è spesso accusato di imperialismo e colonialismo e la sua esistenza è spesso considerata un'occupazione. È essenziale notare che Israele è l'unica democrazia del Medio Oriente e che la popolazione araba che vive nel suo territorio possiede la cittadinanza israeliana con i relativi diritti civili. Lo Stato di Israele è stato legittimamente istituito nel maggio 1948, a seguito di una risoluzione delle Nazioni Unite (Risoluzione 181) del 29 novembre 1947, che consentiva l'istituzione dello Stato ebraico sulla terra di Israele. Mentre Israele ha accolto questa risoluzione e ha accettato la soluzione dei due Stati da essa proposta come base per la formazione dello Stato di Israele, gli Stati arabi l'hanno immediatamente respinta. Mentre la situazione tra Israele e molti Stati arabi si è pacificata, l'emergere di organizzazioni militanti e gruppi terroristici che sostengono di rappresentare gli arabi palestinesi ha portato a una continua ostilità e al terrore.

Israele è spesso accusato di opprimere gli arabi palestinesi e la sua semplice esistenza è considerata un'occupazione. Sebbene la situazione tra Israele e la minoranza palestinese sia complessa, alla luce di tutte le informazioni di cui sopra, è chiaro che qualsiasi atteggiamento o comportamento che metta in dubbio la legittimità dello Stato di Israele, o che sostenga o incoraggi atti terroristici, sia in Israele che in altre parti del mondo, è una chiara manifestazione di antisemitismo.

Inoltre, sono considerati antisemiti anche i comportamenti o le azioni che minacciano la sicurezza e la libera pratica religiosa delle comunità o degli individui ebrei, o che limitano la libera espressione della loro identità in qualsiasi parte del mondo.

Negli ultimi anni si è assistito a un aumento delle atrocità antisemite in Europa e nel mondo. Questi fenomeni assumono varie forme, che vanno dall'aggressione verbale e dal vandalismo (ad esempio, il vandalismo nei cimiteri) agli atti di terrorismo che causano vittime. Spesso questa forma di antisemitismo contemporaneo emerge nelle comunità di immigrati arabi. Nelle società europee multietniche e multiculturali, le atrocità fisiche contro le comunità ebraiche sono aumentate, anche se gli atteggiamenti antisemiti non sono aumentati in modo significativo nella società.

La più recente manifestazione di antisemitismo è stata l'attacco terroristico e l'uccisione di massa, lo stupro e la brutalità del 7 ottobre 2023, quando migliaia di terroristi di Hamas (un gruppo terroristico palestinese che comanda a Gaza) hanno attaccato i civili ebrei nei pressi della Striscia di Gaza, uccidendo e torturando bambini, donne, anziani e famiglie. Hanno ucciso violentemente circa 1400 persone e ne hanno rapite oltre 200, di cui più di 100 sono ancora in cattività a 3 mesi dall'evento. L'attacco e la guerra a Gaza iniziata dall'esercito israeliano in risposta hanno provocato un aumento senza precedenti dell'antisemitismo a livello globale.

Gli episodi di antisemitismo sono aumentati dal 350 all'800% nei Paesi dell'Europa occidentale o in Gran Bretagna, negli Stati Uniti e in Canada in tutta la società, ma in modo significativo nei campus universitari. Gli esperti e gli educatori sembrano concordare sulla necessità di comprendere meglio le basi che hanno favorito l'antisemitismo nei campus e in generale. Tuttavia, è chiaro che sono necessari programmi e formazioni mirate per affrontare l'antisemitismo.

### **3. Sintesi della ricerca nell'ambito del progetto BOND**

Il progetto BOND combina ricerca, educazione e dialogo. Political Capital (Ungheria) ha condotto la ricerca in tutti i Paesi partner (Ungheria, Italia, Polonia e Romania). Nel capitolo che segue è riportata una breve sintesi dei risultati della ricerca.

#### **3.1. Descrizione generale della ricerca e dei suoi risultati**

La ricerca mirava a fornire un quadro completo della situazione attuale dell'antisemitismo nei Paesi di attuazione del progetto. Di conseguenza, sono stati pubblicati quattro report nazionali e un report di ricerca completo. Tutte le fasi della ricerca sono state completate prima del 7 ottobre 2023, pertanto gli eventi successivi a tale data e i loro effetti non fanno parte del report di ricerca. La ricerca si è articolata in due parti in termini di metodologia: ricerca documentale e ricerca sul campo. Nell'ambito della ricerca documentale, tutti i partner hanno raccolto, elaborato e sintetizzato la letteratura e i dati disponibili sull'antisemitismo nei rispettivi Paesi negli ultimi dieci anni. La ricerca sul campo mirava a integrare le informazioni raccolte nell'ambito della ricerca a tavolino, chiedendo ai rappresentanti dei gruppi target precedentemente definiti le loro competenze ed esperienze sul tema. La ricerca sul campo è consistita in 8-10 interviste individuali e 4-6 interviste di gruppo in ogni Paese. Le interviste, della durata di 60-120 minuti, sono state condotte con i rappresentanti dei seguenti gruppi in tutti i Paesi: esperti chiave, operatori di prima linea (FLP), leader e membri della comunità ebraica, leader di comunità religiose e minoritarie non ebraiche, giovani ebrei e non ebrei.

Argomenti principali dei report di ricerca:

- Situazione della popolazione ebraica
- Forme, livello e tendenze dell'antisemitismo
- Stereotipi antisemiti, pregiudizi e teorie cospirative
- Discorso d'odio antisemita e crimini d'odio
- Antisemitismo in politica
- Antisemitismo in ambito sportive
- Antisemitismo e istruzione

### **3.2. Sintesi dei risultati della ricerca nazionale – ITALIA**

I risultati della ricerca nazionale sono contenuti in un documento redatto sulla base dell'analisi dei materiali reperiti attraverso la ricerca documentale, in particolare dei materiali e delle fonti messe a disposizione dalla Fondazione CDEC e dal portale dell'Unione delle Comunità Ebraiche Italiane (UCEI), e dell'analisi dei dati acquisiti attraverso la ricerca sul campo, con l'obiettivo di fornire informazioni strutturate e documentate sul fenomeno dell'antisemitismo in Italia oggi. In particolare, il report si concentra sulla situazione delle comunità ebraiche italiane e sulle diverse forme di antisemitismo presenti in Italia. Rispetto a quest'ultimo punto vengono evidenziati gli stereotipi presenti nella società italiana e quelli più diffusi. Da questa analisi emerge chiaramente che le forme e le aree in cui si manifesta l'antisemitismo differiscono a seconda del grado di scolarizzazione, della formazione culturale e del background socio-economico degli autori di atti antisemiti pertanto è difficile identificare con precisione il profilo dell'antisemita. Le aree in cui gli atti di odio e i crimini di odio sono più diffusi sono i social media e lo sport, in particolare il calcio, tuttavia anche nel dibattito politico è evidente la presenza di forme più o meno latenti di antisemitismo legate all'ideologia nazifascista, per i movimenti di estrema destra, e di antisionismo per l'estrema sinistra. Il report si propone inoltre di evidenziare quali siano le altre minoranze più discriminate in Italia e quali siano gli stereotipi e i pregiudizi ad esse associati, nonché quali siano le possibili intersezioni tra antisemitismo e altre forme di razzismo e intolleranza. Ampio spazio è, infine, dedicato alle strategie educative messe in atto nelle scuole per contrastare e prevenire l'antisemitismo, in quanto la direzione del Ministero dell'Istruzione e del Merito italiano (IMPE) punta alla diffusione e all'attuazione delle Linee guida per il contrasto dell'antisemitismo (2019) nelle scuole pubbliche e alla promozione di una cultura del dialogo e della pace.

In merito alla situazione attuale delle comunità ebraiche in Italia i risultati della ricerca nazionale mostrano che oggi gli ebrei italiani registrati nelle 21 comunità ebraiche del Paese sono meno di 30.000 su una popolazione di 57 milioni di abitanti, la metà dei quali vive a Roma e meno di 10.000 a Milano. Gli altri sono sparsi in comunità definite "medie" - come quelle di Torino, Firenze, Trieste, Livorno e Venezia - o "piccole". Le varie comunità sono riunite nell'Unione delle Comunità Ebraiche Italiane, che ha sede a Roma e rappresenta gli ebrei nei rapporti con il governo e le istituzioni pubbliche.

L'Unione coordina le esigenze culturali delle Comunità ebraiche e sostiene le comunità più piccole. Nonostante i numerosi problemi, l'ebraismo italiano rimane vivo e vibrante e rappresenta un elemento di stimolo, riflessione e confronto all'interno della società circostante. Dato significativo emerso dalla ricerca è la presenza di una forte identità etnica, religiosa e culturale e il desiderio di preservarla all'interno della società italiana, anche se si è riscontrata in molti giovani la tendenza a nascondere la propria identità ebraica per vari motivi, come la vergogna della propria appartenenza oppure il desiderio di evitare la curiosità degli altri sulle proprie origini e sulle proprie usanze religiose e culturali. Un'altra peculiarità della situazione italiana, evidenziata dai leader di comunità è la debolezza degli organismi educativi e la complessità e conflittualità degli organismi

comunitari che devono affrontare il problema dell'allontanamento dalla vita comunitaria, che si traduce in scarsa partecipazione e minore interesse per il ruolo svolto dalle comunità ebraiche nella politica nazionale. Questo spiega perché per gli ebrei italiani sia molto importante migliorare il dialogo e la cooperazione sia a livello di comunità ebraiche sia tra la comunità ebraica e gli ebrei che non ne fanno parte.

In relazione al secondo punto della ricerca nazionale cioè forme, tendenze e livello dell'antisemitismo in Italia una ricerca del 2021 ha rilevato che il 19% degli italiani può essere considerato antisemita in termini di antisemitismo primario, il 35% in termini di antisemitismo secondario e il 45% in termini di nuovo antisemitismo. Un tratto specifico della società italiana sembra essere la cosiddetta "inconsapevolezza", che comporta una mancanza di dibattito pubblico e di riflessione storica collettiva sul tema del razzismo e dell'antisemitismo. Non essendo consapevole del proprio razzismo (anzi, volendo costruire un'immagine collettiva sull'idea di apertura e tolleranza), l'Italia tende a legittimare e minimizzare la gravità delle forme di antisemitismo e razzismo, contribuendo così alla loro diffusione. L'italiano medio soffre di una forma cronica di ignoranza dovuta alle riduzioni della propria responsabilità nella diffusione del sentimento antisemita in Italia e in Europa. L'antisemitismo che caratterizza l'Italia potrebbe essere definito "a bassa intensità", il che significa avere a che fare con un fenomeno pervasivo e strisciante, e proprio per questo più pericoloso perché finisce facilmente per de-rubricare atti di antisemitismo e razzismo per "cose" normali. I risultati della ricerca nazionale mostrano anche che l'antisemitismo odierno è legato a variabili economiche, socioculturali, psicologiche, politiche e religiose, ragion per cui il profilo dell'antisemita non è unico.

Gli elementi che spesso si combinano nelle dichiarazioni antisemite sono la frustrazione sociale dovuta alle difficoltà economiche, che porta a sentimenti di rabbia e risentimento, il disorientamento per le informazioni veicolate dai mass-media, l'avversione per Israele, il razzismo, il populismo, il complottismo e l'odio religioso. Inoltre, se da un lato si condivide l'idea di un antisemitismo legato al populismo di destra, dall'altro è altrettanto evidente che esiste un antisemitismo legato anche alle frange dell'estrema sinistra. In riferimento alle forme di antisemitismo si è riscontrato che quella più diffusa è basata sul complottismo che utilizza il canale dei social media. La forma, invece, più arcaica è legata all'ideologia nazifascista in cui si mescolano elementi etnici, religiosi e cospirativi.

Questo tipo di antisemitismo persiste in alcuni individui fanatici che si professano appartenenti a movimenti politici di estrema destra che si rifanno espressamente al fascismo, come Lega, Fratelli d'Italia, Ordine Nuovo e Casa Pound. La forma di antisemitismo incentrata su Israele è ritenuta essere un tratto identitario di sinistra e si ritiene che possa essere alimentato in modo significativo dalla minoranza musulmana presente nelle città italiane e solidale con la causa palestinese. Un'altra forma di antisemitismo, meno menzionata, è il negazionismo e la distorsione dell'Olocausto. Questo tema è al centro degli sforzi dell'International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA), l'organizzazione intergovernativa fondata nel 1998 che riunisce governi ed esperti per rafforzare, promuovere e diffondere l'educazione all'Olocausto. Dalla ricerca nazionale emerge in definitiva che l'antisemitismo in Italia è un fenomeno antico, eterogeneo e persistente, in quanto si basa su una serie di stereotipi e pregiudizi presenti in modo trasversale nella società civile. L'antisemitismo si alimenta a livello psicologico con la riduzione dell'ebreo reale a quello immaginario, in cui l'ebreo risponde a determinate caratteristiche e presunti obiettivi. C'è poi la dimensione emotiva di chi vive la crisi economica, l'incertezza, la fragilità dei sistemi di rappresentanza e la globalizzazione come una minaccia all'identità, tutti fattori che contribuiscono a generare pulsioni antisemite. I fattori più importanti sono i pregiudizi e gli stereotipi radicati storicamente e socialmente che producono sfiducia nella diversità e un diffuso pensiero cospirativo. Gli studi dimostrano che sia il cristianesimo che l'islam hanno incorporato il pregiudizio antisemita nelle loro memorie culturali e religiose e sono stati importanti nella diffusione dell'antisemitismo nel mondo.

Secondo la prospettiva storica più accettata, infatti, le radici dell'antisemitismo possono essere fatte risalire all'antico antigioiudaismo di matrice cristiana, che persiste in alcuni stereotipi e pregiudizi, come quello del deicidio (gli ebrei hanno ucciso Gesù). L'antisemitismo attuale, per definizione, viaggia attraverso il complottismo, rinvigorito dalla crisi economica dell'ultimo decennio e poi dalla pandemia Covid-19. Alle vecchie menzogne si sono aggiunti "nuovi miti antisemiti e teorie cospirative che incolpano gli ebrei della pandemia", come denuncia il rapporto dell'Agenzia Europea, un documento che rileva un aumento degli episodi di antisemitismo negli Stati membri dell'UE, anche per quanto riguarda l'Italia. In Europa, la pandemia da Covid-19 ha "ravvivato" la retorica antisemita e ha dato origine a "nuovi miti e teorie cospirative che incolpano gli ebrei" per l'attuale crisi sanitaria. Questo ha portato ad un aumento di "episodi" nei confronti delle persone di religione ebraica in diversi Paesi dell'UE nel 2020. Anche in Italia, che ha registrato 101 episodi di antisemitismo, il numero più alto registrato negli ultimi 10 anni. È quanto emerge da uno studio della FRA, l'Agenzia europea per i diritti fondamentali. I risultati della ricerca nazionale mostrano anche la presenza dell'antisemitismo nel mondo dello sport, in particolare nel calcio. Non si tratta di un fenomeno solo italiano ma di molti paesi del mondo, soprattutto in Europa, ed in particolare in Belgio, Inghilterra e Germania. Nel corso del 2022, in questi Paesi si sono verificati numerosi episodi di antisemitismo. Anche nel calcio italiano il fenomeno è diffuso in alcune tifoserie. d) Discorsi d'odio antisemita e crimini d'odio.

Il Rapporto annuale sull'Antisemitismo in Italia per l'anno 2022 mostra la pericolosità del web come luogo di diffusione dell'odio e dell'antisemitismo. Con il web, lo spazio per l'espressione dell'antisemitismo e la visibilità dei sentimenti antisemiti sono cresciuti enormemente perché le persone con la stessa ideologia possono facilmente entrare in contatto attraverso specifici algoritmi dei social media, il che rende più pericoloso il passaggio dal virtuale al reale e quindi la possibilità di impatto sulla vita reale. Internet fornisce agli antisemiti un mezzo per diffondere la loro narrativa sia attraverso discorsi d'odio espliciti sia attraverso manifestazioni codificate in discorsi impliciti o indiretti. Secondo il dossier "Quando il veleno è sociale", la rete favorisce l'antisemitismo a causa di tre fenomeni: l'anonimato, la velocità dello strumento con cui si può diffondere il proprio pensiero e il consenso che si riceve per avere ragione. Pertanto, è evidente la necessità di misure legali e penali per scoraggiare i discorsi di odio, i discorsi e le azioni antisemite.

In ambito politico esistono due tipi di narrazioni: quella dei partiti di estrema destra xenofoba in Europa, che in misura marginale è presente anche in Italia (i due principali gruppi apertamente neofascisti ancora presenti in Italia sono Casapound e Forza Nuova), e quella dei partiti di estrema sinistra (in particolare alcuni esponenti del Partito Democratico), che criticano la politica dello Stato di Israele per quanto riguarda la gestione del conflitto con la Palestina.

In riferimento all'inimicizia nei confronti di altri gruppi la ricerca nazionale ha mostrato che in Italia esistono gruppi minoritari più discriminati della minoranza ebraica (per ragioni diverse da quelle che spiegano l'avversione per gli ebrei). La percezione dominante nella società italiana è che altre forme di discriminazione siano più evidenti dell'antisemitismo, che è percepito in Italia come un problema marginale. Secondo le fonti consultate, le minoranze più discriminate, in ordine di priorità, sono: le minoranze etniche legate ai flussi migratori dall'Africa e dal Medio Oriente, la minoranza musulmana, la minoranza rom e sinti e la minoranza LGBTQ. A ciascuna di queste minoranze sono legati stereotipi specifici di minore o maggiore gravità. La presenza di questi pregiudizi e la costruzione di questi stereotipi sono dovuti principalmente alla narrazione mediatica nazionalista e antieuropea, che manipola e indirizza l'opinione pubblica, nonché alla pubblicazione di contenuti e commenti da parte di singoli cittadini sui social network che infiammano il dibattito e rafforzano i pregiudizi. Come è emerso dalle interviste, un giudizio condiviso soprattutto dai giovani studenti e dagli universitari è che lo Stato dovrebbe farsi carico di queste minoranze garantendo l'applicazione dei diritti sanciti



dalla Costituzione italiana e varando nuove misure per combattere la discriminazione perché quelle esistenti non si sono dimostrate efficaci. Anche la comunità educante, come la scuola e l'associazionismo, dovrebbero fare di più per costruire una società in cui le nuove generazioni siano aperte al confronto e libere da pregiudizi. La presenza di un'intersezione tra sentimenti antisemiti e altre forme di discriminazione in Italia oggi è attestata dalla ricerca condotta dall'Osservatorio Antisemitismo e riportata nell'articolo "Hate speech nelle piattaforme sociali online: Un caso intersezionale di antisemitismo e omolebobitansfobia nel contesto italiano". I dati dimostrano che le piattaforme sociali sono un ricettacolo di discorsi d'odio e uno spazio attivo per la discriminazione. È facile trovare post offensivi e discorsi d'odio sui principali social network che aderiscono al Codice di condotta dell'Unione europea, e la situazione è ancora più estrema sulle piattaforme che non aderiscono al Codice di condotta dell'Unione europea, per cui vengono portate all'attenzione due urgenze: in primo luogo, quella di estendere il Codice di condotta per contrastare l'incitamento illegale all'odio online, alle piattaforme di social media che devono ancora aderirvi, e in secondo luogo, la necessità che "le organizzazioni della società civile, i ricercatori, gli attivisti e i politici adottino un approccio alle politiche antidiscriminatorie basato sull'intersezione". L'incitamento all'odio non è specificamente disciplinato dal codice penale italiano, ma la legge Mancino del 1993 (articolo 604bis del codice penale), successivamente modificata nel 2006, stabilisce pene fino a un anno e sei mesi di reclusione per le persone riconosciute colpevoli di incitamento o propaganda razzista per motivi etnici, nazionali o religiosi. Tuttavia, il dato importante che evidenzia la necessità di un approccio olistico e intersezionale, e che contribuisce ad una migliore comprensione del profilo dell'antisemita, è che gli account che diffondono l'odio antisemita sono spesso gli stessi che diffondono omofobia, transfobia, antiziganismo, xenofobia e razzismo. Nell'articolo "Le discussioni sull'antisemitismo devono includere il genere e la sessualità", pubblicato il 9 gennaio 2023, l'attenzione si concentra sul ruolo importante che il genere e la sessualità svolgono nell'antisemitismo. Gli uomini ebrei sono più discriminati delle donne ebraiche e la ragione risiede nel fatto che sono più identificabili in pubblico.

Questa differenza di genere nell'antisemitismo è corroborata anche dall'iconografia, poiché la maggior parte dei disegni o delle immagini antisemite raffigurano uomini e non donne. Un altro aspetto rilevante è la correlazione tra antisemitismo e orientamento sessuale, un fatto spesso assente dalle discussioni sull'antisemitismo eppure, a ben vedere, già individuato dallo storico ebreo tedesco G. Mosse in *Nazionalismo e sessualità* (1984). In quest'opera Mosse sosteneva che una caratteristica tipica dell'ideologia razzista fosse quella di collegare l'eccesso di libido alle cosiddette "razze inferiori", tanto che l'ascesa del nazionalismo si avvaleva di una narrazione che collegava la "razza" alla sessualità. Gli ebrei, infatti, erano considerati libidinosi e perversi. Ancora oggi, questa intersezione esiste e si concretizza nel fatto che alcune persone, ad esempio le donne ebraiche non eterosessuali, subiscono una "doppia discriminazione", in quanto ebraiche e transgender. È evidente, quindi, che "molti estremisti sono sia antisemiti che anti-LGBTQ [...] Affrontare adeguatamente l'antisemitismo significa considerare come altri aspetti dell'identità possano influenzare le esperienze di discriminazione o di odio antiebraico delle persone".

In relazione alle strategie di prevenzione dell'antisemitismo in ambito educativo i risultati della ricerca nazionale mostrano che i giovani studenti delle scuole e delle università italiane hanno una scarsa conoscenza dell'ebraismo a causa della mancanza di esperienze e di contatti diretti con la comunità ebraica italiana e del mancato coinvolgimento della popolazione studentesca in iniziative ed eventi culturali ebraici. Come dimostra l'importante raccolta di articoli relativi agli episodi di antisemitismo nelle scuole dal 2013 a oggi, prodotta dall'Osservatorio sull'Antisemitismo, i fenomeni di antisemitismo nelle scuole sono aumentati notevolmente negli ultimi anni. Altre criticità del mondo della scuola e dell'istruzione sono per esempio il mancato inserimento della storia del popolo ebraico nel triennio delle scuole superiori anche attraverso progetti

specifici; l'utilizzo solo parziale delle risorse digitali disponibili; la mancanza di attività e progetti legati alla conoscenza, al dialogo e all'inclusione sociale delle minoranze discriminate; la necessità di aumentare il numero di materiali, esperienze e risorse umane a disposizione della scuola come formatori esperti, studiosi e ricercatori. I possibili temi su cui appare necessario che i docenti e gli educatori lavorino sono: migliorare la conoscenza dell'ebraismo e del giudaismo con riferimento alla storia, alla cultura e alla religione, spiegando, ad esempio, le dovute differenze tra l'ebraismo ortodosso e l'ebraismo riformato, detto anche liberale e progressista; dissociare la discussione sull'ebraismo dall'antisemitismo; identificare i pregiudizi inconsci che sono alla base del pensiero e dell'agire individuale e collettivo degli studenti; smascherare le teorie del complotto e decostruire gli stereotipi e i pregiudizi che le sostengono con riferimento all'antisemitismo e alle altre forme di discriminazione presenti nella scuola italiana; affrontare la negazione, la distorsione e la banalizzazione della Shoah; affrontare e prevenire l'antisemitismo online; migliorare la conoscenza della situazione in Medio Oriente per sensibilizzare i giovani sulle differenze tra ebrei e cittadini israeliani. Le strategie dei formatori per educare i giovani alla diversità dovrebbero includere l'analisi di argomenti o la conduzione di ricerche e attività che mirano a sviluppare sentimenti di solidarietà, inclusione e sostegno per le minoranze discriminate attraverso:

- L'uso di narrazioni personali per enfatizzare la diversità all'interno del mondo ebraico per mostrare che gli ebrei, come persone di altre tradizioni, hanno molte credenze e pratiche religiose diverse o non ne hanno affatto; i punti in comune tra ebrei e altri, come caratteristiche culturali, socio-economiche, geografiche, linguistiche e di altro tipo; l'impatto positivo che gli ebrei, o altre persone appartenenti a diverse comunità religiose o culturali, hanno sui contesti locali, nazionali e/o internazionali.
- L'uso di lezioni di storia - a scuola, insegnare la storia degli ebrei come parte della storia locale, nazionale o internazionale, compresa la storia dello Stato di Israele e la situazione israelo-palestinese; personalizzare la storia e raccontare le storie personali degli ebrei (persone comuni e note che hanno contribuito allo sviluppo della scienza, delle arti, della filosofia, ecc.); considerare come gli ebrei, o altre persone provenienti da diverse comunità religiose o culturali, hanno contribuito allo sviluppo della scienza, delle arti, della filosofia, ecc.; considerare come hanno contribuito allo sviluppo del mondo. Tenere conto di come i vari stereotipi socialmente accettati hanno avuto e hanno conseguenze negative sui diritti di cui godono uomini, donne e membri di determinati gruppi o comunità, compresi gli ebrei, in vari momenti della storia e del presente; insegnare le origini e le cause dell'antisemitismo prima e dopo l'Olocausto, rivolgendosi al mondo di oggi e facendo attenzione a non sostituire queste lezioni con lezioni specifiche sull'Olocausto.
- L'utilizzo delle diverse identità degli studenti per creare il proprio autoritratto (in forma scritta, grafica o poetica); lavorare sulla diversità etnica, linguistica, religiosa, culturale, sull'orientamento sessuale, sugli hobby, sugli interessi e sugli ideali individuali; guidare gli studenti verso l'identificazione di alcuni aspetti del proprio autoritratto che possono rivelare o generare uno stereotipo basato su fattori, come scelte interiori e pressioni esterne, che influenzano pensieri e azioni, dimostrare come sono costruite le narrazioni sociali.

Il lavoro degli educatori deve mirare a raggiungere risultati migliori rispetto a quelli degli ultimi anni per quanto riguarda il contrasto all'ignoranza, l'innalzamento del livello culturale dei giovani, anche quelli che non frequentano gli studi universitari, e l'affinamento del pensiero critico. In questa prospettiva sarà possibile contrastare anche la precoce tendenza dei giovani alla stereotipizzazione e alla categorizzazione dei pregiudizi causata dalla sovraesposizione mediatica, che porta allo pseudo-apprendimento di una grande quantità di informazioni che gli adolescenti non sono in grado di gestire. Sarebbe necessario nonché auspicabile che, tra le competenze che un giovane deve sviluppare al termine del percorso scolastico secondario e universitario, vi siano competenze socio-relazionali inclusive per costruire una società europea multi-etnica pacifica e

solidale, capace di disgregare muri e barriere fisiche e mentali tra i suoi cittadini. A conclusione di quanto evidenziato si riportano informazioni importanti riguardanti le diverse iniziative messe in campo dal Ministero dell'Istruzione e del Merito per favorire la cultura del dialogo e la lotta all'antisemitismo.

Nel novembre 2021 sono state pubblicate in Italia Le Linee guida per il Contrasto dell'Antisemitismo nelle Scuole, contenenti importanti strumenti per le istituzioni, le scuole, le università e il mondo della comunicazione. Attraverso questo strumento, l'Italia ha dimostrato di voler sviluppare il lavoro di educazione e formazione dei giovani nelle scuole per valorizzare la storia del popolo ebraico. Il Ministero dell'Istruzione promuove la conservazione della memoria della Shoah e l'educazione al rispetto delle differenze contro ogni forma di violenza e discriminazione. Con questo obiettivo sono state avviate una serie di collaborazioni con l'Unione delle Comunità Ebraiche Italiane (UCEI), il Museo Nazionale dell'Ebraismo Italiano e della Shoah (MEIS) e il Memoriale della Shoah. Dal 2001 il Ministero, in collaborazione con l'UCEI, indice annualmente il concorso nazionale "I giovani ricordano la Shoah", dedicato a tutti gli studenti delle scuole di ogni ordine e grado e organizza ogni anno diversi viaggi della memoria per studenti, insegnanti e istituzioni. Con l'obiettivo di fornire a insegnanti e studenti italiani uno strumento di formazione sui temi della Shoah, dell'antisemitismo e dell'indifferenza alle discriminazioni, il Ministero, in collaborazione con l'UCEI, ha creato il portale Scuola e Memoria, che offre una piattaforma per lo scambio di buone pratiche nell'insegnamento della Shoah tra le scuole di tutto il Paese. Esiste anche 'La Rete Italiana della Memoria', nata dalla collaborazione tra Musei e Memoriali della Shoah in Italia. Con la legge n. 211 del 20 luglio 2000, il Parlamento italiano ha riconosciuto il 27 gennaio, data in cui furono abbattuti i cancelli di Auschwitz, come "Giorno della Memoria in ricordo dello sterminio e della persecuzione del popolo ebraico e dei deportati militari e politici italiani nei campi nazisti", precisando all'art. 2, che in occasione di quella giornata saranno organizzate cerimonie, iniziative, incontri e momenti comuni di racconto dei fatti e di riflessione, particolarmente nelle scuole di ogni ordine e grado, su ciò che accadde al popolo ebraico e ai deportati militari e politici italiani nei lager nazisti, per preservare nel futuro dell'Italia la memoria di un periodo tragico e oscuro della storia italiana e europea, e perché eventi simili non si ripetano mai più. Nel 2017, in concomitanza con le celebrazioni del Giorno della Memoria, il Ministero ha inviato alle scuole di ogni ordine e grado una lettera contenente le "Linee guida nazionali per l'educazione alla Shoah a scuola". È inoltre opportuno ricordare che materiali e attività didattiche che trattano i temi dell'Ebraismo e antisemitismo sono disponibili su molti siti, riportati nella ricerca, tra cui il sito dell'Osservatorio Antisemitismo, che mette a disposizione di insegnanti e formatori, opuscoli, film, documentari e lezioni.

## **4. Educazione – linee guida, metodologia, pedagogia**

### **4.1. Linee guida educative, raccomandazioni**

L'allarmante aumento dell'antisemitismo a livello globale richiede una risposta per contrastarlo. È una sfida che tutti devono affrontare in diversi segmenti della società. Anche l'educazione ha una responsabilità particolare.

Come possiamo educare gli studenti a diventare immuni ai pregiudizi in generale, compresi quelli antisemiti? Come possiamo aiutarli a contrastare questi fenomeni nei loro contesti?

Quali sono le conoscenze che gli studenti devono ricevere, quali sono le competenze che devono sviluppare e quali sono i metodi che gli educatori possono utilizzare per sostenerle?

Sebbene non esista un'unica risposta a queste domande, esistono diverse raccomandazioni e iniziative che gli educatori possono utilizzare se vogliono essere preparati a insegnare l'antisemitismo. Questo documento, come già detto, non intende duplicare questi sforzi. Piuttosto, a complemento degli sforzi esistenti, offre strumenti e materiali specifici che possono aiutare a rispondere alle domande di cui sopra. Tuttavia, prima di entrare nel merito degli strumenti pratici, si fa riferimento ai più importanti materiali esistenti. Per contrastare efficacemente l'antisemitismo in ambito educativo, è possibile applicare il modello di competenza a farfalla del Consiglio Europeo, che comprende valori, atteggiamenti, conoscenze e abilità<sup>69</sup>.

Questo modello si applica all'apprendimento basato sulle competenze in generale, ma se applicato al nostro argomento (l'antisemitismo), le linee guida generali diventano chiare.

1. Sviluppo della conoscenza e della comprensione critica della materia.
2. Sviluppo di atteggiamenti, come l'apertura all'alterità culturale e ad altre credenze, voti e pratiche mondiali, il rispetto, il senso civico, la responsabilità e altri;
3. Sviluppo di valori, tra cui il valore dei diritti umani e della dignità umana, della diversità culturale, della democrazia, ecc.
4. Sviluppo di competenze, come la capacità di pensiero analitico e critico, l'empatia e altre.

La metodologia e la pedagogia seguono il modello sopra descritto e sono rappresentate nei materiali didattici sviluppati (vedi sotto) e raccomandati in questo curriculum. Oltre ai materiali didattici creati, esistono buone pratiche e linee guida raccomandate da istituzioni di fiducia. Di seguito, forniremo una sintesi e l'accessibilità di questi materiali esistenti.

Nel 2019, l'OSCE/ODIHR e l'UNESCO hanno realizzato dei sussidi didattici costituiti da 10 opuscoli, ognuno dei quali tratta un argomento e un approccio particolare nell'insegnamento e nell'apprendimento dell'antisemitismo e nella lotta contro di esso. I singoli materiali sono disponibili [qui](#)<sup>70</sup>. Come suggeriscono i titoli degli opuscoli, affrontare l'antisemitismo attraverso l'educazione è possibile attraverso diversi argomenti, ma ognuno di essi ha linee guida particolari. Ad esempio, è possibile affrontare il tema dell'antisemitismo attraverso l'educazione all'Olocausto (vedi sotto), ma ciò non significa che il semplice insegnamento dell'Olocausto di per sé possa risolvere il problema dell'antisemitismo. I programmi devono essere mirati e incentrati sull'antisemitismo, affrontati in diverse direzioni e da varie prospettive. I dieci opuscoli sono organizzati di conseguenza, in modo mirato, intorno ai seguenti temi.

- [Affrontare l'antisemitismo attraverso l'educazione: Aumentare la conoscenza degli ebrei e del Giudaismo, Aiuto all'insegnamento 1](#)<sup>71</sup>

<sup>69</sup> [https://www.researchgate.net/figure/The-butterfly-model-of-the-RFCDC-Barrett-et-al-2018a\\_fig1\\_353346541](https://www.researchgate.net/figure/The-butterfly-model-of-the-RFCDC-Barrett-et-al-2018a_fig1_353346541)

<sup>70</sup> <https://www.osce.org/odihr/441146>

<sup>71</sup> <https://www.osce.org/files/f/documents/3/0/503713.pdf>

Disponibile in [Italiano](#).

Il primo opuscolo contiene informazioni rilevanti sul popolo ebraico, considerando la religione e la cultura. Fornisce inoltre strategie di apprendimento da utilizzare in classe per aumentare la conoscenza degli ebrei e dell'ebraismo, nonché risorse e materiali per ulteriori letture.

- [\*\*Affrontare l'Antisemitismo attraverso l'Educazione: Superare i pregiudizi inconsci, Aiuto all'Insegnamento 2\*\*](#)<sup>72</sup>

Disponibile in [Italiano](#)

Il secondo opuscolo affronta l'antisemitismo dal punto di vista dei pregiudizi inconsci e fornisce strategie per riconoscere e ridurre i pregiudizi inconsci. Contiene inoltre attività che aiutano a scoprire, attenuare e contrastare i pregiudizi, nonché risorse e materiali per ulteriori letture.

- [\*\*Stereotipi e Pregiudizi Antisemiti, Sussidio Didattico 3\*\*](#)<sup>73</sup>

Disponibile in [Italiano](#)

Il terzo opuscolo si concentra sugli stereotipi e i pregiudizi antisemiti. Offre una panoramica degli stereotipi antisemiti più comuni e fornisce strategie per identificare e sfatare gli stereotipi antisemiti in classe. Il documento supporta gli educatori fornendo esempi di esercizi che possono utilizzare per sfidare e prevenire questi stereotipi e contiene risorse e materiali per ulteriori letture.

- [\*\*Affrontare l'Antisemitismo attraverso l'Educazione: Sfidare le Teorie del Complotto, Aiuto all'Insegnamento 4\*\*](#)<sup>74</sup>

Disponibile in [Italiano](#)

Il quarto opuscolo tratta del fenomeno delle teorie del complotto e di come contrastarle. Dopo aver fornito una definizione e un contesto, la pubblicazione offre strategie per affrontare queste teorie del complotto in ambito scolastico. Contiene inoltre risorse e materiali per ulteriori letture.

- [\*\*Affrontare l'Antisemitismo attraverso l'Educazione: Insegnare l'Antisemitismo attraverso l'Educazione all'Olocausto, Aiuto all'Insegnamento 5\*\*](#)<sup>75</sup>

Disponibile in [Italiano](#)

Il quinto volume affronta il tema dell'antisemitismo a partire dall'insegnamento e dall'apprendimento dell'Olocausto. Sebbene non si sottolinei mai abbastanza che l'educazione all'Olocausto non è una soluzione per l'antisemitismo, affermazione sostenuta da innumerevoli ricerche a livello globale, c'è sicuramente uno spazio per discutere dell'Olocausto come forma più estrema di antisemitismo genocida. La pubblicazione contiene informazioni di base sulla storia dell'antisemitismo prima dell'Olocausto e offre agli educatori strategie per condurre conversazioni in classe sull'antisemitismo e sull'Olocausto. Richiama l'attenzione sui pericoli dell'uso di immagini stereotipate e fa riferimento ad alcuni buoni esempi. L'opuscolo contiene anche risorse e materiali per ulteriori letture.

---

<sup>72</sup> <https://www.osce.org/files/f/documents/b/5/503728.pdf>

<sup>73</sup> <https://www.osce.org/files/f/documents/4/7/503746.pdf>

<sup>74</sup> <https://www.osce.org/files/f/documents/2/e/503752.pdf>

<sup>75</sup> <https://www.osce.org/files/f/documents/4/4/503803.pdf>

- [\*\*Affrontare l'Antisemitismo attraverso l'Educazione: Affrontare la Negazione, la Distorsione e la Banalizzazione dell'Olocausto, Aiuto all'Insegnamento 6\*\*](#)<sup>76</sup>

Disponibile in [Italiano](#)

Il sesto volume tratta un'altra forma di antisemitismo: La negazione e la distorsione dell'Olocausto. Dopo aver fornito le definizioni, continua a discutere le strategie che gli educatori possono utilizzare per discutere la negazione dell'Olocausto. Offre inoltre risorse e materiali per ulteriori letture. Ulteriori informazioni su come affrontare questa forma di antisemitismo, in particolare il crescente fenomeno della distorsione dell'Olocausto, sono riportate di seguito.

- [\*\*Affrontare l'Antisemitismo attraverso l'Educazione: l'Antisemitismo ed il Discorso sulla Memoria Nazionale, Sussidio Didattico 7\*\*](#)<sup>77</sup>

Disponibile in [Italiano](#)

La settima pubblicazione della serie si concentra sul discorso della memoria nazionale e sul suo rapporto con l'antisemitismo e il suo ruolo nella sua ascesa. Fornendo il contesto e una breve analisi di come si forma il discorso nazionale, l'opuscolo offre vari esempi nazionali e strategie di classe per gli educatori, per affrontare l'eroizzazione del passato nazionale e i discorsi conflittuali all'interno della memoria nazionale. L'opuscolo offre risorse e materiali per ulteriori letture.

- [\*\*Affrontare l'Antisemitismo attraverso l'Educazione: Affrontare gli Incidenti Antisemiti, Sussidio Didattico 8\*\*](#)<sup>78</sup>

Disponibile in [Italiano](#)

L'ottavo volume si concentra sugli incidenti antisemiti e su come affrontarli. La pubblicazione fornisce una descrizione di ciò che possono essere gli incidenti: dall'espressione verbale al vandalismo, fino alle azioni fisiche. Dopo aver elencato alcuni esempi, l'opuscolo richiama l'attenzione su alcuni fatti importanti che gli educatori devono ricordare quando si tratta di incidenti antisemiti a scuola e offre strategie per affrontare tali incidenti in classe. L'opuscolo si conclude con un elenco di risorse e materiali per ulteriori letture.

- [\*\*Affrontare l'Antisemitismo attraverso l'Educazione: Affrontare l'Antisemitismo Online, Supporto Didattico 9\*\*](#)<sup>79</sup>

Disponibile in [Italiano](#)

Il nono volume offre indicazioni su come affrontare l'antisemitismo che compare online. Lo spazio online è l'area meno controllabile dove l'antisemitismo e altre forme di odio possono diffondersi senza controllo. La pubblicazione discute questo fenomeno e ne cita altri, come il cyber-bullismo e l'hate speech, e offre strategie per affrontare l'hate speech online in classe, oltre a un elenco di risorse e materiali per ulteriori letture.

- [\*\*Addressing Anti-Semitism through Education: Anti-Semitism and the Situation in the Middle East, Teaching Aid 10\*\*](#)<sup>80</sup>

Disponibile in [Italiano](#)

<sup>76</sup> <https://www.osce.org/files/f/documents/e/5/503809.pdf>

<sup>77</sup> <https://www.osce.org/files/f/documents/e/2/503815.pdf>

<sup>78</sup> <https://www.osce.org/files/f/documents/9/7/503824.pdf>

<sup>79</sup> <https://www.osce.org/files/f/documents/c/c/503854.pdf>

<sup>80</sup> <https://www.osce.org/files/f/documents/1/f/503863.pdf>



La decima e ultima pubblicazione della serie affronta la difficile questione dell'antisemitismo discutendo la situazione in Medio Oriente. L'opuscolo fornisce brevi informazioni di base sul fenomeno del nuovo antisemitismo. Fornisce inoltre una spiegazione di cosa sia il sionismo e aiuta gli educatori ad adottare strategie di discussione in classe sulla situazione in Medio Oriente. L'opuscolo si conclude con un elenco di risorse e materiali per ulteriori letture.

È importante notare che la serie è stata sviluppata nel 2019. La situazione in Medio Oriente ha portato a un aumento senza precedenti dell'antisemitismo a livello globale dopo l'attacco terroristico in Israele del 7 ottobre 2023.

Una raccolta di materiali creati o raccomandati dall'UNESCO, compresi altri importanti contenuti sviluppati anche in collaborazione con l'OSCE/ODIHR, sono disponibili [qui](#). La pagina dedicata all'UNESCO offre l'accesso ai seguenti materiali:

- [Affrontare l'Antisemitismo attraverso l'Educazione: linee guida per i responsabili politici](#)<sup>81</sup>

Questo opuscolo, pubblicato nel 2018, è stato sviluppato per i responsabili delle politiche e non direttamente per i praticanti. I decisori politici sono un pubblico importante perché sono loro a decidere sui curricula, sui libri di testo e sullo sviluppo professionale. Le loro decisioni informate sono di grande supporto per gli educatori professionisti e precari, in quanto possono contribuire a creare contesti in cui la lotta all'antisemitismo e ad altre forme di pregiudizio e discriminazione è al centro dell'attenzione. Le linee guida contenute nella pubblicazione suggeriscono modi concreti per affrontare l'antisemitismo, contrastare i pregiudizi e promuovere la tolleranza attraverso l'educazione. I programmi raccomandati forniscono ai responsabili politici, ai funzionari governativi, ai dirigenti scolastici e agli amministratori gli strumenti per costruire sistemi educativi che rafforzino le conoscenze, le abilità, le competenze e gli atteggiamenti dei giovani per contrastare le ideologie antisemite e tutte le forme di razzismo e discriminazione.

- [Affrontare l'Antisemitismo nelle Scuole: programmi di formazione](#)<sup>82</sup>

I programmi di formazione per vari destinatari comprendono gli insegnanti di scuola primaria ([Affrontare l'antisemitismo nelle Scuole: programmi di formazione per insegnanti di scuola primaria](#)<sup>83</sup>), insegnanti di scuola secondaria ([Affrontare l'Antisemitismo nelle scuole: programmi di formazione per insegnanti delle scuole secondarie](#)<sup>84</sup>), gli insegnanti di scuole professionali ([Affrontare l'Antisemitismo nelle scuole: programma di formazione per gli insegnanti delle scuole professionali](#)<sup>85</sup>) ed i dirigenti scolastici ([Affrontare l'Antisemitismo nelle scuole: programmi di formazione per i dirigenti scolastici](#)<sup>86</sup>).

- [L'Antisemitismo online: un kit di strumenti per la società civile](#)<sup>87</sup>

<sup>81</sup> <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000263702>

<sup>82</sup> <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374864?posInSet=6&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

<sup>83</sup> <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374865?posInSet=5&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

<sup>84</sup> <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374866?posInSet=4&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

<sup>85</sup> <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374868?posInSet=3&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

<sup>86</sup> <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374869?posInSet=2&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

<sup>87</sup> <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381856>

L'opuscolo è stato pubblicato nel 2022 come risposta al crescente antisemitismo online. Sebbene sia una pubblicazione non rivolta direttamente agli educatori, è importante includerla in questo documento. Il tema dell'antisemitismo online e gli sforzi per contrastarlo devono essere all'attenzione di educatori, politici e organizzazioni della società civile. Non può essere affrontato separatamente dalla diffusione dell'odio e della disinformazione online, poiché tutti questi fenomeni minano i valori europei e rappresentano una minaccia per le nostre democrazie.

Gli autori e gli esperti che hanno sviluppato la pubblicazione intendono costruire un'alfabetizzazione per affrontare l'antisemitismo online, fornendo un'analisi del panorama, una panoramica delle risposte politiche esistenti a livello internazionale e nazionale e raccomandazioni per l'impegno con i governi, le piattaforme e all'interno delle comunità per affrontare questi problemi.

Altri materiali includono una [pagina dedicata](#)<sup>88</sup> sulla piattaforma IWitness della USC Shoah Foundation, sviluppata in collaborazione con l'UNESCO e contenente i programmi di formazione per insegnanti dell'UNESCO combinati con attività didattiche digitali o scaricabili basate su testimonianze; un manuale che si concentra specificamente sulla [Negazione e distorsione dell'Olocausto sui social media](#)<sup>89</sup>, materiali frutto della [collaborazione tra Shine a Light on Antisemitism e la USC Shoah Foundation](#)<sup>90</sup> per educatori. Un altro sito correlato è la pagina UNESCO [page on Countering Hate Speech](#)<sup>91</sup> attraverso l'educazione.

Tra le risorse rilevanti è importante citare la homepage di [Shine a Light on Antisemitism](#)<sup>92</sup>; la pagina corrispondente di [Facing History and Ourselves](#)<sup>93</sup>. Un altro programma mirato che affronta l'antisemitismo che si manifesta sotto forma di distorsione dell'Olocausto è [stato sviluppato](#) da International Holocaust Remembrance Alliance<sup>94</sup>. Questo materiale contiene programmi completi di formazione per formatori, accessibili online, con l'obiettivo di formare diversi gruppi di destinatari: [responsabili politici e ufficiali governativi, educatori](#) e [organizzazioni della società civile](#).

Per comprendere la metodologia generale, si raccomanda agli educatori di leggere le Raccomandazioni dell'International Holocaust Remembrance Alliance sull'Insegnamento e l'apprendimento dell'Olocausto, materiale che fornisce un quadro educativo per gli educatori e i responsabili politici e che spiega anche come materiali didattici, metodi e obiettivi di apprendimento mirati siano importanti per insegnare a contrastare l'antisemitismo.

## 4.2. Metodologia e pedagogia – Insegnare con la Testimonianza

Come spiegato in precedenza, lo sviluppo dell'attuale curriculum (e dei conseguenti programmi di formazione) è stato innescato dal fenomeno dell'aumento dell'antisemitismo a livello globale. Per rispondere a questa esigenza, il consorzio BOND, con la guida della Zachor Foundation for Social Remembrance (Ungheria), ha sviluppato materiali didattici multimediali pratici e digitali, disponibili per gli educatori sulla piattaforma

---

<sup>88</sup> <https://iwitness.usc.edu/sites/unesco>

<sup>89</sup> <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000382159>

<sup>90</sup> <https://iwitness.usc.edu/sites/shinealight>

<sup>91</sup> <https://www.unesco.org/en/countering-hate-speech>

<sup>92</sup> <https://shinealighton.com/>

<sup>93</sup> <https://www.facinghistory.org/resource-library/responding-rising-antisemitism>

<sup>94</sup> <https://training.againstholocaustdistortion.org/>

internazionale IWitness e sul sito web del progetto. Prima di presentare in dettaglio i materiali didattici, viene fornita una breve sintesi della pedagogia e della metodologia di base.

I moduli didattici sviluppati offrono una solida metodologia radicata nei valori democratici, che può essere adattata ai vari contesti locali. I moduli sono stati costruiti attorno a fonti multimediali - testimonianze video - in diverse lingue. Ognuno di questi moduli è basato sui risultati e, oltre ad affrontare il tema dell'antisemitismo da varie prospettive e a fornire conoscenze sui contenuti, contribuisce allo sviluppo di competenze chiave e all'impegno civico.

La metodologia dell'educazione basata sulla testimonianza offre un percorso per sviluppare la conoscenza dei contenuti, l'empatia e le capacità di pensiero critico degli studenti. Può, inoltre, aiutare gli educatori a sviluppare la loro versatilità metodologica e la loro cultura pedagogica.

Le testimonianze dei sopravvissuti e dei testimoni hanno un significato immenso in vari campi, tra cui, oltre alla storia, i diritti umani e l'istruzione. Queste narrazioni personali forniscono una visione preziosa degli eventi storici e delle esperienze umane, favorendo l'empatia e la comprensione. Se scelte con cura, queste fonti primarie offrono l'opportunità di affrontare anche il tema dell'antisemitismo.

L'integrazione delle testimonianze dei sopravvissuti e dei testimoni nelle metodologie educative offre un'opportunità unica per coinvolgere gli studenti a un livello profondo e personale, migliorando le loro esperienze di apprendimento e promuovendo le capacità di pensiero critico e altre competenze chiave.

Impegnandosi con le testimonianze dei sopravvissuti in un contesto pedagogico, gli educatori creano un legame autentico con la storia, passata e presente, creando connessioni tra eventi storici e questioni contemporanee. Le testimonianze dei sopravvissuti e dei testimoni fungono da fonti primarie, le quali collegano gli studenti e le situazioni contemporanee che vivono direttamente agli eventi storici.

Questi racconti personali forniscono prospettive reali, offrendo una comprensione autentica delle emozioni, delle battaglie, delle decisioni e delle gioie degli individui che hanno vissuto gli eventi in prima persona. Le testimonianze aiutano gli studenti a sviluppare l'empatia e la resilienza e sono quindi strumenti importanti per l'apprendimento socio-emotivo.

Il coinvolgimento con le storie personali coltiva l'empatia negli studenti, che si connettono emotivamente con le esperienze vissute dai sopravvissuti e dai testimoni. Questo legame emotivo umanizza le narrazioni storiche e promuove una valutazione più profonda delle complessità della storia, contribuendo allo sviluppo del pensiero critico e delle capacità analitiche.

L'analisi e l'interpretazione delle testimonianze dei sopravvissuti e dei testimoni stimolano gli studenti a esaminare criticamente queste fonti e a riflettere sulle distorsioni.

Questo processo alimenta le capacità di pensiero critico e spinge gli studenti a interpretare e valutare le informazioni storiche e la loro relazione con le questioni attuali.

Il medium stesso delle testimonianze video e le altre fonti circostanti rafforzano l'apprendimento multidisciplinare e sviluppano l'alfabetizzazione mediatica, oltre a concentrarsi sul tema dell'antisemitismo.

L'integrazione delle testimonianze dei sopravvissuti e dei testimoni nell'ambito della formazione può riguardare diverse materie, come storia, letteratura, psicologia, arti, lingue, educazione civica, etica, cittadinanza, religione, ecc.

Questo approccio interdisciplinare arricchisce la comprensione da parte degli studenti del contesto storico e del suo rapporto con il presente.

L'antisemitismo è un fenomeno che attraversa i periodi storici. È importante studiarne le manifestazioni - storiche e/o attuali.

Insegnare l'antisemitismo con le testimonianze dei sopravvissuti e/o dei testimoni è innovativo, coinvolgente e può ampliare le conoscenze in più discipline, nonché le competenze trasversali e il pensiero critico, obiettivo ultimo per affrontare e contrastare l'antisemitismo e altre forme di discriminazione

Quando si lavora con le testimonianze dei sopravvissuti e dei testimoni in ambito formativo, per qualsiasi scopo e con qualsiasi obiettivo di apprendimento, ci sono alcuni punti che gli educatori dovrebbero sempre tenere in considerazione.

Una cosa importante da considerare è il fatto che le testimonianze dei sopravvissuti e dei testimoni sono materiali delicati, spesso raccontati in una sola ed unica occasione dall'intervistato.

Un altro punto da considerare è che le testimonianze dei sopravvissuti prevedono il ricordo di esperienze traumatiche, il che richiede agli educatori di affrontare l'argomento con sensibilità. Una guida e un sostegno adeguati sono fondamentali per creare un ambiente di apprendimento sicuro e rispettoso per gli studenti. Gli eventi traumatici vissuti e spiegati da una prospettiva personale possono avere un effetto traumatizzante anche sugli studenti.

Le testimonianze si basano sulla costruzione di ricordi personali al momento dell'intervista, per lo più relativi a un'esperienza antisemita o discriminatoria collocata nel passato, lontano o vicino.

La natura del ricordo personale e il fenomeno della costruzione di narrazioni personali su eventi passati nel presente possono essere discussi e chiariti in classe in quanto sono definiti da molti fattori, tra cui:

- le esperienze tra il momento dell'evento e quello della narrazione;
- il momento dato;
- il contesto socio-politico e/o personale dell'intervistato in quel momento
- il rapporto con l'intervistatore, solo per citarne alcuni.

Con l'uso delle testimonianze gli educatori possono fornire prospettive molteplici e diversificate, offrendo un'importante opportunità di insegnamento e apprendimento. La natura della memoria deve essere discussa e compresa dagli studenti per ottenere queste opportunità di apprendimento. Le testimonianze dei testimoni e dei sopravvissuti possono presentare prospettive diverse sugli stessi eventi e gli educatori devono essere preparati a presentare una gamma equilibrata di narrazioni, promuovendo il pensiero critico e incoraggiando gli studenti a esplorare le complessità dell'interpretazione storica.

L'insegnamento basato sulla testimonianza comporta importanti responsabilità etiche. Gli educatori devono affrontare i problemi etici legati all'uso di racconti personali su esperienze discriminatorie, compresi gli incidenti e gli atteggiamenti antisemiti, garantendo il rispetto dei diritti e della dignità dei sopravvissuti e dei testimoni. Riflettere sull'impatto della condivisione di storie delicate è un aspetto essenziale dell'insegnamento etico.

Alcuni ulteriori orientamenti metodologici, raccomandazioni e strategie di attuazione devono essere presi in considerazione dagli educatori che vogliono implementare efficacemente il metodo dell'istruzione basata sulla testimonianza.

Gli educatori devono sempre essere ben preparati e contestualizzare l'episodio discriminatorio nell'uso delle narrazioni personali. Prima di introdurre le testimonianze, gli insegnanti dovrebbero fornire un contesto storico per aiutare gli studenti a comprendere meglio gli eventi di cui si parla. Queste informazioni di base

migliorano la comprensione e assicurano che le narrazioni siano inserite in un quadro storico o attuale più ampio.

Dovrebbero consentire agli studenti di interpretare una gamma diversificata di voci, includendo nei materiali testimonianze che rappresentino una molteplicità di intervistati, punti di vista, background ed esperienze. Questa diversità arricchisce le discussioni e stimola gli studenti a prendere in considerazione diversi punti di vista. Tutto ciò dovrebbe essere soggetto agli obiettivi e ai risultati di apprendimento predefiniti, che dovranno definire il modulo o il materiale della lezione.

È inoltre importante coinvolgere gli studenti in discussioni guidate e in manifestazioni di creatività personale, consentendo loro di riflettere sul proprio apprendimento e sui pensieri e le opinioni degli altri. Le testimonianze (comprese quelle sul tema dell'antisemitismo) dovrebbero essere interpretate attraverso discussioni guidate che incoraggino gli studenti a riflettere sull'impatto emotivo e cognitivo del fenomeno così come si manifesta nelle narrazioni.

Il motivo di queste discussioni, oltre al fatto che l'apprendimento avviene in modo più sostenibile quando si dialoga, è che favoriscono l'empatia e aiutano gli studenti a collegare le esperienze personali a temi più ampi, come l'antisemitismo, che si verificano intorno a loro ogni giorno.

Gli studenti dovrebbero essere incoraggiati a esprimere la loro comprensione attraverso varie forme di espressione creativa, come la scrittura di un saggio o di altri testi, o una discussione, o altro. In questo modo potranno elaborare i loro pensieri e le loro emozioni impegnandosi a fondo con il materiale.

Le strategie di cui sopra sono tutte ricomprese nella metodologia utilizzata nei materiali didattici sviluppati e raccomandati di seguito. Sono tutte inserite nella Teoria Costruttivista dell'Apprendimento e sono strutturate intorno alle 4 C: Consider (Considerare), Collect (Raccogliere), Construct (Costruire) e Communicate (Comunicare).

All'inizio del materiale gli studenti si preparano considerando l'argomento e mobilitando le loro conoscenze preesistenti.

Raccolgono informazioni e conoscenze da una varietà di fonti, poi costruiscono la conoscenza e riflettono sull'apprendimento loro e dei loro compagni. A seconda degli obiettivi di apprendimento dei materiali, possono sviluppare una serie di abilità e competenze.

La metodologia di insegnare e affrontare l'antisemitismo e altre forme di discriminazione con le testimonianze dei sopravvissuti e dei testimoni offre un potente mezzo per collegare la storia al presente, promuovere l'empatia e sviluppare il pensiero critico e altre abilità e competenze chiave.

Attraverso un'attenta considerazione delle questioni etiche, delle diverse prospettive e delle strategie di attuazione efficaci, gli educatori possono creare esperienze di apprendimento significative e formative su un argomento difficile e difficilmente accessibile. Incorporando le narrazioni personali, gli educatori mettono gli studenti in condizione di diventare cittadini globali compassionevoli e informati che si impegnano attivamente nell'affrontare un argomento critico del nostro passato e del nostro presente.

## 5. Materiali didattici basati su testimonianze per affrontare l'Antisemitismo

### 5.1. Informazioni sulla piattaforma IWitness

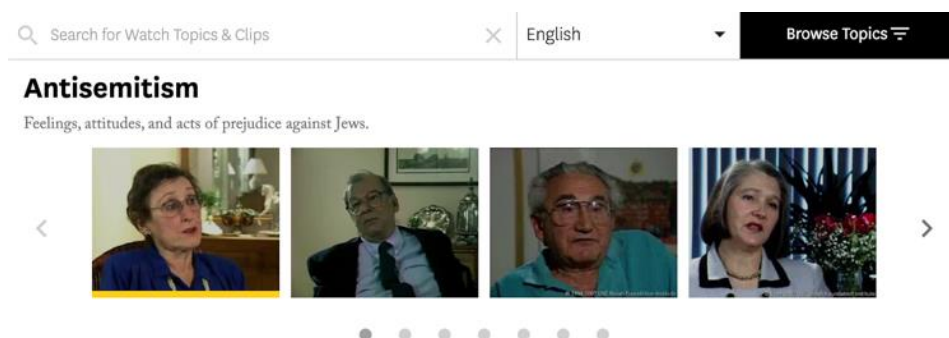
IWitness è la piattaforma educativa internazionale della Fondazione Shoah della University of Southern California (USC). Attualmente contiene quasi 4500 testimonianze integrali di sopravvissuti e testimoni dell'Olocausto e di altri genocidi e di sopravvissuti e testimoni dell'antisemitismo in 31 lingue. Contiene inoltre spezzoni di testimonianze curati in modo topico in 12 lingue e moduli di apprendimento multimediali e digitali - attività in 19 lingue e il numero è in crescita. Anche il numero di testimonianze aggiunte a IWitness aumenta ogni anno.

I materiali didattici sono basati su testimonianze e sviluppano il pensiero critico e le competenze multiple degli studenti (tra cui l'alfabetizzazione mediatica, l'alfabetizzazione digitale e altre competenze del XXI secolo). La piattaforma è gratuita e gli educatori e gli studenti possono utilizzarla dopo una semplice registrazione.

I materiali multimediali possono essere utilizzati in varie materie (ad esempio storia, letteratura, arti linguistiche, lingua straniera, media, etica, educazione civica, studi sociali, ecc.) e su vari argomenti (Olocausto, antisemitismo, discriminazione, genere, razzismo, uguaglianza, valori, storia locale, resilienza e molti altri). In ogni attività multimediale accessibile sulla piattaforma IWitness, gli studenti lavorano secondo la teoria costruttivista dell'apprendimento secondo il modello delle 4C (Considerare - Raccogliere - Costruire - Comunicare - vedi sopra). Le attività sviluppano abilità e competenze cognitive come: capacità analitiche, capacità di sintesi, capacità argomentative, alfabetizzazione mediatica e digitale, capacità di comprensione e scrittura creativa e riflessiva.

### 5.2. Risorse: Clips curate in base all'argomento (Pagina d'osservazione)

La pagina Watch di IWitness offre a educatori e studenti l'accesso a filmati selezionati per argomento. I visitatori possono filtrare per lingua e argomento e questi filmati sono disponibili per la visione senza registrazione. Per scaricare i filmati, i visitatori devono registrarsi. 57 clip di testimonianza sul tema dell'antisemitismo sono disponibili sulla pagina Watch di IWitness (25 clip sono disponibili in inglese, 4 in croato, 4 in ceco, 10 in ungherese, 8 in polacco, 3 in portoghese, 3 in ucraino).



### 5.3. Risorse: Attività tipo sulla piattaforma



Sulla piattaforma esistono diversi tipi di attività. I quattro principali tipi di attività sono elencati di seguito (tre di questi sono stati utilizzati per i materiali didattici nell'ambito del progetto BOND).

#### MiniQuest:

Questo tipo di attività consente una varietà di prodotti finali (ad esempio, resoconti scritti, opere d'arte, presentazioni creative). È un tipo di attività scaricabile che, se scaricata, può essere completata senza connessione a Internet.

#### InfoQuest:

Questo tipo di attività si conclude con lo sviluppo di una nuvola di parole creata dagli studenti dopo aver interpretato e riflettuto sulle testimonianze.

#### VideoAttività:





In questa attività gli studenti fanno una ricerca nell'archivio delle testimonianze integrali di IWitness e poi creano un video-saggio utilizzando il metodo del digital storytelling (narrazione digitale). Per montare il filmato utilizzano l'editor video integrato nella piattaforma IWitness.

#### Lezione:

Materiali più brevi, scaricabili, contenenti video clip PDF con il programma della lezione e le dispense delle attività per gli studenti. La maggior parte delle lezioni contiene un filmato con attività relative allo stesso, che possono essere svolte nell'ambito di una lezione di 45 minuti. Altre lezioni sono più lunghe e contengono più filmati.

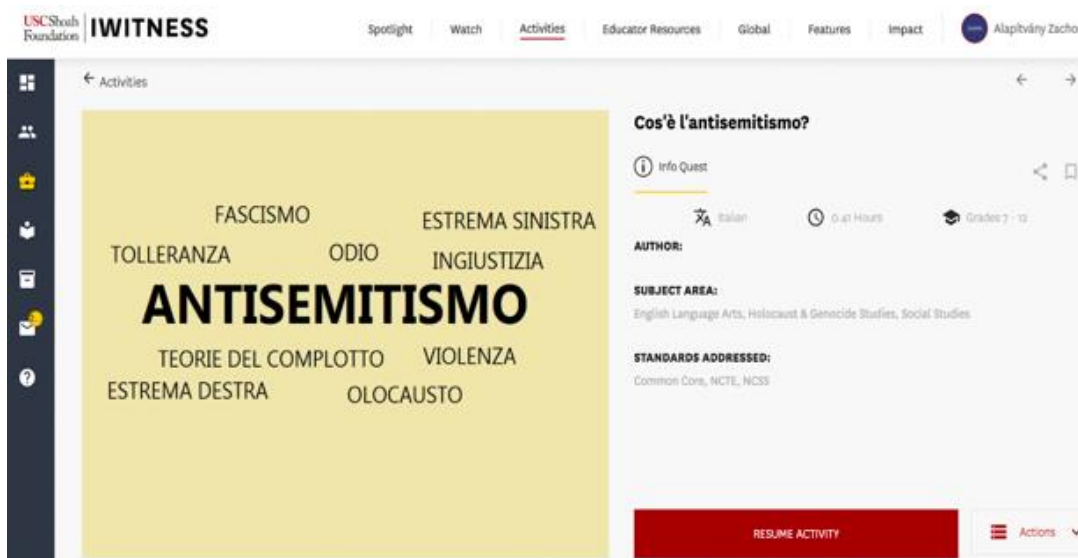
## 5.4. Risorse: materiali educative sviluppati relative al tema dell'antisemitismo

Di seguito una panoramica dei materiali didattici sviluppati e localizzati nell'ambito del progetto BOND e disponibili sulla piattaforma IWitness.

 <p><b>L'Antisemitismo e l'effetto spettatore</b></p> <p>In questa attività, gli studenti svilupperanno una comprensione di cosa significhi essere uno spettatore e dell'impatto degli astanti. Gli studenti guarderanno le testimonianze...</p> <p>Activity: <b>Mini Quest</b></p> <table border="1"> <tr> <td>Grades</td> <td>Time</td> </tr> <tr> <td>7 - 10</td> <td>1 Hours</td> </tr> </table>	Grades	Time	7 - 10	1 Hours	 <p><b>L'Antisemitismo contemporaneo</b></p> <p>Che cos'è l'antisemitismo e come si differenzia dall'antisemitismo contemporaneo? In che modo gli eventi storici plasmano le società contemporanee...</p> <p>Activity: <b>Mini Quest</b></p> <table border="1"> <tr> <td>Grades</td> <td>Time</td> </tr> <tr> <td>9 - 12</td> <td>1,5 Hours</td> </tr> </table>	Grades	Time	9 - 12	1,5 Hours	 <p><b>Perché l'antisemitismo non è finito dopo l'Olocausto?</b></p> <p>Questa attività si concentra sulla definizione dell'antisemitismo dal punto di vista storico e sull'esplorazione delle caratteristiche contemporanee di quest'odio. Gli studenti...</p> <p>Activity: <b>Mini Quest</b></p> <table border="1"> <tr> <td>Grades</td> <td>Time</td> </tr> <tr> <td>7 - 12</td> <td>1,5 Hours</td> </tr> </table>	Grades	Time	7 - 12	1,5 Hours	 <p><b>Cos'è l'antisemitismo?</b></p> <p>Concepita per costruire una comprensione di base sull'argomento, questa attività consente agli studenti di analizzare le basi dell'ebraismo e di intendere l'antisemitismo...</p> <p>Activity: <b>Info Quest</b></p> <table border="1"> <tr> <td>Grades</td> <td>Time</td> </tr> <tr> <td>7 - 12</td> <td>1,5 Hours</td> </tr> </table>	Grades	Time	7 - 12	1,5 Hours
Grades	Time																		
7 - 10	1 Hours																		
Grades	Time																		
9 - 12	1,5 Hours																		
Grades	Time																		
7 - 12	1,5 Hours																		
Grades	Time																		
7 - 12	1,5 Hours																		

### 5.4.1. Cos'è l'antisemitismo? (InfoQuest)

#### [Cos'è l'antisemitismo?](#)



#### DESCRIZIONE DELL'ATTIVITÀ

In questa attività gli studenti considerano e imparano a conoscere il concetto di antisemitismo e le sue manifestazioni. L'attività li aiuta a comprendere che l'antisemitismo è radicato nella storia, così come gli stereotipi e i pregiudizi che ha mobilitato per farsi strada nel presente. Gli studenti assistono a testimonianze di sopravvissuti all'Olocausto e di esperti di antisemitismo per conoscere le manifestazioni, i tipi e le conseguenze dell'antisemitismo. Utilizzando le conoscenze acquisite, creano una nuvola di parole e pensano a potenziali modi per contrastare l'antisemitismo. Poi condividono il loro lavoro con i compagni.

#### OBIETTIVI DI APPRENDIMENTO

Dopo aver completato l'attività, gli studenti dovranno:

- sviluppare una migliore comprensione della nozione di antisemitismo;
- sviluppare una conoscenza delle manifestazioni e dei vari livelli di antisemitismo e delle loro conseguenze;
- considerare i possibili modi per contrastare l'antisemitismo.

#### STRUTTURA DELL'ATTIVITÀ

**Considerare (Consider):** gli studenti guardano le testimonianze dei sopravvissuti all'Olocausto e considerano la presenza dell'antisemitismo nel XX secolo. Inoltre, familiarizzano con la definizione di antisemitismo.

**Raccogliere (Collect):** gli studenti guardano spezzoni di testimonianze che li aiutano ad approfondire il tema dell'antisemitismo. Questi filmati presentano tre esperti ungheresi (un ricercatore di scienze sociali, un ricercatore di studi sulle minoranze e uno storico) che discutono i tipi, gli aspetti e le manifestazioni dell'antisemitismo.

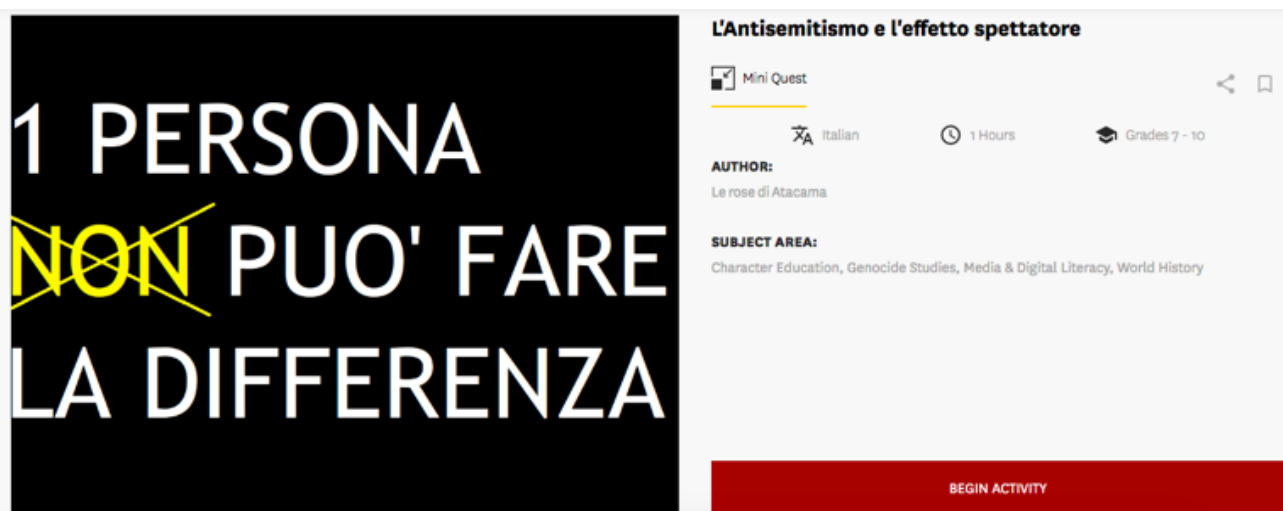
**Costruzione (Construct):** gli studenti creano una nuvola di parole e riflettono sul loro apprendimento. Con l'aiuto di un altro clip pensano a come contrastare l'antisemitismo.

**Comunicare (Communicate):** gli studenti guardano i lavori degli altri e riflettono su di essi.

L'attività è disponibile online sulla piattaforma [IWitness](#).

## 5.4.2. Antisemitismo e Effeto Spettatore (MiniQuest)

### [Antisemitismo e Effeto Spettatore](#)



The image shows a screenshot of the IWitness platform interface. On the left, there is a large black graphic with white text that reads "1 PERSONA ~~NON~~ PUO' FARE LA DIFFERENZA". The word "NON" is crossed out with a yellow 'X'. On the right, the MiniQuest details are displayed:

- L'Antisemitismo e l'effetto spettatore**
- Mini Quest
- Italian
- 1 Hours
- Grades 7 - 10
- AUTHOR:** Le rose di Atacama
- SUBJECT AREA:** Character Education, Genocide Studies, Media & Digital Literacy, World History
- BEGIN ACTIVITY** (button)

### DESCRIZIONE DELL'ATTIVITÀ

In questa attività gli studenti interpretano cosa significa essere uno spettatore e quali sono le possibili conseguenze di questo comportamento. Gli studenti guardano e interpretano testimonianze di sopravvissuti e testimoni di violenza antisemita nel passato e nel presente. Esplorano l'impatto del comportamento degli spettatori sulle loro vite. Come parte dell'attività, gli studenti formulano un messaggio su cosa significhi per loro l'effetto spettatore (bystander) e su cosa fanno per evitare il comportamento spettatore (bystander). Gli studenti possono pubblicare i loro messaggi sui social media.

### OBIETTIVI DI APPRENDIMENTO:

Dopo aver completato l'attività, gli studenti dovranno

- interpretare i fenomeni di antisemitismo storico e contemporaneo attraverso esempi;
- imparare e comprendere l'effetto spettatore e il suo impatto;
- sviluppare l'alfabetizzazione digitale;
- sviluppare le loro competenze civiche;
- comprendere la necessità di contrastare attivamente l'effetto spettatore

## STRUTTURA DELL'ATTIVITÀ

**Considerare (Consider):** gli studenti, con l'aiuto di fonti primarie, interpretano la nozione di antisemitismo in diversi periodi storici ed imparano a riconoscere le manifestazioni dell'antisemitismo. Imparano cosa significa il concetto di effetto spettatore.

**Raccogliere (Collect):** gli studenti raccolgono esempi di possibili risposte per evitare l'effetto spettatore.

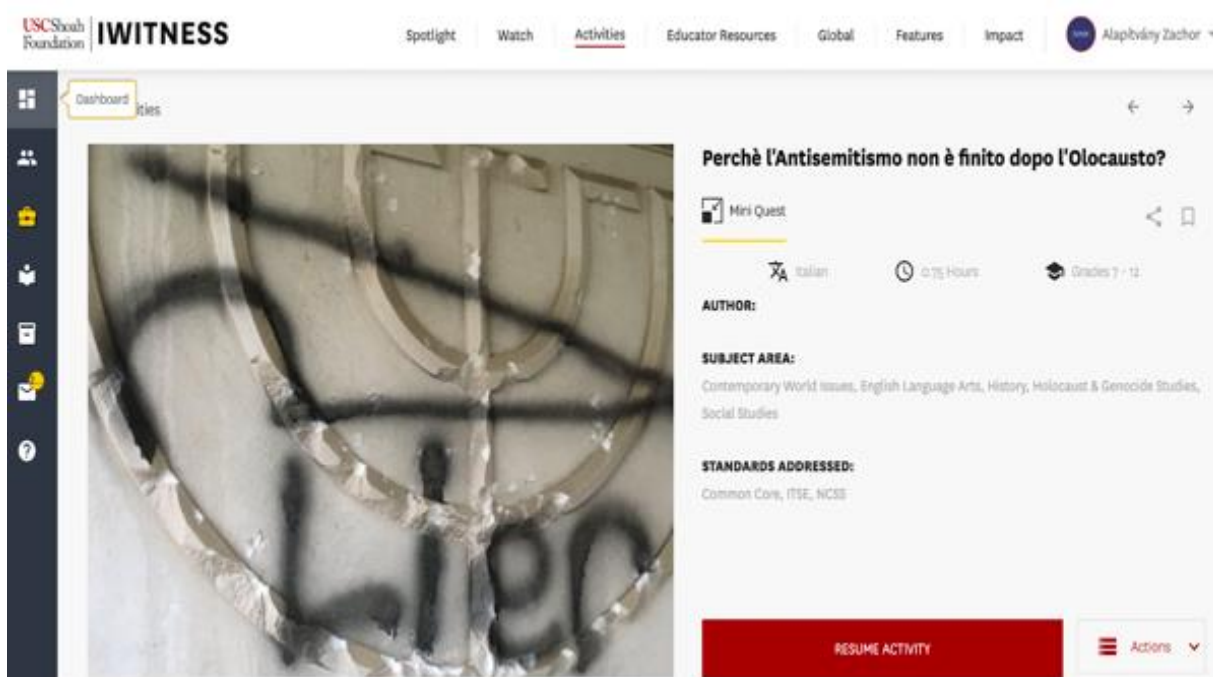
**Costruire (Construct):** gli studenti costruiscono un messaggio (e possono pubblicarlo sui social media).

**Comunicare (Communicate):** gli studenti riflettono sui messaggi degli altri e discutono le loro strategie su come evitare l'effetto spettatore.

L'attività è disponibile online sulla piattaforma [IWitness](#).

### 5.4.3. Perché l'antisemitismo non è scomparso dopo l'Olocausto?

[Perché l'Antisemitismo non è finito dopo l'Olocausto?](#)



## DESCRIZIONE DELL'ATTIVITÀ

Questa attività si concentra sull'antisemitismo da una prospettiva storica ed esplora le caratteristiche contemporanee di questo odio. Gli studenti vedranno video pertinenti sui sistemi di credenze e gli stereotipi che guidano l'antisemitismo e impareranno di più sui danni che arreca agli individui e alle società. Alla fine dell'attività, gli studenti saranno in grado di definire l'antisemitismo contemporaneo e di identificare un modo in cui possono agire contro di esso.

## OBIETTIVI DI APPRENDIMENTO

Dopo aver completato l'attività, gli studenti dovranno:

- individuare le radici dell'antisemitismo contemporaneo nei miti e nelle credenze della storia;
- riconoscere la diffusione e l'impatto dell'antisemitismo nel mondo di oggi;
- esaminare le azioni individuali e collettive che possono essere intraprese per contrastare l'antisemitismo e altre forme di odio.

## STRUTTURA DELL'ATTIVITÀ

**Considerare (Consider):** gli studenti considerano la definizione di antisemitismo e il modo in cui si è manifestato nel tempo.

**Raccogliere (Collect):** gli studenti raccolgono le caratteristiche, uniche e collettive, legate agli stereotipi antisemiti contemporanei.

**Costruire (Construct):** gli studenti costruiscono un piano d'azione per contrastare l'antisemitismo nella loro comunità.

**Comunicare (Communicate):** gli studenti comunicano il piano d'azione ai loro compagni.

L'attività è disponibile online sulla piattaforma [iWitness](#).

### 5.4.4. Antisemitismo in Europa Oggi (MiniQuest)

#### [L'antisemitismo contemporaneo](#)



### L'Antisemitismo contemporaneo

Mini Quest

🇮🇹 Italian
🕒 1.5 Hours
🎓 Grades 9 - 12

**AUTHOR:**  
 Le rose di Atacama

**SUBJECT AREA:**  
 Character Education, Ethics, European History, History, Social Studies

BEGIN ACTIVITY

### DESCRIZIONE DELL'ATTIVITÀ

Qual è la differenza tra l'antisemitismo contemporaneo e le varie manifestazioni delle sue forme nel corso della storia? In che modo gli eventi storici hanno plasmato le società di oggi? Questa attività è incentrata sull'orgoglio collettivo del popolo danese per aver salvato i propri cittadini ebrei durante l'Olocausto e su come questo orgoglio si sia rafforzato dopo l'attacco antisemita contro la sinagoga di Copenaghen nel 2015.

### OBIETTIVI DI APPRENDIMENTO

Dopo aver completato l'attività, gli studenti dovranno:

- approfondire la comprensione delle forme di antisemitismo passate e presenti;
- sviluppare una comprensione dell'antisemitismo in vari periodi storici;
- conoscere l'attacco antisemita del 2015 in Danimarca e le sue conseguenze;
- considerare le possibilità di contrastare l'antisemitismo.

### STRUTTURA DELL'ATTIVITÀ

**Considerare (Consider):** gli studenti imparano la definizione di antisemitismo e considerano la connessione tra l'antisemitismo storico e quello contemporaneo.

**Raccogliere (Collect):** gli studenti familiarizzano con le testimonianze di persone la cui vita è stata colpita dall'Olocausto e dagli attacchi antisemiti avvenuti in Danimarca nel febbraio 2015.

**Costruire (Construct):** gli studenti pensano a potenziali modi per contrastare l'antisemitismo contemporaneo.

**Comunicare (Communicate):** gli studenti condividono il loro pensiero con i compagni.

L'attività è disponibile online sulla piattaforma [IWitness](#).



## 12. Bibliografia

Decker, O., Kiess, J. and Brähler, E.: Anti-Semitic Attitudes in Germany: Prevalence and Causes. In: The Dynamics of Right-Wing Extremism within German: 127-153. 2022.

Gidley, B., McGeever, B. and Feldman, D.: Labour and Antisemitism: a Crisis Misunderstood. The Political Quarterly 91: 413-421. 2020.

Rozett, Robert: Distorting the Holocaust and Whitewashing History: Toward a Typology. Israel Journal of Foreign Affairs 13(1). 2019.

A BRIEF HISTORY OF ANTISEMITISM. <https://www.adl.org/sites/default/files/brief-history-of-antisemitism.pdf>

Robert Wistrich: Anti-zionism and anti-semitism. Jewish Political Studies Review Vol. 16, No. 3/4, &quot;Emerging Anti-Semitic Themes; pp. 27-31. Jerusalem Center for Public Affairs, 2004.

<https://encyclopedia.ushmm.org/>

A magyarországi zsidóság története. Szerk. Róna Tamás és Mezei Mónika. Bp., Szent István Társulat, 2018.

Oláh Lajos: Az antiszemitizmus története, <https://www.scribd.com/document/573066385/Ola-h-Lajos-Az-antiszemitizmus-to-rte-nete>

Gábor György: Fejezetek az antik és középkori metafizikai antijudaizmus történetéből. PhD thesis, OR-ZSE, 2005

Ungváry Krisztián: A Horthy-rendszer mérlege - Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon -Magyarországon, Jelenkor Kiadó, 2013

Kovács András: A Kádár-rendszer és a zsidók. Corvina Kiadó, 2

## **13.ANNEX 3: POLISH**

### Przeciwstawianie się antysemityzmowi poprzez edukację

## 1. Cele i krótki opis publikacji

Antysemityzm jest zjawiskiem globalnym, obecnym we wszystkich wymiarach życia społecznego. W ostatnich latach nasilił się znacznie, podkreślić jednak należy, że po atakach terrorystycznych, które miały miejsce 7 października w Izraelu, jego natężenie wzrosło niewyobrażalnie we wszystkich krajach europejskich oraz pozostałych rejonach świata.

Doświadczenie Zagłady i pamięć o niej uświadomiły ludzkości, co może wydarzyć się, gdy rosnące antysemickie nastroje i idące za nimi czyny nie spotykają się z reakcją otoczenia. Tworzenie materiałów i narzędzi, które wspomagają nauczycieli i uczniów w edukacji o antysemityzmie oraz podsuwają im sposoby przeciwstawiania się temu zjawisku, zdaje się zatem niezbędne.

Opracowanie niniejsze powstało w ramach projektu BOND i skierowane jest bezpośrednio do nauczycieli; uczniowie są zaś odbiorcami pośrednimi przygotowanych tu treści.

Dotychczas zredagowano wiele materiałów i sformułowano mnóstwo zaleceń przydatnych edukatorom poruszającym zagadnienie antysemityzmu na lekcjach. Celem niniejszej publikacji jest uzupełnienie istniejących już wskazówek, nie zaś powielanie ich. Zamiarem autorów było dokonanie syntezy wspomnianych tekstów, poszerzenie ich o dodatkowe wiadomości oraz stworzenie materiałów edukacyjnych do praktycznego zastosowania na lekcji.

## 2. Antysemityzm: definicja, geneza, typologia

### 2.1. Definicja

W niniejszym opracowaniu przyjęto roboczą definicję antysemityzmu sformułowaną przez IHRA (International Holocaust Remembrance Alliance).

Przed przystąpieniem do analizy zjawiska, należy je, w pierwszej kolejności, zdefiniować, konieczne jest bowiem uściślenie, co kryje się za badanym pojęciem. Określenie znaczenia antysemityzmu przyjęte w niniejszym opracowaniu to robocza definicja tego zjawiska sformułowana przez IHRA. Definicja ta nie jest wiążąca w rozumieniu przepisów prawa. Została przyjęta przez wszystkie 35 krajów członkowskich IHRA w 2016 r.; Posługują się nią setki instytucji (w tym organizacje rządowe, pozarządowe, kluby sportowe, uniwersytety). Wszelkie działania edukacyjne proponowane w ramach projektu BOND posiłkują się tak właśnie określonym zakresem znaczeniowym pojęcia antysemityzmu.

Definicja sformułowana przez IHRA (niewiążąca w myśl przepisów prawa) brzmi następująco:

“Antysemityzm to określone postrzeganie Żydów, które może wyrażać się jako nienawiść do nich. Antysemityzm przejawia się zarówno w słowach, jak i czynach skierowanych przeciwko Żydom lub osobom, które nie są Żydami, oraz ich własności, a także przeciw instytucjom i obiektom religijnym społeczności żydowskiej.”<sup>95</sup>

<sup>95</sup> <https://holocaustremembrance.com/resources/working-definition-antisemitism>

IHRA przedstawia przykłady przejawów antysemityzmu: historycznych i współczesnych, włącznie z tzw. nowym antysemityzmem, czyli krytyką państwa Izrael o charakter antysemickim, to jest takiej, która nie stanowi rzeczywistej oceny decyzji politycznych podejmowanych przez rząd.

Przykłady te mogą wspierać pracę edukatorów — wyostrzają bowiem pojęcie antysemityzmu i precyzują jego zasięg znaczeniowy.

Przejawem antysemityzmu są ataki na państwo Izrael postrzegane jako zbiorowość żydowska. Nie jest nim natomiast krytyka, która mogłaby być kierowana pod adresem jakiegokolwiek innego państwa. Antysemicki charakter mają oskarżenia Żydów o spiskowanie przeciwko ludzkości czy obarczanie ich winą za to, że na świecie „dzieje się źle”. Antysemityzm obecny jest w mowie, piśmie, formach wizualnych i działaniu; wywodzi się ze złowrogich stereotypów, przypisując Żydom negatywne cechy charakteru „Współczesne przejawy antysemityzmu w życiu publicznym, mediach, szkołach, miejscach pracy i sferze religijnej mogą, biorąc pod uwagę ogólny kontekst, polegać między innymi na:

- nawoływaniu do zabijania lub krzywdzenia Żydów w imię radykalnej ideologii lub ekstremistycznych poglądów religijnych; pomocy w takich działaniach lub usprawiedliwianiu ich;
- formułowaniu kłamliwych, dehumanizujących, demonizujących lub stereotypowych opinii o Żydach jako zbiorowości, zwłaszcza, choć nie tylko, w postaci mitu o międzynarodowym spisku żydowskim lub o sprawowaniu kontroli nad mediami, gospodarką, rządami lub instytucjami społecznymi;
- oskarżaniu Żydów, jako narodu, o odpowiedzialność za rzeczywiste lub wymaginowane czyny popełnione przez jednostki, lub grupy Żydów, a nawet — za czyny popełnione przez osoby Żydami niebędące;
- negowaniu Holokaustu: samego faktu, jego zakresu, mechanizmów (np. komór gazowych) lub intencjonalnego charakteru ludobójstwa narodu żydowskiego dokonanego przez narodowosocjalistyczne Niemcy oraz ich zwolenników i sojuszników podczas II wojny światowej;
- oskarżaniu Żydów jako narodu lub Izraela jako państwa o wymyślenie, lub wyolbrzymienie Holokaustu;
- oskarżaniu obywateli żydowskich o lojalność wobec państwa Izrael lub wobec rzekomych międzynarodowych interesów żydowskich i jej brak wobec własnego kraju;
- odbieraniu Żydom prawa do samostanowienia, np. przez wyrażanie poglądu, że istnienie państwa Izrael jest przedsięwzięciem rasistowskim;
- stosowaniu podwójnych standardów: wymaganie od Izraela decyzji i postępowania, których nie oczekuje się lub nie wymaga od żadnego innego państwa demokratycznego;
- wykorzystywaniu symboli i obrazów kojarzonych z klasycznym antysemityzmem (np. spowodowanie śmierci Jezusa, używanie krwi chrześcijańskich dzieci do rytuału religijnego) do opisu Izraela lub żydowskich obywateli tego państwa;
- porównywaniu współczesnej polityki Izraela z polityką nazistów;
- obarczaniu Żydów, jako zbiorowość, odpowiedzialnością za decyzje podejmowane przez rząd Izraela.

„Antysemicki czyn uznawany jest za przestępstwo, gdy tak definiuje go prawo, np. negowanie Holokaustu lub rozpowszechnianie materiałów antysemickich (w niektórych krajach).

Przestępstwo uznane jest za przejaw antysemityzmu, gdy cele ataków – niezależnie od tego, czy są to osoby, czy ich mienie, takie jak budynki, szkoły, miejsca modlitw i cmentarze – zostały wybrane, ponieważ są żydowskie, związane z Żydami lub są postrzegane jako takie.

Dyskryminacja o charakterze antysemickim polega na odmawianiu Żydom możliwości lub usług dla innych obywateli; jest ona nielegalna w wielu krajach”.

Komisja Europejska (we współpracy z niemieckim przewodnictwem IHRA), opublikowała podręcznik (<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3006107-519b-11eb-b59f-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-185592396> ) do praktycznego zastosowania, wyjaśniający definicję antysemityzmu i przedstawiający jego przykłady, jak również dobre praktyki, odnoszący się do zastosowania definicji w Unii Europejskiej, w rozmaitych obszarach jej funkcjonowania: w edukacji, strukturach rządowych, społeczeństwie obywatelskim i innych.

## 2.2. Typologia antysemityzmu

Typologia antysemityzmu wyodrębnia różne jego kategorie, które edukatorzy powinni znać i o których powinni rozmawiać ze swoimi uczniami oraz posługiwać się nimi nauczając o antysemityzmie.

- Antyjudyzm bądź oparta na religii, nienawiść wobec Żydów
- Antysemityzm polityczny, który może przybierać postać rasistowską, a nawet prowadzić do ludobójstwa
- Antysemityzm spiskowy — oparty o przekonanie, że tajna, wpływowa żydowska organizacja rządzi światem bądź odpowiedzialna jest za określone wydarzenia lub okoliczności. Przekonania mówiące o żydowskiej kontroli i manipulacji głoszone są nadal, a wiele przejawów współczesnego antysemityzmu dotyczy właśnie teorii spisku.
- Nowy antysemityzm przybiera postać antysyjonizmu: jest antysemicką wrogością wobec Izraela. Nie poddaje krytyce izraelskiego rządu, podważa natomiast podstawy istnienia państwa żydowskiego uregulowane traktatami międzynarodowymi i odmawia prawa do samoobrony. Obarcza również Żydów, niezależnie od ich miejsca zamieszkania, za działania państwa Izrael.
- Antysemityzm wtórny jest pochodną konfrontacji z trudną przeszłością historyczną, dotyczy szczególnie państw, które odegrały pewną rolę podczas Holokaustu. Żydzi „przypominają” większości społeczeństwa o Zagładzie, wzbudzając tym samym poczucie winy, a to z kolei skutkuje oskarżeniami kierowanymi wobec nich.
- Zniekształcanie prawdy o Holokauście „wzmacnia antysemityzm [...] przywołując obecne od zawsze antysemickie kłamstwa, mity i tropy”. Rozpowszechnianie podobnych stereotypów i uprzedzeń nakłania do nienawiści oraz otwiera drzwi do negowania Holokaustu lub innych form niebezpiecznego i gwałtownego antysemityzmu”. Dystorsja historii Holokaustu nie jest tym samym co negacjonizm: minimalizuje, trywializuje i wypacza jego wagę lub przedstawia jako pozytywne wydarzenie historyczne i gloryfikuje rezultaty.

## 2.3. Historia

Termin „antysemityzm” oznacza wrogie uczucia żywione wobec Żydów. Pojęcie to jest jednak złożone i wielowymiarowe: przybierało różne formy w różnych kulturach i różnych epokach historycznych. Przy czym, niektóre z cech składowych tego zjawiska przechodzą z jednej epoki historycznej do kolejnej. Inną, uderzającą cechą antysemityzmu utrzymującą się na przestrzeni wieków jest dominacja narracji o antysemitytach i procesach społecznych nad obrazowaniem samych Żydów. Rozdział ten ma na celu krótkie streszczenie historii antysemityzmu oraz charakterystykę form, jakie przybierał w danym czasie i które z jego właściwości przekazywane były dalej przez stulecia.

### 2.3.1. Od Starożytności do Oświecenia: antyjudajizm

Nienawiść wobec Żydów w osiemnastym wieku, czy w epoce przednowoczesnej, najwłaściwiej nazwać można antyjudajizmem. Czerpie bowiem, przede wszystkim, z przesłanek religijnych. Ostatecznie, teoria rasy, nawet jeśli pseudonaukowa, nie była jeszcze rozwinięta w sensie antropologicznym czy też biologicznym; dyskryminacja Żydów, która najczęściej sprowadzała się do ich prześladowań, dotyczyła grupy odrębnej pod względem religijnym od większości społeczeństwa. Określenie „judeofobia” ma zastosowanie w opisach przesądów, które starożytni Grecy żywili wobec Żydów. Ma bowiem charakter raczej kulturowy, filozoficzny i związany z tradycją; religia odgrywała tam rolę niewielką.

Monoteistyczna religia żydowska, wraz ze swoimi rygorystycznymi zasadami, regulującymi najdrobniejsze szczegóły życia codziennego bardzo różniła się od politeistycznych wierzeń powszechnych w starożytności. Niezależnie od różnic religijnych, prześladowania Żydów wiązały się często z czynnikami geopolitycznymi: ich królestwo położone było w strefie buforowej wielkich imperiów, na które obszarach Asyria czy państwo nowobabilońskie chciały podbić. Tym bardziej że monoteizm, kilkaset lat tradycji i bezkompromisowych religijnych, dietetycznych i dotyczących stroju reguł, odgrywało ogromną rolę w formowaniu się tożsamości żydowskiej, nawet w kolejnych epokach. Przez wieki Żydzi cierpieli agonię wygnania, rozproszenia po świecie i niewoli, zawsze jednak byli w stanie wrócić do swoich korzeni.

W państwie Aleksandra Wielkiego i jego następców w świecie hellenistycznym oraz religijnie tolerancyjnym imperium rzymskim pojawiało się wiele konfliktów pomiędzy rządzącymi a podbitym narodem żydowskim. Wynikały one zarówno z różnic religijnych, jak i kwestii politycznych. Entioch Epifanes IV spodziewał się, że jego poddani będą oddawać mu cześć na sposób zakazany w judaizmie, zaś Rzymianie wielokrotnie traktowali religię żydowską pogardliwie, bądź to celowo, bądź z ignorancji. Doprowadziło to do serii buntów które ostatecznie doprowadziły do wygnania. Żydzi nie mogli pozostać w Judei czy Jerozolimie i pod koniec pierwszego wieku wspólnej ery i zmuszeni zostali do diaspory.

Żydzi uważani byli ponadto przez niektóre grupy zawodowe za konkurencję i prześladowani z powodu swojego prozelityzmu; począwszy od szóstego wieku p.w.e, wiele żydowskich gmin powstawało w większych miastach dawnego perskiego imperium, przejętych przez Grecję, a potem imperium Rzymskie (np. w Aleksandrii czy Egipcie). Oznaczało to, że Żydzi często z własnej woli, opuszczali zamieszkiwane przez siebie terytoria. Był to czas, gdy zaczęły pojawiać się kłamliwe stereotypy mówiące o sekretnym kulcie i składaniu ofiar z ludzi. Podobne praktyki były naturalnie surowo zakazane przez żydowską religię.

Chrześcijaństwo pojawiło się w pierwszym wieku wspólnej ery i zaczęło rozprzestrzeniać się bardzo szybko. Mimo że obydwie religie były monoteistyczne, a tym samym zakazywały uznawania boskości władcy, chrześcijanie byli surowo prześladowani aż do początku czwartego wieku, kiedy to judaizm, mimo wymuszonej diaspory, był dozwolony. Różnica w traktowaniu przedstawicieli obydwu religii wynikała prawdopodobnie z faktu, że chrześcijaństwo rozprzestrzeniło się na całym obszarze imperium, wśród wszystkich grup społecznych i etnicznych, podczas gdy judaizm nie wychodził poza religijną przestrzeń wspólnot żydowskich. Konwersja i mieszane małżeństwa były niezwykle rzadkie, judaizm nie stanowił zatem takiego zagrożenia dla porządku społecznego i władz w oczach władz cesarstwa jak chrześcijaństwo. Chrześcijanie byli oskarżani o tajne, a zatem podejrzane, rytuały, w czasie których składano ofiary z dzieci i pito ich krew. Jednak to Żydzi podlegali surowym restrykcjom i prawnym wykluczeniom, stąd też brak akceptacji wobec nich.

Paradoksalnie, to właśnie w czasach, gdy chrześcijaństwo było już powszechnie akceptowane, tzn. w czwartym wieku, gdy przyjął je Konstanty i później, pod jego koniec, gdy stała się religią państwową, te same oskarżenia, szczególnie kłamstwo krwi, kierowano tym razem wobec Żydów. Mimo tych samych korzeni obydwa wyznania



są nie do pogodzenia za sprawą najistotniejszej kwestii: według doktryny chrześcijańskiej, Jezus Chrystus, jako syn Boży, jest bogiem, Żydzi natomiast wciąż czekają na Mesjasza. (Przy czym, wczesny kościół katolicki nie uznawał innych nurtów chrześcijaństwa, uznając je za herezję). Oprócz judeofobicznych tropów obecnych w starożytnej Grecji, ojcowie kościoła począwszy od Tertuliana działającego w drugim i trzecim wieku wspólnej ery, do świętego Augustyna, stwarzali w swoich pismach podłoże do oskarżeń wysuwanych wobec Żydów. Twierdzili na przykład, że Żydzi stracili prawo do uznawania się za naród wybrany, zabijając Jezusa; stąd, nadal obecne dziś, oskarżenia kierowane wobec Żydów (i ich potomków) jako zbiorowości. Chrześcijaństwo było religią dominującą Średniowiecznej Europy, i to właśnie określiło miejsce Żydów w ówczesnym społeczeństwie. Prawo kościelne i świeckie nie były jeszcze wyraźnie wyodrębnione, a dekryty przyjmowane na synodach oddawały bardzo wierny obraz miejsca Żydów wśród szerszych zbiorowości. Społeczność chrześcijańska i żydowska były wyraźnie oddzielone od siebie geograficznie; począwszy od Starożytności, miasta charakteryzowała różnorodność zawodowa i religijna; członkowie każdej z tych grup zamieszkiwali blisko siebie. Wiele miast miało odrębne greckie, syryjskie, żydowskie czy inne dzielnice. Własne żydowskie sąsiedztwo stanowiło wymóg religijny (zakaz oddalania się od synagogi dalej niż na kilka kroków w Szabat). Umiejscowienie żydowskich dzielnic niekoniecznie narzucone było przez otoczenie; ale w szesnastym wieku, w Wenecji, skąd wywodzi się wyraz „getto”, prawo wymagało, żeby Żydzi mieszkali w zamkniętym i strzeżonym obszarze. Czy to dla bezpieczeństwa, czy po to, żeby odizolować ich od reszty — tego nie wiadomo. W każdym razie oddzielona od otoczenia dzielnica żydowska sprawiała, że większość społeczeństwa postrzegała tę grupę ludzi wyznających inną religię z podejrzliwością; nie mieli bowiem wglądu w ich życie. Synagoga i otaczające ją budynki stwarzały bardzo łatwy cel dla wściekłego, jakby poddanego hipnozie tłumy, atakującego Żydów podczas Wielkanocy, oskarżając ich o zabicie Jezusa. Od 13. wieku Żydzi zmuszeni byli nosić oznaczenia, które czyniły z nich jeszcze łatwiejszy cel przemocy. W 1215 roku podczas czwartego Soboru Laterańskiego postanowiono, że powinni mieć przyszytą do odzieży żółtą łatę, bądź niebieską wstążkę.

Segregacja, również w wymiarze społecznym, była wymogiem prawnym. Żydów obejmował mnóstwo zakazów: niektóre zawody były dla nich niedostępne, nie mogli np. sprawować urzędów publicznych, wykonywać niektórych profesji rzemieślniczych, nie mogli należeć do cechów. Zakazane były również małżeństwa mieszane. Największe implikacje miał jednak zakaz posiadania bądź użytkowania ziemi. Ograniczone były również inne przywileje. Ponieważ Żydzi nie mogli uzyskiwać tytułów szlacheckich, nie mogli uprawiać ziemi, do wyboru mieli tylko niektóre zawody rzemieślnicze oraz handel czy medycynę (czyli zajęcia typowe dla mieszczaństwa). Zajęcia te były naturalnie znane żydowskiej kulturze, jako że, począwszy od Starożytności, życie w diasporze wymuszało osadnictwo miejskie. Ponadto inaczej niż w przypadku Europy chrześcijańskiej, edukacja mężczyzn i studia nad Torą i Talmudem stanowiły dla Żydów najistotniejsze elementy rodzinnych wartości.

Gospodarka późnośredniowiecznej Europy polegała, w znacznym stopniu, na dobrze rozwiniętych usługach finansowych, szczególnie w północnych Włoszech i Niderlandach; ożywiony handel wymagał pożyczek bankowych i kredytów. Jednakże kościół rzymskokatolicki zakazywał pobierania procentów oraz praktyki lichwy. Zawody te wykonywane były przez grupy, które nie podlegały karze ekskomuniki: mużulmanów, ortodoksyjnych Greków i Żydów. Usługi te były niezbędne, ale jeżeli dłużnik (szczególnie jeśli był nim władca) nie mógł spłacić długu, zawsze mógł zagrać kartą nienawiści. W Hiszpanii niezliczone pogromy i przemoc były konsekwencją konfliktów na tym tle. Prześladowania dotyczyły przede wszystkim żydowskich bankierów i ogółu społeczności, nawet tych, którzy z finansami nie mieli nic wspólnego. Działo się tak prawdopodobnie dlatego, że funkcjonowały już gotowe stereotypy i uprzedzenia: kłamstwo krwi, oskarżenie o zabójstwo Chrystusa, oskarżenia o zatrucie studni (szczególnie w czasach zarazy).

Wziąwszy pod uwagę bardzo ograniczony wybór profesji, Żydzi znaleźli się w błędnym kole: zostali zmuszeni do wykonywania zawodu, z jednej strony, niezbędnego dla gospodarki, z drugiej — stanowiącego pożywkę dla nowych uprzedzeń.

W kontekście Średniowiecza należy również wspomnieć o krucjatach. Przyczyniały się do podtrzymywania szkodliwych przesądów i nastrojów antyżydowskich i wzmacniały je. Wielu krzyżowców nie przyłączało się do kampanii z pobudek religijnych zaś okropieństwa, których się dopuszczali przed dotarciem do Ziemi Świętej, dotyczyły nie tylko muzułmanów. Przejście krucjaty naznaczone było pogromami, paleniem synagog i Tory oraz masakrami. Żydów poddawano brutalnym prześladowaniom w Europie Zachodniej, szczególnie na Półwyspie Iberyjskim.

Począwszy od 1391, roku byli zmuszani do chrztu w królestwach Półwyspu Iberyjskiego, w ramach rekonkwisty. Tych, którzy nie godzili się na przymusowy chrzest, wypędzano do Portugalii, a w kolejnych wiekach dalej, np. do Amsterdamu. Część Żydów sefardyjskich z basenu Morza Śródziemnego uciekała do Europy Wschodniej, terenów zamieszkiwanych przez Aszkenazyjczyków. Wielu Żydów przechrzczonych siłą w sercu wiernych pozostało dawnym tradycjom i obyczajom religijnym (tak zwani Marranos albo Conversos), co wywoływało kolejne podejrzenia. Chrzest miał czynić równymi wszystkich członków społeczeństwa, w wypadku Żydów jednak nie mogło być o tym mowy, stworzono bowiem kłamliwą teorię, że cechy im przypisywane podlegały dziedziczeniu. Stanowiło to zapowiedź powstałych później teorii rasistowskich.

Szesnasty wiek i oświecenie nie przyniosły polepszania sytuacji Żydów. Mimo że, protestanci powracali do starego Testamentu i korzeni chrześcijaństwa (zakazując na przykład przedstawiania wizerunków ludzi w kościołach, tak jak to czyniono w judaizmie, bądź też uznając jedynie pismo Święte za boskie objawienie (sola Scriptura) chrystologiczny spór o to, czy Jezus jest synem Boga, czy nie, trwał nadal. Uważano naturalnie, że jedynym rozwiązaniem dla Żydów jest przyjęcie religii chrześcijańskiej, w innym wypadku, na terenach zdominowanych przez protestantów, poddawano ich podobnym prześladowaniom jak miało to miejsce np. w księstwach niemieckich. Antyżydowskie tropy żywiły się ludowymi wyobrażeniami; obecne były również w pismach teologicznych: pod koniec życia Marcin Luter dawał wyraz swojej ogromnej nienawiści wobec Żydów. Początkowo, skłonny był zaakceptować tak bardzo potępiana lichwę, jaką narzuconą Żydom przez społeczeństwo chrześcijańskie i wyłączającą ich z innych obszarów zawodowych. Ostatecznie jednak nienawiść zawładnęła nim do tego stopnia, że w 1534 roku, w zasadzie, zachęcał do zabijania Żydów. Biorąc pod uwagę ogromny wpływ Lutera na kształtowanie się niemieckiej myśli społecznej, szczególnie na północy kraju, musimy mieć świadomość roli, jaką odegrał w rozwoju niemieckiego antysemityzmu.

### **2.3.2. Żydzi na ziemiach Polskich**

Na przełomie XII i XIII wieku, zachodnia Europa doświadczała kryzysu gospodarczego spowodowanego tzw. "względny przeludnieniem". Tym samym nasiliła się konkurencja na rynkach i napięcia społeczne, co przyczyniło się do migracji ludności, w tym Żydów, na wschód, głównie z terenów niemieckich. Fala ta była również napędzana przez pierwsze masowe wydarzenia antyżydowskie podczas pierwszej krucjaty. W Polsce, równocześnie następowała modernizacja struktur społeczno-politycznych, m.in. poprzez wprowadzenie prawa magdeburskiego, co sprzyjało osiedlaniu się Żydów.

Pierwsze znane ślady osadnictwa żydowskiego pochodzą ze Śląska, z początku XIII wieku. Żydzi, którzy przybywali głównie z obszarów niemieckojęzycznych, wprowadzali aszkenazyjskie struktury gminne. Do XIV wieku, gminy żydowskie powstały w większości śląskich i znaczących polskich miastach, w tym w Płocku i Warszawie.

Pozycja prawna Żydów w Polsce była regulowana przez specjalne przywileje. Pierwszy taki przywilej nadano w 1264 roku przez księcia kaliskiego Bolesława Pobożnego, a później potwierdził go król Kazimierz Wielki w 1334 roku. Statut kaliski zapewniał Żydom status uprzywilejowany, autonomię wewnętrzną, swobodę działalności gospodarczej i ochronę ich praw w relacjach z chrześcijanami. W kolejnych stuleciach, mimo że pozycja prawna Żydów uległa częściowym zmianom, nadal byli oni grupą odrębną prawnie, choć formalnie nie stanowili odrębnego stanu.

Epidemia dżumy, znana jako "Czarna Śmierć", która miała miejsce w latach 1348–1349, zdecydowanie zmniejszyła problem przeludnienia w Europie Zachodniej i doprowadziła do nasilenia prześladowań Żydów, oskarżanych o rozprzestrzenianie choroby. Pomimo tego, napływ Żydów do Polski zdaje się nie zmniejszać. Na przełomie XIV i XV wieku liczba Żydów w Polsce prawdopodobnie nie przekraczała kilku tysięcy, co stanowiło mniej niż 0,1% całkowitej populacji regionu i niewielką część europejskiej diaspory żydowskiej. Większość z nich zamieszkiwała w dużych miastach.

Wiele wskazuje na to, że pierwsi Żydzi w Polsce byli społecznością dość zamożną, skupiającą się głównie na działalności finansowej i handlu międzynarodowym, szczególnie w zakresie luksusowych towarów konsumpcyjnych. Rzemiosło odgrywało wtórną rolę, choć niektóre jego rodzaje, takie jak rzeźnictwo czy krawiectwo, były wymagane przez gminy ze względów rytualnych.

### **2.3.3. Pojawienie się antysemityzmu**

Wiek siedemnasty i osiemnasty mogą być postrzegane jako przełomowe dla ludzkości: wielcy myśliciele oświeceniowi gruntownie zmienili średniowieczny sposób myślenia stawiający w centrum religię. Idee autorytarne ustąpiły miejsca sceptycyzmowi, nadając tolerancji i prawom człowieka najwyższą wartość. Pojawiła się idea państwa świeckiego równoległe z wizją nacjonalizmu, co z kolei dało początek dążeniom do tworzenia państw homogenicznych narodowo.

Można by pomyśleć, że porzucenie przesądów czerpanych z religii (choć nie religii per se) oraz głoszenie idei równościowych zmieni losy mniejszości żydowskich. Tak się jednak nie stało. Pokazuje to, że uprzedzenia wobec Żydów, antyjudajizm czy judeofobia, nie mogą być wiązane wyłącznie z religijnym czy średniowiecznym światopoglądem. Naturalnie, należy zastanowić się, do jakiego stopnia idee oświeceniowe kształtowały sposób myślenia społeczeństw. Wbrew temu, czego można było się spodziewać, Oświecenie stworzyło wyłącznie podwaliny dla nowego rodzaju antysemityzmu o charakterze politycznym. Wielcy myśliciele, tacy jak Diderot i Voltaire, czuli wobec Żydów silną niechęć utożsamiając ich z przestarzałym tradycjami religijnymi. Inni zaś odmawiali Żydom prawa do emancypacji w imię nacjonalizmu, twierdząc, że mają „obce serca” i nie chcą stać się częścią narodu, francuskiego niemieckiego czy jakiegokolwiek innego.

Nie chodziło już zatem o dyskryminację, której podłoże stanowiły różnice pomiędzy chrześcijaństwem a judaizmem, przyczyną niechęci nie były kwestie religijne; jeśli Żyd decydował się na przyjęcie chrztu, uprzedzenia wobec niego nie zniknęły. W antysemitycznym postrzeganiu świata nie stawał się bowiem pełnoprawnym członkiem społeczeństwa.

Zjawisko antysemityzmu w oświeceniowym świecie niosło ze sobą wiele sprzeczności. Po pierwsze, proklamacja uniwersalnych praw człowieka, takich jak wolność, równość i tolerancja, nie obejmowała Żydów. Żydzi postrzegani byli ponadto jako zbiorowość, nie zaś jako grupa jednostek. Tymczasem, do końca osiemnastego wieku nie stanowili homogenicznej grupy pod żadnym względem. W Europie Zachodniej dominowały nowoczesne, reformatorskie tendencje w judaizmie. Uwidaczniało się to nie tylko poprzez

rozluźnienie religijnych obostrzeń, dostrzegano bowiem również, że asymilacja przyczyni się do reformy judaizmu. Na terytorium niemieckim idee takie głosił Mojżesz Mendelson, pionier Haskali, czyli żydowskiego Oświecenia. Wierzył, że asymilacja położy kres kilkuset latom prześladowań. Wizja ta zyskała popularność szczególnie wśród Żydów z klasy średniej i wyższej, których w żaden sposób nie można było oskarżać o zaniedbywanie czy działanie wbrew interesom państwowym; przeciwnie, przyczyniali się w znacznym stopniu do jego gospodarczego, społecznego i kulturowego rozwoju. Na wschodzie Europy dominowały ortodoksyjne społeczności żydowskie i to zamykało drogę do asymilacji. Jednakże niewielka liczba mieszczaństwa żydowskiego na tych terenach, dążąca do asymilacji, robiła tym większy wysiłek, żeby promować ideę społecznej modernizacji. Niezależnie od tego, oskarżenia o charakterze antysemickim i uprzedzenia dotyczyły wszystkich Żydów.

W istocie już wówczas, dostrzec można było początki rasizmu: jako moralną przeszkodę w integracji Żydów przedstawiano ich pochodzenia, nie dopuszczano ich zatem do etnicznie jednolitego państwa narodowego. Według niektórych przynależność do narodu nie była określona religią, obyczajami, wierzeniami, językiem ojczystym, czy tożsamością, ale wyłącznie genetyką.

Czy możemy więc uważać nowoczesny antysemityzm za bezpośrednią kontynuację starożytnego i średniowiecznego antyjudajizmu? Odpowiedź brzmi – nie, w tym sensie, że, zgodnie z osiemnastowiecznymi ideami, przynależność do religii czy wspólnoty żydowskiej jest bez znaczenia. Począwszy od tej chwili, pochodzenie i genetyka będą decydować o czyjejs żydowskości; etniczność określa czyjeś zasady etyczne oraz cechy charakteru. Antysemityzm wiąże się jednak z antyjudajizmem: pewne tropy, obecne od stuleci, są mocno zakorzenione w umysłowości ludzkiej. Do dziś wielu ludzi jest nieświadomych, że stereotypy i uprzedzenia czerpią z błędnych założeń, których źródło liczy sobie kilkaset lat. Nienawiść wobec Żydów mocno osadzona była w tych wielowiekowych tropach, a lęki wyrosłe na uprzedzeniach bardzo łatwo było wywołać.

Kolejny powód związany jest z przemianami społecznymi. Europejskie społeczeństwa coraz śmielej zwracały się ku kapitalizmowi. Działalność gospodarcza czy intelektualną, tzn. taką, z którą utożsamiano mieszczaństwo, nabierała coraz większej wartości. W skupiskach miejskich wspólnoty żydowskie były bardzo liczne, co spowodowane było wyłączeniem ich z innych profesji już w Średniowieczu. Przemiany społeczne zawsze pozostawiają po sobie przegranych, którzy patrzą na odnoszących sukces z zazdrością. Niezwykle łatwo było zatem oskarżać Żydów o chciwość i spekulację. Spekulacja leżała u podstaw gospodarki kapitalistycznej, zajmowali się nią wszyscy kapitaliści; łatwiej jednak było kierować nienawiść na dobrze określoną grupę, niż na całe społeczeństwo, z natury różnorodne. Niektórzy członkowie społeczności żydowskiej osiągnęli znaczącą pozycję i, jako doradcy na dworach bądź bankierzy, stali się obiektem nienawiści i zazdrości. Judeofobia na terytoriach niemieckich była bardzo silna, tym silniejsza, że idee rewolucji francuskiej – zasady wolności i równości, w tym emancypacja Żydów – przybyły wraz z podbojami napoleońskich oddziałów. To szybko wywołało rozczarowanie, Żydzi natomiast doskonale nadawali się do roli kozłów ofiarnych.

W dziewiętnastym wieku państwa narodowe powstawały na Zachodzie i w Europie Środkowej; w wielu z tych krajów dokonywała się żydowska emancypacja. Jednak klęska polityki liberalnej asymilacji uwidoczniła się pod koniec wieku, wraz z upowszechnieniem antysemityzmu o charakterze politycznym. Zwotywno spotkania i kongresy, tworzone partie polityczne, których postulaty głosiły, że Żydzi byli obcy, a więc – niezdolni do asymilacji. Kryzys roku 1870 obnażył również kryzys cywilizacji i kapitalizmu, Jako że postęp gospodarczy i polityczny powszechnie utożsamiano z Żydami, w środowiskach lewicowych pojawił się antysemityzm oparty o oskarżanie ich o grzechy kapitalizmu – na przykład Proudnon i Marks wyrażali zdecydowane antyżydowskie opinie. W krajach niemieckojęzycznych niektórzy z autorów tacy jak Wilhelm Marr, (prawdopodobnie twórca pojęcia antysemityzmu) zestawiał walkę pomiędzy Niemcami i Żydami z walką pomiędzy dobrem a złem. We

Francji słynny proces Dreyfusa (1895) stał się kwestią publiczną: oficer armii francuskiej żydowskiego pochodzenia został fałszywie oskarżony o zdradę, poddany pokazowemu procesowi oraz wygnany z kraju na lata. Przypadek ten wywołał wzburzenie we francuskiej prasie a wielu intelektualistów, np. Emil Zola, broniło kapitana. Prasa katolicka i niejedni oficer armii francuskiej formułowali ostre antysemityczne uwagi wobec Dreyfusa. Wszystko to wzmocniło w Żydach przekonanie, że koniec końców, asymilacja jest ślepym zaułkiem i że zawsze będą postrzegani jako obcy swoich ojczyznach. Proces Dreyfusa zainspirował urodzonego na Węgrzech Teodora Herzla do napisania sztuki teatralnej *Der Judenstaat* (Państwo Żydowskie), w której uzasadniał ustanowienie państwa żydowskiego w Palestynie, dawnej prowincji rzymskiej, wówczas należącej do imperium tureckiego. Jego idee dały początek syjonizmowi, ruchowi żydowskiego nacjonalizmu. Antysemityczne nastroje nie malały jednak: wprawdzie byli tacy, którzy sądzili, że stałoby się dobrze, gdyby Żydzi wyemigrowali do własnego kraju, jednak powszechnie postrzegano ten plan jako środek do wzmocnienia międzynarodowych wpływów żydowskich i środek do realizacji ich ambicji dominacji nad światem.

Teoria rasy głosi, że zachowania ludzkie określone są przez swoiste, wrodzone cechy i że wartość jednostki z góry określona jest przez jej rasę, a tym samym, zbiorową przynależność do danego narodu; narodową i etniczną tożsamość determinuje pochodzenie.

Politycy, a zwłaszcza ignoranci w materii biologii i antropologii, którzy mylili pojęcie rasy i gatunku, ludu i narodu, chcieli ustanowić naukowe podwaliny dla idei rasizmu. Jednym z pionierów rasizmu był francuski hrabia Arthur de Gobineau, Autor książki „Szkice o nierówności ras ludzkich”, opublikowanej w 1853 r., przypisywał społeczne i ekonomiczne nierówności pomiędzy ludźmi, różnicami pomiędzy rasami, objawiającymi się nie tylko w cechach zewnętrznych, ale również właściwościach wewnętrznych i możliwościach intelektualnych. Uważał białych za rasę najwyższą, kolejna w hierarchii była rasa żółta, na dole hierarchii natomiast – rasa czarna. Wśród białych wyodrębnił spośród innych grup Aryjczyków, stawiając ich na szczycie hierarchii. Gobineau sądził, że ludzkość zmierza ku upadkowi z powodu mieszania się ras i że należy temu zapobiegać. Teorię rasy łączono z ruchem społecznego darwinizmu, który przenosił teorie Charlesa Darwina (dotyczące przyrody, jak naturalna selekcja czy zdolność do przetrwania najsilniejszych organizmów) do społeczności ludzkich.

Można zadać pytanie, czy antysemityzm to przejaw rasizmu, wzięwszy pod uwagę wyżej wspomniane poglądy (wszechobecne począwszy od dziewiętnastego wieku, aż do naszych czasów), według których pochodzenie żydowskie określa wewnętrzne i zewnętrzne właściwości jednostki. Antysemici nie mogli zaakceptować asymilacji, ponieważ, według ich przekonań, w żaden sposób nie zmieniłaby jednostki, a zatem tak – antysemityzm jest formą rasizmu.

Antysemityzm w takim kształcie może być zdecydowanie postrzegany jako teoria rasistowska, ponieważ ukazuje Żydów jako odrębną, gorszą od innych rasę. Nie wyklucza to obecności antyżydowskich uprzedzeń i fałszywych wyobrażeń o innym, nierasistowskim, charakterze, na przykład ataków na społeczną pozycję żydowskich obywateli, poglądem, że są zbyt liczni wśród mieszczaństwa i stoją na drodze wzmocnienia państwa narodowego. Pozostaje zagadką, skąd pokusa wyodrębniania Żydów spośród innych, skoro mają tę same obywatelskie obowiązki i przywileje. Wyjaśnienie niekoniecznie odwołuje się do idei rasistowskich.

#### **2.3.4. Antysemityzm na ziemiach Polskich**

Rozwój państw narodowych i kształtowanie się świadomości narodowej przyczyniły się do nasilenia ideologii nacjonalistycznych, które często przyjmowały postać antysemityzmu. Wzrost przemocy wobec Żydów oraz politycznego antysemityzmu, obserwowany nie tylko w Rosji, ale również we Francji, Niemczech i innych



państwach europejskich, zaczął wpływać również na sytuację na ziemiach polskich. Ten wzrost antysemityzmu szedł w parze z upadkiem feudalnego systemu społecznego, rozwojem agresywnego kapitalizmu i rosnącym zaangażowaniem społeczeństwa w ruchy nacjonalistyczne. W Polsce utrwalił się wizerunek Żyda jako zatruwacza i historycznego wroga Polaków, korzeniami sięgający dyskursów z XVII wieku i wcześniejszych. Od lat 70. XIX wieku coraz częściej pojawiały się w debatach publicznych głosy określające Żydów jako niezdolnych do asymilacji, „wrogów” i „obcych”. Takie postawy propagowali niektórzy przedstawiciele inteligencji, w tym dziennikarze, pisarze, prawnicy, nauczyciele, politycy i duchowni. Wśród nich byli Jan Jeleński, redaktor gazety „Rola”, postulujący emigrację Żydów z Polski, Teodor Jeske-Choiński, autor dzieł takich jak „Poznaj Żyda”, adresowanych do wykształconych czytelników, oraz Andrzej Niemojewski, były socjalista, koncentrujący się na krytyce judaizmu. Takie antysemickie przekonania znajdowały szerokie echo w prasie katolickiej, podczas gdy media liberalne zazwyczaj unikały antyżydowskiej retoryki.

W latach 90. XIX wieku, w kontekście powstania Narodowej Demokracji, antysemityzm zyskał na znaczeniu jako kluczowy element w polskiej nacjonalistycznej ideologii prawicowej. Narodowa Demokracja, często zwana endecją, stała się wiodącą partią propagującą antysemickie hasła, osiągając szczyt popularności w latach 30. XX wieku. Antysemityzm okazał się skutecznym narzędziem mobilizującym elektorat, integrującym różne grupy społeczne, w tym chłopstwo o głównie regionalnej świadomości, z narodem polskim. Endecja promowała ekskluzywny nacjonalizm, łączący polskość z katolicyzmem, wykluczając Żydów z polskiej wspólnoty narodowej i przedstawiając ich jako jednych z głównych wrogów polskich aspiracji narodowych, obok Niemców. Liderzy endecji nawoływali do bezkompromisowej walki z Żydami na wielu płaszczyznach, w tym ekonomicznej, kulturalnej, politycznej i moralnej.

Antysemityzm na terenie Polski, łączył się z narodowym dążeniem do niepodległości, traktując Żydów jako zagrożenie polityczne. Teoria Judeopolonii, popularna w prawicowej polskiej publicystyce, przedstawiała Żydów jako dążących do zniszczenia polskiej tożsamości i chrześcijaństwa przez różne środki, w tym modernizację i współpracę z zaborcami.

Na przełomie XIX i XX wieku, antysemityzm stał się kluczowym elementem narodowego ruchu w Polsce, ze Stronnictwem Narodowo-Demokratycznym jako wiodącym ugrupowaniem. Ugruntowaniu tego przekonania służyły m.in. "Protokoły mędrców Syjonu", rzekomy zapis tajnych rozmów żydowskich przywódców, wydany w 1903 roku. Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 roku, antysemityzm został wzmocniony przez stereotyp "żydokomuny" wykorzystywany podczas wojny polsko-bolszewickiej.

Działania nacjonalistów, a zwłaszcza endecji, dla której antysemityzm był kluczowym elementem programu, prowadziły do licznych incydentów w latach 1918-1922, negatywnie wpływających na relacje polsko-żydowskie. Najtragiczniejszym wydarzeniem był pogrom we Lwowie (22 listopada 1918), gdzie polscy mieszkańcy oskarżali Żydów o wspieranie Ukraińców. Antyżydowskie zajścia miały miejsce również w Wilnie, na Kresach Wschodnich, oraz na ziemi tarnobrzesckiej i rzeszowskiej. Szczególnie głośny był incydent w Pińsku (5 kwietnia 1919), gdzie polscy żołnierze rozstrzelali 37 Żydów podejrzewanych o komunizm. Podczas wojny polsko-bolszewickiej, część polskiej opinii publicznej postrzegała Żydów jako zagrożenie dla państwa, co doprowadziło do internowania żołnierzy polskiego pochodzenia w obozie w Jabłonnii pod Warszawą, podejrzewanych o nielojalność. Wielu polskich żołnierzy dopuszczało się szykan wobec Żydów, szczególnie ci z armii Hallera. Te wydarzenia zostały zauważone przez światową prasę i stały się przedmiotem dochodzenia prowadzonego przez amerykańskich polityków (komisja H. Morgenthaua) w 1919 roku, ustalającego, że w trakcie tych zajść zginęło około 230 Żydów.

W całym okresie istnienia Drugiej Rzeczypospolitej, polski ruch nacjonalistyczny starał się wprowadzić prawodawstwo dyskryminujące Żydów, w tym na przykład zasadę numerus clausus, która ograniczałaby liczbę Żydów uprawnionych do studiów wyższych. Dodatkowo zwiększona konkurencja na rynku oraz nasilone konflikty społeczne stworzyły atmosferę frustracji, która sprzyjała wywoływaniu i podsycaniu uprzedzeń religijnych i etnicznych. Chłopi usiłowali eliminować pośrednictwo Żydów w handlu, podczas gdy polscy (oraz ukraińscy) rzemieślnicy i kupcy dążyli do usunięcia z rynku żydowskich konkurentów. Analogiczne postawy przejawiali polscy lekarze i adwokaci. Hasło "kupuj u swego" stało się głównym przesłaniem narastającego nacjonalizmu polskiego. Antysemityzm ekonomiczny spotkał się z pewnym przyzwoleniem ze strony władz państwowych, co odzwierciedlały słowa premiera Felicjana Sławoja Składkowskiego z 1936 roku: "walka ekonomiczna, owszem", które były interpretowane jako poparcie dla takiej postawy.

### **2.3.5. Antysemityzm nazistowski**

Z tego, co opisano powyżej, wynika jasno, że antysemicka ideologia nazistowska osadzona była w długiej, historycznej tradycji. Hitler i jego nazistowscy kompani nie stworzyli czegoś kompletnie nowego, nowość polegała na tym, że ideologię antysemityzmu osadzili w wymiarze działań politycznych. Po pierwsze, prowadzili propagandę antysemicką na ulicach, w mediach, w edukacji szkolnej; następnie zainicjowali dyskryminację o charakterze prawnym, przygotowując w ten sposób drogę do ostatecznego rozwiązania. Mimo że plan wymordowania ponad 11 000 000 europejskich Żydów nie został zrealizowany, to 6 000 000 ofiar Zagłady ukazuje okropieństwa ideologii opartej o nienawiść oraz to, jak może stać się narzędziem politycznym.

Jednakże takie poglądy nie były właściwe wyłącznie narodowym socjalistom w Niemczech: uprzedzenia i nienawiść wobec Żydów istniały w społeczeństwie niemieckim od stuleci, a przegrana Niemiec w pierwszej wojnie światowej tylko je nasiliła. Powojenny kryzys gospodarczy, potem wielki kryzys światowy, wstyd związany z porażką wojenną, wersalski traktat pokojowy nakładający na Niemcy bardzo trudne warunki, sprawił, że demokracja Weimarska znalazła się w głębokim kryzysie o charakterze egzystencjalnym, politycznym i gospodarczym, bo bardzo wielu Niemców straciło pracę i dochody. Poszukiwanie kozła ofiarnego w tej sytuacji było nieuniknione. Tzw. mit „ciosu w plecy” wyjaśniał, że Niemcy nie przegrały wojny z powodu słabego uzbrojenia, ale zdrady o charakterze bratobójczym. Oskarżenie to bardzo szybko skupiło się na niemieckich Żydach, powracając do idei ich „obcego serca”. Nikogo nie interesowało to, że niemieccy obywatele żydowskiego pochodzenia walczyli na froncie tak samo, jak inni i że wielu z nich poświęciło życie dla ojczyzny.

Naziści, czy Narodowosocjalistyczna Niemiecka Partia Robotnicza (NSDAP) wyrosła właśnie z tych, istniejących już, uprzedzeń i pielęgnowanej nienawiści. Antysemityzm stał się centralnym elementem ideologii, wskazując Żydów jako głównych winowajców nieszczęść, których doznają Niemcy. Oczywiście osobowość Adolfa Hitlera jego umiejętności krasomówcze (rzeczywiste czy przesadzone), przyczyniły się, w ogromnym stopniu, do sukcesu tej partii w rozpowszechnianiu antysemityzmu. Hitler był w stanie trzeźwo ocenić sytuację Niemiec i zdał sobie sprawę, że ogromna część niemieckiego społeczeństwa była podatna na antysemickie treści. Niezależnie od jego możliwości oratorskich, czy siły propagandy Goebelsa, skuteczność nie byłaby tak duża, gdyby nie wspomniana gotowość społeczeństwa niemieckiego na antyżydowską indoktrynację. W istocie antysemityzm nie był powszechny wyłącznie w społeczeństwie niemieckim, ale również w ogromnej części krajów europejskich, podobnie – wśród polityków i obywateli Stanów Zjednoczonych. Skażenie ideami antysemickimi było na tyle powszechne, że idee nazistowskiego antysemityzmu nie zostały odrzucone i nikt nie bronił niemieckich Żydów ani w latach trzydziestych, ani później. Poglądy Hitlera można było dość wyraźnie



dostrzec w jego czołowym dziele „Mein Kampf”, w jego przemówieniach, wspomnieniach i innych źródłach. Idee te są zwykle niespójne, a czasem wewnątrznie sprzeczne, czy wręcz nielogiczne. Propaganda nie wymaga jednak logiki: nazistowskie slogany stworzono na bazie prymitywnych, głęboko zakorzenionych, ludzkich lęków. Oprócz teorii „ciosu w plecy” Hitler głosił również, że Żydzi dążyli do dominacji nad światem po to, żeby zniszczyć Niemcy, a nawet całą aryjską rasę.

Od samego początku okupacji niemieckie władze dążyły do tego, by Polacy zrozumieli i zaakceptowali antyżydowskie działania podjęte przez Niemców. Specjalne oddziały niemieckie, utworzone przez Reinharda Heydricha, często inspirowały antyżydowskie pogromy jako pretekst do wprowadzania restrykcyjnego prawodawstwa skierowanego przeciwko Żydom. Propaganda niemiecka na terenach okupowanej Polski malowała obraz Żyda jako szkodnika, potencjalnego nosiciela chorób zakaźnych, przy czym wykorzystywano już istniejące antysemityczne sentymenty w polskim społeczeństwie. Antyżydowska retoryka była wszechobecna we wszystkich oficjalnych publikacjach – nie istniało wydawnictwo, które by nie zawierało treści antyżydowskich. Wśród publikacji znajdowały się antysemityczne broszury i książki, w tym również "Protokoły mędrców Syjonu". Organizowano również antyżydowskie wystawy propagandowe, a na ścianach budynków w miastach i miasteczkach pojawiały się antysemityczne plakaty. W niektórych miejscach ustawiano wystawki z egzemplarzami antysemitycznej i rasistowskiej gazety „Der Stürmer”. Niemieckie czasopisma, adresowane zarówno do Polaków, jak i do Żydów, również odgrywały rolę w rozpowszechnianiu tych poglądów, przy czym „Nowy Kurier Warszawski” był głównym niemieckim organem prasowym kierowanym do polskiej populacji.

Utworzenie gett na terenach polskich tłumaczono głównie kwestiami bezpieczeństwa. Argumentowano, że izolacja Żydów jest konieczna, aby zapobiec ich rzekomemu uczestnictwu w działaniach partyzanckich i rabunkowych. Rozpowszechniano również nieprawdziwe informacje, jakoby Żydzi byli nosicielami chorób zakaźnych, w tym tyfusu plamistego, i dlatego ich izolacja była przedstawiana jako środek zapobiegawczy przed rozprzestrzenieniem się tych chorób wśród "aryjskiej" ludności miast.

Naziści propagowali również antysemityczny stereotyp, według którego Żydzi są leniwi i niechętni do pracy. W tym kontekście, ich izolacja w gettach była przedstawiana jako środek „wychowawczy”, mający na celu wymuszenie na Żydach pracy i dyscypliny. Polityka tworzenia gett była uzasadniana za pomocą argumentów politycznych, ekonomicznych i zdrowotnych, przedstawiając zamknięcie Żydów za murami gett jako niezbędne dla większego dobra społeczeństwa.

Sytuacja między Polakami a Żydami dodatkowo się zaostrzyła w czasie sowieckiej okupacji tych obszarów (od 17 września 1939 do 22 czerwca 1941). W polskiej pamięci narodowej zakorzenił się, choć obecnie kwestionowany przez większość historyków, obraz powszechnej kolaboracji Żydów z ZSRR. Uważano, że Żydzi masowo poparli wkroczenie Armii Czerwonej na Kresy Wschodnie i aktywnie współpracowali z nowymi sowieckimi władzami administracyjnymi i represyjnymi. To właśnie Żydzi byli obwiniani przez Polaków o szczególne represje wobec ludności polskiej, w tym aresztowania, konfiskaty majątków, egzekucje i deportacje na Syberię. Żydom zarzucano brak lojalności wobec państwa polskiego, brak patriotyzmu, sympatie komunistyczne, co sprzyjało rozprzestrzenianiu się wśród Polaków mieszkających na Kresach stereotypu żydokomuny, który był obecny w polskim społeczeństwie już od początków niepodległości II RP. Stereotyp ten był jeszcze umacniany przez przekazy lokalnego duchowieństwa, które otwarcie wyrażało antysemityczne poglądy, głosząc je podczas nabożeństw niedzielnych.

### 2.3.6. Powstanie nowego antysemityzmu po Zagładzie

Mimo że Holocaust był doświadczeniem traumatycznym nie tylko dla ocalałych, ale również dla całej ludzkości, antysemityzmu nie udało się wyplenić. Na początku zimnej wojny, w spolaryzowanym świecie, ocalali bardzo często spotykali się z niedowierzaniem lub obojętnością wobec ich cierpienia.

W krajach Europy Zachodniej i w Stanach Zjednoczonych antysemickie poglądy były na ogół potępiane, obecne wyłącznie w narracji skrajnej prawicy. Obrona praw człowieka znów była w centrum. Holocaust pokazał, jak łatwo można pozbawić ludzi ich podstawowych praw i godności wprowadzając dyskryminujące ich przepisy. Prawo do równości i wolności grup stygmatyzowanych, szczególnie Żydów, zasymilowanych już w poprzedzającym powstanie Trzeciej Rzeszy wieku, zostało w sposób jawny pogwałcone. W 1948 Narody Zjednoczone wydały Uniwersalną Deklarację Praw Człowieka, która określała podstawowe prawa wszystkich istot ludzkich.

W tym samym roku powstało państwo Izrael. Dość wcześnie stało się jasne, że świat zachodni popiera utworzenie państwa żydowskiego, w przeciwieństwie do otaczających je krajów arabskich. W kontekście zimnej wojny oznaczało to, że Związek Radziecki i pozostałe kraje bloku wschodniego odrzucały prawo Izraela do istnienia.

Mogłoby wydawać się logiczne, że lewicowa ideologia bolszewików sprzeciwiająca się skrajnie prawicowej, antyżydowskiej, nazistowskiej ideologii będzie potępiała antysemityzm. Sytuacja nie była jednak tak prosta. Lewicowy antysemityzm istniał już od dziewiętnastego wieku. Jego podstawowym założeniem było odrzucenie kapitalizmu, który utożsamiano z Żydami. Antysemityzm był zatem częścią komunistycznych i bolszewickich poglądów od samego początku ich sformułowania. Ideologia ta przyjęta została przez nurt leninowski: w Rosji sowieckiej ogromna rzesza mas rewolucyjnych podatna była na nienawiść wobec wykorzystujących ich kapitalistów, a to bardzo często przenikało się z ideologią antysemicką. Ponadto antysemityzm miał długą historię w Rosji carskiej. Żydów poddawano surowej dyskryminacji już od Średniowiecza. Wyznaczono dla nich strefę osiedlenia od osiemnastego wieku, cierpieli również z powodu wielu pogromów. W dziewiętnastym wieku ukazywani byli jako komunistyczny wrogi element, teraz jednak sytuacja odwróciła się i to rewolucyjni komuniści postrzegali Żydów jako głównego wroga.

Stalin stał się władcą totalitarnym już przed 1930 r., a jego antysemityzm był powszechnie znany. Mimo że potępiał otwarcie rasistowską czy religijną dyskryminację (włączywszy antysemityzm), to grupy odmienne etnicznie i religijnie były, z założenia, prześladowane w Związku Radzieckim, a Żydzi podlegali obydwu tym kategoriom. Stalin, napędzany własną nienawiścią wobec Żydów, często odsuwał swoich politycznych przeciwników, a nawet członków ich rodzin, na bok. W 1939 r. ideologiczne przeciwieństwa pomiędzy dwoma systemami nie powstrzymały go przed zawarciem umowy z nazistowskimi Niemcami w ramach paktu Ribbentrop–Mołotow.

Szeroki zasięg tego tak głęboko zakorzonego antysemityzmu w społeczeństwie sowieckim potwierdzają pogromy w 1941 r.: gdy Niemcy zdradziły swojego sojusznika i zaatakowały Związek Radziecki, ludność lokalna bardzo często przyłączyła się do niemieckich oddziałów, mordując Żydów.

Tymczasem, oficjalna propaganda sowiecka dystansowała się od byłego sojusznika na wszelkie sposoby. Stalin utworzył Żydowski Komitet Antyfaszystowski w 1942 r. Celem organizacji stała się mobilizacja Żydów do walki przeciwko nazistom oraz poprawa wizerunku Związku Radzieckiego. Komitet szybko stał się niepopularny, kiedy zaczął dokumentować Zagładę na terenach ZSRR i reprezentować Żydów przeciw reżimowi totalitarnemu.

Antysemityzm Stalina pojawił się znów natychmiast po drugiej wojnie światowej. Kwestii Holocaustu nie można było omawiać — uważano to za działanie o charakterze nacjonalistycznym. Wielka Wojna Patriotyczna miała być postrzegana jako walka zjednoczonych sowieckich obywateli z narodowym socjalizmem; tragedia Żydów nie była w tej wizji wyodrębniona.

Utworzenie Izraela stało się dla Stalina świetną okazją, żeby nienawiść wobec Żydów przyoblec w antysyjonizm. Żydowski Komitet Antyfaszystowski rozwiązano w 1952 r., jego członków zaś („służących obcym mocarstwom”) poddano pokazowym procesom i skazano na śmierć. Prześladowania rozpoczęły się od procesu żydowskich lekarzy w 1953 r. Oskarżono ich o terrorystyczny spisek i szpiegowanie na rzecz Stanów Zjednoczonych oraz Wielkiej Brytanii. Ofiary tych nagłaśnianych szeroko oskarżeń uratowała śmierć Stalina. Kraje wschodniego bloku podążały za politycznym kursem wyznaczonym przez Związek Radziecki. Po wojnie żadne z tych państw nie wspominało wiele o żydowskich ofiarach Zagłady. Podkreślano natomiast, że faszystowskie Niemcy prześladowały komunistów. Antysyjonizm stanowił przykrywkę dominującego tam antysemityzmu: Żydzi byli godni pogardy nie dlatego, że byli Żydami, lecz dlatego, że byli agentami Ameryki i Izraela. Śmierć Stalina ostatecznie położyła kres podobnym prześladowaniom, nie usunęła natomiast antysemityzmu z tych krajów.

Antysemityzm przejawiał się na dwa sposoby w dziesięcioleciach następujących po drugiej wojnie światowej. Jednym z nich był stosunek do Zagłady. Chodziło bądź to o negowanie Holocaustu, bądź jego relatywizację. Krył się za tym zamiar trywializacji cierpienia Żydów, podawanie go w wątpliwość oraz odmawianie prawa ocalałym i większości społeczeństwa do upamiętniania ofiar.

Ten przypadek dotyczył szczególnie Niemiec i ich wojennych sojuszników bądź też państw okupowanych, tam, gdzie mieszkali sprawcy bądź współpracujący z nimi kolaboranci. Taka postawa często określana jest jako wtórny antysemityzm, u którego podłoża leży wstyd. W takim ujęciu, sprawcy i ich sojusznicy, nie muszą konfrontować się ze swoimi czynami z przeszłości. W kontekście współsprawców należy wspomnieć o biernych świadkach, którzy wprawdzie nie brali aktywnego udziału w wyłapywaniu czy deportacjach Żydów, ale nie sprzeciwiali się temu. Większości z nich nigdy nie była osądzona, nie mogli więc odpokutować za swoje grzechy, jeśli ich żałowali; nie poddali refleksji swoich czynów i wyparli winę. Wielu ocalałych, wspominało, że po powrocie do domów, nie byli mile widziani przez sąsiadów. Niejednokrotnie ludność lokalna zajmowała żydowskie domy, twierdząc, że uzyskali na to zgodę państwa. Część nie rozliczyła się z powierzonych im na przechowanie kosztowności czy mebli odmawiając ich zwrotu. Powracający Żydzi przypominali im swoją obecnością o czynach i zaniechaniach, o uwikłaniu w żydowskie cierpienie, a czasem – w grabież czy mordowanie. Łatwiej w takiej sytuacji obwiniać ofiary niż stawić czoła własnym czynom bądź bezczynności i ich konsekwencjom. Niektórzy godzili się nawet z antysemicką ideologią; nadal wierząc, że Żydzi zasłużyli na swój los. Wszystko to prowadziło do napięć, przemocy i pogromów w wielu miejscach. Dla ocalałych powracających do ojczyzny była to kropla, która przelała czarę goryczy i niejednokrotnie decydowali się na emigrację. Sytuację we wschodnim bloku zaostrzały lewicowe dyktatury powstałe w ciągu kilku lat po wojnie. Żydowskie ofiary Holocaustu stały się tematem tabu, mimo że wielu Żydów przyłączyło się do rządzących partii, wspierając ideologię antyfaszystowską. Ponadto wielu spośród sprawców, szczególnie szeregowych, również przyłączyło się do lokalnych partii komunistycznych i zbrojnych organizacji z nimi powiązanych.

W Polsce, w okresie powojennym, władze komunistyczne w Polsce również podejmowały działania mające na celu zmarginalizowanie znaczenia Holocaustu, wykorzystując go jako element propagandy. Bezpośrednio po wojnie, Holocaust był wykorzystywany jako narzędzie oskarżenia antykomunistycznego ruchu oporu, na przykład Armii Krajowej, o kolaborację z nazistami w prześladowaniu Żydów. W kolejnych latach, władze bagatelizowały lub fałszowały informacje o skali Zagłady, jednocześnie przesadnie akcentując rolę Polaków w

pomaganiu Żydom, przy równoczesnym pomijaniu zjawisk takich jak szmalcownictwo i obojętność społeczeństwa wobec tragedii Żydów. Taka instrumentalizacja Holokaustu w celach politycznych uniemożliwiła pełne zrozumienie tego wydarzenia i umniejszała jego wagę.

W latach 80. XX wieku zaszły zmiany w sposobie postrzegania Żydów w Polsce, szczególnie wśród pokolenia związanego z ruchem "Solidarności". To wówczas inteligencja zaczęła przywracać pamięć o Zagładzie Żydów, wprowadzając ten temat do publicznej debaty. Ważnym momentem w tym procesie "odzyskiwania pamięci" był esej Jana Błońskiego "Biedni Polacy patrzą na getto", opublikowany w "Tygodniku Powszechnym" w 1987 roku, który zainicjował trwającą dyskusję o roli Polaków w Holokauście. Dyskusja ta została dodatkowo ożywiona po wydaniu książki Jana Tomasza Grossa "Sąsiedzi. Historia zagłady żydowskiego miasteczka", która zwracała uwagę na ciemne strony polskiej historii w kontekście stosunków polsko-żydowskich.

Po zakończeniu II wojny światowej, nie zanikło również przekonanie, że Żydzi aspirują do zdobycia kontroli nad światem. W Polsce szczególnie wzmocił się stereotyp "żydokomuny", który był podsycany przez obecność Żydów na wysokich stanowiskach w strukturach władzy oraz organach bezpieczeństwa PRL. Stereotyp ten miał istotny wpływ podczas antyżydowskiej kampanii w marcu 1968 roku, kiedy to propaganda państwowa oskarżała osoby żydowskiego pochodzenia o przyczynianie się do błędów stalinizmu.

Po upadku komunizmu w 1989 roku, oskarżenia o żydowskie wpływy w polskiej sferze publicznej rozszerzyły się, obejmując instytucje międzynarodowe takie jak Unia Europejska, Stany Zjednoczone, Izrael, Niemcy, Rosja, a także polskie partie polityczne z obu stron sceny politycznej. W ramach tej antysemitki i spiskowej perspektywy, Żydzi byli obwiniani za kontrolowanie „żydowskich” rządów, których rzekomym celem było szkolenie i prześladowanie Polaków, zarówno w ich roli patriotów, jak i chrześcijan.

Konfrontacja z grzechami przeszłości i refleksja na temat odpowiedzialności jest niezwykle ważna nie tylko z punktu widzenia jednostek, ale społeczeństw jako całości. Tożsamość narodowa jest dla większości ludzi bardzo istotna i wolą postrzegać naród w pozytywnym świetle. Nie jest łatwo patrzeć na przeszłość kraju, uznając jego udział w zbrodniach przeciwko ludzkości, uwikłanie we współdziałanie ze sprawcami czy czerpanie korzyści z grabieży ofiar lub dawanie na to przyzwolenia. Dysonans poznawczy może dotyczyć tu szerszych grup ludzi, wpływając na to, jak postrzegana jest pamięć narodowa.

Zachodnim Niemcom zebrało dziesięciolecie, zanim zaczęły stawiać czoła nazistowskiej przeszłości, poprzez upamiętnienie i edukację. W krajach Europy Wschodniej proces ten rozpoczął się dopiero po upadku komunizmu. Wielu ludziom otwiera to drogę do rozliczenia z przeszłością i zadośćuczynienia ofiarom, dla innych zaś – wypieranie prawdy historycznej, które prowadzi do formowania poglądów antysemitki.

Postawa antyizraelska jest innym zjawiskiem, w którym antysemitizm uwidacznia się wyraźnie. Poglądy Stalina dotyczące Izraela omówione zostały powyżej; jego śmierć nie położyła jednak kresu tego typu antysemityzmowi, jego następcy natomiast (np. Chruszczow) uważali to za kwestię natury taktycznej. Związek Radziecki uznawał kraje arabskie za państwa bratnie, dostarczał im uzbrojenia przeciwko Izraelowi (wówczas postrzeganego jako państwo satelickie Stanów Zjednoczonych). Podobnego wsparcia udzielał Związek Radziecki skrajnie lewicowym organizacjom syjonistycznym w krajach zachodnich. Idea antysyjonizmu pojawiła się również wśród ruchów lewicowych na zachodzie Europy, jak również wśród zwolenników prawicy, podatnych na przyswojenie kodów antysemitki. Poglądy skrajnej lewicy i skrajnej prawicy łączyły się ze sobą w tym punkcie.

### 2.3.7. Antysemityzm dzisiaj

Obecnie antysemityzm nadal stanowi problem, który narasta z coraz większą siłą. Nie ma tutaj wielu nowych elementów: podobnie jak dawniej, odwołuje się do tych samych antyżydowskich stereotypów, politycznych i rasistowskich uprzedzeń, antysemityzmu i negacjonizmu.

Wszystkie te elementy można odnaleźć w retoryce ruchów skrajnie prawicowych. Nadal przedstawiają Żydów jako obcych w nowoczesnym społeczeństwie. Nie ma znaczenia, w jakim kraju żyją, jaka jest ich tożsamość narodowa, czy są religijni, czy nie, czy są patriotami. Poglądy skrajnej prawicy przedstawiają Żydów jako organicznie niezdolnych do współpracy, dla których moralnym priorytetem stanowi realizacja interesów wyłącznie własnej grupy. Bez wątpienia, jest to podejście rasistowskie, które przywołuje poglądy teorii rasowych z międzywojnia i lat wcześniejszych.

Dziś popularnych jest wiele teorii spiskowych, z których niejedna czerpie z tropów antysemickich powszechnych w dawnych epokach. Popularność teorii spiskowych wynika z faktu, że pozwalają przedstawiać siebie i własne społeczności w świetle znacznie bardziej pozytywnym niż w rzeczywistości: my jesteśmy tymi dobrymi, inni zaś – złymi, którzy spiskują przeciwko nam. Teorie te stanowią wygodne odpowiedzi na lęk przed nieznanym; dają poczucie kontroli poprzez formułowanie prostych wyjaśnień zbyt złożonych i niewytłumaczalnych zjawisk. Nie mają jednak żadnego umocowania w rzeczywistości.

Jednym z najbardziej znaczących wydarzeń z ostatnich lat stała się pandemia COVID 19. Natychmiast zaczęto postrzegać ją przez pryzmat poglądów antysemickich i określać mianem żydowskiego spisku. Gdy rozpoczęto produkcję szczepionki, grupy antyszczepionkowców rozpowszechniały pogląd, że za szczepionkami stoi żydowski spisek. COVID jest nową pandemią, ale, oskarżanie Żydów o wywołanie epidemii – nie. W Średniowieczu, podczas wybuchu dżumy, Żydów oskarżono o zatrutowanie studni. 1874 r., gdy wprowadzono obowiązkową szczepionkę przeciwko czarnej ospie w Cesarstwie niemieckim, ówczesne antyszczepionkowe grupy domagały się usunięcia ze stanowić żydowskich lekarzy, którzy, wg nich, dążyli do ogólnoświatowej dominacji, postępując się obowiązkowymi szczepieniami.

Pandemia COVID zapoczątkowała również nowe zjawisko: konieczność izolacji. Kwarantanna, próby wprowadzenia obowiązkowych szczepień bądź restrykcje dotyczące przemieszczania się ludzi niezaszczepionych, wywołały oburzenie w niektórych środowiskach. Protesty i demonstracje miały miejsce w wielu miastach, protestujący zaś często nosili żółtą gwiazdę, bądź podobny symbol, żeby pokazać, że są dyskryminowani i prześladowani w taki sam sposób, jak Żydzi podczas Holokaustu. Postępowanie takie sklasyfikować można jako zniekształcanie prawdy o Zagładzie. Prześladowani w czasie Holokaustu nie mieli wyboru, nie mogli zmienić swojego pochodzenia. W przeciwieństwie do niezaszczepionych doświadczyli systemowej i systematycznej dyskryminacji, od konfiskaty mienia począwszy, przez pozbawianie praw i deportację na śmierci skończywszy.

Teorie żydowskiego spisku pojawiają się również w kontekście tematu migracji. Zgodnie z nimi, migracja, szczególnie przybywanie grup etnicznych uciekających z Afryki, Bliskiego i dalekiego wschodu, stanowi część tajnego planu, którego celem ma być re-populacja Europy i zastąpienie białych jej mieszkańców przez migrantów. Żydowscy przedsiębiorcy często opisywani są jako mózgi tego przedsięwzięcia.

Pośród wielu teorii spiskowych, „Protokoły mędrców Syjonu” uparcie powracają. Ta publikacja to kłamliwy tekst sfabrykowany w carskiej Rosji. Wg poglądów tam przedstawionych Żydzi spiskują, żeby przejąć media, banki i, w końcu, cały świat. Naziści przywrócili do życia idee tam przedstawione, zatem ci, którzy powołują się na ten pseudoprotokół, rozpowszechniają nazistowską propagandę. Badania przeprowadzone zarówno w



Stanach Zjednoczonych, jak i krajach europejskich wskazują na powszechność postaw antysemickich oraz przekonanie o żydowskim spisku dążącym do kontroli nad światem.

[Badania](#), przeprowadzone w Polsce przez zespół Centrum badań nad Uprzedzeniami określają trzy główne aspekty antysemityzmu: tradycyjne uprzedzenia, wtórne uprzedzenia oraz przekonania o żydowskim spisku. W skrócie, te trzy aspekty ukazują Żydów w negatywnym świetle, jako postacie okrutne, fałszywe i przebiegłe. Antysemityzm tradycyjny ma swoje korzenie w historycznych i religijnych konfliktach, gdzie Żydzi są postrzegani jako prześladowcy Chrystusa oraz jako uczestnicy w mitycznych rytuałach krwi, które obejmują porwania chrześcijańskich dzieci. Antysemityzm wtórny to z kolei przekonanie o Żydach jako o grupie, która w nadmierny sposób eksploatuje swój status ofiar, z niezadowoleniem odnosząc się do powracających dyskusji o Holokauście, stratach Żydów i odszkodowaniach za nie. Osoby wyrażające wtórne uprzedzenia antysemickie mogą postrzegać te działania jako manipulacyjne i mające na celu eksploatację przeszłości oraz wywoływanie poczucia winy dla zysku. Taki rodzaj uprzedzeń można zauważyć również w stosunku do osób LGBT lub osób o czarnym kolorze skóry i często opiera się na błędnym przekonaniu o grze o sumie zerowej, gdzie uzyskanie praw przez jedną grupę oznacza ich utratę przez inną. Ostatnim elementem są przekonania o żydowskim spisku, które zakładają, że Żydzi są przebiegłymi osobami, które dążą do skrytego przejęcia kontroli nad światem. W takim ujęciu, społeczność żydowska jest przedstawiana jako zjednoczona, jednolita i zorganizowana w dążeniu do swoich celów.

Z kolei [analiza narracji antysemickich](#) przeprowadzona we współpracy z muzeum historii Żydów Polskich Polin wykazała, dziesięć kluczowych wątków antysemickich narracji. Jednym z dominujących tematów była wiara w istnienie tzw. „żydowskiego lobby”, które miało być ściśle powiązane z działaniami państwa Izrael i globalnej diaspory żydowskiej, szczególnie w kontekście roszczeń do majątków sprzed II wojny światowej. Inne rozpowszechnione narracje dotyczyły postrzegania Żydów jako odpowiedzialnych za kreowanie negatywnego obrazu Polski na arenie międzynarodowej. Wśród przekonań badanych znajdowało się również to, że Żydzi nie doceniają polskiej gościnności i nie uznają wspólnej historii ofiary w czasie wojny. Narracje spiskowe opisane w badaniu przedstawiały Żydów jako zakulisowych graczy, powiązanych z masonerią, światowymi spiskami oraz globalnymi ruchami lewicowymi. Co więcej, niektóre z tych opowieści obarczały Żydów winą za różne negatywne zdarzenia na świecie, łącząc ich obecność ze zjawiskami takimi jak choroba, korupcja i zagrożenie.

Media społecznościowe przyczyniają się w ogromnym stopniu do upowszechniania teorii spiskowych i antysemityzmu; kłamstwa propagowane są bez żadnej kontroli. Internet umożliwia tworzenie grupy ekstremistycznych, wzmacnianie więzi pomiędzy ich członkami poprzez użycie tajnych, antysemickich kodów i sygnałów. Ktokolwiek, skądkolwiek na świecie może anonimowo opublikować cokolwiek, na przykład pseudonaukowe poglądy, treści noszące znamiona mowy nienawiści, czy wręcz zachętę do przemocy. Globalna sieć przyczynia się w ten sposób do tworzenia i podtrzymywania szkodliwych ideologii.

Jednym z przejawów antysemityzmu jest negacjonizm lub zniekształcanie prawdy o Zagładzie. Nie jest niczym nowym, ale współcześnie zdaje się zyskiwać coraz większą popularność. Dzięki szerokiemu zasięgowi mediów społecznościowych kłamstwa docierają do znacznie większej grupy odbiorców. Negowanie Holocaustu, pomijanie tego tematu czy zniekształcanie prawdy historycznej o Zagładzie rozpoczęto się już w czasach nazistowskich: naziści często używali tajnych kodów i eufemizmów, np. „ostateczne rozwiązanie” do opisu popełnionych zbrodni. Im bliżej było do końca wojny, tym większe wysiłki czyniono, żeby zatrzeć dowody zbrodni.

Obecnie, negowanie Holocaustu stanowi przestępstwo wielu krajach, zatem coraz częściej mamy do czynienia ze zniekształcaniem prawdy historycznej na ten temat. Usiłowania, żeby pomniejszyć wydarzenia i zbrodnie,



które miały wtedy miejsce, negacjonizm i wypaczanie prawdy o Holokauście jest jednoznacznie motywowana antysemityzmem. Poglądy zniekształcające prawdę o Holokauście pomniejszają zazwyczaj liczbę ofiar i cierpienie, którego doznawały, usprawiedliwiają działania sprawców i ich pomocników (przerzucając odpowiedzialność na ofiary) oraz fałszują fakty historyczne.

W kontekście wiadomości przedstawionych powyżej uznać można, że postawy antyizraelskie w ostatnich dziesięcioleciach, powszechne są najczęściej w środowiskach skrajnie prawicowych i skrajnie lewicowych, ale również wśród przedstawicieli umiarkowanej prawicy i lewicy. Kluczowe w tym wypadku jest rozróżnienie pomiędzy antysyjonizmem, u którego podłoża leży antysemityzm, bądź odrzucenie państwa żydowskiego, od słusznej krytyki decyzji podejmowanych przez rząd Izraela. To drugie bowiem niekoniecznie motywowane jest antysemityzmem: rząd jakiegokolwiek kraju można krytykować, jeśli istnieją słuszne powody dotyczące polityki wewnętrznej i zagranicznej. Również antysyjonizm niekoniecznie wywodzi się z antysemityzmu; może zasadzać się na odrzuceniu nacjonalizmu i idei państw narodowych.

Jednakowoż, jeśli oskarżenia, najczęściej formułowane przez lewicę, skierowane są wyłącznie w kierunku Izraela, a podobne poglądy czy decyzje innych państw nie są krytykowane, to jest to antysemityzm kryjący się pod przykrywką antysyjonizmu. Antysyjonizm skrajnie prawicowy jest, z całą pewnością, antysemitki (nacjonalizm jest typową częścią ideologii prawicowej). Wielu spośród krytyków rządów Izraela wychodzi ponad zwykłą analizę decyzji politycznych. Stosuje podwójne standardy, nie potępiając podobnych decyzji podejmowanych przez inne państwa. Podobnie, jeśli krytyka państwa żydowskiego oparta jest na uprzedzeniach, według których niektóre z jego działań wynikają z „żydowskiej natury” oraz jeśli każdy Żyd na świecie obarczany jest winą za politykę Izraela bądź też, jeśli żydowski spisek miałby kryć się za tymi działaniami, to jest to antysemityzm. Na Bliskim Wschodzie wrogość wobec Izraela i Żydów głoszona jest głównie przez Islamizm, szczególnie radykalny islam. Ma zatem podłoża religijne, narodowe bądź łączy te dwa czynniki. Sprowadza się głównie do połączenia pogańskiej, przedchrześcijańskiej judeofobii z nowoczesnym antysemityzmem. Często przejawia się również poprzez negację Holokaustu.

Izrael często jest oskarżany o imperializm i kolonializm, a jego istnienie postrzegane jako okupację. Warto podkreślić, że Izrael jest jedyną demokracją na Bliskim Wschodzie, i że Arabowie żyjący na jego terytorium, posiadający obywatelstwo Izraela mają również prawa obywatelskie. Państwo Izrael zostało zgodnie z prawem ustanowione w maju 1948 r., poprzez rezolucję podjętą przez Narody Zjednoczone (rezolucja 181 z 29 listopada 1947 r.), która usankcjonowała powstanie państwa żydowskiego na ziemiach Izraela. Gdy Izrael przyjął rezolucję i zaakceptował ujętą w niej formę dwu państwowości jako podstawę do utworzenia państwa żydowskiego, kraje arabskie natychmiast ją odrzuciły.

Sytuacja pomiędzy Izraelem i wieloma państwami arabskimi unormowała się, pojawienie się organizacji militarnych i grup terrorystycznych uważających się za reprezentantów interesów Arabów palestyńskich skutkowało dalszą wrogością i aktami terroru.

Izrael często oskarżany jest o uciskanie Arabów palestyńskich, a istnienie państwa izraelskiego postrzegane jest jako okupacja. Sytuacja pomiędzy Izraelem i mniejszością palestyńską ma złożony charakter. Biorąc pod uwagę przedstawione powyżej wiadomości, staje się oczywiste, że jakkolwiek postawa czy działanie, które podważa prawo do istnienia państwa żydowskiego, zachęca do aktów terrorystycznych (w Izraelu czy gdziekolwiek na świecie jest przejawem antysemityzmu).

Za antysemitki uważane są również zachowania czy działania, które zagrażają bezpieczeństwu i wolności religijnej wspólnot żydowskich bądź jednostek, lub też ograniczają wolność manifestowania żydowskiej tożsamości gdziekolwiek na świecie.

W ostatnich latach byliśmy świadkiem wzrostu liczby przestępstw o podłożu antysemitycznym w Europie i na całym świecie. Zjawisko to przybiera rozmaite formy, począwszy od agresji słownej i aktów wandalizmu (np. niszczenia cmentarzy), aż po akty terroru, które pociągają za sobą ofiary śmiertelne. Często taką postacią współczesnego antysemityzmu spotkać można się wśród arabskich migrantów. W wieloetnicznych i wielokulturowych społeczeństwach europejskich liczba przestępstw naruszających integralność cielesną członków żydowskich społeczności wzrosła, nawet jeśli postawy antysemityczne, same w sobie, pozostały na dawnym poziomie.

Niedawny przejaw antysemityzmu miał miejsce w Izraelu. 7 października 2023 r. doszło do ataku terrorystycznego, zbiorowego mordu, gwałtów i innych brutalnych czynów dokonanych przez 1000 terrorystów Hamasu, palestyńskiej grupy terrorystycznej rządzącej w Gazie. Zaatakowano żydowskich cywili w pobliżu Strefy Gazy, mordując i torturując dzieci, kobiety, osoby starsze i całą rodzinę. Brutalnie zamordowano około 1400 ludzi i porwano ponad 200 osób; z których ponad 100 wciąż pozostaje w niewoli, kilka miesięcy po tym wydarzeniu. Wojna w Gazie, którą armia Izraela odpowiedziała na atak, dała początek bezprecedensowemu wzrostowi światowego antysemityzmu. Incydenty antysemityczne wzrosły od 350% do 800% w krajach Europy Zachodniej, Wielkiej Brytanii, USA i Kanadzie, w całym społeczeństwie, szczególnie zaś na kampusach uniwersyteckich. Eksperti i edukatorzy zdają się zgadzać co do tego, że potrzeba lepszego zrozumienia podłoża tak gwałtownego antysemityzmu na uniwersytetach i w innych miejscach. Specjalnie ukierunkowane programy i szkolenia na temat antysemityzmu są zatem niezbędne.

### **3. Streszczenie badań przeprowadzonych w ramach projektu BOND**

Projekt BOND łączy sobie badania, edukację i dialog. Political Capital węgierska organizacja, jest liderem w obszarze badań pośród wszystkich państw partnerskich, to znaczy Węgier, Włoch, Polski, Rumunii. W poniższym rozdziale zostanie przedstawione streszczenie badań.

#### **3.1. Ogólny opis badań ich wyników**

Celem badań było dostarczenie przejrzystego obrazu antysemityzmu w krajach biorących udział w projekcie. W rezultacie opublikowano cztery raporty krajowe i jeden grupowy. Każdy z etapów badań wykonany był przed 7 października 2023 roku, a zatem wydarzenia, które nastąpiły w tym dniu i ich implikacje nie stanowią części badań.

Badanie składało się z dwóch części (biorąc pod uwagę zastosowaną metodologię): analiza danych zastanych i badanie jakościowe. W ramach analizy danych zastanych wszyscy partnerzy zebrali, przetworzyli i podsumowali dostępne publikacje i dane dotyczące antysemityzmu, w każdym z krajów biorących udział w projekcie, powstałe w ciągu 10 ostatnich lat. Celem badań jakościowych było uzupełnienie informacji zebranych w ramach analizy danych zastanych. Uczyniono to poprzez wywiady z przedstawicielami wcześniej zdefiniowanych grup docelowych na temat ich ekspertyzy i doświadczeń dotyczących badanego tematu. Badania jakościowe obejmowały od 8 do 10 uczestników, w ramach 4 do 6 grup fokusowych. Przeprowadzono z nimi wywiady trwające od 60 do 120 min. Grupy w każdym z krajów obejmowały: ekspertów, edukatorów (w tym nauczycieli), przedstawicieli wspólnot żydowskich i członków społeczności, liderów nieżydowskich religijnych grup mniejszościowych oraz żydowską i nieżydowską młodzież.

#### **Główne tematy raportu badawczego to:**

- Sytuacja społeczności żydowskiej
- Formy, poziom antysemityzmu i tendencje
- Antysemickie stereotypy, uprzedzenia, teorie spiskowe
- Antysemicka mowa nienawiści, przestępstwa z nienawiści
- Antysemityzm w polityce
- Antysemityzm w sporcie
- Antysemityzm w edukacji

### **3.2. Wyniki badań przeprowadzonych w Polsce:**

Zanalizowane dane ilościowe z ostatnich lat oraz wypowiedzi uczestników badania jakościowego sugerują, że antysemityzm jest nadal istotnym problemem w polskim społeczeństwie.

Członkowie społeczności żydowskiej często doświadczają antysemityzmu w postaci nieodpowiednich żartów i stereotypów, rzadziej w formie otwartej dyskryminacji. Dyskusje o Holokauście i polsko-żydowskiej historii nierzadko prowadzą do pojawienia się antysemickich stereotypów i mowy nienawiści. Zauważalne jest, że Holokaust bywa również tematem żartów.

W kontekście edukacyjnym, nauczanie o społeczności żydowskiej skupia się głównie na historii, zwłaszcza na okresie II wojny światowej. Większość rozmówców, z wyjątkiem nieżydowskiej młodzieży, zgadza się, że współczesne tematy związane z Żydami są rzadko poruszane w szkołach. Wydaje się, że brak edukacji wielokulturowej w różnych grupach wiekowych polskiego społeczeństwa prowadzi do niedostatecznego zrozumienia problemów dyskryminacji i mniejszości.

Młodsze pokolenia, choć pozornie bardziej tolerancyjne i otwarte na naukę o mniejszościach, nadal używają określenia "Żyd" w pejoratywnym znaczeniu. Dyskryminacja nie ogranicza się tylko do Żydów; uczestnicy badań fokusowych wskazali także na Ukraińców, Romów, osoby o różnym kolorze skóry i społeczność LGBT jako inne grupy doświadczające dyskryminacji.

Pełny raport z przeprowadzonego badania dostępny będzie wkrótce na stronie <https://www.bond-project.eu/>

## **4. Edukacja – wytyczne, metodologia, dydaktyka**

### **4.1. Wskazówki i zalecenia dydaktyczne**

Alarmujący wzrost natężenia antysemityzmu na całym świecie wymaga działania. Jest wyzwaniem, któremu każdy musi stawić czoła w różnych wymiarach życia społecznego. Wyzwanie to niesie ze sobą również szczególną odpowiedzialność dydaktyczną. Jak nauczać, żeby uczniowie stali się odporni na uprzedzenia, między innymi te o charakterze antysemickim? Jak możemy im pomóc przeciwstawić się tym zjawiskom w ich otoczeniu? Jakiej wiedzy i kompetencji potrzebują uczniowie i jakich metod używać powinni edukatorzy, żeby wesprzeć te działania? Nie istnieje jednej odpowiedzi na te pytania; powstało wiele zaleceń i inicjatyw dla edukatorów nauczających o antysemityzmie.

Niniejsze opracowanie, jak wspomniano powyżej, nie ma na celu powielania tych wysiłków. Chodzi tu raczej o ich uzupełnienie poprzez dostarczenie określonych narzędzi i materiałów pomocnych w odpowiedzi na pytania sformułowane na początku rozdziału. Przed omówieniem narzędzi praktycznych, poczynione zostaną pewne

odniesienia do najważniejszych, istniejących już materiałów. Żeby skutecznie walczyć z antysemityzmem poprzez edukację, Rada Europy stworzyła model kompetencji uczniowskich, którego poszczególne części przedstawiają wartości, postawy, wiedzę oraz umiejętności:



Model ten dotyczy procesu uczenia się opartego o kompetencje, ma charakter ogólny, ale można go również zastosować w nauczaniu o antysemityzmie.

1. **Rozwój wiedzy i krytycznego rozumienia** badanego tematu
2. **Rozwój postaw**, np. otwartości na odmienną kulturę, na inne przekonania, światopoglądy, praktyki; wspomaganie szacunku; rozwijanie wrażliwości na wartości społeczne; odpowiedzialności i innych;

3. **Wartości**, w tym szacunek, dla praw człowieka, ludzkiej godności, różnorodności kulturowej, demokracji etc.
4. **Rozwój umiejętności** takich jak myślenie analityczne i krytyczne, empatia i innych

Stosowana to metodologia i dydaktyka korzysta z powyższego modelu i zalecany jest przez niniejsze curriculum. Jego elementy pojawiają się w opracowanych materiałach dydaktycznych.

Poza proponowanymi tu pomocami dydaktycznymi istnieją dobre praktyki i wskazówki zalecane przez instytucje godne zaufania. W dalszej części tekstu przedstawimy streszczenie dostępnych publikacji i odniesienia do istniejących już materiałów.

W 2019 OSCE/ODHIR i UNESCO stworzyły pomoce dydaktyczne składające się z 10 broszur ułożonych tematycznie. Każda z nich omawia jeden z aspektów antysemityzmu i, obierając za cel przeciwstawianie się temu zjawisku, proponuje stosowne metody pracy z uczniami. Materiały dostępne są tutaj: <https://www.osce.org/odihr/441146>.

Jak wskazują tytuły broszur, do kwestii antysemityzmu podejść można różnorako, a metodologia nauczania powinna zostać dobrana według obranego celu. Jednym z możliwych sposobów ukazania antysemityzmu jest perspektywa Holokaustu. Nie oznacza to jednak, że samo podjęcie tematu Zagłady rozwiąże problem antysemityzmu. Programy powinny skupiać się na antysemityzmie, ukazanym z różnych stron, perspektyw i analizować różne jego aspekty.

- [\*\*Przeciwstawianie się antysemityzmowi poprzez edukację: podnoszenie poziomu wiedzy na temat Żydów i judaizmu. Pomoce dydaktyczne 1.\*\*](#)

Pierwsza broszura zawiera istotne informacje o Żydach, judaizmie i kulturze żydowskiej. Proponuje również strategie nauczania w środowisku szkolnym, pomocne w rozwijaniu wiedzy na ten temat. Wskazuje źródła i materiały do pogłębiania zdobytych wiadomości.

- [\*\*Przeciwstawianie się antysemityzmowi poprzez edukację: zwalczanie podświadomych uprzedzeń. Pomoce dydaktyczne 2.\*\*](#)

Druga z broszur ukazuje antysemityzm z punktu widzenia podświadomych uprzedzeń i proponuje strategie, dzięki którym można je rozpoznać i zwalczać. Zawarto w niej również ćwiczenia, które pomagają rozpoznawać uprzedzenia, kontrolować je i walczyć z nimi. Wskazuje źródła i materiały do pogłębiania zdobytych wiadomości.

- [\*\*Antysemickie stereotypy i przesady. Pomoce dydaktyczne 3.\*\*](#)

Trzecia broszura skupia się na antysemickich stereotypach i przesadach. Przedstawia przegląd najpowszechniejszych stereotypów i przesądów antysemickich, oferując strategię ich identyfikacji i obalania w czasie lekcji. Wspomaga edukatorów, podając przykłady ćwiczeń do pracy na lekcji. Wskazuje źródła i materiały do pogłębiania zdobytych wiadomości.



- [\*\*Przeciwstawianie się antysemityzmowi poprzez edukację: walka z teoriami spiskowymi. Pomoc dydaktyczna 4.\*\*](#)

Czwarta broszura omawia zjawisko teorii spiskowych. Po przedstawieniu definicji i tła, w jakim teorie spiskowe powstają, proponuje strategie do zwalczania ich w środowisku dydaktycznym. Wskazuje też źródła i materiały do pogłębiania zdobytych wiadomości.

- [\*\*Przeciwstawianie się antysemityzmowi poprzez edukację: negacjonizm, zniekształcanie wiedzy historycznej o Holokauście i trywializacja wydarzeń.\*\*](#)

Tom piąty publikacji omawia zagadnienia związane z antysemityzmem ukazane przez pryzmat edukacji o Zagładzie. Trzeba stanowczo podkreślić, że nauczanie o Holokauście nie rozwiąże problemu antysemityzmu; potwierdza to wiele badań przeprowadzonych na całym świecie. Naturalnie, należy stworzyć przestrzeń dla rozmowy o Holokauście jako ekstremalnej, ludobójczej, formie antysemityzmu. Broszura przedstawia historię antysemityzmu przed Zagładą i proponuje edukatorom strategie pomocne w dyskusji na te tematy. Opisuje niebezpieczeństwa związane ze stereotypowymi obrazami oraz podaje ich przykłady. Broszura zawiera również źródła i materiały do dalszego czytania. Wskazuje też źródła i materiały do pogłębiania zdobytych wiadomości [Szósta broszura](#) omawia inne formy antysemityzmu: negację Holokaustu i fałszowanie wiedzy historycznej na ten temat; podaje istotne dla tematu definicje, a następnie omawia strategie dydaktyczne pomocne podczas zajęć podejmujących to zagadnienie. Wskazuje też źródła i materiały do pogłębiania zdobytych wiadomości Rozdział szósty pomawia inną formę antysemityzmu: negowanie holocaustu i zniekształca nieprawdy na jego temat. Po zdefiniowaniu kluczowych pojęć omawia się w broszurze strategie, których edukatorzy mogą użyć w celu omówienia negacji holocaustu. Wskazuje też źródła i materiały do pogłębiania zdobytych wiadomości.

- [\*\*Przeciwstawianie się antysemityzmowi poprzez edukację: antysemityzm a pamięć narodowa. Pomoc dydaktyczna 7.\*\*](#)

Siódma część serii skupia się na pamięci narodowej i relacji, jaką ma związana z nią retoryka z antysemityzmem i jego rosnącym natężeniem. Nakreśla kontekst społeczny i historyczny, przedstawia krótką analizę zjawiska, podaje przykłady i proponuje strategie pomocne edukatorom przy omawianiu tematu heroizacji przeszłości oraz sprzecznościach z niej wynikających. Broszura dostarcza źródeł i materiałów pomocnych w pogłębianiu tematu.

- [\*\*Przeciwstawianie się antysemityzmowi poprzez edukację: incydenty antysemityczne. Pomoc dydaktyczna 8.\*\*](#)

Ósma broszura poświęcona jest incydentem antysemitycznym i metodami pracy z uczniami podczas lekcji na ten temat. Znajduje się tam opis incydentów – począwszy od postaci werbalnej przez akty wandalizmu do przemocy fizycznej. Broszura dostarcza przykładów, uczyła edukatora na istotne w procesie dydaktycznym fakty i proponuje strategie pomocne w pracy z uczniami. Broszura dostarcza źródeł i materiałów pomocnych w pogłębianiu tematu.



- **[Przeciwstawianie się antysemityzmowi poprzez edukację: antysemityzm online. Pomoc dydaktyczna 9.](#)**

Broszura dziewiąta podaje wskazówki, jak radzić sobie z antysemityzmem online. W internecie, antysemityzm, podobnie jak inne formy nienawiści może rozprzestrzeniać się dowolnie, bez kontroli. Publikacja dostarcza informacji na ten temat, poruszając również kwestię cyberprzemocy oraz internetowej mowy nienawiści. Edukator znajdzie tu również wskazówki jak tematy te omawiać z uczniami. Broszura dostarcza źródeł i materiałów pomocnych w pogłębianiu tematu.

- **[Przeciwstawianie się antysemityzmowi poprzez edukację: antysemityzm a sytuacja na Bliskim Wschodzie. Pomoc dydaktyczna nr 10](#)**

Ostatnia z serii broszura podnosi kwestię antysemityzmu w kontekście konfliktu na Bliskim Wschodzie. Podaje kontekst zjawiska nowego antysemityzmu, wyjaśnia również, czym jest syjonizm. Edukatorzy znajdą tu strategie pracy z uczniami podczas zajęć poświęconych temu zagadnieniu. Broszura dostarcza źródeł i materiałów pomocnych w pogłębianiu tematu.

Warto odnotować, że seria wydana została w 2019 r. Sytuacja na Bliskim Wschodzie zmieniła się radykalnie po zamachach 7 października 2023. Nastąpił bezprecedensowy wzrost natężenia antysemityzmu. Pomocny może okazać się zbiór materiałów opublikowany lub zalecany przez UNESCO oraz inne, ważne opracowania opublikowane również w we współpracy z OSCE/ODHIR

Dostępne są tutaj <https://www.unesco.org/en/education-addressing-antisemitism>

UNESCO stworzyło również stronę, która umożliwia dostęp do poniższych materiałów:

- **[Przeciwstawianie się antysemityzmowi poprzez edukację: wytyczne dla decydentów politycznych.](#)**

Broszura wydana w 2018 r. została stworzona z myślą o decydentach, nie jest zaś bezpośrednio skierowana do praktyków. Decydenci stanowią bardzo ważną grupę odbiorców, ponieważ to oni regulują kwestie dotyczące programów nauczania, podręczników i kształcenia zawodowego. Ich świadome decyzje mają ogromny wpływ na nauczycieli zawodowych oraz nauczycieli na etapie przygotowania zawodowego: mogą pomóc opracować ramy dla przeciwstawiania się antysemityzmowi i innym formom uprzedzeń, oraz dyskryminacji. Wytyczne podane we wspomnianym opracowaniu podają szczegółowe wskazówki, jak poruszać kwestię antysemityzmu, walczyć z uprzedzeniami i promować tolerancję w edukacji. Zalecane programy dostarczają decydem, przedstawicielom organizacji pozarządowych, urzędnikom państwowym, liderom w edukacji i przedstawicielom administracji narzędzi umożliwiających stworzenie systemów, które zasilą wiedzę młodych ludzi, ich umiejętności, kompetencje i kształtować będą postawy przeciwstawiające się ideologiom antysemitycznym czy innym formom rasizmu i dyskryminacji.

- **[Przeciwstawianie się antysemityzmowi poprzez edukację: programy szkoleniowe](#)**

Programy szkoleniowe kierowane są do różnych odbiorców: obejmują nauczycieli

- [szkół podstawowych,](#)
- [szkół średnich](#)
- [szkół zawodowych](#)

- o oraz do [dyrektorów szkół](#)

- **[Antysemityzm w internecie: instrumentarium dla społeczeństwa obywatelskiego](#)**

Broszura wydana została w 2022 roku, w odpowiedzi na rosnący antysemityzm w przestrzeni internetowej. Mimo że nie jest skierowana bezpośrednio do edukatorów, uznaliśmy za stosowne włączyć ją do niniejszego opracowania. Temat antysemityzmu online i wysiłki podejmowane w walce z tym zjawiskiem powinny być poddawane pod rozagę przez edukatorów, decydentów i organizacje pozarządowe. Zagadnienie to poruszać należy w szerszym kontekście, łącznie z mową nienawiści i dezinformacją obecną w Internecie. Zjawiska te podważają wartości europejskie i stanowią zagrożenie dla demokracji. Autorzy i współpracujących z nimi eksperci, którzy stworzyli te materiały, mieli na celu zbudowanie wiedzy niezbędnej do walki z antysemityzmem online; dokonali głębokiej analizy zagadnienia, przeglądu istniejących narzędzi (na poziomie międzynarodowym i lokalnym) oraz podali zalecenia dotyczące współpracy z organizacjami rządowymi, platformami i różnymi społecznościami w celu skutecznego przeciwstawienia się zjawisku.

Dodatkowe pomoce dydaktyczne zawierają poświęconą zagadnieniu stronę internetową sporządzoną we współpracy z UNESCO na platformie IWitness USC Shoah Foundation <https://iwitness.usc.edu/sites/unesco>. Strona zawiera programy szkoleniowe przygotowane przez UNESCO z myślą o nauczycielach i proponuje zasoby cyfrowe opartymi o relacje ocalałych i świadków historii. Materiały można pobrać, zawierają działania edukacyjne i ćwiczenia; [podręcznik skupiający się wyłącznie na negacji Holokaustu i zniekształceniu prawdy historycznej w mediach społecznościowych](#); materiały, które są rezultatem współpracy [Shine a Light on Antisemitism](#) i [USC Shoah Foundation przygotowane z myślą o edukatorach](#).

Kolejna, godna uwagi strona internetowa przygotowana przez UNESCO poświęcona walce z mową nienawiści <https://www.unesco.org/en/countering-hate-speech>.

Shine a Light on Antisemitism (<https://shinealighton.com/>) oraz Facing History and Ourselves (<https://www.facinghistory.org/resource-library/responding-rising-antisemitism>) to kolejne, istotne z punktu widzenia edukatorów poruszających na zajęciach wspomniane tematy, zasoby dostępne online.

Inny program, który rzuca światło na negacjonizm i zniekształcanie prawdy historycznej został przygotowany przez IHRA (<https://training.againstholocaustdistortion.org/>). Jest to pełen program szkoleniowy dla trenerów, dostępny online i opracowany z myślą o szkoleniu różnych grup docelowych: decydentów, przedstawicieli rządów, edukatorów i organizacji pozarządowych (<https://training.againstholocaustdistortion.org/>).

Zasoby te nakreślają ramy pomocne w pracy dydaktycznej i wyjaśniają, dlaczego istotne w walce z antysemityzmem poprzez edukację jest precyzyjne określenie celów nauczania i właściwy dobór materiałów dydaktycznych.

## **4.2. Nauczanie z użyciem relacji świadków metodologia i pedagogika.**

Jak wspomniano powyżej, opracowanie niniejszego curriculum i stworzenie programu szkoleniowego stanowi odpowiedź na rosnący antysemityzm. Dlatego też, konsorcjum BOND wspólnie z Zachor Foundation for Social

Remembrance na Węgrzech, opracowało multimedialne materiały edukacyjne do praktycznego zastosowania, dostępne na międzynarodowej platformie IWitness.

Przed przedstawieniem zajęć praktycznych, kilka słów wstępu:

Moduły dydaktyczne oparte są o solidną metodologię wywodzącą się z wartości demokratycznych i mają zastosowanie w różnorodnych kontekstach lokalnych. Moduły skonstruowane zostały wokół materiałów multimedialnych: relacji ocalałych oraz świadków historii. Relacje zarejestrowane zostały na wideo, w wielu językach. Każdy z modułów realizuje dokładnie określony cel dydaktyczny. Ukazując temat antysemityzmu z różnych perspektyw i budując wiedzę na ten temat, przyczyniają się do rozwoju kompetencji kluczowych dla uczniów, jak również wspomagają ich zaangażowanie społeczne. Metodologia oparta o relacje świadków historii pozwala uczniom rozwinąć wiedzę merytoryczną, empatię, myślenie krytyczne i wiele umiejętności. Wspiera edukatorów w rozwoju elastyczności metodologicznej i kultury dydaktycznej. Relacje ocalałych i świadków historii mają ogromne znaczenie w różnych wymiarach historycznych, lecz nie tylko: dotyczą praw człowieka i stanowią cenne narzędzie edukacyjne. Te osobiste opowieści oferują jedyny w swoim rodzaju wygląd w wydarzenia historyczne i ludzkie doświadczenie. Rozwijają empatię i zrozumienie. Jeśli dobrane zostały z uwagą, te prymarne źródła historyczne pozwalają również omówić temat antysemityzmu.

Włączając relacje ocalałych i świadków historii do edukacji stwarza się niepowtarzalną okazję do zaangażowania uczniów na głębokim i osobistym poziomie w proces dydaktyczny, wzbogacając ich doświadczenia i wspomagając rozwój umiejętności myślenia krytycznego oraz innych kluczowych kompetencji. Korzystając z relacji ocalałych w nauczaniu, edukatorzy łączą wydarzenia historyczne sprzed lat z teraźniejszością. Pozwalają zestawić uczniom sytuacje, w których biorą udział dziś z wydarzeniami historycznymi z przeszłości.

Te osobiste opowieści z pierwszej ręki ukazują historię z perspektywy życia jednostki. Pozwalają zrozumieć emocje ich uczestników, trudności, z którymi się zmagali, powody decyzji, które podejmowali i zwycięstw, które odnosili. Zajęcia pozwalają uczniom budować empatię i wytrwałość, są zatem istotnym instrumentarium w rozwoju społeczno-emocjonalnym. Zanurzenie się w świecie osobistych historii, rozwija empatię poprzez emocjonalne połączenie się z doświadczeniami ocalałych i świadków historii. Nadaje to człowieczego wymiaru narracji historycznej, pozwala zrozumieć jej złożoność, a to z kolei przyczynia się do rozwoju myślenia krytycznego i umiejętności analitycznych.

Poprzez analizę i interpretację relacji ocalałych i świadków historii, uczniowie mają również okazję dokonać krytycznej oceny tych źródeł, dostrzec uprzedzenia czy subiektywną narrację. Również i te działania wspomagają myślenie krytyczne oraz zachęcają uczniów do oceny wiadomości historycznych, oraz odniesienie ich do wydarzeń bieżących. Włączenie relacji do edukacji może być użyteczne w przypadku różnych przedmiotów: historii, literatury, psychologii, sztuki, języka, WOS-u, etyki czy religii. To interdyscyplinarne podejście wzbogaca umiejętności rozumienia szerokiego kontekstu historycznego oraz powiązanie wydarzeń z przeszłości z teraźniejszością. Antysemityzm jest zjawiskiem, które rozciąga się na przestrzeni wielu stuleci. Bardzo istotne jest, żeby badać jego historyczne, jak i współczesne przejawy. Nauczanie o antysemityzmie przy użyciu relacji świadków i ocalałych jest innowacyjną, angażującą uczniów metodą, która może poszerzać przekrojową wiedzę z różnych dziedzin, i rozwijać umiejętności krytycznego myślenia w interdyscyplinarnym wymiarze, najistotniejszy cel, który należy osiągnąć, żeby skutecznie przeciwstawiać się antysemityzmowi.

Praca z relacjami ocalałych i świadków historii w edukacji niezależnie od założonego celu i dziedziny wymaga od nauczyciela zastosowania się do kilku zasad. Po pierwsze, należy pamiętać o tym, że relacje ocalałych i świadków to materiał niezwykle delikatny, bywa tak, że historia opowiedziana została przez świadka wyłącznie

raz, właśnie podczas wywiadu. Ponadto relacje wymagają od opowiadającego przywołania doświadczeń traumatycznych, dlatego też edukatorzy powinni podchodzić do materiału z wrażliwością i uwagą. Właściwe poprowadzenie takich zajęć i wspieranie ucznia podczas ich trwania jest kluczowe dla stworzenia bezpiecznej i pełnej szacunku przestrzeni dydaktycznej. Wydarzenia traumatyczne opowiadane z perspektywy osobistej mogą wywierać efekt traumatyzujący również na uczniach.

Natura pamięci autobiograficznej i narracji osobistej dotyczącej wydarzeń z przeszłości powinna zostać omówiona i wyjaśniona podczas lekcji. Należy zwrócić uwagę uczniów na to, że podlega oddziaływaniu wielu czynników, w tym:

- Doświadczeń, które miały miejsce pomiędzy wydarzeniami z opowieści i momentem wywiadu
- Chwili obecnej
- Bieżącego kontekstu społecznohistorycznego i osobistego, w którym znajduje się osoba składająca relację
- Relacja z osobą przeprowadzającą wywiad

To tylko kilka z nich.

Korzystając z relacji świadków i ocalałych edukatorzy mogą otworzyć uczniów na różnorodne perspektywy, stwarzające cenny kontekst dydaktyczny. Należy zapoznać uczniów ze specyfiką procesów pamięciowych; uczniowie muszą je rozumieć, po to, żeby w pełni wykorzystać okazję, którą stwarza praca nad relacjami. Również to, że ukazują różne aspekty i interpretacje tego samego wydarzenia, wspomagają myślenie krytyczne i zachęcają uczniów do badania złożoności historycznej opowieści. Dlatego też edukator powinien zadbać o ukazanie zrównoważonego wachlarza narracji.

Nauczanie z użyciem relacji wiąże się z odpowiedzialnością natury etycznej. Edukator musi sprawnie poruszać się pośród etycznych kwestii związanych z użyciem narracji dotyczącej doświadczeń dyskryminujących (w tym antysemityzmu). Edukator musi podchodzić do tematu z wyczuciem, dbając o poszanowanie praw i godności świadka czy ocalałego. Jest to absolutnie kluczowe, jeśli weźmiemy pod uwagę siłę oddziaływania takiego materiału.

Kilka kolejnych wytycznych metodologicznych, wskazówek i zaleceń dotyczących strategii wdrażania materiału, powinno być również poddane refleksji edukatora pracującego z opowieściami świadków historii.

Edukatorzy powinni być zawsze dobrze przygotowani i umiejętnie kontekstualizować fragmenty relacji dotyczące dyskryminacji. Przed rozpoczęciem pracy edukatorzy powinni nakreślić kontekst historyczny, tak żeby uczniowie w pełni zrozumieli omawiane wydarzenia. Ich tło pozwala zrozumieć narrację i mieć świadomość jej osadzenia w szerokim kontekście historycznym lub współczesnym. Edukatorzy powinni pozwalać uczniom na różne interpretacje, analizując relacje kilku osób opowiadających o tym samym wydarzeniu przez pryzmat różnych perspektyw, kontekstów i doświadczeń. Ta różnorodność wzbogaca dyskusję podczas lekcji i zmusza uczniów do wzięcia pod uwagę różnych punktów widzenia. Wszystko to, co wspomniano powyżej, określa cele uczenia się, a zarazem jego zamierzone rezultaty. One właśnie będą determinowały dobór materiału i temat lekcji. Bardzo ważne jest również zachęcanie uczniów do dyskusji (moderowanej przez nauczyciela), twórczej ekspresji i refleksji nad własnym procesem uczenia się oraz przemyśleniami i opiniami innych. Relacje, również te, które dotyczą antysemityzmu, powinny być analizowane i interpretowane w ramach rozmowy kierunkowanej przez nauczyciela; rozmowy, która zachęca uczniów do refleksji na temat wpływu emocji i procesów poznawczych na opowieść.

Proces uczenia się jest skuteczniejszy, jeśli prowadzony jest w formie dialogu; w tym przypadku formuła dyskusji wspomaga również empatię i pomaga uczniom odnieść doświadczenia jednostki do szerszych procesów i zjawisk, właśnie takich jak antysemityzm, którego przejawy obecne są w życiu codziennym. Uczniów zachęcać należy do wyrażania swoich interpretacji obejrzanego materiału poprzez rozmaite formy ekspresji: eseje, czy teksty innego typu, dyskusję etc. To pozwoli im na przetworzenie materiału zarówno w warstwie intelektualnej, jak i emocjonalnej.

Powyższe strategie odnoszą się do metodologii zastosowanej w zalecanych materiałach dostępnych poniżej. Wywodzą się z nurtu konstruktywistycznego w edukacji i zbudowano je wokół schematu 4 C : Consider, Collect, Construct and Communicate („zastanów się, zbierz informacje, stwórz, przekazaj informację zwrotną”).

Uczeń rozpoczyna pracę od refleksji nad tematem i aktywuje wiedzę już dostępną w jego strukturach poznawczych. Następnie zbiera informacje z różnorodnych źródeł. Kolejny etap to konstruowanie wiedzy oraz refleksja metapoznawcza — zastanowienie się nad tym, czego się nauczył(a) oraz nad efektami pracy koleżanek i kolegów. Następnie przekazuje informację zwrotną dotyczącą działań innych.

Zależnie od celów nauczania określonych przez nauczyciela, podczas zajęć uczniowie mogą rozwinąć wiele umiejętności i kompetencji. Metodologia edukacji, której celem jest przeciwstawienie się antysemityzmowi i innym formom dyskryminacji z użyciem relacji ocalałych i świadków jest doskonałym narzędziem dydaktycznym, dzięki któremu uczeń może połączyć wydarzenia historyczne z wydarzeniami teraźniejszymi, które uczą empatii, rozwijają myślenie krytyczne oraz inne umiejętności i kompetencje kluczowe. Poprzez staranną refleksję nad kwestiami etycznymi, ukazanie różnych perspektyw i skuteczne zastosowanie proponowanych strategii, edukator może stworzyć warunki dla doświadczenia przełomowego dla ucznia, nawet wokół tematów trudnych. Implementując opowieści osobiste do procesu dydaktycznego, nauczyciele zwiększają możliwości rozwoju uczniów jako zdolnych do współczucia i posiadających niezbędną wiedzę obywateli świata aktywnie angażujących się w kluczowe tematy dotyczące naszej przyszłości i teraźniejszości.

## 5. Materiały edukacyjne wykorzystujące relacje świadków

### 5.1. O Platformie IWitness

IWitness to międzynarodowa platforma edukacyjna działająca w ramach Uniwersytetu Południowej Kalifornii (USC Shoah Foundation). Obecnie obejmuje prawie 4500 relacji pełnej długości, złożonych w 31 językach przez ocalałych i świadków Zagłady, innych ludobójstw oraz świadków przejawów antysemityzmu. Zawiera również klipy wideo stworzone na potrzeby poszczególnych tematów w 12 językach. Stanowią część multimedialnych modułów nauczania cyfrowego – są to aktywności edukacyjne stworzone w 19 językach (i liczba ta wciąż rośnie). Liczba relacji dodanych na platformie IWitness rośnie każdego roku.

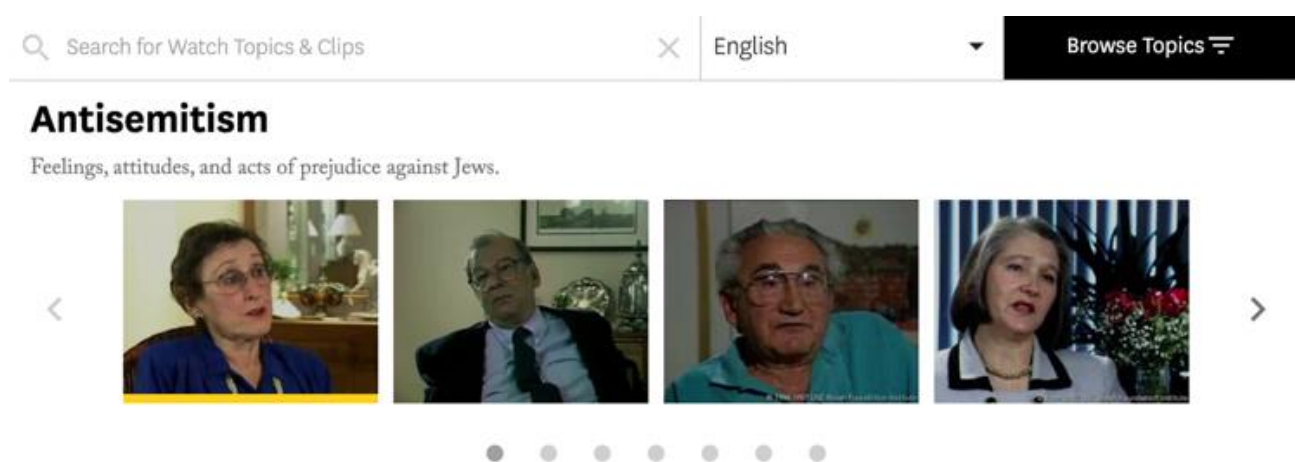
Materiały edukacyjne są oparte o osobiste opowieści i rozwijają myślenie krytyczne uczniów oraz wiele innych umiejętności w tym umiejętności cyfrowe i inne narzędzia powszechnie wykorzystywane w XXI wieku. Platforma jest darmowa i, zarówno edukatorzy, jak i uczniowie, mogą z niej korzystać po zarejestrowaniu się. Materiały multimedialne mogą posłużyć nauczycielom wielu przedmiotów, np. historii, literatury, języków obcych, sztuki, mediów, etyki, WOS-u. Obejmują swoim zasięgiem różne tematy: Holokaust, antysemityzm, dyskryminację, gender, rasizm, równość, wartości, historię lokalną, opór oraz wiele, wiele innych.

Każde z ćwiczeń multimedialnych dostępnych na platformie wykorzystuje konstruktywistyczną teorię uczenia się i przebiega według modelu 4C czyli: consider, collect, construct, communicate — patrz poniżej. Aktywności

te rozwijają umiejętności poznawcze oraz kompetencje takie jak: myślenie analityczne, umiejętność dokonywania syntezy, prowadzenia argumentacji, umiejętności korzystania z mediów, kompetencje cyfrowe, rozumienie tekstu, kreatywne pisanie.

## 5.2. Źródła: klipy tematyczne [\(strona Watch\)](#)

Strona „Watch” (obejrzyj) na platformie umożliwi nauczycielom i uczniom dostęp do klipów dobranych tematycznie. Odwiedzający stronę mogą przeszukiwać ją według języka oraz tematu, klipy z tego zasobu można obejrzeć bez rejestracji. Pobranie ich wymaga zarejestrowania się. 57 klipów dotyczących antysemityzmu jest dostępnych na podstronie „Watch” na portalu IWitness, 25 klipów po angielsku, cztery po chorwacku cztery po czesku, 10 po węgiersku, osiem po polsku, czy po portugalsku, czy po ukraińsku.



## 5.3. Źródła: typy ćwiczeń na platformie

**MiniQuest (Mini lekcja):** Ten typ działań pozwala na osiągnięcie różnych efektów pracy uczniów, na przykład formie pisanej, Sztuk wizualnych, twórczych przedstawień. Ta aktywność dostępna jest formie do pobrania i jako taka może być wykonana na lekcji bez połączenia internetowego.

**InfoQuest:** Ten typ z ćwiczeń Kończy się z tworzeniem chmury słownej opracowanej przez uczniów na podstawie zinterpretowanych i przemyślanych obejrzanych klipów.

**VideoActivity:** Te zajęcia polegają na poszukiwaniach czynionych przez uczniów na podstawie relacji ocalałych i świadków pełnej długości. No i podstawie uczniowie tworzą wideo esej, używając metod opowieści cyfrowe j. Edycja filmów możliwa jest dzięki wideo edytorowi, których zbudowany jest Platformy Agnes.

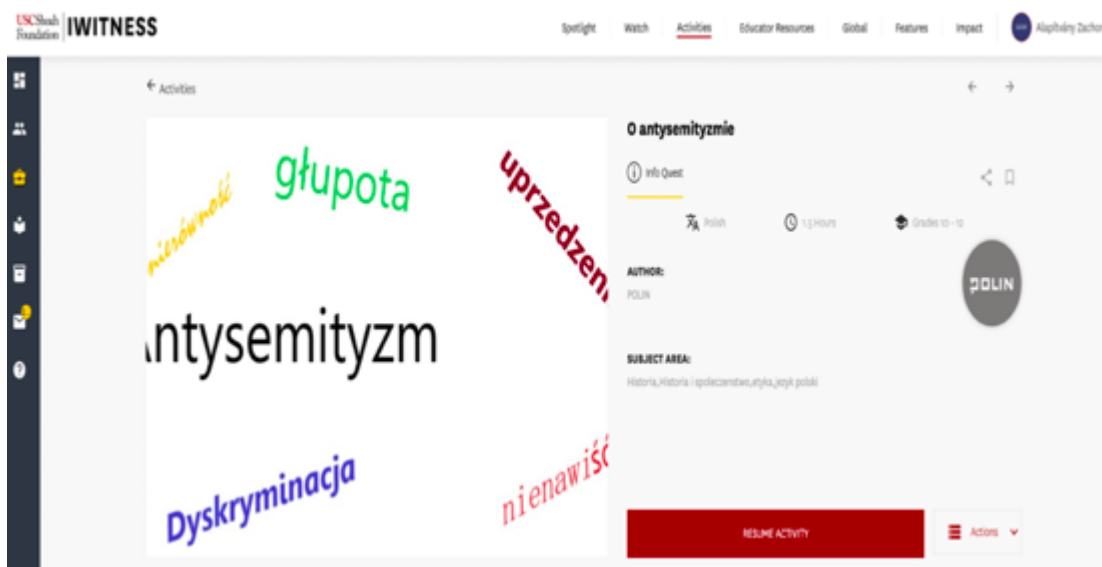
**Lesson (Lekcja):** Krótsze, dostępne do Pobrania materiały, zawierające wideoklipy, i PDF-y wraz z planem lekcji i handouty dla uczniów. Większość lekcji Zawiera jeden Klik i zadania z nim związane. Aktywność przewidziana jest na 45 min lekcji. Niektóre z lekcji są dłuższe i zawierają więcej klipów.

**Uwaga:** Istnieją też inne rodzaje ćwiczeń na platformie. Powyżej wymieniono cztery główne typy aktywności (trzy z nich zostały wykorzystane do materiałów edukacyjnych w ramach projektu BOND).



## 5.4. Źródła: materiały edukacyjne dotyczące tematu antysemityzmu w języku Polskim.

### 5.4.1. O antysemityzmie (InfoQuest)



#### Opis zajęć:

Podczas poniższych zajęć uczniowie prowadzą rozważania i zdobywają wiadomości na temat pojęcia antysemityzmu i jego przejawów. Zajęcia te pomagają zrozumieć, że antysemityzm zakorzeniony jest głęboko w historii, jak również, że stereotypy i uprzedzenia, które są z tym zjawiskiem związane przetrwały do dziś. Uczniowie oglądają klipy stworzone na bazie relacji ocalałych z Zagłady oraz zapoznają się z wypowiedziami ekspertów badających antysemityzm. Zdobywają wiedzę na temat jego przejawów, typów i konsekwencji, jakie niesie ze sobą. Na bazie zdobytej wiedzy tworzą chmurę słowną i zastanawiają się nad możliwymi sposobami przeciwstawiania się antysemityzmowi. Następnie dzielą się swoimi przemyśleniami i swoją pracą z kolegami.

#### Cele zajęć:

- Lepsze zrozumienie pojęcie antysemityzmu
- Zdobyć wiedzy na temat jego przejawów, różnych warstw i konsekwencji
- Rozważania na temat możliwych sposobów przeciwstawiania się temu zjawisku

#### Struktura zajęć:

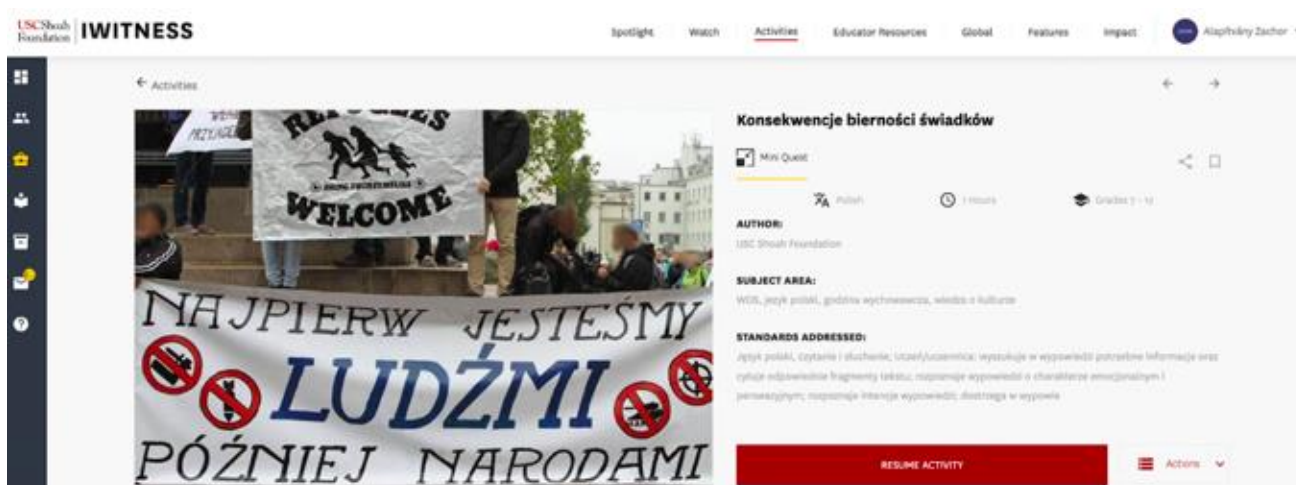
**Consider (zastanów się):** Uczniowie oglądają klipy przygotowane na podstawie relacji ocalałych i zastanawiają się nad antysemityzmem w dwudziestym wieku. Zapoznają się również z definicją antysemityzmu.

**Collect (zbierz informacje):** Uczniowie oglądają klipy, które pozwalają na głębsze zrozumienie tematu antysemityzmu. Klipy zawierają wypowiedzi trzech węgierskich ekspertów zajmujących się tematem: badacza z zakresu dziedziny nauk społecznych, badacza zajmującego się mniejszościami i historyka. Omawiają typy, wymiary i przejawy antysemityzmu.

**Construct (stwórz):** Uczniowie tworzą chmurę słowną i zastanawiają się nad nowo zdobytymi informacjami. Korzystając z innego klipu myślą o tym, jak można przeciwstawiać się antysemityzmowi.

**Communicate (przeznacz informację zwrotną):** Studenci przyglądają się pracy swoich kolegów, zastanawiają się nad nimi i przekazują informacje zwrotne.

### 5.4.2. Antysemityzm i efekt biernego świadka (MiniQuest).



#### Opis zajęć:

Podczas tych zajęć studenci zastanawiają się nad znaczeniem pojęcia „bierny świadek” oraz nad możliwymi konsekwencjami takiej postawy. Oglądają i analizują klipy ocalałych i świadków przemocy o podłożu antysemickim zarówno w przeszłości, jak i teraz. Badają wpływ efekt biernego świadka na ich życie. Jednym z zadań jest zredagowanie tekstu opisującego postawę biernego świadka i znaczenie w ich życiu, zastanawiają się również, co mogą zrobić, żeby uniknąć takiego zachowania. Uczniowie mogą opublikować swoje wiadomości w mediach społecznościowych.

#### Cele zajęć:

Po zajęciach uczniowie:

- będą umieć poddać interpretacji zjawisko historycznego oraz współczesnego antysemityzmu ma przykładach
- nauczyć się i zrozumieć pojęcie „efekt biernego świadka” oraz konsekwencje takiej postawy
- rozwiną umiejętności cyfrowe
- rozwiną kompetencje obywatelskie
- rozumieć będą potrzebę przeciwstawiania się efektowi biernego świadka

#### Struktura zajęć:

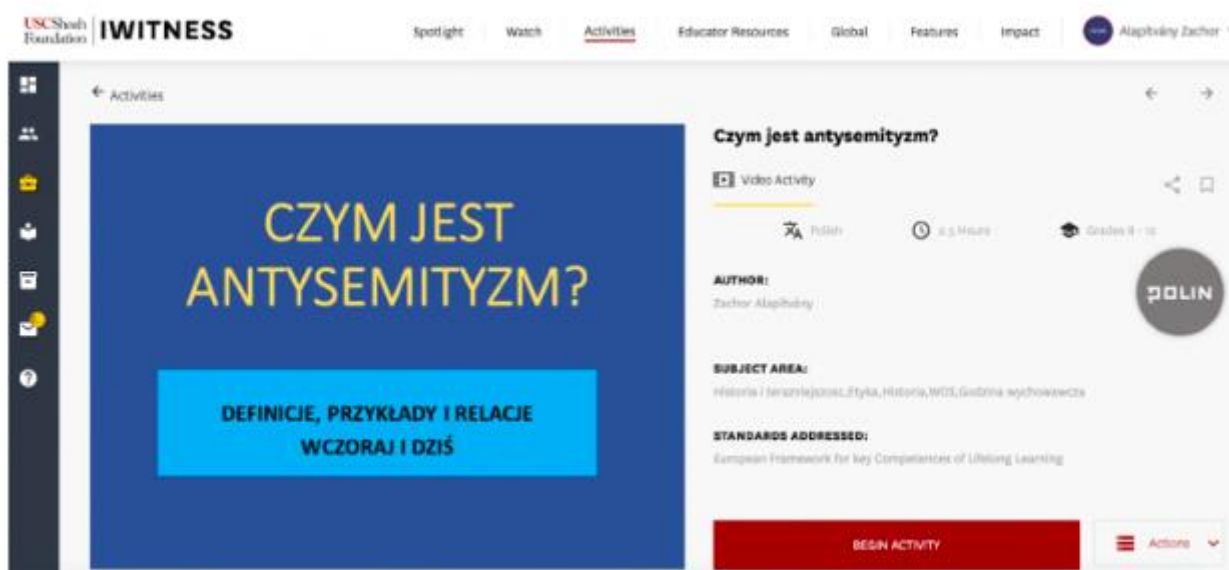
**Consider:** analizując prymarne źródła historyczne, uczniowie poddadzą analizie pojęcie antysemityzmu na przestrzeni różnych epok historycznych i nauczą się rozpoznawać jego przejawy. Nauczą się, czym jest efekt biernego świadka.

**Collect:** zbiorą przykłady możliwych reakcji wobec postawy biernego świadka

**Construct:** zredagują wiadomość (mogą opublikować ją w mediach społecznościowych)

**Communicate:** uczniowie zapoznają się z efektami pracy kolegów i koleżanek i dyskutują na temat najskuteczniejszych metod wali z efektem biernego świadka

### 5.4.3. Czym jest antysemityzm? (VideoActivity)



#### Opis zajęć:

Na tych zajęciach uczniowie zapoznają się z pojęciem antysemityzmu i badają różne jego przejawy. Punktem wyjścia jest współczesny antysemityzm: badają to zjawisko i zestawiają z jego przejawami w przeszłości. Zajęcia kończą się stworzeniem wideo-eseju, w którym wyrażają swoje przemyślenia i opinie (korzystają z wideo edytora na platformie IWitness)

#### Cele zajęć:

Po zajęciach uczniowie:

- Będą rozumieć jak historyczny antysemityzm łączy się ze współczesnym
- Rozwiną umiejętności krytycznego myślenia poprzez analizę otaczających ich informacji
- Rozwiną umiejętności posługiwania się mediami oraz umiejętność wyrażania opinii na podstawie prymarnych hasł źródła historycznych (relacje świadków) poprzez stworzenie wideo eseju

#### Struktura zajęć:

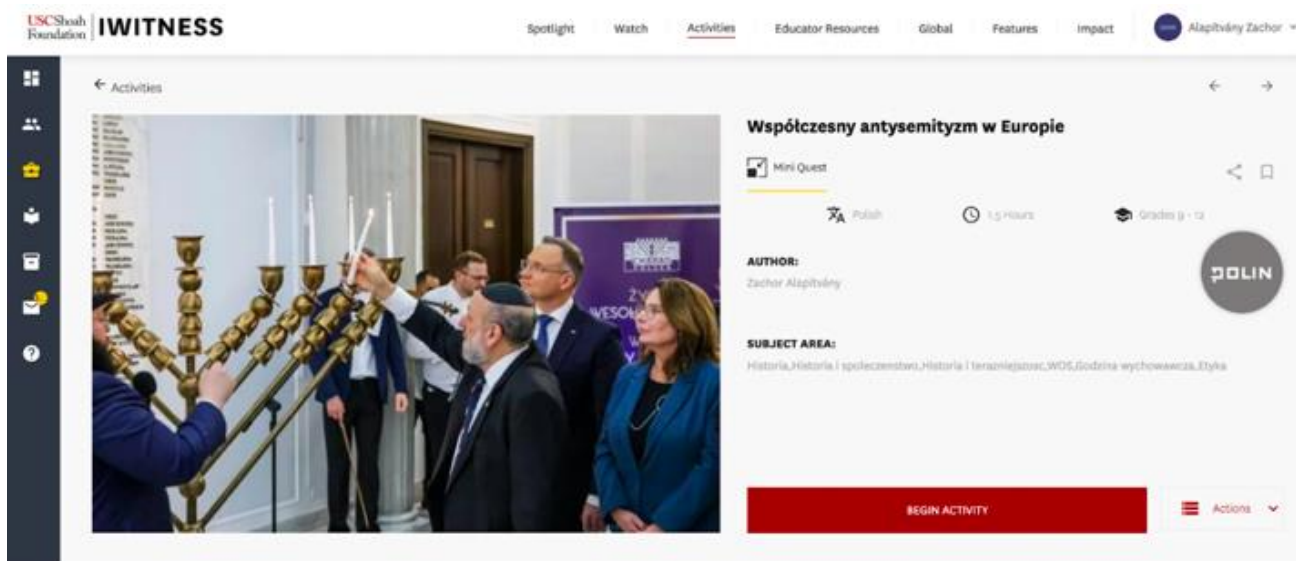
**Consider:** Uczniowie interpretują prymarne źródła historyczne (relacje świadków oraz współczesne i historyczne plakaty)

**Collect:** Uczniowie poszukują wideo-relacji świadków, oceniają je, i dobierają tak, żeby przy ich pomocy, jak najprecyzyjniej wyrazić swoje przemyślenia opinie

**Construct:** Zestawiając ze sobą klipy i inne źródła historyczne, które znaleźli, uczniowie tworzą wideo-esej według otrzymanych wskazówek

**Communicate:** Uczniowie zastanawiają się nad rezultatami pracy swoich koleżanek i kolegów

#### 5.4.4. Antysemityzm w dzisiejszej Europie (MiniQuest)



The screenshot shows the IWITNESS platform interface. At the top, there are navigation tabs: Spotlight, Watch, Activities (selected), Educator Resources, Global, Features, and Impact. The user profile 'Alapitvény Zachor' is visible in the top right. The main content area displays a video thumbnail on the left and a MiniQuest card on the right. The MiniQuest card is titled 'Współczesny antysemityzm w Europie' and includes the following details: 'Mini Quest', 'Polish' language, '1.5 Hours' duration, 'Grades 9 - 12' level, 'AUTHOR: Zachor Alapitvény', and 'SUBJECT AREA: Historia, Historia i społeczeństwo, Historia i terraznájazsac, WOS, Godzina wychowawcza, Etyka'. A red 'BEGIN ACTIVITY' button is at the bottom of the card.

#### Opis zajęć:

Jaka jest różnica pomiędzy antysemityzmem współczesnym a jego różnymi przejawami na przestrzeni wieków? Jak wydarzenia historyczne ukształtowały współczesny społeczeństwa? Zajęcia poświęcone są zjawisku zbiorowej dumy Duńczyków z powodu uratowania żydowskich obywateli tego kraju w czasie Zagłady oraz temu, jak to uczucie zintensyfikowało się po antysemickim ataku na synagogę w 2015 roku w Kopenhadze.

#### Cele zajęć:

Po zajęciach uczniowie:

- Pogłębią swoje rozumienie współczesnych i historycznych postaci antysemityzmu
- Rozwiną rozumienie antysemityzmu w różnych epokach historycznych
- Zapoznają się z antysemickim atakiem w 2015 w Danii i z jego konsekwencjami
- Zastanowią się jak można walczyć z antysemityzmem

#### Struktura zajęć:

Consider: Uczniowie zapoznają się z definicją antysemityzmu i zastanawiają się nad różnicami pomiędzy antysemityzmem współczesnym a jego przejawami na przestrzeni wieków

**Collect:** Uczniowie zapoznają się z relacjami osób, których życie zmieniło się po antysemickim ataku w Danii w lutym 2015

**Construct:** Uczniowie zastanawiają się jak dziś można przeciwstawić się antysemityzmowi

**Communicate:** Uczniowie dzielą się swoimi przemyśleniami z koleżankami kolegami

## 15. Bibliografia

Bilewicz, M., Bulska, D., Gliszczyńska-Grabias, A., Haska, A., Keff, B., Krzywiec, G., ... Winiewski, M. (2024). Antysemityzm w Polsce: Praktyczny przewodnik

<https://www.otwarta.org/wp-content/uploads/2023/10/Antysemityzm-w-Polsce.-Praktyczne-wytyczne.pdf>

Bulska, D., Winiewski, M., Bilewicz, M. (red.). (2024). Uprzedzenia w Polsce. Postawy a ideologia polityczna. Wydawnictwo Liberi Libri. <https://doi.org/10.47943/lib.9788363487645>

Decker, O., Kiess, J. and Brähler, E.: Anti-Semitic Attitudes in Germany: Prevalence and Causes. In: The Dynamics of Right-Wing Extremism within German: 127-153. 2022.

Gidley, B., McGeever, B. and Feldman, D.: Labour and Antisemitism: a Crisis Misunderstood. The Political Quarterly 91: 413-421. 2020.

Rozett, Robert: Distorting the Holocaust and Whitewashing History: Toward a Typology. Israel Journal of Foreign Affairs 13(1). 2019.

A BRIEF HISTORY OF ANTISEMITISM. <https://www.adl.org/sites/default/files/brief-history-of-antisemitism.pdf>

Robert Wistrich: Anti-zionism and anti-semitism. Jewish Political Studies Review Vol. 16, No. 3/4, &quot;Emerging Anti-Semitic Themes; pp. 27-31. Jerusalem Center for Public Affairs, 2004.

<https://encyclopedia.ushmm.org/>

A magyarországi zsidóság története. Szerk. Róna Tamás és Mezei Mónika. Bp., Szent István Társulat, 2018.

Oláh Lajos: Az antiszemitizmus története, <https://www.scribd.com/document/573066385/Ola-h-Lajos-Az-antiszemitizmus-to-rte-nete>

Gábor György: Fejezetek az antik és középkori metafizikai antijudaizmus történetéből. PhD thesis, OR-ZSE, 2005.

Ungváry Krisztián: A Horthy-rendszer mérlege - Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon -Magyarországon, Jelenkor Kiadó, 2013

Kovács András: A Kádár-rendszer és a zsidók. Corvina Kiadó, 2019

Historia Żydów w Polsce – krótki wykład. Część 03-21

<https://sztetl.org.pl/pl/tradycja-i-kultura-zydowska/historia-zydow-w-polsce>



## **16.ANEX 4: ROMANIAN**

### **Curriculum și resurse educaționale pentru lucrul cu tineri**

## 1. Introducere

Curriculum-ul de față a fost elaborat în cadrul proiectului BOND (Building Tolerance, Understanding and Dialogue across community). Include materiale și activități educaționale interactive pentru tineri, precum și context istoric, descoperiri recente ale cercetărilor, ghiduri metodologice și recomandări pentru abordarea subiectului antisemitismului în educație. Constatările relevante din cercetările efectuate de partenerii din cadrul proiectului BOND, care sunt prezentate la nivel național, precum și un raport privind antisemitismul în România, Ungaria, Italia și Polonia (D2.3), au fost incluse în acest document. Grupurile țintă principale pentru acest curriculum sunt profesorii și lucrătorii de tineret (direct) și elevii din învățământul liceal (indirect). Materialele educaționale bazate pe mărturii (accesibile pe platforma IWitness) incluse în acest curriculum au fost testate de grupurile țintă, iar feedback-ul acestora a fost integrat în procesul de elaborare a materialelor educaționale.

Există mai multe materiale care oferă îndrumări și recomandări cu privire la modul de educare a tinerilor pe această temă importantă. Curriculumul de față a fost elaborat pentru a completa ghidurile existente, mai degrabă decât pentru a le duplica. Autorii au încercat să colecteze materiale existente și să adauge câteva informații suplimentare, precum și materiale didactice practice care dezvoltă abilitățile fundamentale și transversale ale tinerilor, contribuind la înțelegerea, gândirea critică, empatia și alte competențe ale elevilor - toate indispensabile pentru recunoașterea și combaterea antisemitismului.

Documentul de față este destinat profesorilor, formatorilor și specialiștilor din domeniul educației adulților precum profesori metodiști, formatori de cadre didactice, lucrători de tineret, personal educațional din muzee, bibliotecari etc., și altor persoane interesate să afle mai multe despre abordarea antisemitismului și a educației bazate pe mărturii care, pe lângă cunoștințele de conținut, se bazează pe dezvoltarea de competențe și încurajează publicul țintă să aplice cunoștințele, metodologia și materialele în interacțiunile cu elevii și elevele lor. Curriculum-ul va fi folosit ca bază pentru proiectarea și implementarea formării cadrelor didactice (T3.2) în Ungaria, Polonia, Italia și România, pe parcursul primăverii anului 2024. De asemenea, poate fi folosit ca document de sine stătător pentru a ajuta profesorii în eforturile de a instrui și educa tinerii cu privire la istoria antisemitismului, la tendințele și expresiile sale actuale și la modalități de a-și dezvolta gândirea critică, empatia și înțelegerea acestui subiect complex.

### 1.1. Obiective și rezumat

Antisemitismul este un fenomen global care a fost în creștere în ultimii ani, în toate segmentele societății. Cu toate acestea, în urma atacului terorist din Israel din 7 octombrie 2023, antisemitismul a crescut vertiginos în toată Europa și în întreaga lume. Cu experiența și memoria Holocaustului, lumea a văzut ce se întâmplă atunci când sentimentele și intențiile antisemite nu sunt controlate. Din acest motiv, avem nevoie de materiale și instrumente care să sprijine persoanele care lucrează în educație și elevii în predarea și învățarea despre antisemitism, și în combaterea acestuia. Tema antisemitismului în educație a câștigat o relevanță sporită în urma evenimentelor de pe 7 octombrie din Israel, când lumea se confruntă cu o creștere extremă a antisemitismului la nivel global.

Curriculum-ul îndeplinește unul dintre obiectivele majore ale proiectului: *Obiectivul 2 – să ofere un curriculum de înaltă calitate bazat pe mărturii pentru elevii de liceu, care să fie distribuit pe scară largă și adoptat de către profesori din țările vizate.* Mai precis, proiectul urmărește să echipeze profesorii cu instrumente și metode pedagogice pentru a aborda subiecte precum istoria evreilor, tradiții evreiești, Holocaustul și antisemitismul,

în trecut și în prezent, și să construiască o comunitate de profesori capabili și dispuși să abordeze aceste subiecte în mod profesional și eficient în cadrul sistemului educațional din țările partenere.

## 2. Antisemitismul - definiție, categorii, istorie

### 2.1. Definiție

Pentru a aborda un fenomen, acesta trebuie definit, astfel încât să știm ce se înțelege prin termenul folosit. În definirea antisemitismului, acest document utilizează definiția de lucru, lipsită de forță juridică obligatorie, elaborată de Alianța Internațională pentru Comemorarea Holocaustului (IHRA - International Holocaust Remembrance Alliance), definiție adoptată de toate cele 35 de state membre IHRA în 2016 și adoptată de atunci de sute de instituții, inclusiv guvernamentale, instituții și organizații ale societății civile, cluburi sportive, universități și altele. Toate activitățile educaționale elaborate în cadrul proiectului BOND se bazează pe această definiție.

Definiția de lucru a antisemitismului, lipsită de forță juridică obligatorie, elaborată de IHRA:

„Antisemitismul este o anumită percepție referitoare la evrei, care poate fi exprimată ca fiind ură împotriva evreilor. Manifestările retorice și fizice ale antisemitismului sunt îndreptate împotriva evreilor sau neevreilor și/sau proprietăților acestora, împotriva instituțiilor comunităților evreiești și lăcașurilor lor de cult.”<sup>96</sup> IHRA oferă exemple despre potențialele manifestări ale antisemitismului: forme clasice și actuale, inclusiv așa-numitul antisemitism nou, atunci când criticarea statului Israel devine mai degrabă o atitudine antisemită, decât o critică reală a politicilor sale. Aceste exemple pot reprezenta o resursă importantă pentru ghidarea muncii profesioniștilor, ajutându-i să înțeleagă ce este antisemitismul și câte forme diferite poate lua.

Manifestările pot include vizarea statului Israel, conceput ca o colectivitate evreiască. Cu toate acestea, criticarea Israelului, în mod similar criticilor aduse oricărui alt stat, nu poate fi, în sine, considerat ca antisemitism. Antisemitismul, în mod frecvent, acuză evreii de conspirații pentru a face rău umanității, iar evreii sunt, de obicei, învinuiți „pentru lucrurile care merg prost”. Această idee este exprimată în discursul public, în scris, în forme de expresie vizuală sau acțiuni și includ stereotipuri calomnioase și însușiri cu caracter negativ.

Exemple contemporane de antisemitism în viața publică, media, școli, la locul de muncă și în sfera religioasă ar putea include, luând în considerare contextul general, dar fără a se limita la:

- Instigarea, complicitatea sau justificarea uciderii sau rănirii evreilor, în numele unei ideologii radicale sau al unei viziuni extremiste asupra religiei.
- Aducerea unor acuzații false, dezumanizante, care demonizează și perpetuează clișeele despre evrei, ca atare sau le atribuie puteri deosebite, atunci când acționează în mod colectiv – precum ar fi, în special dar nu exclusiv, mitul referitor la o conspirație mondială a evreilor sau al evreilor ce controlează media, economia, guvernul sau alte instituții ale societății.
- Acuzarea evreilor, ca popor, de a fi responsabili pentru fapte reale sau imaginare comise de un singur evreu sau de un grup de evrei sau chiar și pentru fapte comise de ne-evrei.

---

<sup>96</sup> <https://holocaustremembrance.com/resources/definitia-de-lucru-a-antisemitismului>

- Negarea evenimentului, scopului, mecanismelor (ex. camere de gazare) sau a intenției genocidului comis împotriva evreilor, de către Germania național-socialistă și susținătorii și complicii săi, în timpul celui de-al II-lea Război Mondial (Holocaustul).
- Acuzarea evreilor, ca popor, sau a Israelului, ca stat, de a fi inventat sau exagerat Holocaustul.
- Acuzarea cetățenilor de origine evreiască că sunt mai loiali Israelului sau așa-ziselor priorități mondiale ale evreilor, decât intereselor propriilor lor țări.
- Negarea dreptului la autodeterminare a poporului evreu, pretinzând, de exemplu, că existența Statului Israel este o construcție rasistă.
- Aplicarea de standarde duble, prin solicitarea unui comportament al statului israelian, care nu este așteptat sau solicitat din partea oricărui alt stat democratic.
- Utilizarea de simboluri sau imagini asociate cu antisemitismul clasic (ex. acuzații că evreii l-ar fi ucis pe Isus sau acuzarea acestora de comiterea de ucideri rituale) pentru a caracteriza statul Israel sau israelienii.
- Compararea politicii contemporane a Israelului cu cea a naziștilor.
- Impunerea unei responsabilități colective evreilor pentru acțiuni ale statului Israel.

Actele de antisemitism sunt incriminate și constituie infracțiuni, atunci când sunt astfel stabilite prin lege (de exemplu, negarea Holocaustului sau distribuirea de materiale antisemite, în anumite state).

Infracțiunile sunt antisemite atunci când țintele atacurilor, fie că sunt persoane sau bunuri – precum clădiri, școli, lăcașuri de cult sau cimitire – sunt alese fiindcă sunt, sau sunt percepute ca fiind, evreiești sau având legătură cu evreii.

Discriminarea antisemită reprezintă refuzul de a acorda evreilor oportunități sau servicii accesibile altora și este ilegală în multe state.<sup>97</sup>

Comisia Europeană a publicat, în cooperare cu Președinția germană a IHRA, un [Manual pentru utilizarea practică a definiției de lucru a antisemitismului elaborată de IHRA](#)<sup>98</sup> (disponibil în limbile engleză și germană), în care se prezintă exemple, precum și bune practici despre modul în care definiția de lucru a fost aplicată în UE, în diferite domenii, inclusiv educație, guvernare, societate civilă și altele.

## 2.2. Categori

Tipologia antisemitismului definește diferite tipuri pe care profesorii ar trebui să le cunoască și să le împărtășească elevilor sau să folosească aceste cunoștințe în predarea despre antisemitism.

- Anti-iudaismul sau ura bazată pe religie față de evrei
- Antisemitismul politic, care poate fi rasist și chiar genocidal

<sup>97</sup> <https://holocaustremembrance.com/resources/definitia-de-lucru-a-antisemitismului>

<sup>98</sup> <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3006107-519b-11eb-b59f-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-185592396>

- Antisemitismul conspirativ, care se bazează pe credința că o organizație evreiască ascunsă, dar influentă, conduce lumea sau este responsabilă pentru anumite circumstanțe sau un anumit eveniment. Aceste teorii ale conspirației privind controlul și manipularea sunt încă prezente astăzi, o mare parte din antisemitismul contemporan rămânând conspirativ.
- Noul antisemitism poate lua și forma anti-zionismului: ostilitatea antisemită împotriva Israelului. Nu critică Israelul ca stat, ci pune sub semnul întrebării însăși legitimitatea existenței sale și dreptul său de a se apăra. De asemenea, îi consideră pe toți evreii, de oriunde din lume, responsabili pentru actele Israelului ca stat.
- Antisemitismul secundar se formează în timpul procesului de confruntare cu trecutul și cu rolul pe care l-au jucat țările în timpul Holocaustului. În timpul acestui proces, evreii „amintesc” societății majoritare despre Holocaust, care acumulează vinovăție și ajunge să-i învinovățească pe evrei.
- Distorsionarea Holocaustului „întărește antisemitismul (...) deoarece recirculează vechi minciuni, mituri și reprezentări antisemite (...). Prin promovarea unor astfel de stereotipuri și prejudecăți, aceasta incită la ură și face posibilă negarea Holocaustului, precum și alte forme de antisemitism pernicios, periculos și violent”<sup>99</sup>. Distorsionarea nu neagă faptul că Holocaustul s-a întâmplat, ci minimizează, trivitalizează, prezintă greșit sau glorifică Holocaustul și impactul acestuia.

## 2.3. Istorie

Termenul de antisemitism este de origine greacă și înseamnă literalmente sentimente ostile față de evrei. Cu toate acestea, conceptul nu este atât de simplu, deoarece a luat forme diferite în diferite culturi și epoci, din motive diferite, în timp ce mai multe caracteristici au fost transmise de la o perioadă la alta. O caracteristică izbitoare a antisemitismului de-a lungul istoriei este că îi descrie mai mult pe antisemiți și procesele cauzale din societate, decât pe evreii înșiși. Acest capitol își propune să ofere un scurt rezumat al apariției antisemitismului în diferitele perioade istorice și să arate cum a fost transmis el de fiecare dată într-o formă nouă, păstrând una sau mai multe caracteristici specifice.

### 2.3.1. Din Antichitate până la Iluminism; Anti-iudaismul

Ura față de evrei din secolul al XVIII-lea sau din epoca premodernă poate fi mai degrabă numită anti-iudaism, acest termen referindu-se la caracterul său preponderent religios. La acea vreme, teoria rasei, oricât de pseudo-științifică ar fi, nu se dezvoltase încă în sensul antropologic și biologic, iar discriminarea evreilor, care însemna adesea și persecuția lor, privea un grup care era separat religios de societatea majoritară. Termenul de iudeofobie este potrivit pentru a descrie prejudecățile grecilor antici față de evrei, deoarece denumește mai mult un antagonism cultural, filozofic și legat de tradiție, în care religia joacă doar un rol mic.

Religia evreiască monoteistă, cu regulile ei stricte care reglementează cele mai mici detalii ale vieții de zi cu zi, era foarte diferită de credințele politeiste din antichitate. Indiferent de diferențele religioase, persecuția evreilor s-a datorat adesea faptului că regatul lor era situat în zona tampon a marilor imperii, în zone pe care Asiria sau Noul Imperiu Babilonian doreau să le cucerească. Prin urmare, este cu atât mai de înțeles că

<sup>99</sup> <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3006107-519b-11eb-b59f-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-185592396>

monoteismul, cele câteva sute de ani de tradiție și codurile religioase, alimentare și vestimentare fără compromisuri au fost forțe puternice de formare a identității pentru evrei, chiar și după antichitate. De-a lungul secolelor, poporul evreu a fost nevoit să sufere agonia expulzării, dispersării și captivității, și totuși a fost întotdeauna capabil să se întoarcă la propriile rădăcini.

În imperiul lui Alexandru cel Mare și al urmașilor săi, în lumea elenistică și în Imperiul Roman, altfel tolerant din punct de vedere religios, între conducători și poporul evreu cucerit au apărut un număr mare de conflicte, bazate atât pe religie, cât și pe politică. Antioh Epifan IV se aștepta ca supușii săi să i se închine într-un mod interzis evreilor, iar romanii au insultat în mod repetat religia evreiască, fie intenționat, fie din ignoranță. Aceasta a dus la o serie de revolte, care au avut ca rezultat o expulzare totală: evreilor nu li s-a permis să rămână în Iudeea și Ierusalim după sfârșitul secolului I d.Hr. și au fost nevoiți să se alătore diasporei.

În plus, unii îi considerau pe evrei drept competiție, sau erau deranjați de prozelitismul lor; începând din secolul al VI-lea î.Hr. mai multe comunități evreiești au apărut în orașele mai mari ale Vechiului Imperiu Persan, apoi în statele elenistice succesoare, și, mai târziu, în zona Imperiului Roman (de exemplu, în Alexandria, Egipt), ceea ce însemna că evreii au abandonat adesea în mod voluntar fostele lor granițe geografice. Aceasta a fost perioada în care au început să apară zvonurile despre stereotipurile nefondate ale cultelor secrete și sacrificiilor umane, care, desigur, erau puternic interzise în religia evreiască.

Creștinismul a apărut în secolul I d.Hr. și a început să se răspândească rapid. Deși ambele religii erau monoteiste și, prin urmare, refuzau să recunoască divinitatea împăratului, creștinii s-au confruntat cu persecuții severe până la începutul secolului al IV-lea, în timp ce evreii, deși forțați să se alătore diasporei, erau liberi să-și practice religia. Diferența se datorează probabil faptului că religia creștină s-a răspândit în tot imperiul, printre toate grupurile sociale și etnice, în timp ce iudaismul a rămas în cadrul comunității evreiești – convertirea și căsătoriile mixte fiind destul de rare – și, prin urmare, nu a reprezentat atât de mult o amenințare la adresa ordinii sociale și de putere stabilite în ochii imperiului. Creștinii erau acuzați de ritualuri secrete și, prin urmare, suspecte, în care copiii erau sacrificați, iar sângele lor era băut. Cu toate acestea, evreii erau îngrădiți și pedepsiți de un număr semnificativ de legi, așa că nu erau acceptați deloc.

Este paradoxal că atunci când creștinismul a devenit o religie acceptată în secolul al IV-lea după convertirea lui Constantin și o religie de stat până la sfârșitul secolului, aceleași acuzații, în special acuzația de omor ritual, au fost îndreptate asupra evreilor. Deși au aceleași rădăcini, cele două credințe sunt ireconciliabile în cea mai importantă problemă: conform creștinismului, Iisus Hristos este divin, Mesia, Însuși Fiul lui Dumnezeu, în timp ce evreii își așteaptă încă Mesia. (Tânăra Biserică Catolică era intolerantă și față de alte tendințe creștine, adică ereziile.) Pe lângă reprezentările iudeofobe din Grecia antică, Părinții Bisericii, activi în secolele II și III d.Hr., de la Tertullian până la Sfântul Augustin, au dat de asemenea teme acuzațiilor împotriva evreilor în scrierile lor. Ei se concentrează, de exemplu, pe argumentul că evreii și-au pierdut dreptul de a fi „poporul ales” atunci când L-au ucis pe Iisus, condamnând astfel colectiv evreii contemporani și generațiile de după ei. Ceea ce face acest lucru cu adevărat interesant este că aceste reprezentări anti-evreiești au persistat și continuă să existe chiar și în secolul XXI, când ura împotriva evreilor nu se mai bazează pe religie.

Creștinismul a fost religia dominantă în Europa medievală, iar aceasta a determinat poziția evreilor. Legislația ecleziastică și cea seculară nu deveniseră încă distincte, și decretul sinodal oferă o imagine aproape exactă a poziției evreilor în societate. Pe de o parte, comunitățile creștine și evreiești erau vizibil separate geografic; datând din antichitate, orașele medievale au fost caracterizate de diferite grupuri ocupaționale, religioase și etnice care trăiau în cartierele lor. Mai multe orașe aveau cartiere separate grecești, siriene, evreiești etc. A avea un cartier propriu era de asemenea o cerință religioasă într-o oarecare măsură pentru evrei, deoarece



nimeni nu are voie să meargă la mai mult de câțiva pași de sinagogă în timpul Șabat-ului. Cartierele lor nu erau neapărat așezări forțate, dar în Veneția din secolul al XVI-lea, de exemplu, unde se spune că a fost inventat cuvântul „ghetou”, exista o lege care desemna o zonă păzită și închisă în care să locuiască evreii; dacă pentru izolare sau pentru protecție, este greu de spus astăzi. În orice caz, cartierul evreiesc segregat a oferit o oportunitate pentru societatea majoritară de a privi cu suspiciune un grup de oameni de altă religie, fără a avea nicio perspectivă asupra vieților lor. Sinagoga și casele din jur au reprezentat o țintă ușoară când o mulțime furioasă i-a atacat pe evrei de Paște, acuzându-i că l-au ucis pe Iisus. În anumite momente ale istoriei, evreilor li s-a cerut să poarte semne distinctive, ceea ce îi făcea să fie și mai mult o țintă. De exemplu, Sinodul al patrulea din Lateran din 1215 le-a cerut să poarte panglici galbene sau albastre.

Pe de altă parte, segregarea s-a exercitat și pe plan social, iar acest lucru era asigurat de legislație. O serie întreagă de interdicții nu le permiteau evreilor să ocupe mai multe poziții (funcții publice, anumite meșteșuguri, apartenența la bresle), și de asemenea erau interzise căsătoriile mixte. Cea mai gravă consecință a avut-o, în mod clar, interdicția ca evreii să devină proprietari de pământ sau utilizatori ai pământului. Acest lucru a redus foarte mult oportunitățile pentru evrei, deoarece aceștia nu puteau deveni nici membri ai nobilimii, nici iobagi, și le erau disponibile doar anumite meserii și funcții, cariere comerciale și eventual „medicale”, adică locuri de muncă ale orașenilor. Aceste ocupații nu erau, desigur, străine de cultura evreiască, deoarece începând din antichitate, diaspora însemna așezare urbană și, spre deosebire de Europa creștină, educația copiilor (băieților) și studiul Torei și Talmudului erau părți proeminente ale valorilor familiei evreiești.

Economia europeană din Evul Mediu târziu se bazase deja pe servicii financiare bine dezvoltate, mai ales în nordul Italiei și în Țările de Jos; comerțul plin de viață și activitățile ocazionale ale sistemului Verlag necesitau împrumuturi și credite bancare. Cu toate acestea, Biserica Romano-Catolică a interzis perceperea de dobânzi și practicarea cămătăriei, care era, prin urmare, practică de grupuri care nu erau supuse pedepsei excomunicării: ismaeliți, adică musulmani, greci ortodocși și evrei. Activitățile lor erau așadar necesare, dar atunci când un debitor (mai ales atunci când acesta era un lider în comunitate) nu putea plăti, cartea urii și a discriminării putea fi întotdeauna jucată. În Spania, nenumărate pogromuri și persecuții au fost generate de astfel de conflicte. Persecuțiile de această natură i-au afectat în cea mai mare parte pe bancherii evrei și pe comunitatea evreiască în general, chiar și pe cei care nu aveau nimic de-a face cu finanțele, probabil pentru că se potriveau prejudecăților: acuzațiile de omor ritual, acuzația pentru uciderea lui Hristos și pentru otrăvirea puțurilor, mai ales în vremuri de epidemii, au fost mereu la îndemână. Cu toate acestea, pentru că, după cum am menționat mai sus, accesul la o serie de alte ocupații le-a fost închis, evreii au fost prinși într-un cerc vicios: au fost forțați să exercite ocupații necesare societății, dar care au creat noi prejudecăți împotriva lor.

În contextul Evului Mediu, trebuie menționate și cruciadele, care contribuie la consolidarea prejudecăților și sentimentelor anti-evreiești existente. Majoritatea cruciaților nu s-au înscris în campanie din motive religioase și se știa că atrocitățile au fost comise înainte de a ajunge în Țara Sfântă, și nu numai împotriva locuitorilor musulmani. Călătoria cruciaților a fost marcată de pogromuri, incendii și masacre în sinagogă, arderea Torei, și nu doar în Țara Sfântă. Locuitorii evrei au fost nevoiți să sufere persecuții brutale în Europa de Vest, în special în Peninsula Iberică. Începând cu 1391, în regatele Peninsulei Iberice (în paralel cu Reconquista), evreii au fost supuși botezului forțat, iar cei care s-au opus au fost exilați în Portugalia, fiind nevoiți să fugă mai departe, în secolele următoare, de exemplu la Amsterdam. O parte din așa-numita evreime sefardă care trăia în bazinul Mediteranei a fugit în Europa de Est, unde locuiau evreii ashkenazi. Mulți dintre evreii convertiți și-au păstrat vechile tradiții și religia în inimile lor (așa-numiții Marranos sau Conversos), ceea ce desigur a dat naștere la noi suspiciuni. În timp ce botezul trebuia să fi făcut din om un membru egal al societății creștine, aici a apărut

teoria conform căreia caracteristicile (nef fondate) considerate a fi descriptive ale evreilor au fost moștenite prin sânge, anticipând astfel teoriile rasiale din epocile ulterioare.

Reforma din secolul al XVI-lea nu a adus nicio îmbunătățire reală în acceptarea evreilor. Deși protestanții erau dornici să se întoarcă la rădăcinile creștinismului din Vechiul Testament, de exemplu prin interzicerea reprezentării omului în biserici, ca în iudaism, sau prin recunoașterea doar a Sfintei Scripturi ca revelație divină (sola Scriptura), controversa hristologică a faptului dacă Hristos este Fiul lui Dumnezeu sau nu, a continuat, desigur. Ei considerau că singura soluție era convertirea evreilor la creștinism, altfel evreii s-ar confrunta cu aceeași persecuție în zonele protestante ca și în principatele germane. Reprezentările clișeistice anti-evreiești au persistat în credințele populare, precum și în scrierile teologice: spre sfârșitul vieții sale, ura lui Martin Luther față de evrei a devenit și mai extremă. Inițial, era gata să accepte că mult condamnată camătă fusese în cele din urmă impusă evreilor de către societatea creștină, din cauza restricționării accesului la toate celelalte domenii, dar în cele din urmă impulsurile lui mâniașe au învins, atât de mult încât în 1534 Luther practic a recomandat uciderea evreilor. Având în vedere marea influență a lui Luther asupra gândirii germane, mai ales în regiunile nordice, trebuie să luăm în considerare rolul său în dezvoltarea antisemitismului german.

### 2.3.2. Antisemitismul timpuriu

Secolele al XVII-lea și al XVIII-lea pot fi privite ca granița epocală în istoria ideilor umane: au apărut scrierile marilor gânditori iluminiști, care au schimbat fundamental gândirea medievală centrată pe religie a vremii. Autoritarismul face loc scepticismului, punând accent pe toleranță și importanța drepturilor omului. Asistăm la apariția noțiunii de stat laic care se îmbină cu naționalismul, stabilind scopul ultim al constituirii unor state naționale omogene.

S-ar crede că denunțarea superstițiilor religioase (deși nu a religiilor în sine) și proclamarea egalității pentru toți oamenii ar aduce o întorsătură pozitivă a evenimentelor pentru minoritatea evreiască. Dar nu s-a întâmplat acest lucru, și asta arată că prejudecățile împotriva evreilor, anti-iudaismul sau iudeofobia nu pot fi atribuite pur și simplu gândirii religioase sau medievale. Evident, ar trebui să ne gândim și în ce măsură ideile iluminismului ar putea influența gândirea umană. Contrar așteptărilor, Epoca Iluminismului tocmai pusese bazele unui nou tip de antisemitism politic. Mari gânditori precum Diderot și Voltaire au avut o aversiune puternică față de evrei, văzând în tradițiile religioase evreiești o gândire învechită, a unei perioade de mult apuse. Alții le-au refuzat evreilor dreptul la emancipare în spiritul naționalismului, spunând că evreii au „inimi străine”, care nu doreau să facă parte dintr-o națiune, fie ea franceză, germană sau orice altă națiune.

Nu mai avem de-a face cu o problemă de discriminare între creștini și evrei, iar cauza aversiunii nu mai este o diferență de credință sau respingerea iudaismului. Acest lucru se manifestă și prin faptul că dacă anumite persoane s-ar întâmpla să părăsească religia evreiască și să se convertească, prejudecățile împotriva lor nu ar dispărea. Ei nu ar deveni membri acceptați ai societății majoritare, în ochii antisemiților.

Există mai multe contradicții în fenomenul de antisemitism al vremii. În primul rând, în timp ce proclamă drepturile universale ale omului, libertatea, egalitatea și toleranța, reprezentanții săi neagă același lucru evreilor. În plus, ei grupează evreii împreună ca un singur grup, ignorând individul. De fapt, până în secolul al XVIII-lea, evreii nu fuseseră uniți într-un singur grup în niciun fel. În Europa de Vest a fost mai răspândită tendința modernă sau reformistă a iudaismului, care nu numai că va relaxa reglementările religioase stricte, dar a văzut în asimilare calea de urmat pentru iudaism. Pe teritoriul Germaniei aceasta a fost reprezentată de Moses Mendelssohn, un pionier al Haskalah, iluminismul evreiesc, care credea că cele câteva sute de ani de persecuție a evreilor se vor încheia dacă aceștia se vor asimila în societatea majoritară. Această idee a fost

deosebit de populară în rândul evreilor din clasa de mijloc și din păturile sociale superioare, care nu puteau fi în niciun caz acuzați că nu doresc binele statului lor. Dimpotrivă, ei au avut o contribuție semnificativă la dezvoltarea economică, socială și culturală a națiunii lor. În teritoriile estice, comunitățile evreiești ortodoxe, fiind mai răspândite, se fereau de asimilare. Cu toate acestea, evreii burghezi, mai puțini la număr, care doreau să se asimileze în aceste contexte geopolitice, au făcut eforturi și mai mari pentru a promova modernizarea civilă a națiunii lor mai puțin dezvoltate. Dar acuzațiile și prejudecățile antisemite au afectat ambele grupuri, în mod egal.

De fapt, în acest punct pot fi observate rădăcinile rasismului, deoarece evreii, care erau văzuți ca un obstacol moral în calea integrării, din cauza originii lor, nu au fost lăsați să intre în corpul statelor naționale omogene din punct de vedere etnic. Deci, după unii, apartenența la o națiune nu era determinată de religie, sau de tradițiile, credințele, limba maternă sau identitatea cuiva, ci doar de sângele acestuia.

Putem oare presupune o continuitate directă între anti-iudaismul antic și medieval, și antisemitismul mai recent? Răspunsul este nu, în sensul că, potrivit antisemitismului mai recent, nu mai contează dacă cineva este de credință evreiască și aparține comunității evreiești. Din acel moment, originea și linia de sânge ale cuiva vor defini dacă persoana respectivă este considerată evreu sau nu. Această judecată va fi exacerbată de idei care vor anticipa rasismul și care spun că etnia cuiva determină caracteristicile sale etice și de altă natură. Cu toate acestea, antisemitismul rămâne legat de anti-iudaism, în sensul că reprezentări clișeistice vechi de secole sunt adânc înrădăcinate în mintea oamenilor, dintre care mulți nu sunt conștienți că stereotipurile și prejudecățile lor se bazează pe concepții greșite care datează de sute de ani. Ura față de evrei se putea baza deja pe aspecte bine înrădăcinate, pe reprezentări bine definite, pe frici superstițioase, și era ușor să le invoci sau pur și simplu să le sugerezi.

Celălalt motiv se găsește în schimbarea socială. Pe măsură ce societățile europene s-au îndreptat din ce în ce mai mult către capitalism, a crescut valoarea activităților economice și intelectuale, adică a activităților burgheze, unde oamenii aparținând comunităților evreiești erau reprezentați într-un număr mai mare, ca urmare a faptului că aceștia au fost excluși din alte activități în timpul Evului Mediu. Transformarea socială produce întotdeauna învinși, care privesc cu invidie clasele mai de succes și în curs de dezvoltare. Era ușor să-i acuzi pe evrei de lăcomie și profit. Profitoria (specula) a fost baza economiei capitaliste și îi poate caracteriza toți participanții la ea, dar era mai ușor să direcționezi ura către un grup bine definit, decât către o societate întreagă, care este desigur destul de diversă. Unii membri ai comunității evreiești ocupau poziții importante, devenind consilieri de curte sau creditori și astfel, cu ușurință, ținte ale urii și ale geloziei. Vom regăsi o istorie destul de puternică a iudeofobiei în teritoriile germane, exacerbată de faptul că idealurile Revoluției Franceze, principiile libertății umane și egalității, inclusiv emanciparea evreiască, au ajuns aici odată cu trupele cuceritorului Napoleon, iar acestea au dus rapid la deziluzie și au căutat un țap ispășitor.

În cursul secolului al XIX-lea s-au format state naționale în Europa de Vest și Centrală, iar emanciparea evreiască s-a încheiat în majoritatea țărilor. Totuși, eșecul politicii liberale de asimilare devenise deja evident la sfârșitul secolului, pe măsură ce antisemitismul politic devenea din ce în ce mai răspândit: s-au organizat întâlniri și congrese și s-au format partide politice care pretindeau că evreii sunt străini, incapabili de asimilare. Criza din 1873 a scos la iveală și criza civilizației și a capitalismului, în timp ce mulți identifica modernizarea politică și economică cu evreii. Apăruse antisemitismul de stânga, care i-a învinuit pe evrei pentru păcatele capitalismului; Proudhon și Marx, de exemplu, au exprimat opinii puternice anti-evreiești.

În țările de limbă germană, anumiți autori, precum Wilhelm Marr, despre care se presupune că a inventat cuvântul „antisemitism”, au identificat lupta dintre germani și evrei ca fiind una dintre bine și rău. În Franța,

celebrul proces Dreyfus (1895) a fost o problemă de interes public: ofițerul armatei franceze de origine evreiască a fost acuzat în mod fals de trădare, expus unui proces spectacol și exilat ani de zile. Cazul a făcut furori în presa franceză, mulți, precum Émile Zola, apărându-l pe căpitan, dar presa catolică și mulți ofițeri de armată au făcut remarci antisemite dure împotriva lui Dreyfus.

Toate acestea au întărit opinia mai multor evrei că asimilarea este în cele din urmă o fundătură și că ei vor fi întotdeauna văzuți ca străini în patria lor. Procesul Dreyfus l-a inspirat pe Theodore Herzl, de origine maghiară, să scrie piesa sa, *Der Judenstaat*, în care pledează pentru înființarea unui stat evreiesc în Palestina (o provincie anterior romană, apoi aparținând Imperiului Turc). Gândurile lui au dat naștere sionismului, mișcarea naționalismului evreiesc. Totuși, acest lucru nu a atenuat pasiunile antisemite: unii au considerat că este o idee bună ca evreii să emigreze în propria lor țară, dar majoritatea a văzut acest plan ca un mijloc de a întări așa-zisa influență internațională evreiască și așa-numita ambiție a evreilor de a domina lumea.

În plus, antisemitismul politic a fost din ce în ce mai pătruns de ideologia rasismului, în ascensiune. Disprețul față de popoarele aparținând altor civilizații susținuse deja interesele colonialiștilor la momentul marilor descoperiri ale secolului al XVI-lea, colonialiști care au putut apoi să acționeze ca civilizatori și să explice astfel de ce au comis atrocități și crime în masă sau au exploatat alte popoare, pe care le considerau barbare. Dar în secolul al XIX-lea aceste opinii au primit o bază pseudo-științifică. Teoria rasismului spune că un comportament uman este determinat de trăsături intrinseci, moștenite, că valoarea unui individ este determinată de o națiune colectivă, bazată pe rasă, și că identitatea națională și etnică sunt determinate de origine.

Politicienii, în special cei care nu știau nimic despre biologie și antropologie, și astfel au confundat conceptele de rasă, popor și națiune, doreau să stabilească o bază științifică pentru ideologia rasismului. Un pionier al rasismului a fost contele francez Arthur de Gobineau, care și-a publicat cartea, *An Essay on the Inequality of the Human Races*, în 1853. El a atribuit diferențele sociale și economice dintre popoare faptului că disparitatea dintre „rase” se manifestă nu numai în caracteristici externe dar și în inegalități care țin de calitățile interne și de abilitățile mentale. El a considerat „albi” ca fiind rasa superioară, urmată de „galbeni”, și apoi de „negri” de jos. În „albi”, el i-a distins și pe „arieni”, distinct de celelalte grupuri, declarându-i a fi de ordinul cel mai înalt. Gobineau a susținut că omenirea se degradează pentru că se amestecă rasele, ceea ce trebuie prevenit.

Teoria rasismului a fost asociată cu mișcarea darwinismului social, care a aplicat societăților umane teoriile lui Charles Darwin despre natură, precum selecția naturală sau supraviețuirea celui mai puternic. Se poate pune întrebarea dacă antisemitismul poate fi considerat o manifestare a rasismului. Având în vedere punctul de vedere răspândit din secolul al XIX-lea încoace, care susține că originea evreiască determină calitățile interioare și exterioare, iar din acest motiv antisemiții considerau asimilarea inacceptabilă, întrucât credeau că ea nu schimbă individul în niciun fel esențial, atunci răspunsul este da.

În consecință, antisemitismul în această formă poate fi considerat cu siguranță o teorie rasistă, deoarece îi vede pe evrei ca pe o rasă separată și inferioară. Acest lucru nu exclude posibilitatea existenței unor concepții și prejudecăți greșite, nu rasiste, ci anti-evreiești, sau că s-ar putea ataca poziția socială a evreilor, susținând, de exemplu, că supra-reprezentarea evreilor în burghezie ar sta în calea unei cetățenii naționale consolidate. Rămâne încă o întrebare - de ce ar dori cineva să facă distincția între evrei și neevrei printre cetățenii unei țări, care au aceleași drepturi și obligații; dar explicația poate să nu fie întotdeauna o idee rasistă.

### 2.3.3. Antisemitismul nazist

După cum reiese din cele de mai sus, ideologia antisemită a naziștilor s-a bazat pe o lungă tradiție istorică. Hitler și tovarășii săi naziști nu au creat ceva complet nou cu ideile lor, noutatea pe care au adus-o a fost transformarea ideologiei antisemitismului în acțiune politică. În primul rând, au lansat propaganda antisemită în stradă, în mass-media și în învățământul școlar, la nivel național, apoi a fost creată discriminarea juridică pentru a deschide calea către implementarea fizică a „soluției finale”. Deși nu și-au îndeplinit planurile de a ucide cele peste 11 milioane de evrei europeni, cele 6 milioane de evrei victime ale Holocaustului arată ororile la care poate duce o ideologie bazată pe ură, atunci când devine un instrument al politicii.

Dar aceste opinii nu au fost susținute doar de național-socialiștii din Germania. Prejudecățile și ura împotriva evreilor existau în societatea germană de sute de ani și s-au intensificat când Germania a pierdut Primul Război Mondial. Criza economică postbelică (și mai târziu Marea Depresiune), rușinea asociată cu înfrângerea din război, tratatul de pace de la Versailles, care impunea condiții grele Germaniei, au aruncat democrația de la Weimar într-o criză existențială, politică și economică, în care un mare număr de oameni și-au pierdut locurile de muncă și veniturile. Părerile extremiste, învinovățirea altora pentru situație, căutarea unui țap ispășitor erau inevitabile într-o astfel de situație. A câștigat popularitate așa-numitul mit „înjunghierea în spate”, care explica că Germania nu a pierdut războiul în primul rând din cauza unei armate sărace pe front, ci din cauza trădării hinterlandului. Aceste idei s-au concentrat foarte curând asupra evreilor din Germania, bazându-se pe noțiunea din secolul precedent despre locuitorii evrei „cu inimă străină”. Nimeni nu părea să fi fost deranjat de faptul că cetățenii germani de origine evreiască au luptat pe front în mod egal cu ceilalți, și poate chiar și-au sacrificat viața pentru țara lor.

Naziștii, sau Partidul Național Socialist al Muncitorilor Germani (NSDAP), au construit pe aceste prejudecăți și ură existente deja și au folosit antisemitismul ca element central al ideologiei lor, făcându-i pe evrei principalii vinovați pentru toate relele abătute asupra poporului german. Desigur, personalitatea lui Adolf Hitler, abilitățile sale de oratorie, percepute sau reale, au contribuit substanțial la succesul pe care partidul l-a avut în răspândirea antisemitismului. Hitler a fost capabil să evalueze la rece situația și să realizeze că o parte semnificativă a societății germane este receptivă la mesajele antisemite. Nu contează abilitățile sale oratorice sau propaganda lui Goebbels, ele nu ar fi putut avea un asemenea impact dacă oamenii nu ar fi fost receptivi la aceste opinii. De fapt, antisemitismul nu era răspândit doar în societatea germană, ci și într-o mare parte a statelor europene, precum și printre politicienii și societățile din SUA. Acest lucru explică de ce ei nu au respins antisemitismul nazist și nu au vorbit în apărarea evreilor în anii 1930 sau mai târziu. Teoriile ideologice ale lui Hitler pot fi culese cu ușurință din lucrarea sa principală, „Mein Kampf”, din discursurile și memoriile sale. Acestea sunt de obicei idei incoerente, adesea contradictorii și ilogice. Cu toate acestea, propaganda nu necesită puncte de vedere logice: sloganurile naziste s-au construit pe temerile fundamentale, viscerele ale oamenilor.

Pe lângă teoria „înjunghierii în spate”, Hitler a mai susținut că evreii aspirau la dominarea lumii pentru a obține distrugerea Germaniei și chiar a „rasei ariene”. Crizele economice, susținea el, au fost cauzate de nimeni alții decât de capitaliștii evrei. Cu toate acestea, el a văzut și o conspirație internațională evreiască în spatele bolșevicilor. Contradicția că evreii sunt și capitaliști, și bolșevici în același timp nu a izvorât din mintea lui Hitler; a fost un punct de vedere des exprimat la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Antisemitismul naziștilor a fost cu siguranță o teorie rasistă: pe lângă cele de mai sus, elementul său central a fost că îi privea pe evrei ca pe o „rasă” inferioară care a distrus cultura germană și, prin urmare, trebuie anihilată. Inițial, scopul era jefuirea bogățiilor și expulzarea evreilor (nu numai din Germania), motiv pentru

care Madagascarul a apărut ca destinație pentru expulzarea evreilor. Dar odată cu începerea războiului a fost creat planul pentru anihilarea finală a evreilor. Mulți oameni s-au întrebat cum s-ar putea răspândi o astfel de ideologie în Europa iluminată. Cum ar putea ei nega concetățenilor lor drepturile fundamentale ale omului? Răspunsul se află probabil în natura umană și propaganda oportunistă și în faptul că statul însuși, a cărui sarcină principală ar trebui să fie de a-și proteja cetățenii, a fost instituția care a făcut treptat imposibilă viața cetățenilor săi.

În propaganda lor antisemită, naștii s-au bazat pe reprezentări iudeofobe preexistente și pe fricile umane de bază. Ei au început să-i dezumanizeze pe evrei, înfățișându-i drept paraziți și viermi, susținând că nu sunt ființe umane și, prin urmare, nu sunt supuși drepturilor omului și că nu merită tratament uman. Evreii au fost acuzați că orchestrează conspirație internațională de distrugere și exploatare a poporului german. Protocoalele înțelepților Sionului, un document fals întocmit de poliția secretă a Rusiei țariste la sfârșitul secolului al XIX-lea, a fost folosit ca „dovadă” a conspirației internaționale evreiești pentru dominarea lumii. O mare parte a societății germane a fost deosebit de susceptibilă la astfel de declarații după război și în mijlocul crizei economice și al șomajului ridicat. În același timp, evreii au fost descriși ca elemente subversive care doreau să desființeze ordinea socială existentă, sau ca revoluționari bolșevici. Afișele de pe străzi îi acuzau pe evrei de „amestec rasial”, dorind să corupă sângele „arian pur”; aceasta în sine a fost o interpretare deosebită a acuzației de omor ritual.

Un motiv pentru succesul propagandei naziste constă în faptul că artizanii ei au fost capabili să atragă aproape fiecare grup social, folosind teme comune relevante, care au rezonat cu majoritatea oamenilor. Toate acestea au fost completate de mesaje foarte simple, de imagini puternice și de faptul că au infuzat fiecare aspect al vieții cu ideologia lor. În același timp, evreii au fost complet excluși din societatea germană: afacerile lor au fost boicotate și li s-a interzis accesul la studii superioare, la cariere intelectuale sau de afaceri. Legile rasiale de la Nürnberg din 1935 i-au deposedat de cetățenia germană, împreună cu drepturile politice de bază. Legile au declarat, de asemenea, o distincție între „arieni” și „non-arieni”. Legile discriminatorii le-au interzis accesul în spațiile publice, cum ar fi parcuri, cafenele, cluburi sportive etc., creând un vid în jurul lor, reprezentându-i ca paria și eliminând interacțiunea dintre evrei și neevrei. Până în noaptea pogromului din 9 noiembrie 1938, cunoscută și sub numele de „Kristallnacht”, antisemitismul a devenit atât de adânc înrădăcinat în societatea de masă, încât membrii săi priveau evenimentele cu deplină indiferență, mulți dintre ei mergând până acolo încât să se alăture atrocităților.

Propaganda antisemită se construiește pe mii de ani de prejudecăți, iar impactul ei a culminat cu evenimentele Holocaustului. Este deosebit de înfricoșător să înțelegem că toate acestea s-au întâmplat în secolul al XX-lea, în Europa democratică post-iluministă.

#### **2.3.4. Apariția „noului antisemitism” după Holocaust**

Holocaustul a fost o traumă nu numai pentru supraviețuitori, ci și pentru întreaga civilizație umană și totuși nu a reușit să eradiceze antisemitismul. În contextul Războiului Rece care a urmat și al polarizării lumii, supraviețuitorii Holocaustului au fost adesea întâmpinați cu neîncredere sau indiferență atunci când vorbeau despre suferința lor.

În țările din Europa de Vest și în Statele Unite, ideile antisemite au fost în general condamnate și doar grupurile de extremă dreaptă le-au exprimat. Importanța apărării drepturilor omului a fost din nou în centrul atenției. Holocaustul a arătat cât de ușor a fost să privezi oamenii de drepturile lor fundamentale și de demnitatea umană prin legi discriminatorii. Dreptul la egalitate și libertate al grupurilor stigmatizate, în special al evreilor,



care fuseseră deja emancipați în secolul precedent, a fost în mod clar încălcat. În 1948, nou-înființata Organizație a Națiunilor Unite (ONU) a emis Declarația Universală a Drepturilor Omului, care stabilește drepturile fundamentale ale tuturor ființelor umane. Statul Israel a fost înființat în același an. Devenise clar că lumea occidentală susținea crearea unui stat evreiesc, în timp ce țările arabe din jur nu. Din cauza situației Războiului Rece, acest lucru a însemnat și că Uniunea Sovietică și celelalte țări din Blocul de Est nu au acceptat dreptul Israelului de a exista.

Ar părea logic ca ideologia bolșevică de stânga care se opune ideologiei naziste antisemite de extremă dreapta să denunțe antisemitismul. Cu toate acestea, situația nu este atât de simplă. Pe de o parte, după cum am văzut, antisemitismul de stânga a existat și în secolul al XIX-lea. Esența lui a fost respingerea capitalismului, asociat cu evreii. Prin urmare, antisemitismul a făcut parte din ideile comuniste și bolșevice încă de la început. Această ideologie a fost preluată de tendința leninistă: în Rusia sovietică, o mare parte a „maselor revoluționare” erau susceptibile la ura împotriva capitaliștilor exploatare, instrumentarea căreia era cel mai adesea amestecată cu propagandă antisemită. Mai mult, antisemitismul a avut o istorie lungă în Rusia țaristă, unde evreii au fost supuși unei discriminări severe încă din Evul Mediu. De la sfârșitul secolului al XVIII-lea le-au fost desemnate zone de locuire și au trebuit să suporte numeroase pogromuri. În secolul al XIX-lea erau văzuți ca elemente subversive comuniste, dar apoi acest lucru a fost inversat, iar acum revoluționarii comuniști îi vedeau drept principalul dușman.

Stalin își construise puterea totală până în anii 1930. Antisemitismul său era binecunoscut, în ciuda faptului că el condamna deschis discriminarea rasială și religioasă, inclusiv antisemitismul. Atât grupurile etnice, cât și minoritățile religioase au fost automat persecutate în Uniunea Sovietică, iar evreii se încadrau în ambele categorii. La încheierea Pactului Molotov-Ribbentrop (1939), opoziția ideologică dintre cele două sisteme nu l-a împiedicat pe Stalin să ajungă la o înțelegere cu Germania nazistă.

Amploarea antisemitismului, adânc înrădăcinat în societatea sovietică, este arătată de faptul că, atunci când Germania și-a trădat aliatul și a atacat Uniunea Sovietică (1941), populația locală a ajutat adesea de bunăvoie echipele germane de execuție în adunarea și uciderea populației evreiești. Între timp, propaganda oficială sovietică a căutat să se distanțeze de fostul său aliat în toate domeniile, Stalin înființând Comitetul Evreiesc Antifascist în 1942. Scopul acestei organizații era să mobilizeze evreii în lupta împotriva naziștilor și să facă Uniunea Sovietică să „arate bine”. Comitetul a devenit rapid nedorit când a început să documenteze evenimentele Holocaustului din Uniunea Sovietică și să reprezinte interesele evreilor împotriva regimului totalitar. Antisemitismul lui Stalin a reapărut imediat după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Nu s-a permis să se discute despre Holocaust pentru că era considerat un act de naționalism. „Marele Război Patriotic” trebuia privit ca lupta unită a poporului sovietic împotriva național-socialismului, iar catastrofa evreilor nu trebuia menționată separat.

Crearea Israelului a fost o oportunitate convenabilă pentru Stalin, deoarece își putea deghiza ura față de evrei ca antisionism. Comitetul Evreiesc Anti-Fascist a fost dizolvat în 1952, membrii săi au fost condamnați în procese-spectacol ca slujitori ai puterilor străine (America și Israel) și au fost executați. Pregătirile au început pentru „procesul medicilor evrei” în 1953, care au fost acuzați de conspirație teroristă și spionaj american și britanic. Victimele acestor acuzații false au fost în cele din urmă salvate de moartea lui Stalin, pe 5 martie.

Aproape toate țările blocului de Est au urmat cursul politic al Uniunii Sovietice. După război, niciuna dintre aceste țări nu a vorbit prea mult despre victimele Holocaustului, au subliniat în schimb că Germania fascistă i-a persecutat pe comuniști. Antisionismul a fost folosit pentru a deghiza antisemitismul predominant, susținând că evreii erau demni de dispreț nu pentru că erau evrei, ci pentru că erau agenți ai Americii și Israelului.

Moartea lui Stalin a pus în cele din urmă capăt persecuțiilor grave, dar nu a ajutat la dispariția antisemitismului din aceste țări.

Este astfel clar că antisemitismul s-a manifestat în două moduri principale în deceniile de după Cel de-al Doilea Război Mondial. Una a fost relația cu Holocaustul. Acest lucru s-a făcut fie sub formă de negare totală a Holocaustului, fie sub formă de relativizare. Intenția din spatele acestui lucru a fost, de obicei, de a banaliza suferința evreilor, de a pune sub semnul întrebării suferințele lor și de a nega dreptul supraviețuitorilor și al societății de a-și aminti.

Acesta a fost mai ales cazul în Germania și aliații săi din timpul războiului, sau în țările pe care le ocupase, unde mulți membri ai societății majoritare deveniseră agresori sau colaboratori. Este adesea numit antisemitism „secundar”: provine din rușine. Este de fapt un refuz al foștilor agresori și al complicilor lor de a-și asuma acțiunile. În contextul complicilor, trebuie menționați și martorii indiferenți. Aceștia sunt oameni care nu au participat activ (de exemplu, la jefuirea sau deportarea evreilor), dar nu au ridicat vocea și să acționeze împotriva atrocităților. Majoritatea acestor oameni nu au fost niciodată trași la răspundere. Ei nu și-ar putea ispăși păcatele dacă ar regreta ceea ce au făcut, nu s-au confruntat cu faptele lor și și-au reprimat vinovăția. Mai mulți supraviețuitori au raportat că atunci când s-au întors acasă după deportări, nu au fost întâmpinați deloc cu bucurie de vecini. Mulți dintre acești vecini se mutaseră în casele evreilor când aceștia fuseseră luați, deși pretindeau că au făcut acest lucru cu permisiunea statului. Mulți nu au fost în stare să dea socoteală pentru obiectele de valoare și mobilierul pe care le-au primit de la evrei spre păstrare – au cheltuit banii sau au refuzat să dea înapoi obiectele de valoare. Supraviețuitorii care se întorceau le-au reamintit de ce făcuseră sau de ceea ce nu făcuseră: le-au amintit că au fost implicați într-un fel în suferința acestor oameni și uneori chiar în jefuirea și uciderea familiilor lor. Le-a fost mai ușor să dea vina pe victime decât să-și înfrunte acțiunile sau inacțiunile și consecințele lor. Unii încă mai credeau că evreii își meritaseră soarta. Toate acestea au dus la tensiuni, atrocități fizice și mai multe pogromuri împotriva evreilor în unele locuri. Pentru mulți supraviețuitori care s-au întors în patria lor, aceasta a fost ultima picătură: au crezut că nu pot rămâne în patria lor inițială, și au emigrat.

Situația din țările blocului de Est a fost și mai mult exacerbată de apariția dictaturilor de stânga, în care orice amintire despre victimele Holocaustului era aproape tabu, în ciuda faptului că mulți supraviețuitori evrei s-au alăturat partidelor comuniste aflate la conducere, deoarece rezonau cu ideologia antifascistă. În plus, mai mulți foști agresori s-au alăturat Partidului Comunist sau organizațiilor sale armate.

Confruntarea cu păcatele trecutului sau abordarea problemei responsabilității nu este importantă doar pentru indivizi, ci și pentru societate în ansamblu. Identitatea națională este importantă pentru majoritatea oamenilor și este de preferat să vedem națiunea într-o lumină pozitivă. Nu este ușor să privim trecutul național și să recunoaștem participarea la crime împotriva umanității, sau ajutorul acordat agresorilor, beneficiile din jefuirea victimelor sau pur și simplu permiterea acestor lucruri. Disonanța cognitivă poate afecta comunitatea, poate afecta modul în care este privit trecutul național. În Germania de Vest au fost nevoie de decenii până când a fost posibilă confruntarea cu memoria trecutului nazist. În țările din Europa de Est, acest lucru s-a întâmplat abia după căderea comunismului.

Anti-israelismul este celălalt fenomen în care antisemitismul este evident. Atitudinea lui Stalin față de Israel a fost discutată mai sus; succesorii săi, precum Hrușciov, au considerat-o o problemă tactică. Uniunea Sovietică a considerat statele arabe din regiune drept frați și le-a oferit sprijin militar împotriva Israelului, văzut atunci ca un satelit al SUA. Un sprijin similar a fost acordat de Uniunea Sovietică și organizațiilor antisioniste de extremă stângă din țările occidentale. Ideea de antisionism a apărut și în mișcările de stânga ale statelor

occidentale, precum și de dreapta, unde vechile coduri antisemite au fost foarte repede reînviată. Pozițiile de (extremă)stânga și (extremă)dreapta convergeau într-un anumit punct.

### 2.3.5. Antisemitismul în zilele noastre

Antisemitismul este o problemă persistentă în zilele noastre. Nu aduce multe noutăți: conține aceleași stereotipuri anti-evreiești, prejudecăți politice și rasiste, antisionism și negarea Holocaustului, ca și înainte. În mișcările de extremă dreapta, toate aceste elemente pot fi găsite, care continuă să-i înfățișeze pe evrei ca străini în societățile moderne. Indiferent în ce țară trăiesc, ce identitate națională au, dacă sunt practicanți religioși sau nu, dacă sunt patrioți sau nu. Aceste opinii susțin că evreii sunt în mod inerent incapabili de cooperare și acordă prioritate morală doar intereselor propriului grup. Aceasta este, fără îndoială, o abordare rasistă care revigorează opiniile teoriilor rasiale din perioada dintre cele două războaie mondiale.

Astăzi circulă numeroase teorii ale conspirației, dintre care multe se bazează pe reprezentări clișeistice antisemite și datează din perioade anterioare. Teoriile conspirației sunt în general populare pentru că ne permit să ne înfățișăm pe noi înșine sau comunitățile noastre într-o lumină mai pozitivă: noi suntem cei buni, iar alții sunt răufăcătorii care conspiră împotriva noastră. Ele oferă un răspuns confortabil la frica noastră de necunoscut: simțim că deținem controlul „găsind explicații simple” pentru fenomene care sunt prea complexe și par inexplicabile. Totuși, teoriilor conspirației le lipsește orice bază în realitate.

Unul dintre cele mai semnificative evenimente recente a fost pandemia de Covid-19, care aproape imediat a devenit asociată cu opinii antisemite care susțin că pandemia a fost o conspirație evreiască. Pe măsură ce a început producția de vaccin, grupurile anti-vaccin au răspândit ideea că în spatele vaccinurilor ar exista o conspirație evreiască. În timp ce Covid este o nouă pandemie, fenomenul de a da vina pe evrei pentru izbucnirea bolilor nu este nou. În Evul Mediu, de exemplu, în timpul Marii Ciume, evreii erau acuzați de otrăvirea fântânilor. În 1874, când a fost introdusă vaccinarea obligatorie împotriva variolei în Imperiul German, grupurile anti-vaccin ale vremii au cerut înlăturarea medicilor evrei, văzând doar intenții de dominare globală în spatele vaccinărilor obligatorii.

Pandemia de Covid a determinat și apariția unui alt fenomen. Blocajele, carantinele și încercările de vaccinare obligatorie sau cel puțin de a restricționa într-o oarecare măsură mișcarea celor nevaccinați, au stârnit indignare în rândul multor oameni. În multe orașe au avut loc proteste și demonstrații în timpul cărora unii manifestanți purtau o stea galbenă sau simboluri similare pentru a arăta că sunt discriminați și persecutați în același mod în care au fost evreii în timpul Holocaustului. Acest fenomen se încadrează în categoria distorsionării Holocaustului. Cei persecutați în timpul Holocaustului nu au avut altă opțiune, deoarece nu și-au putut schimba originile. Spre deosebire de cei nevaccinați în timpul pandemiei, victimele Holocaustului au suferit persecuții sistematice, de la confiscarea proprietăților și privarea de drepturi, până la deportare și crimă.

În mod similar, întâlnim teorii ale conspirației antisemite legate de tema migrației. Potrivit acestor teorii, migrația, și în special sosirea unor grupuri etnice care fug în principal din Africa, Orientul Mijlociu și Orientul Îndepărtat, face parte dintr-un plan secret care vizează repopularea Europei cu presupusul scop de a „înlocui albi”. Oamenii de afaceri evrei sunt adesea acuzați că ar manipula această migrație. În spatele multor teorii ale conspirației, publicarea Protocoalelor înțelepților Sionului reapare în mod repetat. Acest document este un text fraudulos fabricat în Rusia țaristă, care susține că evreii au conspirat pentru a controla mass-media, băncile și în cele din urmă întreaga lume. Naziștii au readus în atenția publică acest pseudo-protocol, așadar cei care fac referire la el astăzi perpetuează propaganda nazistă. Sondajele indică o proporție semnificativă a

populației atât în Statele Unite, cât și în țările europene, care deține atitudini antisemite și o mare parte crede conspirația evreiască de dominație mondială.

Răspândirea teoriilor conspirației și a ideilor antisemite în general este facilitată și amplificată de existența rețelelor sociale, unde concepțiile greșite se pot răspândi aproape incontrollabil. Se formează grupuri extreme, a căror coeziune internă este consolidată prin utilizarea unor coduri și semnale secrete antisemite. Oricine, de oriunde în lume, poate împărtăși în mod anonim orice, inclusiv opinii pseudo-științifice, discursuri instigatoare la ură sau chiar apeluri la violență. Acest lucru contribuie în mare măsură la răspândirea ideologiilor dăunătoare.

O altă manifestare a antisemitismului este negarea sau distorsionarea Holocaustului, care, deși nu este nouă, pare să câștige și mai multă putere în vremurile contemporane. Amplificată de utilizarea pe scară largă a rețelelor sociale, ajunge la un public mult mai mare. Negarea Holocaustului, sau cel puțin ascunderea și distorsionarea au început chiar în timpul erei naziste: naziștii au folosit adesea coduri secrete și eufemisme (de exemplu, „soluția finală”) pentru a descrie crimele comise. Pe măsură ce sfârșitul războiului se apropia, naziștii și colaboratorii lor au încercat să distrugă dovezile faptelor comise.

Astăzi, negarea Holocaustului este incriminată în mai multe țări, așa că vedem mai des situații de distorsionare a Holocaustului, prin care se încearcă minimalizarea evenimentelor și crimelor Holocaustului. Negarea și distorsionarea Holocaustului sunt motivate fără echivoc de antisemitism. Opiniile care denaturează Holocaustul minimalizează de obicei numărul victimelor sau amplexarea suferinței acestora, caută scuze pentru agresori și colaboratori, transferă responsabilitatea și falsifică faptele istorice.

În contextul celor de mai sus, sentimentul anti-israelian care a apărut în ultimele decenii se regăsește adesea în orientările de extremă dreaptă și extremă stângă, dar și în centru-dreapta și stânga. Este crucial să distingem antisionismul motivat de antisemitism sau respingerea statului Israel de critica legitimă a politicilor statului Israel. Acesta din urmă nu implică neapărat antisemitism, întrucât politicile oricărui stat pot fi supuse criticii. În mod similar, teoretic, antisionismul nu are neapărat motive antisemite dacă este vorba despre respingerea naționalismului în general și dacă susținătorii săi resping în general legitimitatea statelor naționale. Totuși, dacă acuzațiile, cel mai frecvent formulate de către stânga politică, sunt legate exclusiv de Israel, în timp ce politici similare ale altor state nu sunt criticate, atunci este vorba de antisemitism deghizat în antisionism. Antisionismul care apare în extrema dreaptă este aproape sigur antisemit, deoarece naționalismul este de obicei parte a ideologiei de dreapta.

Mulți dintre cei care critică politicile statului Israel trec dincolo de simpla critică. Ei aplică standarde duble, necondamnând în același mod acțiuni similare ale altor state. La fel, când critica statului evreu se bazează pe prejudecăți, susținând că anumite acțiuni rezultă din „caracteristicile evreilor”, și dacă generalizează aceste acțiuni la fiecare evreu din lume, dând vina pe fiecare evreu și tragându-i pe toți evreii la răspundere pentru anumite politici, sau dacă presupun o conspirație evreiască globală în spatele acțiunilor statului, atunci acesta este antisemitism.

În Orientul Mijlociu, ostilitatea împotriva Israelului și evreilor reprezentată în islamism, cel mai important în islamul radical, are o bază religioasă sau naționalistă sau o combinație a celor două. Este în esență un amestec de iudeofobie păgână (pre-creștinism) și antisemitism modern și se manifestă adesea prin negarea Holocaustului. Israelul este adesea acuzat de imperialism și colonialism, iar existența sa este adesea considerată o ocupație. Este esențial de reținut că Israelul este singura democrație din Orientul Mijlociu, iar populația arabă care locuiește pe teritoriul său deține cetățenia israeliană și drepturile civice aferente.

Statul Israel a fost înființat în mod legitim în mai 1948, în urma unei rezoluții ONU (Rezoluția 181) din 29 noiembrie 1947, care a permis înființarea statului evreiesc pe pământul Israelului. În timp ce Israelul a acceptat această rezoluție și soluția care implică existența a două state ca fundament pentru formarea Statului Israel, statele arabe au respins-o imediat. În timp ce situația dintre Israel și multe dintre statele arabe s-a calmat, apariția organizațiilor militante și a grupărilor teroriste care pretind că îi reprezintă pe arabii palestinieni a dus la continuarea ostilității și terorii.

Israelul este adesea acuzat că îi asuprește pe arabii palestinieni, iar simpla existență a Israelului este văzută ca ocupație. Deși situația dintre Israel și minoritatea palestiniană este complexă, având în vedere toate informațiile de mai sus este clar că orice atitudine sau comportament care pune sub semnul întrebării legitimitatea statului Israel sau care susține sau încurajează actele teroriste, fie în Israel, fie în altă parte a lumii, este o manifestare clară a antisemitismului. În plus, comportamentele sau acțiunile care amenință securitatea și practicarea liberă a religiei comunităților evreiești sau indivizilor evrei sau care restricționează exprimarea liberă a identității acestora oriunde în lume sunt, de asemenea, considerate antisemite.

În ultimii ani s-a înregistrat o creștere a incidentelor antisemite în Europa și în întreaga lume. Aceste fenomene iau diferite forme, variind de la agresiune verbală și vandalism (de exemplu, vandalizarea cimitirelor) până la acte de terorism care se soldează cu vieți pierdute. Adesea, această formă de antisemitism contemporan apare în comunitățile de migranți arabi. În societățile europene multietnice și multiculturală, atrocitățile fizice împotriva comunităților evreiești au crescut, chiar dacă atitudinile antisemite în sine nu au crescut în mod semnificativ în societate.

Cea mai recentă manifestare a antisemitismului a avut ca rezultat atacul terorist și uciderea în masă, violurile și brutalitatea din 7 octombrie 2023, când mii de teroriști ai Hamas (un grup terorist palestinian aflat la putere în Gaza) au atacat civili evrei din apropierea Fâșiei Gaza, ucigând și torturând bebeluși, femei, vârstnici și familii. Au ucis violent aproximativ 1400 de persoane și au răpit peste 200, dintre care peste 100 sunt încă în captivitate la 3 luni de la eveniment (la data redactării acestui curriculum).

Atacul și războiul din Gaza început de armata israeliană ca răspuns au dus la o creștere fără precedent a antisemitismului la nivel global. Incidentele antisemite au crescut cu 350% până la 800% în țările vest-europene sau în Marea Britanie, SUA și Canada, în întreaga societate, dar în mod semnificativ în campusurile universitare. Experții și cadrele didactice par să fie de acord cu privire la necesitatea de a înțelege mai bine motivele care au stimulat atât de mult antisemitismul în campusuri și în general. În orice caz, este foarte clar că sunt necesare programe specifice de formare care să abordeze antisemitismul.

### **Antisemitismul în România**

Înainte de cel de-al Doilea Război Mondial, în România trăiau aproximativ 800.000 de evrei<sup>100</sup>. În prezent, Institutul de Cercetare a Politicilor Evreiești (JPR) estimează o populație evreiască de bază de aproximativ

<sup>100</sup> "Back to communities: Romania," EJC European Jewish Congress, 2022, accesat la 13 septembrie 2023, <https://eurojewcong.org/communities/romania/>

8.700<sup>101</sup>, dar ultimul recensământ din 2021 relevă un număr mult mai mic: 2378<sup>102</sup>. Interveniurile au confirmat faptul că în România comunitatea evreiască este mică și discretă în comparație cu alte grupuri minoritare. Mulți români au avut puține sau deloc interacțiuni cu evreii, ceea ce contribuie la percepția generală conform căreia există foarte puțini evrei în România de astăzi.

Rezultatele unei cercetări a Ligii pentru Acțiune și Protecție din 2021<sup>103</sup> a arătat că proporția combinată de antisemitism latent și manifest din România era peste medie (53%), iar 16% dintre respondenții din România au răspuns că „au mai degrabă sentimente negative” față de evrei.

Probabil din cauza dimensiunii reduse a populației evreiești din România, antisemitismul se exprimă în principal sub forma revizionismului istoric, a negării și/sau a trivializării Holocaustului și a miturilor<sup>104</sup> conspiraționiste antisemite globale. Este orientat în principal în jurul problemelor legate de memorie și istorie - pe o interpretare naționalistă a istoriei românești, în special pe discuțiile despre comunism vs. fascism, mai degrabă decât pe evenimentele<sup>105</sup> actuale imediate. Lipsa de educație cu privire la Holocaust este ilustrată de faptul că doar 32% dintre respondenții din România credeau că Holocaustul a avut loc în România, conform rezultatelor unei cercetări din 2021<sup>106</sup>. Este vorba, în principal, de acte de vandalism, sabotaj sau incidente dăunătoare, extremism în instituțiile publice, comerț cu literatură și obiecte fasciste, ceremonii și comemorări ale unor grupuri militante neonaziste, antisemitism și trivializare a Holocaustului în Parlament, precum și antisemitism și negare a Holocaustului în mediul online<sup>107</sup>.

Pandemia Covid-19 a avut de asemenea efecte asupra antisemitismului din România: protestele anti-restricție din timpul pandemiei au adus retorica antisemită pe străzi<sup>108</sup>. În mai 2020, un grup de protestatari a pus o mască de protecție pe statuia lui Elie Wiesel din București, explicând că „această personalitate a transmis un virus care este mult mai periculos decât virusul Wuhan [...]”<sup>109</sup>. Protestatarii promovau un discurs care prezenta lupta împotriva antisemitismului și a ideilor care îl însoțesc ca fiind un virus mai periculos decât Covid-19<sup>110</sup>. În martie 2021, protestatarii au continuat să promoveze mesaje de trivializare a Holocaustului, comparând România cu un lagăr nazist și vaccinările obligatorii cu experimentele medicale care au fost efectuate pe victime ale Holocaustului<sup>111</sup>.

<sup>101</sup> “Romania,” JPR Institute for Jewish Policy Research, accesat la 10 iulie 2023, <https://www.jpr.org.uk/countries/how-many-jews-in-romania>

<sup>102</sup> „Rezultate definitive: Caracteristici etno-culturale demografice”. Populația după etnie la recensămintele din perioada 1930-2021 (Etnii, Județe). Recensământul populației și locuințelor 2021, accesat la 1 decembrie 2023: <https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive/>.

<sup>103</sup> Kovács, András, Fischer, Gyorgy, “Antisemitic Prejudices in Europe: Survey in 16 European Countries”. Action and Protection League. 2021, p. 33, accesat în 3 noiembrie 2023, <https://archive.jpr.org.uk/object-2408>.

<sup>104</sup> Cârstocea, “Between Europeanisation and Local Legacies”, p. 318.

<sup>105</sup> INSHR-EW and Studio12, “Perceptions of interethnic relations and the Holocaust in Romania”, p. 12.

<sup>106</sup> Studio12, “Perceptions of interethnic relations and the Holocaust in Romania”, p. 15.

<sup>107</sup> INSHR-EW, „Raport de Monitorizare: Mai 2022-Aprilie 2023”.

<sup>108</sup> INSHR-EW, „Raport de Monitorizare: Mai 2022-Aprilie 2023,” p. 51.

<sup>109</sup> INSHR-EW, „Raport de Monitorizare: Mai 2022-Aprilie 2023,” p. 20.

<sup>110</sup> INSHR-EW, „Raport de Monitorizare: Mai 2022-Aprilie 2023,” p. 20.

<sup>111</sup> INSHR-EW, „Raport de Monitorizare: Mai 2022-Aprilie 2023,” p. 21.



În mai 2021, Guvernul României a adoptat prima Strategie națională pentru prevenirea și combaterea antisemitismului, xenofobiei, radicalizării și discursului instigator la ură și a numit un reprezentant special pentru promovarea politicilor de memorializare și de combatere a antisemitismului și xenofobiei<sup>112</sup>. Cu toate acestea, la nivel local, există o slabă înțelegere și o lipsă de conștientizare și responsabilitate, ceea ce a împiedicat punerea în aplicare a legislației<sup>113</sup>. În ciuda îmbunătățirii legislației, în România încă există străzi, statui și instituții publice care poartă numele unor cunoscuți criminali de război<sup>114</sup> antisemiți. Aplicarea sporadică a legii și lipsa de reacție din partea autorităților au încurajat un segment al societății cu atitudini și comportamente extremiste<sup>115</sup>.

Raportul complet al studiului este disponibil la <https://www.bond-project.eu/>.

### 3. Rezultate ale cercetării realizate în cadrul proiectului BOND

#### 3.1. Descrierea generală a cercetării și a rezultatelor acesteia

Cercetările efectuate în Ungaria, Italia, România și Polonia oferă o imagine cuprinzătoare a situației actuale a antisemitismului din regiune. Patru rapoarte naționale și un raport compilat au fost publicate la 15 ianuarie 2024.

Toate fazele colectării datelor au fost finalizate înainte de 7 octombrie 2023, astfel că evenimentele de după această zi și efectele lor nu fac parte din raportul de cercetare.

Cercetarea include constatări bazate pe o analiză cuprinzătoare a literaturii și pe extinse cercetări calitative pe teren, efectuate din martie până în septembrie 2023. În primul rând, consorțiul a colectat, procesat și rezumat literatura și datele disponibile despre antisemitism în cele 4 țări în ultimii zece ani. În al doilea rând, au fost realizate interviuri aprofundate și focus-grupuri cu experți cheie, practicieni de primă linie (FLP), lideri și membri ai comunităților evreiești, lideri ai unor comunități ne-evreiești, religioase și minoritare, tineri evrei și ne-evrei.

Cercetarea a abordat următoarele subiecte în fiecare țară:

- Situația populației evreiești
- Forme, nivel și tendințe ale antisemitismului
- Stereotipuri antisemite, prejudecăți, teorii ale conspirației
- Discurs instigator la ură antisemită și infracțiuni motivate de ură antisemită
- Antisemitism în politică
- Antisemitism în sfera sportivă
- Antisemitism și educație.

<sup>112</sup> Guvernul României, „Guvernul României începe oficial implementarea Strategiei naționale pentru prevenirea și combaterea antisemitismului, xenofobiei, radicalizării și discursului instigator la ură, aferentă perioadei 2021-2023, Comunicat de presă publicat în 22 martie 2022, accesat la 7 august 2023, <https://gov.ro/ro/stiri/guvernul-romaniei-incepe-oficial-implementarea-strategiei-nationale-pentru-prevenirea-i-combaterea-antisemitismului-xenofobiei-radicalizarii-i-discursului-instigator-la-ura-aferenta-perioadei-2021-2023>

<sup>113</sup> US Department of State, “2021 Country Reports on Human Rights Practices: Romania”, accesat al 16 septembrie 2023, <https://www.state.gov/reports/2021-country-reports-on-human-rights-practices/romania/>.

<sup>114</sup> INSHR-EW, „Raport de monitorizare: Mai 2020-Aprilie 2021”, p. 2-3.

<sup>115</sup> INSHR-EW, „Antisemitismul în vremuri de pandemie: RAPORT 2021-2022,” Iulie 2022, accesat la 16 august 2023, <https://www.inshr-ew.ro/en/monitorizarea-antisemitismului-in-romania-raport-2022/>.

Raportul compilat și rapoartele naționale de cercetare sunt disponibile la <https://bond-project.eu>.

### **3.2. Rezumatul raportului național din România**

Acest raport de cercetare prezintă concluziile unui studiu amplu realizat în România în perioada martie-septembrie 2023, care se concentrează pe problema multifacțată a antisemitismului în această țară. Studiul oferă o analiză a situației contemporane a comunităților evreiești din România, a prevalenței și a percepțiilor antisemitismului și a intersecțiilor acestuia cu alte forme de intoleranță. În plus, raportul examinează eforturile de prevenire a antisemitismului prin inițiative educaționale. Cercetarea relevă faptul că antisemitismul din România are rădăcini istorice profunde și este încă omniprezent și răspândit. De obicei, acesta ia forma unor stereotipuri și prejudecăți latente, care se manifestă în mituri profund împletite cu teorii complexe ale conspirației și interpretări naționaliste ale istoriei României. Multe persoane nu sunt conștiente de expresiile și manifestările actuale ale antisemitismului, iar această lipsă de conștientizare exacerbează și mai mult problema. Deși România a introdus în ultimii ani legislație pentru combaterea antisemitismului și a altor forme de discriminare și intoleranță, aplicarea și implementarea a acestei legislații este inconsecventă și sporadică. O evoluție pozitivă este introducerea educației privind Holocaustul ca materie obligatorie în licee, începând cu 2023. Cu toate acestea, există provocări în ceea ce privește punerea în aplicare eficientă a acestei inițiative educaționale. Este nevoie ca profesorii să primească orientări mai clare, formare și materiale educaționale actualizate pentru ca noul curriculum să își îndeplinească obiectivele.

Cercetarea subliniază nevoia urgentă de a se depune eforturi pentru recunoașterea și abordarea antisemitismului în România. Aceste eforturi ar trebui să includă creșterea gradului de conștientizare cu privire la manifestările contemporane ale antisemitismului, aplicarea consecventă a legislației existente și colaborarea trans-sectorială pentru a consolida inițiativele educaționale privind Holocaustul. Aceste măsuri sunt esențiale pentru combaterea antisemitismului adânc înrădăcinat în țară și pentru promovarea unei societăți mai incluzive și mai tolerante pentru toți.

Raportul complet al studiului este disponibil la <https://www.bond-project.eu/>.

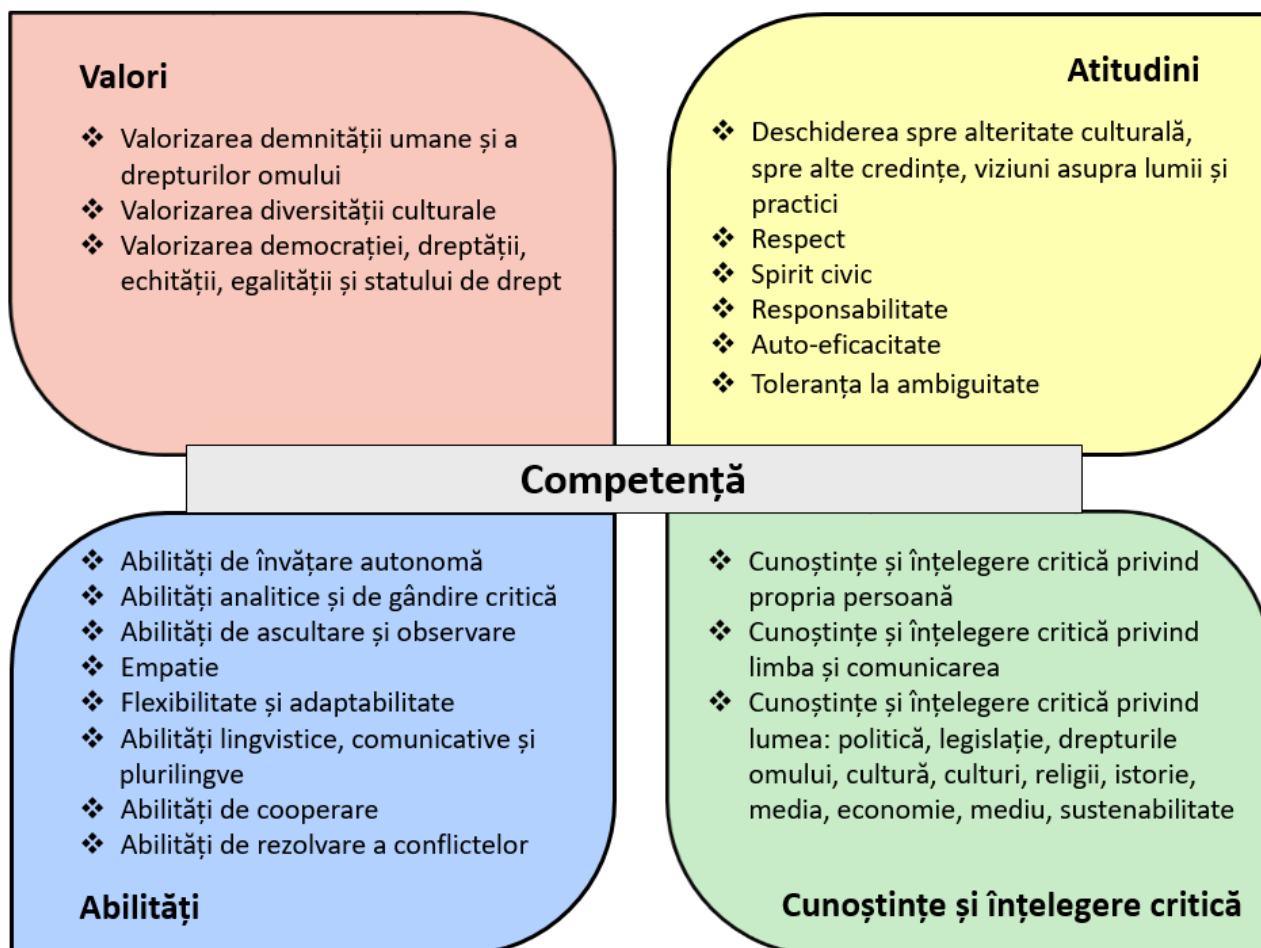
## **4. Educație – linii directoare, metodologie, pedagogie**

### **4.1. Linii directoare și recomandări educaționale**

Creșterea alarmantă a antisemitismului la nivel global solicită un răspuns pentru a-l contracara. Este o provocare cu care trebuie să se confrunte toată lumea în diferite segmente ale societății. Este, de asemenea, o responsabilitate specială în educație. Cum îi educăm pe elevi să devină imuni la prejudecăți în general, inclusiv la prejudecățile antisemite? Cum îi ajutăm să fie capabili să contracareze aceste fenomene în contextele lor de viață? Care sunt cunoștințele pe care trebuie să le primească elevii, care sunt competențele pe care trebuie să și le dezvolte și care sunt metodele pe care profesorii le pot folosi în acest sens? Deși nu există un singur răspuns la aceste întrebări, există o serie de recomandări și inițiative pe care profesorii le pot folosi dacă doresc să fie pregătiți să predea despre antisemitism.

Acest document, așa cum s-a menționat mai sus, nu înseamnă dublarea acestor eforturi. Mai degrabă, completând eforturile existente, oferă instrumente și materiale specifice care ar putea ajuta să răspundă la întrebările de mai sus. Cu toate acestea, înainte de a prezenta instrumente practice, mai jos se face o referire

la cele mai importante materiale existente. Pentru a contracara în mod eficient antisemitismul în educație, poate fi aplicat modelul de competență al Consiliului Europei, care include valori, atitudini, abilități și cunoștințe și înțelegere critică<sup>116</sup>.



Acest model se aplică în general la învățarea bazată pe competențe, iar dacă este aplicat la subiectul nostru (antisemitismul), liniile directoare generale devin clare.

1. Dezvoltarea cunoștințelor despre subiect și înțelegerea critică a acestuia
2. Dezvoltarea de atitudini precum deschidere spre alteritatea culturală, spre alte credințe, viziuni asupra lumii și practici; respect; spirit civic; responsabilitate etc.
3. Dezvoltarea de valori, inclusiv valorizarea drepturilor omului și a demnității umane, a diversității culturale, a democrației etc.
4. Dezvoltarea de abilități precum abilitățile de gândire analitică și critică, empatia și altele.

Metodologia și pedagogia urmează modelul de mai sus și sunt reprezentate în materialele didactice elaborate (vezi mai jos) și recomandate în acest curriculum.

<sup>116</sup> [https://ccd.intercultural.ro/wp-content/uploads/2019/03/butterfly\\_ro\\_004-768x577.jpg](https://ccd.intercultural.ro/wp-content/uploads/2019/03/butterfly_ro_004-768x577.jpg). Versiunea în engleză este disponibilă la [https://www.researchgate.net/figure/The-butterfly-model-of-the-RFCDC-Barrett-et-al-2018a\\_fig1\\_353346541](https://www.researchgate.net/figure/The-butterfly-model-of-the-RFCDC-Barrett-et-al-2018a_fig1_353346541)

Pe lângă materialele didactice create, există exemple de bună practică și linii directoare recomandate de instituții de încredere. În cele ce urmează, vom oferi un rezumat al acestor materiale existente.

În 2019, OSCE/ODIHR și UNESCO au creat un set de materiale didactice format din 10 broșuri, fiecare dintre ele abordând o anumită temă legată de predarea, învățarea și combaterea antisemitismului. Materialele individuale sunt disponibile [aici](#)<sup>117</sup>. După cum sugerează titlurile broșurilor, abordarea antisemitismului prin educație este posibilă prin intermediul mai multor subiecte, dar fiecare are linii directoare specifice. De exemplu, este posibil să abordăm subiectul antisemitismului prin educația despre Holocaust (vezi mai jos), dar nu înseamnă că simpla predare despre Holocaust în sine va fi o soluție pentru problema antisemitismului. Programele educaționale trebuie să pună accentul pe antisemitism, pe care să-l abordeze din direcții diferite și din perspective diferite. Cele zece broșuri sunt organizate în jurul temelor de mai jos.

## 4.2. Abordarea antisemitismului prin educație: materiale recomandate

- **Suport didactic 1: Aprofundarea cunoștințelor despre evrei și iudaism**<sup>118</sup>

Disponibil în limba română [aici](#).

Prima broșură conține informații relevante despre poporul evreu, luând în considerare religia și cultura acestuia. De asemenea, oferă strategii de învățare pentru utilizarea lui cu elevii, cu scopul de a spori cunoștințele acestora despre evrei și iudaism, precum și resurse și materiale pentru lecturi suplimentare.

- **Suport didactic 2: Depășirea prejudecăților inconștiente**<sup>119</sup>

Disponibil în limba română [aici](#).

A doua broșură abordează antisemitismul din punctul de vedere al prejudecăților inconștiente și oferă strategii pentru recunoașterea și reducerea acestora. Conține, de asemenea, activități care ajută la descoperirea, atenuarea și contracararea prejudecăților, precum și resurse și materiale pentru lecturi suplimentare.

- **Suport didactic 3: Abordarea stereotipurilor și prejudecăților antisemite**<sup>120</sup>

Disponibil în limba română [aici](#).

A treia broșură se concentrează pe stereotipuri și prejudecăți antisemite. Oferă o privire de ansamblu asupra celor mai comune stereotipuri antisemite și oferă strategii pentru identificarea și deconstruirea acestora cu elevii. Sprijină profesorii oferind exemple de exerciții pe care le pot folosi pentru a contesta valoarea de adevăr a acestor stereotipuri și pentru a preveni apariția lor și conține resurse și materiale pentru lecturi suplimentare.

- **Suport didactic 4: Contestarea teoriilor conspirației**<sup>121</sup>

Disponibil în limba română [aici](#).

<sup>117</sup> <https://www.osce.org/odihr/441146>

<sup>118</sup> <https://www.osce.org/files/f/documents/a/c/522667.pdf>

<sup>119</sup> <https://www.osce.org/files/f/documents/8/8/522679.pdf>

<sup>120</sup> <https://www.osce.org/files/f/documents/9/5/522685.pdf>

<sup>121</sup> <https://www.osce.org/files/f/documents/6/0/522700.pdf>

A patra broșură discută fenomenul teoriilor conspirației și cum pot fi acestea contestate. După ce oferă o definiție și un context, publicația sugerează strategii pentru abordarea acestor teorii ale conspirației într-un cadru școlar. De asemenea, conține resurse și materiale pentru lecturi suplimentare.

- **Suport didactic 5: Predând despre antisemitism prin intermediul educației despre Holocaust**<sup>122</sup>

Disponibil în limba română [aici](#).

Al cincilea volum abordează antisemitismul din punctul de vedere al predării și învățării despre Holocaust. Deși nu poate fi subliniat îndeajuns faptul că educația despre Holocaust nu este o soluție pentru combaterea antisemitismului - o declarație susținută de nenumărate cercetări la nivel global, este cu siguranță potrivit a discuta despre Holocaust ca fiind cea mai extremă formă de antisemitism genocidal. Publicația conține informații despre istoria antisemitismului înainte de Holocaust și oferă profesorilor strategii pentru a ghida conversații despre antisemitism și Holocaust în sala de clasă. Atrage atenția asupra pericolelor utilizării imaginilor stereotipe și face referire la câteva exemple de bună practică. Broșura conține, de asemenea, resurse și materiale pentru lecturi suplimentare.

- **Suport didactic 6: Abordarea negării, distorsionării și trivializării Holocaustului**<sup>123</sup>

Disponibil în limba română [aici](#).

Volumul al șaselea discută o altă formă de antisemitism: negarea și distorsionarea Holocaustului. După furnizarea de definiții, continuă cu abordarea strategiilor pe care profesorii le pot folosi pentru a discuta despre negarea Holocaustului. De asemenea, oferă resurse și materiale pentru lecturi suplimentare. Mai jos sunt oferite mai multe informații despre cum să abordăm această formă de antisemitism, fenomenul crescând al distorsionării Holocaustului.

- **Suport didactic 7: Antisemitismul și discursul memoriei naționale**<sup>124</sup>

Disponibil în limba română [aici](#).

A șaptea publicație din această serie se concentrează pe discursul memoriei naționale, pe relația acestuia cu antisemitismul și pe rolul său în ascensiunea antisemitismului. Oferind informații despre context și o scurtă analiză a modului în care se formează discursul național, broșura oferă diverse exemple naționale și strategii de utilizat în clasă de către profesori pentru a aborda eroizarea trecutului național și a discursului conflictual în memoria națională. Broșura oferă resurse și materiale pentru lecturi suplimentare.

- **Suport didactic 8: Gestionarea incidentelor antisemite**<sup>125</sup>

Disponibil în limba română [aici](#).

Volumul al optulea se concentrează asupra incidentelor antisemite și a modului în care acestea trebuie abordate. Publicația oferă o descriere a ceea ce poate fi numit incident - de la exprimarea verbală, vandalism, și până la acțiuni fizice. După ce enumeră câteva exemple, broșura atrage atenția asupra unor elemente importante pe care profesorii trebuie să le rețină atunci când se confruntă cu incidente antisemite în școală și

---

<sup>122</sup> <https://www.osce.org/files/f/documents/3/e/522706.pdf>

<sup>123</sup> <https://www.osce.org/files/f/documents/9/f/522718.pdf>

<sup>124</sup> <https://www.osce.org/files/f/documents/7/7/522727.pdf>

<sup>125</sup> <https://www.osce.org/files/f/documents/5/f/522733.pdf>

oferă strategii pentru a aborda astfel de incidente în clasă. Broșura se încheie cu o listă de resurse și materiale pentru lecturi suplimentare.

- **Suport didactic 9: Gestionarea antisemitismului în mediul online**<sup>126</sup>

Disponibil în limba română [aici](#).

Volumul al nouălea oferă îndrumări despre cum trebuie abordat antisemitismul care se manifestă online. Spațiul online este zona cel mai puțin controlabilă, în care antisemitismul, la fel ca și alte forme de ură, se poate răspândi necontrolat. Publicația discută acest fenomen și menționează și altele, cum ar fi hărțuirea cibernetică și discursul instigator la ură și oferă strategii de abordare în clasă a discursului instigator la ură online, precum și o listă de resurse și materiale pentru lecturi suplimentare.

- **Suport didactic 10: Antisemitismul și situația din Orientul Mijlociu**<sup>127</sup>

Disponibil în limba română [aici](#).

A zecea și ultima publicație din această serie aduce în prim-plan problema dificilă a abordării antisemitismului prin discutarea situației din Orientul Mijlociu. Broșura oferă informații de bază despre fenomenul noului antisemitism. De asemenea, explică ce este sionismul și sprijină profesorii cu strategii de folosit în clasă pentru discuții care se referă la situația din Orientul Mijlociu. Broșura se încheie cu o listă de resurse și materiale pentru lecturi suplimentare.

Este important de menționat că această serie a fost elaborată în 2019. Situația din Orientul Mijlociu a dus la o creștere fără precedent a antisemitismului la nivel global după atacul terorist din Israel din 7 octombrie 2023.

### 4.3. Alte materiale recomandate

O colecție de materiale create sau recomandate de UNESCO, inclusiv alte conținuturi importante elaborate și în parteneriat cu OSCE/ODIHR sunt disponibile [aici](#). Pagina dedicată a UNESCO oferă acces la următoarele materiale:

#### **Abordarea antisemitismului prin educație: linii directoare pentru factorii de decizie**<sup>128</sup>

Această broșură publicată în 2018 a fost elaborată pentru factorii de decizie politică și nu în mod direct pentru practicieni. Decidenții politici reprezintă un public important, deoarece ei sunt cei care decid cu privire la programele școlare, manualele școlare și dezvoltarea profesională a cadrelor didactice. Deciziile lor în cunoștință de cauză sunt un sprijin excelent pentru profesori și persoanele care se pregătesc să devină profesori, deoarece pot ajuta la crearea cadrelor în care combaterea antisemitismului și a altor forme de prejudecată și discriminare să fie în centrul atenției. Liniile directoare din această publicație sugerează modalități concrete de a aborda antisemitismul, de a contracara prejudecățile și de a promova toleranța prin educație. Programele recomandate oferă factorilor de decizie, oficialilor guvernamentali, liderilor și administratorilor din sistemul educațional instrumente pentru a construi sisteme educaționale care

<sup>126</sup> <https://www.osce.org/files/f/documents/6/d/522739.pdf>

<sup>127</sup> <https://www.osce.org/files/f/documents/0/f/522745.pdf>

<sup>128</sup> <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000263702>



consolidează cunoștințele, abilitățile, competențele și atitudinile tinerilor necesare pentru a contracara ideologiile antisemite, precum și toate formele de rasism și discriminare.

### **Abordarea antisemitismului în școli: programe de formare**<sup>129</sup>

Programele de formare pentru diverse categorii de public includ:

- Profesori din învățământul primar: [Abordarea antisemitismului în școli: curriculum de formare pentru profesorii din învățământul primar](#).<sup>130</sup>
- Profesori din învățământul secundar: [Abordarea antisemitismului în școli: curriculum de formare pentru profesorii din învățământul secundar](#).<sup>131</sup>
- Profesori din învățământul vocațional: [Abordarea antisemitismului în școli: curriculum de formare pentru profesorii din învățământul profesional](#).<sup>132</sup>
- Directori de școli: [Abordarea antisemitismului în școli: curriculum de formare pentru directorii de școli](#).<sup>133</sup>

### **Antisemitismul online: un set de instrumente pentru societatea civilă**<sup>134</sup>

Broșura a fost publicată în 2022 ca răspuns la creșterea antisemitismului online. Deși este o publicație care nu vizează în mod direct profesorii, este important să o includem în acest document. Subiectul antisemitismului online și eforturile de a-l contracara trebuie să fie pe radarul profesorilor, factorilor de decizie și organizațiilor societății civile. El nu poate fi tratat separat de răspândirea urii și a dezinformării online, deoarece toate aceste fenomene subminează valorile europene și reprezintă o amenințare pentru democrațiile noastre. Autorii și experții care au elaborat publicația au intenționat să dezvolte capacitatea publicului de a aborda antisemitismul online, oferind o analiză a situației existente, o prezentare generală a răspunsurilor politice de la nivel internațional și național, precum și recomandări pentru implicarea guvernelor, a diferitor platforme și comunități pentru a aborda aceste chestiuni.

### **Alte materiale relevante**

Alte materiale includ [o pagină dedicată](#)<sup>135</sup> pe platforma IWitness a USC Shoah Foundation, elaborată în parteneriat cu UNESCO și care conține:

- Curricula UNESCO pentru formarea profesorilor, combinată cu activități educaționale digitale sau descărcabile bazate pe mărturii;
- un manual concentrându-se în mod special pe [negarea și distorsionarea Holocaustului pe rețelele sociale](#)<sup>136</sup>;

<sup>129</sup><https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374864?posInSet=6&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

<sup>130</sup><https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374865?posInSet=5&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

<sup>131</sup><https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374866?posInSet=4&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

<sup>132</sup><https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374868?posInSet=3&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

<sup>133</sup><https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374869?posInSet=2&queryId=bcfbb2d2-a341-4e22-aaf3-9d0ccbeb8272>

<sup>134</sup> <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381856>

<sup>135</sup> <https://iWitness.usc.edu/sites/unesco>

<sup>136</sup> <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000382159>

- materiale realizate ca urmare a [cooperării dintre Shine a Light on Antisemitism și USC Shoah Foundation](#)<sup>137</sup> pentru profesori.

Un alt site relevant este [pagina UNESCO despre combaterea discursului instigator la ură](#)<sup>138</sup> prin educație.

Printre resursele relevante este important să mai menționăm pagina [Shine a Light on Antisemitism](#)<sup>139</sup> și pagina Facing History and Ourselves - [Înfruntăm istoria și pe noi înșine](#)<sup>140</sup>.

Un alt program dedicat care abordează antisemitismul sub forma distorsionării Holocaustului a fost dezvoltat de [International Holocaust Remembrance Alliance \(IHRA\)](#).<sup>141</sup> Acest material conține programe complete de formare pentru formatori, accesibile online, cu scopul de a forma diferite grupuri țintă: [factori de decizie și oficiali guvernamentali](#), [profesori](#) și [organizații ale societății civile](#).

Pentru a înțelege metodologia generală, este important ca profesorii să citească Recomandările IHRA privind [predarea și învățarea despre Holocaust](#), care oferă un cadru educațional pentru profesori și factorii de decizie politică și explică modul în care materialele educaționale, metodele și obiectivele de învățare specifice sunt importante atunci când se predă despre combaterea antisemitismului.

#### 4.4. Metodologie și pedagogie – învățarea cu ajutorul mărturiilor

Elaborarea acestui curriculum (și programele de formare ulterioare) a fost motivată de fenomenul creșterii antisemitismului la nivel global. Pentru a răspunde acestei nevoi, o serie de materiale educaționale digitale multimedia au fost elaborate prin proiectul BOND și puse la dispoziție pentru profesori pe platforma internațională IWitness și pe site-ul web al proiectului. Înainte ca materialele educaționale să fie prezentate în detaliu, este oferit în continuare un scurt rezumat al pedagogiei și metodologiei de bază.

##### 4.4.1. Metodologie și pedagogie

Modulele educaționale elaborate oferă o metodologie ferm înrădăcinată în valori democratice, care poate fi adaptată la diferitele contexte locale. Modulele au fost construite în jurul surselor multimedia – mărturii video – în mai multe limbi. Aceste module sunt bazate pe rezultate și, abordând subiectul antisemitismului din diverse perspective și oferind cunoștințe de conținut, ele contribuie la dezvoltarea competențelor cheie și a angajamentului civic. Metodologia învățării prin mărturii oferă o cale de dezvoltare a cunoștințelor, a empatiei și a abilităților de gândire critică ale elevilor. Aceasta poate sprijini profesorii să-și dezvolte versatilitatea metodologică și cultura pedagogică.

Mărturiile supraviețuitorilor și ale martorilor au o mare importanță în diferite domenii, inclusiv și dincolo de istorie, drepturile omului și educație. Aceste povești de viață personale oferă perspective neprețuite asupra evenimentelor istorice și experiențelor umane, stimulând empatia și înțelegerea. Dacă sunt alese cu atenție, aceste surse primare oferă oportunitatea de a aborda și subiectul antisemitismului. Integrarea mărturiilor

<sup>137</sup> <https://iwitness.usc.edu/sites/shinealight>

<sup>138</sup> <https://www.unesco.org/en/countering-hate-speech>

<sup>139</sup> <https://shinealighton.com/>

<sup>140</sup> <https://www.facinghistory.org/resource-library/responding-rising-antisemitism>

<sup>141</sup> <https://training.againstholocaustdistortion.org/>

supraviețuitorilor și martorilor în metodologiile educaționale oferă o oportunitate unică de a implica elevii la un nivel profund și personal, îmbunătățindu-le experiențele de învățare și dezvoltându-le abilitățile de gândire critică și alte competențe cheie. Prin facilitarea contactului elevilor cu mărturiile supraviețuitorilor în contexte pedagogice, profesorii creează o conexiune autentică cu istoria – o conexiune între trecut și prezent, făcând legături între evenimente istorice și probleme contemporane. Mărturiile supraviețuitorilor și martorilor servesc drept surse primare care conectează elevii și situațiile contemporane pe care ei le experimentează direct, cu evenimentele istorice.

Aceste relatări personale oferă perspective din viața reală, făcând posibilă o înțelegere autentică a emoțiilor, luptelor, deciziilor și triumfurilor indivizilor care au experimentat evenimentele istorice. Mărturiile îi ajută pe elevi să dezvolte empatie și reziliență și, prin urmare, sunt instrumente importante în învățarea socio-emoțională. Contactul cu poveștile personale cultivă empatia în rândul elevilor, deoarece aceștia se conectează emoțional cu experiențele trăite de supraviețuitori și martorilor. Această legătură emoțională umanizează narațiunile istorice și promovează o apreciere mai profundă a complexităților istoriei, care contribuie la dezvoltarea gândirii critice și a abilităților analitice.

Analizarea și interpretarea mărturiilor supraviețuitorilor și martorilor încurajează elevii să evalueze critic aceste surse și să ia în considerare pozițiile subiective. Acest proces consolidează abilitățile de gândire critică și îi încurajează pe elevi să interpreteze informațiile istorice și să evalueze relația dintre informațiile istorice și problemele actuale. Mărturiile video în sine, precum și celelalte surse adiacente, contribuie la învățarea multidisciplinară și dezvoltă alfabetizarea media, pe lângă faptul că se concentrează asupra antisemitismului.

Integrarea în procesele educaționale a mărturiilor supraviețuitor și martorilor poate implica diverse discipline, cum ar fi istoria, literatura, psihologia, literatura, artele, educația civică, etica, educația pentru cetățenie democratică, religia etc. Această abordare interdisciplinară îmbogățește înțelegerea de către elevi a contextului istoric și modul în care acesta este legat de prezent. Antisemitismul este un fenomen care se întinde pe o perioadă foarte îndelungată de timp. Este important să studiem manifestările sale – istorice și/sau actuale. Predarea despre antisemitism cu ajutorul mărturiilor supraviețuitorilor și/sau martorilor este inovatoare, captivantă și poate extinde cunoștințele în mai multe discipline, precum și dezvolta abilități transversale și gândire critică, un obiectiv final în abordarea și combaterea antisemitismului și a altor forme de discriminare.

Când se utilizează mărturii ale supraviețuitorilor și ale martorilor în educație, indiferent de scop și cu orice obiectiv de învățare, există câteva elemente pe care profesorii ar trebui să le ia în considerare. Un lucru important este faptul că mărturiile supraviețuitorilor și ale martorilor sunt materiale sensibile – adesea relatate de către persoana respectivă cu acea unică ocazie. Un alt element de luat în considerare este faptul că mărturiile supraviețuitorilor implică rememorarea experiențelor traumatice, și astfel se recomandă ca profesorii să abordeze tema cu sensibilitate. Îndrumarea și sprijinul adecvate din partea profesorilor sunt esențiale în crearea unui mediu de învățare sigur și respectuos pentru elevi. Evenimentele traumatizante trăite și explicate din perspectivă personală pot avea un efect traumatizant și asupra elevilor. Mărturiile sunt bazate pe amintiri personale, relatate în momentul interviului, în principal despre o experiență de manifestare a antisemitismului sau discriminării în trecut – mai demult sau mai recent.

Profesorii pot discuta și aduce clarificări în clasă despre natura memoriei personale și despre fenomenul de construire în prezent a poveștilor personale despre evenimente trecute, aspecte care sunt definite de mulți factori, inclusiv de:

- experiențele trăită între momentul evenimentului și momentul relatării,

- momentul dat,
- contextul socio-politic și/sau personal actual al persoanei intervievate,
- relația cu intervievatorul, pentru a enumera doar câteva.

Cu ajutorul mărturiilor, profesorii pot furniza elevilor perspective multiple și diverse, ceea ce oferă o oportunitate importantă de predare și învățare. Natura memoriei trebuie să fie discutată și înțeleasă de către elevi pentru a fructifica aceste oportunități de învățare. Mărturiile martorilor și supraviețuitorilor pot prezenta perspective diferite asupra aceluiași eveniment, iar profesorii ar trebui să fie pregătiți să prezinte o gamă echilibrată de relatări, promovând gândirea critică și încurajând elevii să exploreze complexitățile interpretării istorice.

Predarea bazată pe mărturii vine la pachet cu responsabilități etice importante. Profesorii trebuie să abordeze preocupările etice legate de utilizarea poveștilor de viață personale despre experiențele discriminatorii, inclusiv incidentele și atitudinile antisemite, asigurându-se că drepturile și demnitatea supraviețuitorilor și martorilor sunt respectate. Luarea în considerare a impactului împărtășirii poveștilor sensibile este un aspect esențial al predării etice.

Câteva îndrumări metodologice suplimentare, recomandări și strategii de implementare trebuie să fie luate în considerare și de către profesorii care doresc să implementeze în mod eficient metodologia de educație bazată pe mărturii. Profesorii ar trebui să fie întotdeauna bine pregătiți și să contextualizeze episodul discriminatoriu în utilizarea relatărilor personale. Înainte de a arăta elevilor mărturii, profesorii ar trebui să ofere un context istoric pentru a ajuta elevii să înțeleagă mai bine evenimentele discutate. Aceste informații de context îmbunătățesc înțelegerea și fac ca relatările să fie plasate într-un cadru istoric sau actual mai larg. Acestea ar trebui să permită elevilor să interpreteze o gamă variată de voci prin încorporarea în materiale a mărturiilor de la diferiți intervievați, perspective, medii și experiențe. Această diversitate îmbogățește discuțiile și provoacă elevii să ia în considerare diferite puncte de vedere. Toate cele de mai sus ar trebui să fie supuse obiectivelor de învățare și rezultatelor învățării predefinite – deoarece acestea vor trebui să definească modulul sau materialul lecției.

De asemenea, este important ca elevii să fie implicați în discuții ghidate care să-i ajute să se exprime în mod creativ și să reflecteze asupra învățării lor și asupra gândurilor și opiniilor celorlalți colegi. Mărturiile (inclusiv cele pe tema antisemitismului) ar trebui interpretate prin discuții ghidate care să încurajeze elevii să se gândească la impactul emoțional și cognitiv al fenomenului care apare în relatări. Motivul acestor discuții, pe lângă faptul că învățarea are loc într-un mod mai sustenabil atunci când este realizată într-un dialog, este că ele favorizează empatia și îi ajută pe elevi să conecteze experiențele personale la teme mai largi, cum ar fi antisemitismul, care apar în jurul lor zi de zi. Elevii ar trebui încurajați să-și exprime înțelegerea prin diferite forme de exprimare creativă, cum ar fi scrierea unui eseu sau a unui articol, o discuție, sau alte forme de exprimare. Acest lucru le va permite elevilor să-și proceseze gândurile și emoțiile în timp ce au un contact profund cu materialul studiat.

Strategiile de mai sus sunt abordate prin metodologia utilizată în materialele educaționale elaborate în cadrul proiectului BOND și descrise mai jos. Toate sunt fundamentate în teoria constructivistă a învățării și sunt structurate în jurul celor 4 C: *luați în considerare, colectați, construiți și comunicați (Consider, Collect, Construct, Communicate)*. La începutul materialelor elevii se pregătesc, luând în considerare subiectul, și își mobilizează cunoștințele preexistente. Apoi, ei colectează informații și cunoștințe dintr-o varietate de surse, apoi construiesc cunoștințe noi și reflectă asupra învățării lor și a colegilor lor. În funcție de obiectivele de învățare ale materialelor, elevii își pot dezvolta o varietate de competențe.

Metodologia de predare și abordare a antisemitismului și a altor forme de discriminare cu ajutorul mărturiilor supraviețuitorilor și martorilor oferă un instrument puternic de conectare a istoriei la prezent, de stimulare a empatiei și de dezvoltare a gândirii critice și altor abilități și competențe cheie. Prin luarea în considerare atentă a preocupărilor etice, a perspectivelor diverse și a strategiilor de implementare eficiente, profesorii pot crea experiențe de învățare semnificative și transformatoare în jurul unui subiect dificil și greu abordabil. Prin încorporarea poveștilor de viață personale, profesorii responsabilizează elevii să devină cetățeni globali plini de compasiune și informați, care se angajează activ în abordarea unui subiect critic din trecutul și prezentul nostru.

## 5. Materiale educaționale bazate pe mărturii care abordează antisemitismul

### 5.1. Despre platforma IWitness

IWitness este platforma educațională internațională a Fundației Shoah a Universității din California de Sud (USC Shoah Foundation). În prezent, platforma conține aproape 4500 de mărturii complete ale supraviețuitorilor și martorilor Holocaustului și altor genocide, precum și ale supraviețuitorilor și martorilor antisemitismului, în 31 de limbi. Ea conține, de asemenea, materiale video scurte organizate pe subiecte, în 12 limbi, și activități sau materiale educaționale multimedia în 19 limbi. Numărul de mărturii publicate pe IWitness crește în fiecare an.

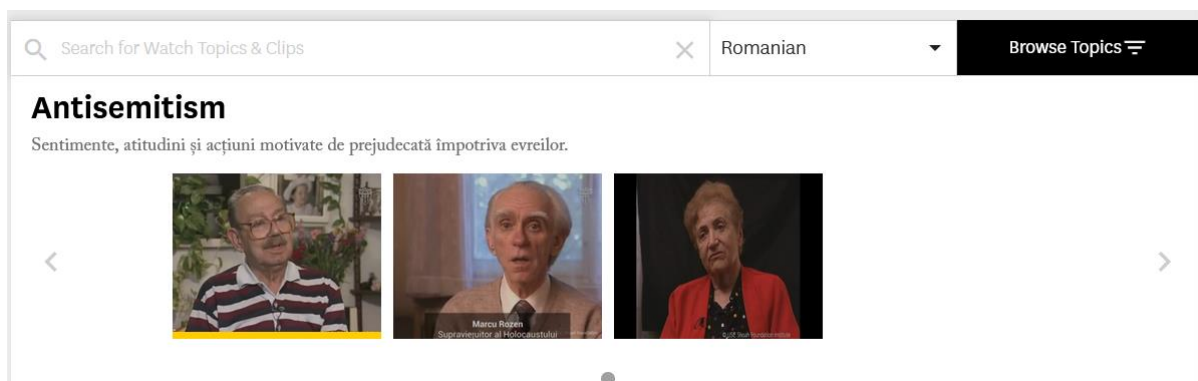
Materialele educaționale se bazează pe mărturii și dezvoltă gândirea critică și multi-alfabetizarea elevilor (inclusiv alfabetizarea medi, alfabetizare digitală și alte abilități ale secolului 21). Accesul pe platformă este gratuit și disponibil profesorilor și elevilor pe baza creării unui cont de utilizator. Materialele multimedia pot fi folosite la diverse discipline (de exemplu, istorie, limba și literatura română, limbă și literatură străină, educație mass-media, etică, educație civică, educație socială etc.) și abordează diverse subiecte (Holocaust, antisemitism, discriminare, gen, rasism, egalitate, valori, istorie locală, rezistență și multe altele). În cadrul fiecărei activități multimedia accesibile pe platforma IWitness, elevii lucrează după Teoria Constructivistă a Învățării după modelul 4C (*Consider - Collect - Construct - Communicate* - vezi mai sus). Activitățile dezvoltă abilități și competențe cognitive cum ar fi: abilități analitice, abilități de sinteză, abilități argumentative, alfabetizarea media și digitală, abilități de înțelegere și scriere creativă și reflexivă.

Paginile IWitness la nivel global: <https://iwitness.usc.edu/global>.

### 5.2. Resurse: Materiale video scurte ([Meniul Watch](#)<sup>142</sup>)

Meniul *Watch* de pe IWitness oferă profesorilor și elevilor acces la materiale video scurte organizate în funcție de subiect. Utilizatorii pot filtra după limbă și subiect și pot găsi materiale video care pot fi vizionate fără înregistrare. Pentru a descărca materialele video, utilizatorii trebuie să se înregistreze. 60 de clipuri de mărturie despre subiectul antisemitismului sunt disponibile pe pagina IWitness Watch (25 de clipuri sunt disponibile în engleză, 3 în română, 4 în croată, 4 în cehă, 10 în maghiară, 8 în poloneză, 3 în portugheză, 3 în ucraineană).

<sup>142</sup> [https://iwitness.usc.edu/watch?searching=false&theme=34&clip=957&entry=0\\_94z2xf7p](https://iwitness.usc.edu/watch?searching=false&theme=34&clip=957&entry=0_94z2xf7p)



### 5.3. Resurse: Activități pe platformă

**MiniQuest:** Acest tip de activitate permite o varietate de produse finale (de exemplu, scriere de eseuri sau articole, crearea de piese de artă, prezentări creative). Este un tip de activitate descărcabil care, după ce este descărcat, poate fi finalizat fără conexiune la internet.

**InfoQuest:** Acest tip de activitate se încheie cu crearea de către elevi a unui nor de cuvinte, după ce aceștia au interpretat fragmente de mărturii și au reflectat asupra lor.

**VideoActivity:** În acest tip de activitate, elevii fac cercetări în arhiva de mărturii complete de pe platforma IWitness și apoi creează un eseu video folosind metoda povestirilor în format digital (digital storytelling). Pentru a-și edita videoul, elevii folosesc editorul video încorporat în platforma IWitness.

**Lesson:** Acest tip de activitate conține materiale mai scurte, descărcabile, care includ materiale video, PDF-uri cu planul lecției și fișe pentru activitățile elevilor. Cele mai multe dintre aceste activități conțin un video, cu sarcini axate în jurul lui, care pot fi realizate într-o oră de curs de 45 de minute. Alte activități de tip Lesson sunt mai lungi și conțin mai multe clipuri.

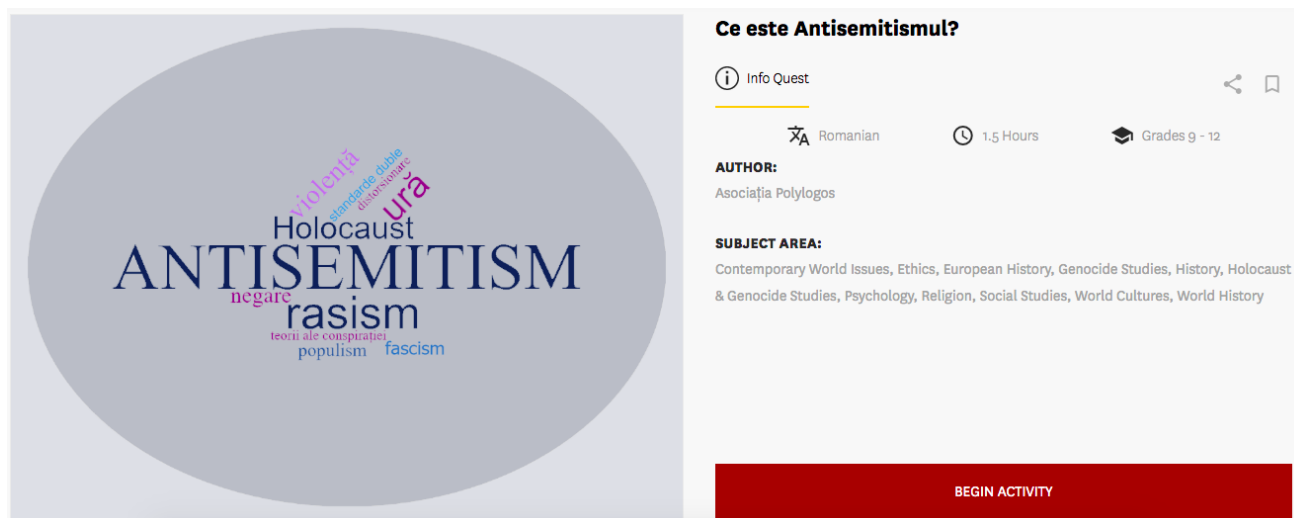
### 5.4. Resurse: Materiale educaționale pe tema antisemitismului

#### 5.4.1. Activități educaționale în limba română

<p><b>Antisemitismul contemporan</b></p> <p>Cum diferă antisemitismul contemporan de antisemitismul istoric? Cum au modelat evenimentele istorice societățile de astăzi? În această activitate este analizat sentimentul...</p>	<p><b>Antisemitismul</b></p> <p>Elevii se vor familiariza cu înțelesul termenului de antisemitism și cu diferitele sale forme de manifestare de-a lungul timpului. Vor urmări mărturii despre...</p>	<p><b>Antisemitismul și efectul martorului indiferent</b></p> <p>În această activitate, elevii vor înțelege ce înseamnă să fii un martor indiferent și ce consecințe are neimplicarea în situații în care cineva are nevoie de ajutor. Elevii vor urm...</p>	<p><b>Ce este Antisemitismul?</b></p> <p>În această activitate, elevii sunt sprijiniți să înțeleagă conceptul de antisemitism și manifestările sale. Elevii vor înțelege că antisemitismul este un fenomen istoric și ...</p>																
<p>Activity: <b>Mini Quest</b></p> <table border="1"> <tr> <td>Grades</td> <td>Time</td> </tr> <tr> <td>9 - 10</td> <td>1.5 Hours</td> </tr> </table>	Grades	Time	9 - 10	1.5 Hours	<p>Activity: <b>Video Activity</b></p> <table border="1"> <tr> <td>Grades</td> <td>Time</td> </tr> <tr> <td>9 - 11</td> <td>2.5 Hours</td> </tr> </table>	Grades	Time	9 - 11	2.5 Hours	<p>Activity: <b>Mini Quest</b></p> <table border="1"> <tr> <td>Grades</td> <td>Time</td> </tr> <tr> <td>7 - 12</td> <td>1.5 Hours</td> </tr> </table>	Grades	Time	7 - 12	1.5 Hours	<p>Activity: <b>Info Quest</b></p> <table border="1"> <tr> <td>Grades</td> <td>Time</td> </tr> <tr> <td>9 - 12</td> <td>1.5 Hours</td> </tr> </table>	Grades	Time	9 - 12	1.5 Hours
Grades	Time																		
9 - 10	1.5 Hours																		
Grades	Time																		
9 - 11	2.5 Hours																		
Grades	Time																		
7 - 12	1.5 Hours																		
Grades	Time																		
9 - 12	1.5 Hours																		



### 5.4.2. Ce este antisemitismul? (InfoQuest)



#### Descrierea activității

În această activitate elevii învață despre noțiunea de antisemitism și despre manifestările antisemitismului. Activitatea îi ajută să înțeleagă faptul că antisemitismul are rădăcini în istorie, la fel ca stereotipurile și prejudecățile pe care le-a mobilizat pentru a-și croi drum spre prezent. Elevii urmăresc videoclipuri scurte cu mărturii ale supraviețuitorilor Holocaustului și ale experților în domeniul antisemitismului pentru a afla despre manifestările, tipurile și consecințele antisemitismului. Folosind ceea ce au învățat, ei creează apoi un nor de cuvinte și se gândesc la modalități prin care ar putea contracara antisemitismul. Apoi își împărtășesc munca cu colegii lor.

#### Obiective de învățare

În urma finalizării activității, elevii vor:

- dobândi o mai bună înțelegere a noțiunii de antisemitism,
- dobândi cunoștințe despre manifestările și diferitele aspecte ale antisemitismului și consecințele acestuia,
- lua în considerare posibile modalități de combatere a antisemitismului.

#### Structura activității

*Luați în considerare (Consider):* elevii urmăresc videoclipuri scurte cu mărturii ale supraviețuitorilor Holocaustului și iau în considerare prezența antisemitismului în secolul XX. De asemenea, ei se familiarizează cu definiția antisemitismului.

*Colectați (Collect):* elevii urmăresc videoclipuri scurte cu mărturii care îi ajută să-și aprofundeze înțelegerea despre subiectul antisemitismului, și colectează cuvinte cheie din aceste videoclipuri.

*Construiți (Construct):* elevii creează un nor de cuvinte și reflectează asupra a ceea ce au învățat.

*Comunicați (Communicate):* elevii consultă reflecțiile colegilor lor și își oferă feedback unii altora.

### 5.4.3. Antisemitismul și efectul martorului indiferent (MiniQuest)



#### Antisemitismul și efectul martorului indiferent

Mini Quest

🇷🇴 Romanian
🕒 1.5 Hours
🎓 Grades 7 - 12

**AUTHOR:**  
Asociația Polylogos

**SUBJECT AREA:**  
Contemporary World Issues, European History, History, Holocaust & Genocide Studies, Media & Digital Literacy, Psychology, Religion, World History

BEGIN ACTIVITY

#### Descrierea activității

În această activitate elevii interpretează ce înseamnă să fii martor indiferent și care sunt posibilele consecințe ale acestui comportament. Elevii urmăresc videoclipuri scurte cu mărturii ale supraviețuitorilor și martorilor violenței antisemite din trecut și prezent. Ei explorează impactul comportamentului de martor indiferent în viața lor. Ca parte a activității, elevii formulează un mesaj despre ce înseamnă pentru ei efectul de martor indiferent și ce pot face pentru a-l evita. Elevii își pot publica mesajele pe rețelele de socializare.

#### Obiective de învățare

În urma finalizării activității, elevii vor:

- interpreta exemple de manifestare a antisemitismului în trecut și în prezent,
- învăța și înțelege care este efectul de martor indiferent și impactul acestuia,
- dobândi competențe de alfabetizare digitală,
- dezvolta competențe civice,
- înțelege nevoia de a contracara în mod activ efectul de martor indiferent.

#### Structura activității


*Luați în considerare (Consider):* cu ajutorul surselor primare, elevii interpretează noțiunea de antisemitism de-a lungul a diverse perioade de timp și învață să recunoască manifestări ale antisemitismului. Ei învață ce înseamnă conceptul de efect al martorului indiferent.

*Colectați (Collect):* elevii colectează exemple de modalități de evitare a efectului de martor indiferent.

*Construiți (Construct):* elevii construiesc un mesaj (și îl pot publica pe rețelele sociale).

*Comunicați (Communicate):* elevii reflectează asupra mesajelor elaborate de colegii lor și discută despre strategiile de evitare a efectului de martor indiferent.

#### 5.4.4. Antisemitismul (VideoActivity)



**Antisemitismul**

Video Activity

Romanian 2.5 Hours Grades 9 - 11

**AUTHOR:**  
Asociația Polylogos

**SUBJECT AREA:**  
Civics & Government, Contemporary World Issues, Ethics, European History, History, Holocaust & Genocide Studies, Social Studies, World History

**STANDARDS ADDRESSED:**  
European Framework for key Competences of Lifelong Learning

**BEGIN ACTIVITY**

#### Descrierea activității

În această activitate elevii învață despre semnificația și definiția termenului antisemitism și diferitele sale manifestări. Ei explorează antisemitismul contemporan și îl compară cu manifestările sale din trecut. Activitatea se încheie cu exprimarea gândurilor și opiniilor lor prin elaborarea unui eseu video (folosind editorul video încorporat în platforma IWitness).

#### Obiective de învățare

În urma finalizării activității, elevii vor:

- înțelege modul în care antisemitismul din trecut se leagă de manifestările antisemite din prezent,
- dezvolta abilități de gândire critică prin evaluarea informațiilor din jurul lor,
- dezvolta competențe de alfabetizare media și abilitatea de a-și exprima opinia cu ajutorul surselor primare (mărturii video) prin elaborarea unui eseu video.

#### Structura activității

*Luați în considerare (Consider):* elevii interpretează sursele primare (mărturii video și postere de arhivă și contemporane)

*Colectați (Collect):* elevii caută, evaluează și colectează videoclipuri scurte cu mărturii care îi ajută să-și exprime gândurile și opiniile.

*Construiți (Construct):* juxtapunând videoclipurile și alte surse pe care le-au identificat, elevii elaborează un eseu video.

*Comunicați (Communicate):* elevii reflectează la ceea ce au exprimat colegii lor în eseurile lor video.

### 5.4.5. Antisemitismul contemporan (MiniQuest)



**Antisemitismul contemporan**

Mini Quest

Romanian 1.5 Hours Grades 9 - 10

**AUTHOR:**  
Asociația Polylogos

**SUBJECT AREA:**  
Civics & Government, Contemporary World Issues, Ethics, European History, Genocide Studies, History, Holocaust & Genocide Studies, Psychology, Religion, Social Studies, World Cultures, World History

**BEGIN ACTIVITY**

#### Descrierea activității

Care este diferența dintre antisemitismul contemporan și diferitele manifestări ale formelor sale de-a lungul istoriei? Cum au modelat evenimentele istorice societățile de astăzi? Această activitate se concentrează pe mândria colectivă a poporului danez pentru salvarea cetățenilor evrei în timpul Holocaustului și a modului în care această mândrie s-a consolidat după atacul antisemit împotriva sinagogii din Copenhaga în 2015.

#### Obiective de învățare

În urma finalizării activității, elevii vor:

- aprofunda înțelegerea despre formele de antisemitism din trecut și prezent
- dezvolta o înțelegere a antisemitismului în diferite perioade istorice
- afla informații și se vor familiariza cu atacul antisemit din 2015 din Danemarca și cu consecințele acestuia
- lua în considerare posibilități de combatere a antisemitismului.

#### Structura activității

*Luați în considerare (Consider):* elevii învață despre definiția antisemitismului și fac legătura dintre antisemitismul istoric și cel contemporan.

*Colectați (Collect):* elevii se familiarizează cu mărturiile ale unor persoane ale căror vieți au fost afectate de Holocaust și de atentatul antisemit din Danemarca în februarie 2015.

*Construiți (Construct):* elevii se gândesc la potențiale modalități de a combate antisemitismul contemporan.

*Comunicați (Communicate):* elevii își împărtășesc gândurile cu colegii lor.

## Bibliografie

Anti-Defamation League (ADL), 2020. "A BRIEF HISTORY OF ANTISEMITISM".  
<https://www.adl.org/sites/default/files/brief-history-of-antisemitism.pdf>

A magyarországi zsidóság története. Szerk. Róna Tamás és Mezei Mónika. Bp., Szent István Társulat, 2018.

Cârstocea, Raul, "Between Europeanisation and Local Legacies: Holocaust Memory and Contemporary Anti-Semitism in Romania," East European Politics, Societies and Cultures, 35, no.2 (2020): 313-335, DOI: 10.1177/0888325420906201

Decker, O., Kiess, J. and Brähler, E.: "Anti-Semitic Attitudes in Germany: Prevalence and Causes". In: The Dynamics of Right-Wing Extremism within German: 127-153. 2022.

EJC European Jewish Congress, "Back to communities: Romania," 2022, accessed 13 September 2023,  
<https://eurojewcong.org/communities/romania/>

Gábor György: Fejezetek az antik és középkori metafizikai antijudaizmus történetéből. PhD thesis, OR-ZSE, 2005

Gidley, B., McGeever, B. and Feldman, D.: "Labour and Antisemitism: a Crisis Misunderstood". The Political Quarterly 91: 413-421. 2020.

Guvernul României, „Guvernul României începe oficial implementarea Strategiei naționale pentru prevenirea și combaterea antisemitismului, xenofobiei, radicalizării și discursului instigator la ură, aferentă perioadei 2021-2023, Comunicat de presă publicat în 22 martie 2022, accesat în 7 august 2023,  
<https://gov.ro/ro/stiri/guvernul-romaniei-incepe-oficial-implementarea-strategiei-nationale-pentru-prevenirea-i-combaterea-antisemitismului-xenofobiei-radicalizarii-i-discursului-instigator-la-ura-aferenta-perioadei-2021-2023>

INSHR-EW, „Antisemitismul în vremuri de pandemie: RAPORT 2021-2022,” Iulie 2022, accesat la 16 august 2023, <https://www.inshr-ew.ro/en/monitorizarea-antisemitismului-in-romania-raport-2022/>.

INSHR-EW, "Monitoring Report: May 2020-April 2021, The Antisemitism in The Street," 2021, accesat la 7 august 2023: <https://www.inshr-ew.ro/en/wp-content/uploads/2020/05/EN-Raport-monitorizare-2021.pdf>

INSHR-EW, „Raport de monitorizare: Mai 2022-Aprilie 2023, Antisemitism de 20%”, 2023, accesat la 4 august 2023, <https://www.inshr-ew.ro/wp-content/uploads/2020/05/Raport-monitorizare-20-IULIE-2023.pdf>

"Romania," JPR Institute for Jewish Policy Research, accesat la 10 iulie 2023, <https://www.jpr.org.uk/countries/how-many-jews-in-romania>

Kovács, András and Fischer, Gyorgy, "Antisemitic Prejudices in Europe: Survey in 16 European Countries". JPR Institute for Jewish Policy Research, Action and Protection League. 2021: <https://archive.jpr.org.uk/object-2408>

Kovács András: A Kádár-rendszer és a zsidók. Corvina Kiadó, 2019

Oláh Lajos: Az antiszemitizmus története, <https://www.scribd.com/document/573066385/Ola-h-Lajos-Az-antiszemitizmus-to-rte-nete>

Rozett, Robert: Distorting the Holocaust and Whitewashing History: Toward a Typology. *Israel Journal of Foreign Affairs* 13(1). 2019.

Robert Wistrich: "Anti-zionism and anti-semitism". *Jewish Political Studies Review* Vol. 16, No. 3/4, "Emerging Anti-Semitic Themes"; pp. 27-31. Jerusalem Center for Public Affairs, 2004.

Recensământul populației și locuințelor 2021, „Rezultate definitive: Caracteristici etno-culturale demografice, Populația după etnie la recensămintele din perioada 1930-2021 (Etnii, Județe)”, 2021, accesat la 1 decembrie 2023: <https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive/>

Studio12, "Perceptions of interethnic relations and the Holocaust in Romania," INSHR-EW, 2021, accesat la 7 august 2023, [https://www.inshr-ew.ro/en/wp-content/uploads/2018/01/Sondaj-INSHR\\_2021\\_engleza.pdf](https://www.inshr-ew.ro/en/wp-content/uploads/2018/01/Sondaj-INSHR_2021_engleza.pdf)

Ungváry Krisztián: *A Horthy-rendszer mérlege - Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon - Magyarországon*, Jelenkor Kiadó, 2013.

United States Holocaust Memorial Museum. Holocaust Encyclopedia. <https://encyclopedia.ushmm.org/>

US Department of State, "2021 Country Reports on Human Rights Practices: Romania", Bureau of democracy, human rights, and labor, accessed 5 august 2023, <https://www.state.gov/reports/2021-country-reports-on-human-rights-practices/romania/>.